T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

ŞEMSEDDÎN EŞ-ŞÂMÎ'NİN "SÜBÜLÜ'L-HÜDÂ VE'R-REŞÂD" İSİMLİ ESERİNDE YER ALAN KADINLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN TESPİT VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep ÇOŞTU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

ŞEMSEDDÎN EŞ-ŞÂMÎ'NİN "SÜBÜLÜ'L-HÜDÂ VE'R-REŞÂD" İSİMLİ ESERİNDE YER ALAN KADINLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN TESPİT VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Doç. Dr. Fatımatüz Zehra KAMACI PEKGEÇGİL

Zeynep ÇOŞTU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ZEYNEP COŞTU'nın ŞEMSEDDİN EŞ-ŞÂMÎ'NİN "SÜBÜLÜ'L-HÜDÂ VE'R-REŞÂD" İSİMLİ ESERİNDE YER ALAN KADINLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN TESPİT VE TAHLİLİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 13.06.2019 tarih ve 2019-17/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...19.../..07..../...2019..

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. FATMA ZEHRA KAMACI	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. CASİM AVCI	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. NURETTİN GEMİCİ	

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Zeynep ÇOŞTU

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Bilim Dalı : İslam Tarihi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Fatımatüz Zehra KAMACI

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – 13.06.2019

Anahtar Kelimeler : Şâmî, Sübülü'l-hüdâ, Hz. Peygamber, kadın, siyasî hayat, sosyal hayat.

ÖZET

Hz. Peygamber'in hayatı hakkında pek çok eser neşredilmiştir. Hicrî 7. asırdan itibaren bu eserler geniş hacimli külliyatlara dönüşmüştür. Bu tür muahhar kaynaklardan biri olan Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri Hz. Peygamber'in hayatını, siyasî ve sosyal açıdan detaylı olarak ele almaktadır. Bu araştırmada Şâmî'nin mezkûr eseri baz alınarak siyasî ve sosyal hayatta kadınların yeri ve Hz. Peygamber'in hayatına olan etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in siyerine dair çalışmalarda yer alan bilgiler genel itibariyle erkek sahâbîler hakkındadır. Bu araştırmada kadınlar üzerinden değerlendirme yapılması da çalışmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

INFORMATION

Name – Surname : Zeynep ÇOŞTU

Department : İslam Tarihi ve Sanatları

Field : İslam Tarihi

Dissertation Supervisor : Doç. Dr. Fatımatüz Zehra KAMACI

Type of Dissertation and Date : Yüksek Lisans – 13.06.2019

Keywords : Şâmî, Sübülü'l-hüdâ, The Prophet Mohammad, women, political life, social life.

ABSTRACT

Many works have been published about the life of The Prophet Mohammad. Since the 7th century after Hijra, these works have been transformed into large volume corpus. One of these late sources *Sübülü'l-hüdâ* of Şâmî discusses the life of The Prophet Mohammad in political and social terms. In the research, the place of women in political and social life and its effect on the life of The Prophet Mohammad were tried to be indicated based on the aforementioned work. Information about the life of The Prophet Mohammad is generally about his male companions. Evaluation through women makes the study also important.

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in hayatı bugüne kadar çeşitli açılardan pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bunda siyer ve hadis yazıcılığının çok erken dönemde başlaması ve İslâm dünyasında rağbet görerek her asırda artarak devam etmesinin payı büyüktür. Hz. Peygamber döneminde sahâbî sahîfeleri ile başlayan siyer yazıcılığında ilk dönemde İbn İshâk modeli olarak kabul edilen kronolojik ve siyasî tarih merkezli çalışmalar yapılmıştır. Asırlar içerisinde telif sayısı gibi telif çeşitliliği de artmıştır. İbn Sa'd'ın siyasî ve sosyal hayat ile sahâbe biyografilerini birleştiren bir üslupla kaleme aldığı *Tabakât'*ı, yine Belâzürî'nin *Ensâb*'ı, İbn Şebbe'nin *Târihu Medîneti'l-Münevere*'si bu çeşitliliğin ilk 3 asırdaki en önemli eserleri olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Özellikle hicrî 7. (m. 13.) asırdan itibaren, Hz. Peygamber'le ilgili bilgi içeren siyer, hadis, fıkıh, ensâb, tabakât, delâil, hasâis, edebiyat gibi kaynaklardan istifade edilerek oldukça hacimli eserler telif edilmiştir. 10/16. asır müelliflerinden olan Şemseddîn eş-Şâmî'nin (ö. 942/1536) *Sübülü'l-hüdâ*[1] isimli eseri de bu ansiklopedik muahhar kaynaklar arasında en kapsamlılarından birisidir. Şâmî, eserinde Hz. Peygamber'in hayatını yalnızca kronolojik olarak ele almamış, aynı zamanda Hz. Peygamber'in günlük hayatına dair yeme içme, giyinme, ashabıyla münasebetleri, aile hayatı, hanımları gibi hususları da detaylı olarak ele almıştır.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in siyerine dair çalışmalar İslâmî ilimlerin hangi alanında olursa olsun aynı zamanda sahâbîler ile ilgili bilgi içermektedir. Bu bilgilerin önemli bir kısmı tabîî olarak erkek sahâbîler hakkındadır. İlk dönemlerden itibaren kaynaklarımızda erkek sahâbîlerin Hz. Peygamber dönemindeki hal ve tutumlarına ilişkin pek çok kayıt tutulmuştur. Hz. Peygamber döneminde ve daha da önemlisi bizzat Hz. Peygamber'in hayatında kadınların yeri ve rolü ile ilgili ise İslâm tarihi boyunca telif edilen eserler sınırlıdır. Yine de Hz. Peygamber'in hanımları ile ilgili "Ezvâcü'n-Nebî" başlıklı kaynaklar dikkat çekmektedir. Modern dönemde ise sosyal tarih merkezli kıymetli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Yine de tüm bu çalışmalar incelendiğinde doğumundan vefatına 63 yıllık hayatı boyunca Hz. Peygamber'in hem siyasî hem de sosyal

[1] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî (ö. 942/1536), *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibad*, (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz), I-XI, Beyrut 1993.

hayatında kadınların yeri ve öneminin bir bütün olarak çalışılmadığı görülmektedir. Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ*'sı esas alınarak yapılacak böyle bir çalışma, Hz. Peygamber'in hayatına bir şekilde dokunan kadınları bir araya getirip gözler önüne sermesi hasebiyle önem arzetmektedir.

Bu araştırmanın hazırlanmasında ilk olarak bilgi, tecrübe ve yönlendirmelerinden her daim feyz aldığım danışman hocam Doç. Dr. Fatımatüz Zehra KAMACI'ya teşekkürlerimi sunarım. Tezin hazırlanmasında ilgi ve desteğini esirgemeyen eşim Kamil Çoştu'ya ve kıymetli anne-babama, kız kardeşlerime ve son olarak yaşlarından beklenmeyen bir olgunlukla uzun saatler boyunca çalışmama olanak veren evlatlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezin hazırlanması esnasında araştırmalarda bulunduğum İSAM ve Süleymaniye Kütüphanesi idareci ve çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Gayret bizden tevfîk Allah'tandır.

Zeynep Çoştu

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET **7**

ABSTRACT **8**

ÖNSÖZ **10**

İÇİNDEKİLER **12**

KISALTMALAR **16**

GİRİŞ **17**

I. Araştırmanın Problematiği 17
- a. Araştırmanın Konusu 17
- b. Araştırmanın Önemi 17
- c. Araştırmanın Amacı 19
- d. Araştırmanın Yöntemi 19
- e. Araştırmanın İçeriği 20
- f. Karşılaşılan Problemler 20

II. *Sübülü'l-Hüdâ* Müellifi Şemseddîn eş-Şâmî'nin Hayatı (?-942/1536) ve Eserleri 21
- a. Hayatı 21
- b. Eserleri 24
- c. *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd* 32

III. Kaynaklar 42
- a. *Sübülü'l-Hüdâ*'nın Kaynakları 42
- b. Bibliyografik Kaynaklar 50

BİRİNCİ BÖLÜM: MEKKE'DE KADIN **51**

I. Bi'setten Önce 51
- a. Hz. Meryem, Sâre ve Hâcer İsimleri Etrafında Nakledilen Rivayetler 51
- b. Hz. Peygamber'in Neseb Zincirinde Yer Alan Kadınlar 55
- c. Resûlullah'ın Ebeveyni Âmine ve Abdullah ile İlgili Rivayetler 58
- d. Hz. Peygamber'in Doğumu ve Sütanneleri 59
- e. Resûlullah'ın Annesi Âmine'nin Vefatı 60
- f. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile Evlenmesi 61
- g. Meşhur Kadın Kâhinler 63
- h. Kadınların Ticaret Hayatındaki Yeri 65

II. Bi'setten Sonra 66
- a. İlk Müslüman Kadınlar 66
- b. Habeşistan'a Hicret 71
- c. İsrâ ve Mi'râc Hadisesi 72

d. Akabe Biatları (621-622) 73
e. Mekke'den Medine'ye Hicret (1/622) 73

İKİNCİ BÖLÜM: MEDİNE'DE SİYASÎ HAYATTA KADIN 81

I. Gazveler 81
a. Bedir Gazvesi (2/624) 81
b. Benî Kaynukâ' Gazvesi (2/624) 85
c. Uhud Gazvesi (3/625) 86
1. Müşrik Kadınlar 86
2. Müslüman Kadınlar 87
d. Benî Nadîr Gazvesi (4/625) 93
e. Zâtürrikâ' Gazvesi (5/626) 93
f. Benî Mustalik/Müreysî' Gazvesi (5/627) 93
g. Hendek Gazvesi (5/627) 95
h. Benî Kurayza Gazvesi (5/627) 97
ı. Hudeybiye Antlaşması (6/628) 99
i. Gâbe/Zûkared Gazvesi (6/627) 100
j. Hayber'in Fethi (7/628) 101
k. Umretü'l-Kazâ (7/629) 103
l. Mekke'nin Fethi (8/630) 103
m. Huneyn Gazvesi (8/630) 109
n. Tâif Kuşatması (8/630) 111
o. Tebük Gazvesi (9/630) 111

II. Seriyyeler 112
a. Recî' Seriyyesi (4/625) 113
b. Ebû Râfi' Seriyyesi (5/627) 113
c. Vâdi'l-Kurâ Seriyyesi (6/627) 114
d. Dûmetü'l-Cendel Seriyyesi (6/628) 115
e. Medyen Seriyyesi (6/628) 115
f. Mûte Seriyyesi (8/629) 115
g. Putları Yıkmak İçin Gönderilen Seriyyeler (8/630) 117
h. Benî Cezîme Seriyyesi (8/630) 118
ı. Hemdân Seriyyesi (9/631) 119

III. Heyetler 119
a. Cu'fî Heyeti (?) 120
b. Şeybân Heyeti 120
c. Adî b. Hâtem Heyeti (?) 121
d. Âmir b. Sa'saa Heyeti 122

IV. Resûlullah'ın Vefâtı (11/632) 122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MEDİNE'DE SOSYAL HAYATTA KADIN 126

I. Yeme - İçme 126

II. Eğlence 133

III. Süslenme 135

IV. İbadet 136
a. Namaz 136
b. Oruç 138
c. Hac 138
d. Zekât 141

V. Selamlaşma 144

VI. Biat 144

VII. Misafirlik 145

VIII. Hasta Ziyaretleri 147

IX. Tahnîk 148

X. Sohbet 148

XI. Şakalaşma 148

XII. İsim Değiştirme 149

XIII. Diğer 150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: HZ: PEYGAMBER'İN AİLESİNDEKİ KADINLAR 153

I. Kızları 153

II. Hanımları 162
a. Hz. Hatice 163
b. Hz. Âişe 165
c. Hafsa bint Ömer 178
d. Ümmü Seleme 179
e. Ümmü Habîbe 185
f. Sevde bint Zem'a 187
g. Zeyneb bint Cahş 188
h. Zeyneb bint Huzeyme 190
ı. Meymûne bint Hâris 190
i. Cüveyriye bint Hâris 192
j. Safiyye bint Huyey 194

III. Ümmehâtü'l-Mü'minîn ile İlgili Diğer Hususlar 196
a. Düğün 196
b. Hz. Peygamber'in Hâne-i Saâdet Odalarında Kalma Sırası ve Süresi 198
c. Îlâ Hadisesi 199

d. Aile İçi Münasebetler 204

IV. Ehl-i Beyti 206

V. Yakın ve Uzak Akrabaları 208

V. Cariyeleri 211
a. Mâriye 211
b. Reyhâne bint Zeyd b. Amr 211
c. Nefîse 212

VI. Şâmî'nin "Ezvâcü'n-Nebî" Bâbında Zikrettiği Diğer Kadınlar 212
a. Hz. Peygamber'in Nikahlandıktan Hemen Sonra Bir Sebeple Ayrıldığı Kadınlar 212
b. Resûlullah'ın Evlenme Teklif Edip Nikah Kıymadığı Kadınlar 216
c. Kendisini Hz. Peygamber'e Hibe Eden Kadınlar 218
d. Hz. Peygamber'e Teklif Edilen Ancak Nikahlanmasının Haram Olduğu Kadınlar 219

SONUÇ 221

KAYNAKÇA 226

KISALTMALAR

b.	: Bin
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
dğr.	: Diğerleri
dnş.	: Danışman
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
sa.	: Sayı
trc.	: Tercüme eden
t.y.	: Tarih yok
vb.	: ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

Hz. Muhammed'in hayatı, son ilahi din İslâm'ın peygamberi olması hasebiyle müslümanlar için; gerek yaşadığı asırda gerekse sonraki asırlarda kitleleri peşinden sürükleyen etkili bir tarihi şahsiyet olarak da başka din mensupları için önemli bir araştırma ve inceleme konusu olmuştur. İslâmî ilimler alanında yazılmış kaynakların tamamına yakınının doğrudan veya dolaylı olarak Hz. Peygamber'in hayatı ve öğretileri ile bir ilişkisi mevcuttur. Günümüz modern araştırmaları için de aynı şey geçerlidir. Hz. Peygamber'in bıraktığı miras öyle bereketlidir ki ister siyer alanında olsun, ister fıkıh ya da hadis; müslümanlar halen en fazla Hz. Peygamber hakkında yazıp çizmektedirler. Kaynak niteliği taşıyan ya da araştırma olarak nitelenen bu yayınlar, çoğu zaman siyasî tarih perspektifiyle yazılmış olup içlerinde az da olsa sosyal tarih bakış açısıyla kaleme alınanlar mevcuttur. Yine kaynak ya da araştırma bazındaki bu yayınların, kâhir ekseriyetle erkek sahâbîlerle ilgili bilgilere yer verdiği görülmektedir. Öte yandan müstakil eser olarak ya da bölümler halinde Hz. Peygamber döneminde kadınların durumunu inceleyen eserler de mevcuttur. İşte siyer alanında yazılmış en geniş muahhar kaynaklardan olan Şemseddîn eş-Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-i'bâd*[2] isimli eseri de bunlardan birisidir. Bu araştırma kapsamındaki mezkûr muahhar siyer kaynağı, kadınlarla ilgili yer verdiği rivayetler açısından aşağıdaki problematik çerçevesinde incelenmiştir.

I. Araştırmanın Problematiği

a. Araştırmanın Konusu

XVI. asırda yazılmış önemli bir siyer kaynağı olan Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ* isimli eserinde yer alan kadınlarla ilgili her türlü rivayetin tespit edilmesi ve gerek görüldüğü durumlarda farklı kaynaklara da başvurularak rivayetlerin tahlil edilmesi, bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

b. Araştırmanın Önemi

İslâm tarihi boyunca Hz. Peygamber'in hayatını çeşitli vecheleriyle ele alan pek çok müstakil eser telif edilmiştir. Aynı şekilde Hulefâ-yi Râşidîn ve önde gelen diğer

[2] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî (ö. 942/1536), *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibad,* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz), I-XI, Beyrut 1993.

sahâbîlerin biyografilerine yer veren pek çok eser mevcuttur. Ensâb ve tabakât türünü oluşturan bu eserlerde her ne kadar yer yer kadın sahâbîlerle ilgili bilgi verilmiş olsa da, bunların erkek sahâbîlerle ilgili olanlara kıyasla tartışmaya mahal vermeyecek derecede az olduğu bilinmektedir.

Şâmî'nin tezimize konu olan *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri, kendisinden önceki önemli kaynaklar kullanılarak hazırlanmış olup; sosyal ve siyasî tarih yazıcılığını birleştirmesi hasebiyle bir siyer kaynağında yer alabilecek bilgilerin neredeyse tamamına yakınını konu edinmiş muahhar bir külliyattır. Bu durumda bir konunun Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ'*sı kapsamında ele alınması, aslında o konunun siyer müktesebâtı içerisindeki durumunu yansıtmış olmaktadır. Aşağıda da detaylı olarak ele alınacağı üzere, "Hz. Peygamber döneminde kadın" konulu pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak siyer müktesebâtında kadın konusunun nasıl ele alındığı müstakil olarak çalışılmamıştır. Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ'*sı mezkûr özelliklerinden ötürü siyer literatüründe kadın konulu bir çalışma için en uygun kaynaktır. Aştırmamızda Hz. Peygamber'in hayatına doğrudan ve dolaylı olarak etkide bulunan kadınlar ve onlarla ilgili bir takım ilginç ve detaylı bilgilere mezkûr eser kapsamında ulaşılmaya çalışılmıştır.

Hz. Peygamber döneminde kadınlar ile ilgili gerek siyer gerekse İslâmî ilimlerin diğer alanlarında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların, daha çok sosyal tarih merkezli oldukları görülmektedir. Rıza Savaş'ın *Hz. Muhammed Devrinde Kadın,*[3] Levent Öztürk'ün *Hazreti Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri,*[4] Mehmet Birekul'un *Peygamber Günlerinde Kadın,*[5] Fatımatüz Zehra Kamacı'nın *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi,*[6] Sehal Deniz Kotan'ın hazırladığı *Medine Dönemi Sosyal Yaşantısında Kadının Konumu,*[7] Esra Uz'un *Hz. Peygamber Döneminde Kadının Sosyal Satüsü*[8] başlıklı eserleri ilk anda akla gelenlerdir. Bu konuda yazılmış sayısız

[3] Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul 1992.
[4] Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri,* İstanbul 2001.
[5] Mehmet Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın: Sosyolojik Bir İnceleme,* Konya 2004.
[6] Fatımatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi,* İstanbul 2012.
[7] Sehal Deniz Kotan, "Medine Dönemi Sosyal Yaşantısında Kadının Konumu", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam İlimleri Hadis Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
[8] Esra Uz, "Hz. Peygamber Döneminde Kadının Sosyal Statüsü", *Fırat Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı* (dnş. Sıddık Ünalan), Yüksek Lisans Tezi, 2003.

makale de mevcuttur. Zekeriya Akman,[9] Necdet Çağıl,[10] Ramazan Altınbaş,[11] Mehmet Azimli[12] ve Feyza Betül Köse'nin[13] makaleleri bunlardan bazılarıdır.

Yapılan tüm bu çalışmalar sosyal hayat merkezli olup, kadın konusu Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kronolojik hayatı açısından çalışılmamıştır. Bu önemli bir eksikliktir. Şâmî'nin tezimize konu olan *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri, sosyal ve siyasî hayatı birleştiren; geçmiş bütün siyer müktesebâtını içeren bir yayın olması hasebiyle, bir siyer kaynağı kapsamı içerisinde kadınlarla ilgili verilebilecek hemen hemen bütün konuları kapsamaktadır. Şâmî'nin eserini seçmemizin bir diğer önemli nedeni, *Sübülü'l-hüdâ* içerisindeki XI. ciltte yer alan 143-236 aralığındaki sayfaların bütünüyle Hz. Peygamber'in hanımlarına ayrılmış olmasıdır. Muhammed Nizâmeddîn el-Füteyyîh,[14] bu kısmı *Sübülü'l-hüdâ'*dan bağımsız olarak *Ezvacü'n-Nebî*[15] ismiyle müstakil olarak neşretmiş ve neşrinin girişinde İslâm dünyasında nasıl bir boşluğu doldurduğu ile ilgili pek çok önemli noktaya değinmiştir. Tüm bu nedenlerle, Şâmî'nin eseri üzerinden yapılacak bir kadın araştırması, sosyal ve siyasî açıdan siyer malzemesinde kadın konusuyla ilgili nasıl bir malzeme olduğunu bir bütün olarak ortaya koyması yönüyle önem arzetmektedir.

c. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın öncelikli amacı, kadınlarla ilgili rivayetler açısından oldukça zengin bir içeriğe sahip olan *Sübülü'l-hüdâ* isimli eserinde yer alan kadınlarla ilgili tüm bilgilerin tespit edilmesidir. Çalışmanın ikinci önemli amacı ise, özellikle ihtilaflı olduğu düşünülen noktalarda Şâmî'nin yararlandığı kaynakların tespit edilmesi suretiyle kadın konusuyla ilgili çelişkili bilgileri mümkün olduğu ölçüde çözüme kavuşturmaktır.

d. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, kadın konulu rivayetlerin tespiti açısından esere dayalı, tahlil

---

[9] Zekeriya Akman, "Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2012, c. XVII, sa. 2, s. 255-267.
[10] Necdet Çağıl, "İslâm Öncesi Mekke Toplumunda Kadın", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu,* İstanbul 1-3 Temmuz 2011, s. 199-224.
[11] Ramazan Altınbaş, "Câhiliye Arap Toplumunda Kadın", Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yılları], Ankara 2001, c. XXXVII, sa. 1, s. 61-86.
[12] Mehmet Azimli "Hz. Peygamber'in Evlendiği Kadınlar", *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları,* Ankara 2010, c. III, sa. 1, s. 60-72.
[13] Feyza Betül Köse "Câhiliye'den İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet", Ç*ukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* c. XVIII, sa. 1, s. 73-94.
[14] Nâşirin ismini "Fettîh" şeklinde okuyanlar varsa da biz telaffuz kolaylığı açısından bu ismi tercih ettik.
[15] Şâmî*, Ezvâcü'n-Nebî* (nşr. Muhammed Nizâmeddin el-Füteyyîh), Beyrut 1992.

noktasında ise literatür taramasını esas alan bir çalışmadır. Bu kapsamda ilk olarak Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri kadın nokta-i nazarından okunarak araştırmamıza konu olacak rivayetler tespit edilmiştir. Şâmî'nin mezkûr eserinde kadınlarla ilgili konu ve olaylar tek başlık altında yer almadığı için tüm ciltler taranmış, kadınlarla ilgili olduğu tespit edilen rivayetler uygun başlıklar altında ele alınmıştır. Bu sırada Şâmî'nin konu sıralamasına büyük ölçüde sadık kalınmıştır. Bu aşama çalışmanın tespit aşamasıdır. Tahlil aşamasında ise, Şâmî'nin kullandığı temel kaynaklar tarama yapılmak suretiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

e. Araştırmanın İçeriği

Araştırmamız giriş ve 4 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şâmî'nin hayatı, eserleri ve tezimize konu olan *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca, Şâmî'nin eserinde yer verdiği kadın konulu rivayetlerde kaynak olarak kullandığı temel eserler zikredilmiş, bunların konumuza katkısı ve konumuz açısından değeri ortaya konulmuştur.

Birinci bölümde "Mekke'de Kadın" başlığı altında bi'set öncesinde ve sonrasında Mekke'deki kadınla ilgili rivayetler ele alınmıştır. "Medine'de Siyasî Hayatta Kadın" başlıklı ikinci bölümde Hz. Peygamber'in siyasî hayatı içinde yani gazveler, seriyyeler ve heyetler ile ilgili hususlarda kadın konulu rivayetlerin izi sürülmüştür. Üçüncü bölümde ise "Medine'de Sosyal Hayatta Kadın" başlığı altında Hz. Peygamber'in kadın sahâbîlerle gün içerisindeki münasebetlerine ışık tutan yeme-içmeden giyim-kuşama, düğün ve eğlenceden hasta ziyaretlerine kadar pek çok konuya değinilmiştir. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise "Hz. Peygamber'in Ailesindeki Kadınlar" başlığı altında Hz. Peygamber'in hanımları, kızları, ehl-i beyti, akrabaları arasındaki kadınlar ve cariyeleri hakkında Şâmî'nin vermiş olduğu detaylı bilgiler zikredilmiştirir.

f. Karşılaşılan Problemler

Şâmî, Şâfiî olmakla birlikte diğer fıkıh mezheplerinin görüşleriyle de yakından ilgilenmiştir. Onun Ebû Hanîfe ve Hanefîlikle ilgili bir eser telif edecek kadar bu mezhep hakkında bilgi sahibi olduğu ve *Sübülü'l-hüdâ* isimli eserinde de Hanbelî bir alim olan İbn Kayyim el-Cevziyye'den (ö. 751/1350)[16] çok fazla iktibas yaptığı anlaşılmıştır. Özellikle

[16] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekir ed-Dımaşkî İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdü'l-meâd* (nşr. Şuayb el-Arnaûd ve Abdülkâdir el-Arnaûd), I-V, Beyrut 1981.

aile hukuku ve kadının özel hallerine dair konularda Şâmî, pek çok hadis tahrîc etmiştir. Şâmî'nin tahrîc ve tercih ettiği rivayetlerin ne kadarının kendi mezhep görüşünü, ne kadarının diğer mezheplere ait görüşler olduğunu bir tarih tezinde tespit etmek mümkün değildir. Bu cümleleri, müellifin fıkhî tercihleri göz önünde bulundurulmadan "Hz. Peygamber döneminde kadınlar şöyle yapardı ya da yapmazdı." şeklinde tarihî bir olgu ya da olaymış gibi anlatmanın mahsurlu olduğu anlaşılmış ve kapsam dışı tutulmuştur.

Geç bir dönemde yaşamış olmasına ve ilim dünyasında iştihar etmiş olmasına rağmen, biyografik eserlerde Şâmî'nin hayatı ile ilgili zikredilen bilgilerin oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Bibliyografik kaynaklarda ve *Sübülü'l-hüdâ'*nın tahkîkli neşirlerinin mukaddimelerinde gerek müellif gerekse eser ile ilgili verilen bilgiler, nâşirler ve neşir tarihleri gibi bazı noktalarda çelişmektedir ve izaha muhtaçtır. Tüm bu bilgiler dikkatlice değerlendirilmeye tabi tutularak tasnif edilmiş, *Sübülü'l-hüdâ* ile ilgili çelişkiler, bizzat Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazma nüshalara müracaat etmek suretiyle giderilmeye çalışılmıştır.

II. *Sübülü'l-Hüdâ* Müellifi Şemseddîn eş-Şâmî'nin Hayatı (?-942/1536) ve Eserleri

a. Hayatı

Tam adı Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî ed-Dımaşkî el-Mısrî eş-Şâfiî'dir.[17] Şam'da dünyaya geldiği için Şâmî nisbesiyle anılmış[18] ve Şemseddîn olarak lakaplandırılmıştır. Bu sebeple Şemsü'ş-Şâmî olarak da anılmaktadır. Künyesi ise Ebû Abdullah'tır. Kaynaklarda doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi zikredilmemektedir. Doğum yerinin ise Şam'ın Sâlihiyye kasabası olduğu bildirilmiştir. Şam'da doğmuş ve orada büyümüştür.[19]

Hayatı hakkında detaylıca bilgiye sahip olamadığımız Şâmî, hocası Celâleddîn es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) talebesi olabilmek için Mısır'a göçmüş, Bâb-ı Nasr bölgesinin dışında ve Kâhire çöllerinde bulunan Berkûka vadisine yerleşmiş ve vefat edene kadar orada

[17] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî*, neşredenin girişi, s. 9.
[18] Ömer Rıza Kehhâle (1905-1987), *Mu'cemü'l-müellifîn*, I-XIII, Beyrut t.y, XII, 131.
[19] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî*, neşredenin girişi, s. 9.

kalmıştır.[20] Şâmî'nin Berkûka Medresesi'nde hocalık yaptığı bildirilmiştir.[21]

İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679) *Şezerâtü'z-zeheb* adlı eserinde, Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) sûfî tabakâtına dair *et-Tabakâtü'l-kübrâ*[22] isimli eserinin zeylinde Şâmî'nin hiç evlenmemiş olduğunu ve bekâr yaşadığını söylediğini ifade etmiştir. Şa'rânî'nin kaydettiği bilgilere göre Şâmî, bir misafiri geldiği zaman onların hizmetini görüp yemek yapardı. Şâmî, güzel konuşan, saygıdeğer, çokça namaz kılan ve oruç tutan bir kimse idi. Geceleri çok az uyurdu. Şa'rânî'nin bu ifadeleri birinci dereceden şahitliğe dayandığı için önemlidir. Çünkü Şa'rânî, uzun süre Şâmî'ye geceleri misafir olmuştur. Şâmî, ilim talebelerini ve yetimleri gözetir, onların haklarını korurdu. Talebelerinden biri vefat eder de geride rüşt çağına ermemiş küçük çocukları kalırsa, onların bakımını üstlenirdi. Kadıya gider ve yetimlerin durumunu anlatarak onlara maaş bağlanmasına aracı olurdu. Valilerin, hâkimlerin ve onların yardımcılarının yemeklerini yemediği gibi, mallarından herhangi bir şey de kabul etmezdi. Güzel ahlâkı ile arkadaşları ve dostları arasında meşhur olan müellif, harama uzanmaz ve lüzumsuz şeylere bakmazdı. Şâmî ile ilgili rivayetlerde yer alan detaylar arasında sarık uzunluğu ile ilgili bir bilgi dikkat çekicidir. İbnü'l-İmâd'ın kaydettiği söz konusu detaya göre müellifin sarığı "genellikle tarikat mensupları tarafından kullanılan bir başlık türü"[23] olan arakıyye olup 7 zirâ' uzunluğundaydı.[24]

Şâmî, Şâfiî mezhebine mensuptur.[25] Eserlerinde açıkça bunu beyan etmiştir. Öte yandan Şâmî'nin Hanefî olduğu yönünde serdedilmiş görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlerden bir kısmı, *Ukûdü'l-cümân fî menâkıbi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân*[26] isimli eserinden kaynaklanmış gözükmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere Şâmî bu eserinde Hanefî mezhebinden bahsetmiş, ayrıca bu mezhebe yöneltilen eleştirilere de cevaplar vermiştir. Bu durum Bağdâdî'yi de çelişkiye düşürmüş gözükmektedir. Çünkü Bağdâdî *Îzâhü'l-meknûn*

[20] Muhammed Abdülhay b. Abdülkebîr el-Kettânî (1886-1962), *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-meâ'cim ve'l-meşyehât ve'l-müselselât* (nşr. İhsan Abbas) I-II, Beyrut 1982, II, 1063.
[21] Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1839/1920), *Hediyyetü'l-ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn* (nşr. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal ve Avni Aktuç), I-II, Ankara t.y, II, 236.
[22] Ebü'l-Mevâhib Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali Şa'rânî, *Levâkihü'l-envâr fî tabakâti'l-ahyâr* (nşr. Abdurrahmân Hasan Mahmud), I-II, Kâhire 1993. Bu eser incelenmiş olup müellifle ilgili bölüm bulunamamıştır.
[23] Arakıyye türü başlık kullanması, Şâmî'nin mutasavvıf yönüne işaret etmekte olup bu konuda farklı bir malumat bulunamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Baha Tanman, "Arakıyye", *DİA,* İstanbul 1991, III, 266-267.
[24] Abdülhayy b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd el-Akerî el-Hanbelî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb* (nşr. Muhammed el-Arnaûd), I-XI, Beyrut 1986, X, 353.
[25] Ebû Gays Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî (1893-1976), *el-A'lâm,* y. y. 2002, VII, 155.
[26] Şâmî, *Ukûdü'l-cümân fî menâkıbi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân* (neşreden komisyon: Lecnetü İhyâi'l-Meâ'rifi'n-Nu'mâniyye), Hindistan 1974.

adlı eserinde Şâmî'nin Şâfiî olduğunu söylerken,[27] *Hediyyetü'l-ârifîn'*de ise onun Hanefî olduğunu söylemektedir.[28] Şâfiî olmakla birlikte Hanefîliğe ilgi duyduğu ve bu mezhebin görüşleriyle ilgili oldukça donanımlı olduğu eserlerinden ve yorumlarından anlaşılmaktadır.[29]

Muhaddis, hafız ve tarihçi olan,[30] aynı zamanda iyi derecede nahiv ve lügat bilgisine sahip olan Şâmî,[31] zamanının alimleri arasında saygıdeğer bir yere sahipti. Telif ettiği eserlerin çeşitliliği ve sayısı onun ilim dünyasındaki nüfûzuna, çeşitli ilimlerdeki derinliğine, özellikle de hadis, tarih, Arapça gibi ilimlerdeki bilgisine şahitlik etmektedir. Çağdaşları ve kendisinden sonrakiler onu güzel vasıflarla anlatmışlardır. Örneğin İbnü'l-İmâd, Şa'rânî'nin Şâmî hakkında onun pek çok ilimde söz sahibi bir alim olduğuna ve salih, zahid bir kimse olduğuna dair sözlerini nakletmektedir. Şa'rânî ayrıca Şâmî'nin Muhammedî sünnete sıkı sıkı bağlı olduğunu da ifade etmiştir.[32] Şâmî ile aynı zamanlarda yaşamış olan İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *el-Hayrâtü'l-Hisân* adlı kitabının mukaddimesinde Şâmî'den "Arkadaşımız alim, salih, fehâmet sahibi, kültürlü, bilgili, hafız, şeyh Muhammed eş-Şâmî ed-Dımaşkî el-Mısrî…" şeklinde bahsetmektedir.[33] *et-Terâtîbü'l-idâriyye* müellifi Muhammed Abdülhay el-Kettânî (ö. 1962) *Fihrisü'l-fehâris* adlı eserinde Şâmî'nin "Mısır diyarının muhaddisi ve dayanağı" olduğunu ifade etmiş[34] ve Şeyh Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin (ö. 1090/1679) *İmâmü'l-muhaddisîn*[35] adlı eserinde Şâmî'yi "hafızların sonuncusu" olarak vasıflandırdığını belirtmiştir.[36] Faslı hadis alimi Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (ö. 1927) ise Şâmî'yi "muhaddislerin sonuncusu" olarak nitelemektedir.[37]

Şâmî'nin ders aldığı hocalarının başında Süyûtî gelmektedir. Şâmî'nin Süyûtî'nin en iyi öğrencilerinden olduğu ifade edilmiştir. Şâmî ayrıca Şehâbeddîn el-Kastallânî'den (ö. 923/1517), Şeyh Şâhin b. Abdullah el-Halvetî el-Mısrî'den, Mısır'da medfun bulunan

---

[27] Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhü'l-meknûn fî zeyl-i alâ keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (nşr. M. Şerafettin Yaltkaya ve Kilisli Rıfat Bilge), I-II, Ankara 1972, II, 500.
[28] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn,* II, 236.
[29] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 10.
[30] Ziriklî, VII, 155; Kehhâle, XII, 131.
[31] Kehhâle, 340.
[32] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 10; İbnü'l-İmâd, VIII, 250.
[33] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 10; Ebü'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Heytemî el-Mekkî (ö. 974/1567), *el-Hayrâtü'l-hisân fî menâkıbi'l-imâmi'l-a'zam Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân* (nşr. Halil el-Meys), Beyrut 1983, s. 10; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[34] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 10; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[35] Müellifin bu isimde bir eserine ulaşılamamıştır.
[36] Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[37] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Hasenî el-Kettânî (1857-1927), *er-Risâletü'l-müstetrafe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe* (nşr. Muhammed Muntasır b. Muhammed ez-Zemzemî), y. y. 2000, s. 151.

Şücâu'ddin Ömer b. Abdullah el-Halvetî'den ve daha başkalarından da ders almıştır.[38]

Şâmî, 14 Şaban 942'de (7 Şubat 1535) Kâhire'de vefat etmiştir.[39]

b. Eserleri

Velûd bir müellif olan Şâmî, farklı ilim dallarında pek çok sayıda eser telif etmiştir. Bu eserlerin hepsi tek bir kaynakta toplu olarak yer almamaktadır. Biz bu çalışmamızda Şâmî'nin telif ettiği eserler hakkında bilgi toplarken müellifin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd* ve *Ezvâcü'n-Nebî* isimli eserlerinin nâşirlerinin mukaddimelerinde yer verdiği malumatlar başta olmak üzere, Selâhaddîn el-Müneccid'in *Mu'cemü'l-müerrihîne'd-dımeşkıyyîn* ve *Mu'cemü mâ üllife an Resûlillah*, Ömer Rıza Kehhâle'nin *Mu'cemü'l-müellifîn*, Muhammed Abdülhay el-Kettânî'nin *Fihrisü'l-fehâris* isimli eserinden, Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'nin *er-Risâletü'l-müstetrafe* isimli eserinden, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hediyyetü'l-ârifîn* isimli eserinden, İbnü'l-İmâd'ın *Şezerât* isimli eserinden, Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn* isimli eserinden ve çeşitli süreli yayınlardan istifade ettik.

Yukarıda ismini zikrettiğimiz kaynaklarda Şâmî'nin telif ettiği eserlerin isimleri kaydedilirken, bazı farklılıklar dikkatleri çekmektedir. Örneğin Şâmî'nin *el-Fethu'r-Rahmânî fî şerhi ebyâti'l-Cürcânî*[40] isimli eseri farklı bir yerde *el-Fethu'r-Rabbânî* şeklinde yer almaktadır.[41]

1. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd ve zikru fedâilihî ve a'lâmi nübüvvetihî ve ef'âlihî ve ahvâlihi fi'l-mebde' ve'l-meâd*:[42] Tezin konusu olan bu eserden aşağıda ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

2. *Ezvâcü'n-Nebî:*[43] Şâmî tarafından telif edilen müstakil bir eser olmayıp *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd'*ın bir bölümüdür. Muhammed Nizâmeddîn el-Füteyyîh, önemine

[38] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 10; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1062.
[39] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; İbnü'l-İmâd, X, 353; Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, s. 151; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063; Kehhâle, XII, 131; Selâhaddîn el-Müneccid (1920-2010), *Mu'cemü'l-müerrihîne'd-dımeşkıyyîn ve âsâruhümü'l-mahtûta ve'l-matbû'a*, Beyrut 1978, s. 287.
[40] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12.
[41] Abdullah Muhammed Cemâleddîn,"es-Sâlihî eş-Şâmî", *Silsiletü'l-mevsûâ'ti'l-İslâmiyyeti'l-mütehassısa - Mevsûa'tü a'lâmi'l-fikri'l-İslâmî,* Kâhire 2004, III, 530.
[42] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063; Hâcî Halîfe Mustafa b. Abdillâh Kâtib Çelebi (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (nşr. Mektebetü'l-Müsennâ), I-VI, Bağdad 1941, I, 978; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* II, 236; Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîn,* s. 287; *Mu'cemü mâ üllife an Rasûlillah,* Kâhire t.y, s. 112; Cemâleddîn, 529; Abdülcebbâr Abdurrahmân, *Zehâirü't-türâsi'l-arabiyyi'l-İslâmî,* y. y, 1983, I, 620, II, 947; Muhammed Îsâ Sâlihiyye, *el-Mu'cemü'ş-şâmili li türâsi'l-arabiyyi'l-matbû',* Kâhire 1993, III, 396, 445.
[43] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî* (nşr. Muhammed Nizâmeddîn el-Füteyyih), Beyrut 1992.

ve genişliğine binaen Şâmî'nin "Hz. Peygamber'in Hanımları" başlığı altında incelediği bu bölümü müstakil olarak neşretmiştir.[44] İlk basımı 1413/1992 yılında gerçekleşen eser günümüze ulaşmış olup 312 sayfa ve 15 bölüm ihtiva etmektedir. Nâşir Füteyyîh mukaddimesinde, insanların Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili bu bölümden yeterince istifade edebilmelerini temin etmek maksadıyla *Ezvâcü'n-Nebî'*yi müstakil bir eser haline getirdiğini ifade etmiş; ayrıca Hz. Peygamber'in hanımları ve aile hayatı konusunda bu şekilde derli toplu eserlerin çok az olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Füteyyîh, Hz. Peygamber'in hanımları konusunda daha önce çalışılmış olan eserlerin bu konuda eksik olan boşluğu dolduramadığını, üstelik çok da güvenilir olmadıklarını ifade etmektedir. Füteyyîh sadece iki yazma nüshayı esas almış olmasına rağmen, nüshalarda eksikliklere ve büyük kopukluklara rastladığını ifade etmiştir. Bu, bazı varakların eksik olmasından kaynaklanan bir kopukluk olmalıdır. Füteyyîh, neşri hazırlarken nüshalar açısından karşılaştığı başka bir ciddi zorluk olmadığını ifade etmiştir. Füteyyîh'e göre, bu işteki zorluk, kitabın hadis rivayetlerinden derlenmiş olmasıydı. Ancak bu metinlerin asılları da pek çok olduğu için Füteyyîh, onlara müracaat etmiş ve eserin ana metnini bulduğu asıllarından istifadeyle, asıl nüshada olduğu gibi müellifin üslubuna sadık kalarak oluşturmuştur. Asıl metinle müellifin alıntı yaptığı kaynaklar arasında önemli olduğunu düşündüğü bir ihtilafa rastladığında ise buna işaret ederek düzeltmiş, ancak bunu da müellifin ana metnini koruyarak ve nakil yapmadaki ilmi sorumluluğa bağlı kalarak kitabın dipnotunda belirtmiştir. Çünkü Şâmî, eserinde birçok rivayeti toplamış ve onlara uygun şahitler getirmiştir. Bunu yaparken bir amacı veya eserinde kullanmayı tercih ettiği lafızların ve ibarelerin seçiminde özel bir görüşü olabilir. Füteyyîh, bu sebeple Şâmî'nin metnini olduğu gibi bıraktığını ve dipnotta muhalif görüşlere yer verdiğini ifade etnektedir.[45] Füteyyîh'in tahkîkli neşrini yaparken el-Haramü'l-Medenî'de ve Medine'deki Arif Hikmet Kütüphesi'nde bulunan nüshalardan istifade etmiştir.[46]

3. *Ukûdü'l-cümân fî menâkıbi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân:*[47] Şâmî, hicrî 939 senesinde bitirdiği bu eserini[48] Şâfiî mezhebine mensup olmasına rağmen, Ebû Hanîfe'yi müdafaa etmek ve onun dayanaklarını kuvvetlendirmek için telif etmiştir.[49] Şâmî, eserinde

[44] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 14.
[45] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 14.
[46] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 16.
[47] Şâmî, *Ukûdü'l-cümân,* (neşreden komisyon: Lecnetü İhyâi'l-Meâ'rifi'n-Nu'mâniyye), Hindistan 1974.
[48] Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîn,* s. 287; Cemâleddîn, s. 529.
[49] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11.

Ebû Hânîfe'nin hadislerinin senedlerini zikrettiği 17 önemli bâba yer vermiştir ve bu senedleri kendi hocalarından sema', kıraat veya icazet sırasında şifâhî veya kitâbî olarak öğrendiği bilgilerle sağlamlaştırmış ve tahrîc etmiştir.[50] İlk kez 1394/1974'te Hindistan'da basılan eser, daha sonra Medine'deki Mektebetü'l-Îmân'da tekrar basılarak günümüze ulaşmıştır.[51] İbn Hacer el-Heytemî, *el-Hayrâtül-hisân* adlı kitabında bu eseri özetlemiştir.[52] Eserin çok sayıda el yazmasının bulunduğu bilinmektedir. Türkiye ve dünya kütüphanelerindeki el yazma nüshaları şu şekildedir:[53]

1. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya koleksiyonu 03309 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 127 varaklık nüsha: Her bir varak 23 satır ihtiva etmekte olup 215*152,149*92 ölçülerindedir. Hicrî 1005 tarihinde Muhammed en-Neccâr tarafından istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Reîsülküttâb koleksiyonu 01190-002 numaralı mecmuada 32-142 varakları arasında kayıtlı bulunan hicrî 941 tarihli nüsha: Her bir varak 27 satır ihtiva etmekte olup 217*138,167*80 ölçülerindedir.
3. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa koleksiyonu 01918 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 168 varaklık nüsha: Her bir varak 21 satır ihtiva etmekte olup 180*132,128*90 ölçülerindedir.
4. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa koleksiyonu 01919 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 51 varaklık nüsha: İbrahim b. İskender tarafından istinsah edilen nüsha her bir varakta 33 satır ihtiva etmekte olup 275*193,210*118 ölçülerindedir.
5. Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Cami koleksiyonu 00876 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 189 varaklık nüsha: Hicrî 957 tarihli nüsha, her bir varakta 19 satır ihtiva etmekte olup 215*137,134*96 ölçülerindedir.
6. İstanbul Beyazıt Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi koleksiyonu V3815-81 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 158 varaklık nüsha: Hicrî 1190 tarihli nüsha, her bir varakta 21 satır ihtiva etmekte olup 225*160,170*105 ölçülerindedir.

[50] Kettânî, II, 1063.
[51] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî*, neşredenin girişi, s. 12.
[52] Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, s. 151; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[53] 1-6 numaralar arasındaki nüshaların bilgileri Süleymaniye Kütüphanesi'nde bizzat incelenmiştir. 7-15 numaralar arasındaki nüsha bilgileri Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yazma eserler veri tabanından alınmıştır. Dünya kütüphanelerinde bulunan nüshaların bilgisi ise bibliyografik eserlerden derlenmiştir.

7. Ankara'daki Milli Kütüphane Afyon Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 18415/1 numaralı mecmuada 1b-83a varakları arasında kayıtlı bulunan hicrî 975 (1567) tarihli nüsha.
8. Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar koleksiyonu A 7194 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 270 varaklık nüsha: Hicrî 1019 (1610) tarihli nüsha her bir varakta 17 satır ihtiva etmekte olup 213*140-137*84 ölçülerindedir.
9. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 2147 numaralı mecmuada 1b-91a varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Her bir varak 23 satır ihtiva etmekte olup, 205*140-150*90 ölçülerindedir. Hicrî 1076 (1664) tarihli nüsha Mes'ûd b. İbrahim tarafından istinsah edilmiştir.
10. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 4139 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 34 varaklık nüsha: Her bir varak 23 satır ihtiva etmekte olup, 200*140-140*80 ölçülerindedir.
11. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1564/1 numaralı mecmuada 1b-30b varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Her bir varak 53 satır ihtiva etmekte olup, 360*210-210*155 ölçülerindedir. Hicrî 1210 (1794) tarihli nüsha Yusuf Bahri Çorumî tarafından istinsah edilmiştir
12. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 422 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 179 varaklık nüsha: Her bir varak 17 satır ihtiva etmekte olup, 195*130-145*68 ölçülerindedir. Hicrî 1160 (1746) tarihli nüsha Mes'ûd b. İbrahim tarafından istinsah edilmiştir.
13. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 1336 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan nüsha.
14. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 857 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan Ahmed b. Mustafa Ispartavî tarafından istinsah edilen nüsha.
15. Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Yusuf Ağa kütüphanesi koleksiyonu YY0000007200 numaralı mecmuada kayıtlı bulanan 261 varaklık nüsha: Her bir varak 17 satır ihtiva etmekte olup 220*140-135*70 ölçülerindedir.
16. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 927 numaralı mecmuada bulunan 161 varaklık nüsha: Her bir varak 19 satır ihtiva etmekte olup 200*150-130*90 ölçülerindedir. Hicrî 939 (1532) tarihli nüsha Mahmud b. Ebü'l-Hasan tarafından istinsah edilmiştir.

Hicrî 939 tarihi, Şâmî'nin eseri yazmış olduğu tarih olduğundan, bu nüshanın müellif nüshası ya da hemen istinsah edilmiş bir nüsha olduğu akla gelmektedir.

17. Bağdat'taki el-Evkâfü'l-Âmme Kütüphanesi 1/9676-9677 numaralı mecmuada bulunan hicrî 993 tarihli 101 varaklık nüsha.
18. Bağdat'taki el-Evkâfü'l-Âmme Kütüphanesi 9986 numaralı mecmuada bulunan hicrî 1092 tarihli 125 varaklık nüsha.
19. el-Haramü'l-Mekkî Kütüphanesi Tercümeler-40 numaralı mecmuada bulunan hicrî 1059 tarihli 187 varaklık nüsha.
20. el-Haramü'l-Mekkî Kütüphanesi Tercümeler-1 numaralı mecmuada bulunan hicrî 1336 tarihli 149 varaklık nüsha.
21. Medine'deki Arif Hikmet Kütüphanesi 155/900 numaralı mecmuada bulunan hicrî 1095 tarihli 190 varaklık nüsha.[54]
22. Medine'deki Mazhar Kütüphanesi'nde bulunan 134 varaklık nüsha.
23. Mısır'daki Câmiatü'l-İslâmiyye'de 6794 numaralı mecmuada bulunan Mazhar Kütüphanesi nüshasının aynısı olan nüsha.[55]
24. Hindistan/Haydârâbad'da Meclisü İhyâi'l-Meârifi'n-Nu'mâniyye'de bulunan nüsha.[56]
25. Kâhire'deki Dâru'l-Kütüb'de, Fihrisü't-Târih bölümü 5/249 numaralı mecmuada bulunan nüsha.
26. Şam'daki Zâhiriyye'de 9188[57] veya 1988[58] numaralı mecmuada bulunan 112 varaklık nüsha.
27. Viyana'da bulunan nüsha.[59]
28. Suriye'deki Batna Kütüphanesi'nde[60] 2404 numaralı mecmuada bulunana nüsha.[61]
29. Selâhaddîn el-Müneccid, Şam'da Şeyh Abdülkâdir el-Mağribî'nin kütüphanesinde de bir nüshayı gözleriyle gördüğünü ifade etmektedir.[62]

---

[54] Nuaymî, VI, 49-50.
[55] Necmi Abdurrahmân Halef, *İstidrâkât alâ Târîhi't-Türâsi'l-Arabî*, -hadis bölümü-, Cidde 1422, IV, 48.
[56] Abdülcebbâr Abdurrahmân, *"Zehâiru't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmî",* 1983, y.y, II, 642.
[57] Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîn*, 288.
[58] Cemâleddîn, 530.
[59] Cemâleddîn, 530.
[60] Carl Brockelmann (1868-1956), *Târîhü't-türâsi'l-arabî* (trc. Abdülhalîm en-Neccâr), Kâhire 1993, III, 237.
[61] Brockelmann, II, 312.
[62] Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîn*, 288.

Yukarıda saydıklarımızın dışında bazı özel kütüphanelerde de çeşitli nüshaların bulunduğu belirtilmiştir.

4. *el-Âyâtü'l-azîmetü'l-bâhira fî mi'râci seyyidi ehli'd-dünya ve'l-âhira*:[63] Günümüze ulaşan eser, 17 babdan oluşmaktadır.

5. *el-Fazlü'l-fâik fî mi'râci hayri'l-halâik*:[64] Kâtib Çelebi, Şâmî'nin *el-Âyâtü'l-azîme* adlı eserinin üzerine eklemeler yaparak *"el-Fazlü'l-fâik"* adlı eseri yazdığını ifade etmektedir.[65]

6. *el-Âyâtü'l-beyyinât fî mi'râci seyyidi ehli'l-arzı ve's-semâvât:*[66] İbnü'l-İmâd, Şâmî'nin *el-Âyâtü'l-azîmeti'l-bâhira* isimli eserini kısaltarak bu eseri telif ettiğini bildirmiştir.[67]

7. *Matleu'n-nûr fî fazli't-Tûr ve kam'ul-mu'ted (mu'annid)i'l-kefûr*:[68] Şâmî, bu eseri bazı rahiplerin Tûr Mescidi'ni istilası sırasında yazmıştır.[69] Akâid ve kelâm alanında telif edilen eserin ulaşılabilen el yazma nüshaları şunlardır:[70]

1. Manisa İl Halk Kütüphanesi 1218 numaralı mecmuada I+1b-2b varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Hicrî 1017 (1607) tarihli nüsha 140*95 ölçülerindedir.
2. Manisa İl Halk Kütüphanesi 1218/1 numaralı mecmuada I+1b-2b varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Hicrî 1017 (1607) tarihli nüsha 140*95 ölçülerindedir.
3. Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de bulunan nüsha.[71]

8. *İthâfü'r-râğıbi'l-vâ'î fî tercemeti Ebî Amr el-Evzâ'î*[72]

---

[63] Şâmî, *el-Âyâtü'l-azîmetü'l-bâhira fî mi'râci seyyidi ehli'd-dünya ve'l-âhira* (nşr. Ali Abdülbâsıt Mezîd), Kâhire 2014.
[64] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* II, 236; Müneccid, *Mu'cemü mâ üllife an Rasûlillah,* s. 81.
[65] Kâtib Çelebi, I, 204; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[66] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX.
[67] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353.
[68] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* II, 236; Kettânî, Muhammed Abdülhayy, II, 1063.
[69] Cemâleddîn, 530.
[70] Nüsha bilgileri Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yazma eserler veri tabanından alınmıştır.
[71] Cemâleddîn, 530.
[72] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîne'd-dımeşkıyyîn,* s. 287; Cemâleddîn, 530.

9. *Aynü'l-isâbe fî ma'rifeti's-sahâbe:*[73] İbn Hacer'in sahâbe biyografisiyle ilgili meşhur eseri *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe'*sinin muhtasarıdır.[74]

10. *en-Nüketü'l-mühimmât fi'l-kelâmi ale'l-enbiyâi ve'l-benîne ve'l-benât*[75]

11. *el-Fazlü'l-mübîn (fi's-sabri) ı'nde fıkdi'l-benât ve'l-benîn:*[76] İslâm ahlâkı ve hadis konularında telif edilen eserin ulaşılabilen el yazma nüshaları şunlardır:[77]

1. İstanbul'daki Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi Atıf Efendi koleksiyonu 00594 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 107 varaklık nüsha: Her bir varak 19 satır ihtiva etmekte olup 210*152,135*77 ölçülerindedir.
2. İstanbul'daki Nuruosmaniye Kütüphanesi 4918/12 numaralı mecmuada 28-87 varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha. Her bir varak 30 satır ihtiva etmekte olup 239*119,190*75 ölçülerindedir.

12. *Vücûbü fethi hemzeti 'inne' ve kesrihâ ve cevâzi'l-emreyn*[78]

13. *Tafsîlü'l- istifâde fî beyâni kelimeteyi'ş-şehâde:*[79] Eserin ismi farklı yerlerde *Tafsîlü'l- istiâzeti* olarak geçmektedir.[80]

14. *İthâfü'l-erîb bi hulâsati'l-e'ârîb*[81]

15. *el-Cevâhiru'n-nefâis fî tahbîri Kitâbi'l-a'râis*[82]: Eseri *el-Fevâidü'n-nefâis* olarak adlandıranlar da bulunmaktadır.[83]

16. *el-Câmi'ul-vecîzi'l-hâdim li luğâti'l-Kur'âni'l-Azîz*[84]

17. *el-Fevâidü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*[85]

---

[73] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîne'd-dımeşkıyyîn,* s. 287.
[74] Cemâleddîn, 530.
[75] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Cemâleddîn, 530.
[76] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* II, 236; Cemâleddîn, 530.
[77] Eserin nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde görülüp incelenmiştir.
[78] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şâmî, Şemseddîn", *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII, 330-331.
[79] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Cemâleddîn, 530; Küçükaşçı, "Şâmî, Şemseddîn", 330-331.
[80] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11.
[81] İbnü'l-İmâd, X, 353; Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Cemâleddîn, 530.
[82] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11.
[83] İbnü'l-İmâd, X, 353; Cemâleddîn, 530.
[84] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Kehhâle, III, 340; Cemâleddîn, 530.
[85] İbnü'l-İmâd, X, 353; Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Kettânî, II, 1063; Cemâleddîn, 530.

18. *el-Fethu'r-Rahmânî (Rabbânî) fî şerhi ebyâti'l-Cürcânî:* Cürcânî'nin kelâm ilmi hakkındaki şerhlerini ihtiva eden bir eserdir.[86]

19. *Ref'ul-kadr ve mücmeu'l-fütüvve fî şerhi's-sadri ve hâtemi'n-nübüvveti*[87]

20. *Şerhu'l-Âcurrûmiyye:* Nahiv konusundadır.[88]

21. *el-İthâf bi temyîz mâ tebia' fîhi'l-Beyzâvî sâhibe'l-Keşşâf:*[89] Tefsir alanında telif edilen eserin ulaşılabilen el yazma nüshaları şunlardır:[90]

1. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 00079-002 numaralı mecmuada 198-214 varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Her bir varak 23 satır olup 200*145,150*90 ölçülerindedir.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa koleksiyonu 00057-003 numaralı mecmuada 99-106 varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Ebû Bekir b. Mehmed tarafından istinsah edilen nüsha her bir varakta 25 satır ihtiva etmekte olup 195*137,148*80 ölçülerindedir.
3. Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Cami koleksiyonu 01182-002 numaralı mecmuada 7-10 varakları arasında kayıtlı bulunan 1047 tarihli nüsha: Her bir varak 25 satır ihtiva etmekte olup 210*150,160*100 ölçülerindedir. Brockelmann, *el-İthâf* isimli risalenin Süyûtî'nin Şâmî ile çağdaş öğrencilerinden Muhammed b. Ali ed-Dâvûdî'ye (ö. 945/1539?) ait olduğunu ifade etmiştir. Ali Rıza Temel, "Dâvûdî" maddesinde yazma nüshalar karşılaştırıldığında eserin Dâvûdî'ye değil, Şâmî'ye ait olduğunu ifade etmektedir.
4. İstanbul'daki Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Mehmet Asım Bey koleksiyonu 00007/001 numaralı mecmuada 1-6 varakları arasında kayıtlı bulunan Hocazâde Muhammed Vecih tarafından istinsah edilen nüsha: Her bir varak 25 satır olup 225*125,175*70 ölçülerindedir.

---

[86] İbnü'l-İmâd, X, 353; Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Cemâleddîn, 530.
[87] İbnü'l-İmâd, X, 353; Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Cemâleddîn, 530.
[88] İbnü'l-İmâd, X, 353; Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Cemâleddîn, 530.
[89] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 11; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Kâtib Çelebi, I, 193; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* II, 236; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[90] 1-4 numaralar arasındaki nüshalar Süleymaniye Kütüphanesi'nde görülüp incelenmiştir. 5 numaradaki nüsha bilgisi ise, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yazma eserler veri tabanından alınmıştır.

5. Kütahya Tavşanlı'daki Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu koleksiyonu 398/1 numaralı mecmuada bulunan 10 varaklık nüsha.
6. Dâru'l-Kütüb'de bulunan nüsha.

22. *Keşfü'l-lebs fî reddi'ş-şems*[91]

23. *Mürşidü's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbni Mâlik:*[92] Meşhur gramer ve nahiv alimi İbn Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274), Arap gramerine dair manzum eseri *el-Elfiyye'*ye[93] yapılan çok sayıda şerhten biri de Şâmî'nin telif ettiği *Mürşidü's-sâlik* isimli eserdir.

24. *en-Nüket alâ Elfiyyeti İbni Mâlik:*[94] Süyûtî, İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'sine hâşiye olarak *Behcetü'l-merdıyye fî şerhi'l-Elfiyye*[95] isimli bir eser kaleme almıştır. Şâmî de Süyûtî'nin *Behcetü'l-merdıyye'*sinden istifadeyle aynı esere *en-Nüket* isimli bir hâşiye yazmıştır.[96]

c. *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*

Şâmî, mukaddimesinde eserinin tam adının *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd ve zikru fedâilihî ve a'lâmi nübüvvetihî ve ef'âlihî ve ahvâlihi fi'l-mebde' ve'l-meâd*[97] olduğunu ifade etmektedir. Şâmî, eserini 300 kaynaktan faydalanarak yazdığını ifade ederken,[98] kısaca *Siyer-i Şâmiye* olarak bilinen eserin bine yakın kaynaktan yararlanılarak meydana getirildiğini ifade eden araştırmacılar da bulunmaktadır.[99] Örneğin, Selâhaddîn el-Müneccid bir eserinde Şâmî'nin bu eseri 1000 eserden faydalanarak telif ettiğini ifade ederken,[100] bir diğer eserinde ise Kâtib Çelebi'nin de ifade ettiği gibi bunu 300 eserden faydalanarak yaptığını söylemektedir.[101] Kâtib Çelebi, Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ*'sının

---

[91] İbnü'l-İmâd, X, 353; Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX.
[92] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; İbnü'l-İmâd, X, 353; Kehhâle, III, 340; Cemâleddîn, 530; Abdullah Muhammed el-Habeşî, "Elfiyetü İbn Mâlik", *Câmiu'ş-Şurûh ve'l-Havâşî,* Abu Dabî 2004, sa. I, s. 222-257.
[93] İbn Mâlik et-Tâî, *el-Elfiyye,* Kâhire 1325.
[94] 23 ve 24 numaralı eserler isim benzerliğinden dolayı aynı eser oldukları izlenimini verseler de Şâmî'nin eserlerinin mukaddimelerinde her iki eserin de ismi ayrı ayrı zikredildiği için biz de ayrı olarak ele almayı uygun gördük. Bk. Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 13; *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; *el-Âyâtü'l-azîme,* neşredenin girişi, 5.
[95] Süyûtî, *el-Behcetü'l-merdıyye fî şerhi Elfiyye,* Kâhire 1310.
[96] Şâmî, *el-Âyâtü'l-azîme,* neşredenin girişi, 5.
[97] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* müellifin önsözü, s. 5; Şâmî, *Ezv'acü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[98] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* müellifin önsözü, s. 5.
[99] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XXXIX; Ali eş-Şerefî, "Ezvâcü'n-Nebî", *Mevsûa'tü Mekketi'-Mükerreme ve Medîneti'l-Münevvere,* Londra 2008, III, 529-530; Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[100] Müneccid, *Mu'cemü'l-müerrihîn,* s. 287.
[101] Kâtib Çelebi, II, 978; Müneccid, *Mu'cemü mâ üllife an Rasûlillah,* s. 112.

muahhar siyer eserleri arasındaki en iyi ve en geniş eser olduğunu söylemektedir.[102] Ayrıca bu eser, müteahhirîn alimlerin siyer-i Nebî ve ahvâl-i Mustafâ türü eserleri yazarken en çok yararlandığı kaynaklardan bir tanesi olarak kabul görmektedir.[103]

Şâmî, eserine başlamadan önce içeriğindeki yaklaşık 1000 bölümün başlığının hepsini toplu olarak vermektedir. Birinci bâb, "Hz. Âdem'in ve tüm mahlûkâtın onun hürmetine yaratıldığına dair" başlığını taşımaktadır. Ardından Hz. Âdem'le Hz. Peygamber arasındaki sürece dair rivayetleri zikretmekte, sonra da Hz. Peygamber'in yaratılışından başlayarak peygamberliğin işaretlerini, şemâilini, hayat hikayesini, fiillerini ve hallerini zikretmektedir. Şâmî, mukaddimesinde tüm bâbları toplu olarak verdiğini zikrettikten sonra her bölüm sonunda kafa karıştırabilecek noktaları açıkladığı ve anlaşılması zor kelimeleri harekeleyerek izah ettiği bir "tenbihât" bölümü eklediğini ifade etmektedir.[104] Şâmî'nin bahsettiği bu açıklamaların bir kısmına, müellifin öğrencisi Allâmetü'ş-Şems Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Feyşî el-Mâlikî, kendisine ait müstensih nüshasında seriyyeler kısmını yazarken hocasının taslaklarından yola çıkarak bir takım ilavelerde bulunmuştur.[105]

Şâmî, eserini kendisinden önceki bütün müktesebâtı inceleyerek yazdığını ifade etmiştir. Ayrıca eserinde mevzû hadislere yer vermediğini, birbirine zıt gibi gözüken hadislerin arasını bulma yolunu tercih ettiğini belirtmektedir. Farklı tarîkleri olan ve aralarında ihtilaf bulunan hadisleri zikrederken, üzerinde ittifak olan metni tercih ettiğini ifade etmiştir. İttifak noktasında da ilk tercihi Buhârî ve Müslim'dir. Onların görüş bildirmediği hadisler hususunda ise Kütüb-i Sitte'nin diğer müelliflerini tercih etmiştir. Hadisin ravisi sahâbî ise "radiyallahu anh" ibaresini, tâbiîn veya etbeu't-tâbiînden ise "rahmetullahi aleyh" ibaresini kullanmıştır. Şâmî, "şeyhayn" veya "muttefekun aleyh" ifadesi ile Buhârî ve Müslim'i, "erbaa" ile Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî'yi, "sitte" ile "şeyhayn ve erba'a"yı, "hamse" ile İbn Mâce hariç "sitte"yi, "selâse" ile İbn Mâce hariç "erba'a"yı, "e'imme" ile "İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, Kütüb-i Sitte ve Dârekutnî"yi kastettiğini ifade etmektedir. Ebû Hanîfe'nin ise tahrîc olunmuş senedli hadislerine rastlamadığını ifade etmiştir.[106]

Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ*'sı, 1000 bâbdan müteşekkil oldukça hacimli bir eserdir.

---

[102] Kâtib Çelebi, II, 978.
[103] Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[104] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, müellifin önsözü, s. 3-5.
[105] Kettânî, Muhammed Abdülhay, II, 1063.
[106] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, müellifin önsözü, s. 3-5.

Talebesi el-Feyşî, eseri yeniden düzenlemiş, böylece 2000 sayfayı hâvî 4 ciltlik yazma bir eser ortaya çıkmıştır. Bu 4 ciltlik yazma eserin nüshaları Kâhire'de ve Türkiye'dedir. Bunların bir kısmı müellif nüshasıdır.[107]

Eserin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde bulunan yazma nüshaları şu şekildedir:[108]

1. Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi bölümü 01141 numaradaki IV. cilt: 1080 tarihli nüsha Ali b. İbrahim tarafından istinsah edilmiştir. 33 satırlık 419 varak olup, 295*210,230*147 ölçülerindedir.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye bölümü 00959 numaradaki I. cilt: 37 satırlık 375 varak olup, 300*200,225*120 ölçülerindedir.
3. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye bölümü 00960 numaradaki 410 varaklık nüsha: Her bir varak 29 satır olup, 297*204,215*130 ölçülerindedir.
4. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye bölümü 00961 numaradaki IV. cilt: 33 satırlık 522 varak olup, 300*200,215*112 ölçülerindedir.
5. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye bölümü 00962 numaradaki III. cilt: 37 satırlık 225+408 varak olup, 295*200,225*120 ölçülerindedir.
6. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu bölümü 00755 numaradaki I. cilt: 33 satırlık 317 varak olup, 275*181,200*125 ölçülerindedir.
7. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu bölümü 00756 numaradaki II. cilt: 33 satırlık 301 varak olup, 273*183,200*126 ölçülerindedir.
8. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu bölümü 00757 numaradaki III. cilt: 33 satırlık 349 varak olup, 368*178,198*126 ölçülerindedir.
9. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu bölümü 00758 numaradaki IV. cilt: 33 satırlık 405 varak olup, 268*180,198*129 ölçülerindedir.
10. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu bölümü 00759 numaradaki V. cilt: 404 varak olup, 278*188,BB*BB ölçülerindedir.
11. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa bölümü 00742 numaradaki I. cilt: 31 satırlık 327 varak olup, 270*190,198*125 ölçülerindedir.
12. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa bölümü 00743 numaradaki II. cilt: 31satırlık 298 varak olup, 265*173,200*125 ölçülerindedir.

---

[107] Şerefî, III, 529-530.

[108] 1-45 arası nüshalar Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olup, tarafımızdan bizzat incelenmiştir. 46-51 arası nüshaların bilgileri, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yazma eserler veri tabanından alınmıştır. 52-63 arası nüshalar ise Kâhire, Mekke ve Medine'de bulunmakta olup bio-bibliyografik kaynaklardaki verilerden yola çıkılarak sıralanmıştır.

13. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa bölümü 00744 numaradaki III. cilt: 31 satırlık 407 varak olup, 270*194,203*123 ölçülerindedir.
14. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa bölümü 00745 numaradaki IV. cilt: 33 satırlık 311 varak olup, 282*189,205*120 ölçülerindedir.
15. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa bölümü 00746 numaradaki V. cilt: 1080 tarihli nüshadır. 31 satırlık 513 varak olup 304*207,202*125 ölçülerindedir.
16. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01879 numaradaki I. cilt: 943 tarihli nüshadır. 21 satırlık 386 varak olup, 213*140,138*95 ölçülerindedir.
17. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01880 numaradaki II. cilt: 21 satırlık 290 varak olup, 210*155,145*bb ölçülerindedir.
18. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01881 numaradaki III. cilt: 953 tarihli nüshadır. 21 satırlık 296 varak olup, 212*154,143*95 ölçülerindedir.
19. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01882 numaradaki IV. cilt: 953 tarihli nüshadır. 21 satırlık 314 varak olup, 213*153,145*100 ölçülerindedir.
20. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01883 numaradaki IV. cilt: 954 tarihli nüshadır. 21 satırlık 273 varak olup, 210*155,147*95 ölçülerindedir.
21. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01884 numaradaki VI. cilt: 955 tarihli nüshadır. 21 satırlık 321 varak olup, 212*155,143*100 ölçülerindedir.
22. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01885 numaradaki I. cilt: 1028 tarihli nüshadır. 33 satırlık 425 varak olup, 305*210,223*125 ölçülerindedir.
23. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 01886 numaradaki II. cilt: 1028 tarihli nüshadır. 33 satırlık 489 varak olup, 306*210,221*140 ölçülerindedir.
24. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03318 numaradaki I. cilt: 33 satırlık 744 varak olup, 310*185,240*126 ölçülerindedir.
25. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03319 numaradaki II. cilt: 33 satırlık 756 varak olup, 307*183,245*128 ölçülerindedir.
26. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03320 numaradaki I. cilt: 33 satırlık 347 varak olup, 307*204,208*116 ölçülerindedir.
27. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03321 numaradaki II. cilt: 33 satırlık 432 varak olup, 302*208,210*115 ölçülerindedir.

28. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03322 numaradaki III. cilt: 33 satırlık 413 varak olup, 304*213,213*113 ölçülerindedir. ,
29. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03323 numaradaki IV. cilt: 33 satırlık 482 varak olup, 302*197,211*116 ölçülerindedir.
30. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03324 numaradaki I. cilt: 37 satırlık 334 varak olup, 288*194,217*112 ölçülerindedir.
31. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03325 numaradaki II. cilt: 37 satırlık 535 varak olup, 291*198,218*111 ölçülerindedir.
32. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03326 numaradaki III. cilt: 37 satırlık 393 varak olup, 293*199,219*114 ölçülerindedir.
33. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03327 numaradaki IV. cilt: 37 satırlık 522 varak olup, 292*200,227*112 ölçülerindedir.
34. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03328 numaradaki I. cilt: 25 satırlık 460 varak olup, 290*200,207*130 ölçülerindedir.
35. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03329 numaradaki II. cilt: 25 satırlık 384 varak olup, 288*197,210*127 ölçülerindedir.
36. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03330 numaradaki III. cilt: 25 satırlık 349 varak olup, 287*196,203*131 ölçülerindedir.
37. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03331 numaradaki IV. cilt: 25 satırlık 369 varak olup, 287*196,200*130 ölçülerindedir.
38. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03332 numaradaki V. cilt: 25 satırlık 336 varak olup 289*198,204*126 ölçülerindedir.
39. Nuruosmaniye Kütüphanesi 03333 numaradaki VI. cilt: 35 satırlık 313 varak olup, 302*211,236*145 ölçülerindedir.
40. İstanbul'daki Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 01752 numaradaki I. cilt: 35 satırlık 207 varak olup 300*215,235*140 ölçülerindedir.
41. Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 01753 numaradaki II. cilt: 35 satırlık 320 varak olup 305*215,230*140 ölçülerindedir.
42. Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 01754 numaradaki III. cilt: 35 satırlık 359 varaklık olup 300*210,230*140 ölçülerindedir.
43. Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 01755 numaradaki IV. cilt: 33 satırlık XII+435 varak olup 295*195, 210*110 ölçülerindedir.

44. İstanbul'daki Ragıp Paşa Kütüphanesi Ragıp Paşa koleksiyonu 01018 numaradaki I. cilt: Hicrî 1092 tarihli nüsha, 41 satırlık 557 varak olup 321*210-241*144 ölçülerindedir.
45. Ragıp Paşa Kütüphanesi Ragıp Paşa koleksiyonu 01019 numaradaki II. cilt: 41 satırlık 530 varak olup 321*220-242*140 ölçülerindedir.
46. İstanbul Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi koleksiyonu 01461 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 254 varaklık nüsha: Hicrî 1001 tarihli nüsha, her bir varakta 35 satır ihtiva etmekte olup 120*200,181*270 ölçülerindedir.
47. Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi koleksiyonu 01462 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 456 varaklık nüsha: Her bir varak 35 satır olup 120*200,183*266 ölçülerindedir.
48. Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi koleksiyonu 01463 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 403 varaklık III. cilt: Hicrî 1013 tarihli nüsha, her bir varakta 35 satır ihtiva etmekte olup 120*200,180*263 ölçülerindedir.
49. Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi koleksiyonu 01464 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 489 varaklık nüsha: Hicrî 984 tarihli nüsha, her bir varakta 35 satır ihtiva etmekte olup 120*200,180*269 ölçülerindedir.
50. Ankara'daki Milli Kütüphane Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonu 324 numaralı mecmuada kayıtlı bulunan 471 varaklık nüsha: Hicrî 1086 (1674) tarihinde Mustafa Saffetî el-Mekkî tarafından istinsah edilen nüsha, her bir varakta 29 satır ihtiva etmekte olup 295*205-225*130 ölçülerindedir.
51. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 281/1 numaralı mecmuada 1b-140a varakları arasında kayıtlı bulunan nüsha: Hicrî 1093 (1681) tarihli nüsha, her bir varakta 21 satır ihtiva etmekte olup 200*145-155*95 ölçülerindedir.
52. Yemen San'a'daki Mektebetü Mütevekkeliye'de 207-210 numaraları arasında bulunan nüsha: Şâmi'nin talebesi Feyşî tarafından hicrî 1099 tarihinde tamamlanan, sırasıyla 419, 366, 357 ve 424 varakları ihtivâ eden, 30*21 ölçülerinde ve (ﻫ) harfi ile kodlanmış 4 ciltlik müstensih nüshasıdır.[109] Bu nüsha, esas aldığımız neşrin nâşirleri tarafından 4 ciltlik kâmil bir nüsha olması hasebiyle asıl kabul edilmiştir.[110]

[109] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Abdülmui'z Abdülhamîd el-Cezzâr), Kâhire 1998, XII, 7.
[110] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, neşredenin girişi, c. I, s. XL-XLI.

53. Kâhire'deki Ma'hedü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye'de bulunan IV. cilt:[111] 1232 numarada bulunan ve hicrî 984 senesinde yazılmış olan nüsha 489 varak olup 25*18 ölçülerindedir. (ج) harfi ile kodlanmıştır.[112]
54. Kâhire'deki Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de Mustafa Fazıl Kütüphanesi Tarih bölümü M-50 numarada bulunan III ve IV. ciltler:[113] Vehbe b. Muhammed b. Sâlim'in 1284-85 senesinde istinsah ettiği nüsha 28*32 ölçülerindedir. (ا) ve (م) ile kodlanmıştır.[114]
55. Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'deki Teymûriyye Kütüphanesi Tarih bölümü 925 numarada bulunan nüsha.
56. Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'deki Tal'at Kütüphanesi Tarih bölümünde 2100 numarada bulunan I, II ve III. ciltler.
57. Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de Tarih bölümü 130 numarada bulunan birkaç cilt.
58. Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de 4511 numarada bulunan birkaç cilt.[115]
59. Mektebetü'l-Harem'de bulunan II, III ve IV. ciltler.
60. Medine'de bulunan Mektebetü Ârif Hikmet'teki III ve IV. ciltler:[116] Füteyyîh, *Ezvâcü'n-Nebî* isimli eseri kütüphanede 886-51/242 numaralı mecmuadaki 264-301 varakları arasında kayıtlı bulunan ve IV. ciltten bir parça olan nüshayı tahkîk ederek neşretmiştir. Güzel bir nesih hatla yazılmış olup her bir varakta 31 satır ihtiva eden bu nüshayı Füteyyîh, (ع) harfi ile kodlamıştır.[117]
61. el-Haramü'l-Medenî'de bulunan nüsha: IV. ciltten bir parça olup 228-259 varakları arasında yer alan nüshayı Füteyyîh, (ج) harfi ile kodlamıştır. Her bir varakta 31 satır bulunmakta olup, bazı garib lafızlar hariç güzel ve açık bir nesih hatla yazılmıştır. Bu nüshanın müstensihi Muhammed el-Azîz olup istinsahı hicrî 1094 senesinde bitirmiştir.[118]
62. Mektebetü'l-Ezheriyye'de -hususi 63- numarada ve -umumi 2991 siyer- bölümünde bulunan nüsha.

---

[111] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XL-XLI.
[112] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, XII, 7.
[113] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XL-XLI.
[114] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Abdülmui'z Abdülhamîd el-Cezzâr), Kâhire 1995, X, 7; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* Kâhire, XII, 7.
[115] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XL-XLI.
[116] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 12.
[117] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 16.
[118] Şâmî, *Ezvâcü'n-Nebî,* neşredenin girişi, s. 16.

63. Mektebetü'l-Ezheriyye'de 74 ve -umumi 3169- numaralarda bulunan nüsha.[119]

Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ*'sının tezimizde esas aldığımız son ve en kâmil neşrinden önce yapılmış neşirler mevcuttur. Eser ilk defa Mısır'daki Şüûni'l-İslâmiyye tarafından neşredilmeye başlanmış, bir süre inkıtaya uğradıktan sonra yine Şüûni'l-İslâmiyye'ye bağlı kültür komisyonu tarafından neşrine devam edilmiştir. İlk cildi Mustafa Abdülvâhid'in tahkîkiyle 1392/1972 senesinde yayınlanan eserin III. cildinin yayınlanmasından sonra neşre ara verilmiş, daha sonra 1979'da IV. cildin tahkîkiyle neşre devam edilmiştir.[120] 13 ciltlik bu neşir 1000 bâb ihtivâ etmektedir. Eserin neşrine Abdülvehhâb Abdüllatîf ve Mustafa Abdülvâhid başkanlığında başlanmış, Abdülvehhâb Abdüllatîf vefat edince bu görevi Mustafa Abdülvâhid üstlenmiştir.[121] Neşir için tamamı mevcud bulunan San'a'daki nüsha asıl kabul edilmiş, gerektiği yerlerde sağlama yapmak için diğer nüshalara başvurulmuştur. Her bir cildi tahkîk eden muhakkik kullandığı nüshayı çalışması sırasında farklı bir harfle kodlamıştır. Tamamı Kâhire'deki Şüûni'l-İslâmiyye tarafından tahkîk edilmiş olan 13 ciltlik neşrin baskıları ise şu şekildedir:

1. cilt: Mustafa Abdülvâhid tarafından tahkîk edilmiş olup 1410/1990 senesinde yayınlanmıştır.[122] Ancak yukarıda ifade edildiği üzere, nâşirlerin verdiği bilgilerden eserin ilk defa 1972 senesinde yayınlanmış olduğu anlaşıldığından[123] bu tarih mükerrer basımlara işaret etmiş olmalıdır.

2. cilt: Mustafa Abdülvâhid tarafından 1407/1986 senesinde neşredilmiştir.[124] Ancak yine nâşirlerin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, eserin ilk baskısı 1974 tarihinde yapılmış olup incelediğimiz yayın 2. baskıdır.[125]

3. cilt: Abdülazîz Abdülhak Hilmî tarafından 1390/1975 senesinde tahkîk edilmiştir.[126]

4. cilt: İbrahim et-Terzî ve Abdülkerîm İzbâvî tarafından 1411/1990'da tahkîk edilmiştir.[127] Ancak yine nâşirlerin verdiği bilgilerden eserin ilk defa 1979 senesinde

---

[119] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, X, 7; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* Kâhire, XII, 7.
[120] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Fehîm Muhammed Şeltût ve Cevdet Abdurrahmân Hilâl), Kâhire 1992, V, 3.
[121] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Kâhire 1990, I, ط.
[122] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, I.
[123] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, V, 3.
[124] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Kâhire 1986, II,
[125] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, V, 3.
[126] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Abdülazîz Abdülhak Hilmî), Kâhire 1975, III.
[127] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. İbrahim et-Terzî ve Abdülkerîm İzbâvî), Kâhire 1990, IV.

yayınlanmış olduğu anlaşıldığından[128] bu tarih mükerrer basımlara işaret etmiş olmalıdır.

5. cilt: Fehîm Muhammed Şeltût ve Cevdet Abdurrahmân Hilâl tarafından 1413/1992 senesinde tahkîk edilmiştir.[129]

6. cilt: Abdülazîz Abdülhak Hilmî tarafından 1411/1990 senesinde tahkîk edilmiştir.[130]

7. cilt: Ali Hasan Mahmûd Habîbe tarafından 1406/1986 senesinde tahkîk edilmiştir.[131]

8. cilt: Mahmûd Zâyid tarafından 1410/1990 senesinde tahkîk edilmiştir.[132]

9. cilt: Hâmid Abdülmecîd ve Cevâd Ahmed Süleymân tarafından 1414/1994 senesinde tahkîk edilmiştir.[133]

10. cilt: Abdülmui'z Abdülhamîd el-Cezzâr tarafından 1415/1995 senesinde tahkîk edilmiştir.[134]

11. cilt: 10.cildi de tahkîk etmiş olan Abdülmui'z Abdülhamîd tarafından 1392/1995 senesinde tahkîk edilmiştir.[135]

12. cilt: Abdülmui'z Abdülhamîd el-Cezzâr tarafından 1418/1998 senesinde tahkîk edilmiştir.[136]

13. cilt: Abdülmui'z Abdülhamîd tarafından 1427/2006 senesinde tahkîk edilmiştir.[137]

Kâhire'deki Şüûni'l-İslâmiyye tarafından gerçekleştirilen bu neşir peyderpey yayınlandığı için, tamamlanması 2006 yılına kadar devam etmiştir. Ancak bizim tezimizde esas aldığımız neşir, Lübnan/Beyrut'taki Dârul-Kütübi'l-İlmiyye tarafından 1993 senesinde 12 cilt olarak bir bütün halinde basılan neşirdir. Tüm ciltleri Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz tahkîk etmişlerdir. *Sübülü'l-hüdâ* nâşirleri, Şâmî'nin mukaddimesinin ardından neşir çalışmaları ile ilgili değerlendirmelerini sunmuşlardır. Eserin neşre esas alınan müellif ya da müstensih nüshalarının hatlarının okunmasının

[128] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, V, 3.
[129] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, V.
[130] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Abdülazîz Abdülhak Hilmî), Kâhire 1990, VI.
[131] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Ali Hasan Mahmûd Habîbe), Kâhire 1986, VII.
[132] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Mahmûd Zâyid), Kâhire 1990, VIII.
[133] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Hâmid Abdülmecîd ve Cevâd Ahmed Süleymân), Kâhire 1994, IX.
[134] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, X.
[135] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Abdülmui'z Abdülhamîd el-Cezzâr), Kâhire 1995, XI.
[136] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, Kâhire, XII.
[137] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Abdülmui'z Abdülhamîd el-Cezzâr), Kâhire 2006, XIII.

oldukça güç olması, karşılaştıkları ilk engeldir. Bu nedenle yazma nüshaların okunmasında uzman kişilerden yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Gerek yukarıda bahsettiğimiz Şüûni'l-İslâmiyye baskısında, gerekse Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye baskısında esas alınan yazma nüsha, Şâmî'nin talebesi Feyşî tarafından istinsah edilen ve San'a'da bulunan 4 ciltlik müstensih nüshasıdır.[138] Nüshalar arası karşılaştırma, metnin çözümüne yetmediğinde nâşirler, Şâmî'nin kaynaklarına başvurmuşlar, rivayetleri tahrîc ederek dipnotlarda belirtmişlerdir. Nâşirler Şâmî'nin, mukaddimesinde iddia ettiği gibi sadece sahîh olan hadisleri eserine almadığını bildirmektedirler. Örneğin müellif, İbnü's-Sübkî ve Kâdî İyâz'ın eserlerinden iktibas yaparken mevzû hadisleri kullanmış, buna işaret eden herhangi bir uyarıda da bulunmamıştır. Öte yandan nâşirler, bu durumun kitabın kıymetini azaltmadığı yönündeki kanaatlerini belirtmekten geri durmamışlardır.[139]

Şâmî bu geniş hacimli eserin mukaddimesini hitâma erdirirken eserini "ömrünün neticesi" olarak nitelemekte ve daha sonra da eserinde yer aldığını söylediği yaklaşık 1000 bâbın başlıklarını sıralamaktadır. Şâmî, ilk olarak Resûlullah'ın ruhunun tüm mahlûkattan önce yaratıldığını zikretmekte ve Hz. Âdem'in yaratılışıyla eserine giriş yapmaktadır. Şâmî, I. ciltten itibaren Hz. Peygamber'in atalarından ayrıntılı bir şekilde bahsetmek suretiyle "Câhiliye" dönemine giriş yapmış, II. ciltte ise Hz. Peygamber'in doğumu, yetişmesi ve bi'setiyle ilgili bölümlere kadar Câhiliye dönemiyle ilgili bilgilere yer vermiştir. Bundan sonraki bölüm ve III. cilt Hz. Peygamber'in nübüvveti ve Mekke dönemini konu almaktadır.

Şâmî, eserinde Mekke dönemi ile ilgili tüm detayları verdikten sonra IV. ciltten itibaren Medine dönemini anlatmaya başlamıştır. Kronolojik olarak önce gazveleri, sonra seriyyeleri, daha sonra da heyetleri toplu olarak ele almıştır. Seriyyeler hicrî 1. seneden itibaren gerçekleşmiş olmasına rağmen Şâmî, önce büyük gazveleri ele almış, daha sonra seriyyeleri ve heyetleri toplu olarak incelemiştir.

Şâmî, Hz. Peygamber'in hayatının sosyal, siyasî, ekonomik, toplumsal bütün vechelerini derli toplu bir arada sunmasıyla fark oluşturan eserinin VII. ve VIII. ciltlerini, bütünüyle Hz. Peygamber'in günlük hayatına ayırmıştır. Bu kısımda gerek Hz. Peygamber'in ehl-i beytinden, akrabalarından ve hanımlarından olan kadınlarla, gerekse de

---

[138] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* Kâhire, XII, 7.
[139] Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ,* neşredenin girişi, c. I, s. XL-XLI. Şâmî'nin mevzû hadis kullanımına ilişkin olarak bk. Fatımatüz Zehra Kamacı, "Muahhar Siyer Kaynaklarında Mevzû Hadis Kullanımı: Şemseddîn eş-Şâmî Örneği ve Makrîzî ile Mukayesesi", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi,* 2015, sa. I, s. 12-74.

diğer kadın sahâbîlerle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler verilmektedir. IX. ve X. ciltleri Şâmî, güvenilmez rivayetleri de içerdiğini öngördüğü delâil, hasâis türü eserlerden istifadeyle oluşturmuştur. Şâmî'nin eserinin dikkat çeken en önemli özelliklerinden birisi de XI. ve XII. ciltlerde listeler zikretmiş olmasıdır. Buna göre müellif son iki ciltte, Hz. Peygamber'in sahip olduğu eşler, çocuklar, binekler, köleler vb. hususlara dair, daha önce yer verdiği bilgileri kullanarak, ancak bunlarla yetinmeyip ayrıca güvenilir olmadığını düşündüğü için zikretmediği başka bazı rivayetleri de ekleyerek listeler oluşturmuştur. Bu bölüm aynı zamanda müstakil bir Ezvâcü'n-Nebî kitabı neşredilecek kadar zengin bir biçimde Hz. Peygamber'in aile hayatını ele aldığı bölümdür. Nitekim Muhammed Nizâmeddîn el-Füteyyîh tarafından 1992 senesinde *Ezvâcü'n-Nebî* ismiyle neşredilmiştir. Şâmî'nin eseri Hz. Peygamber'in vefatıyla sona ermektedir.

Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ'*sı Ocak Yayıncılık tarafından, 2003 senesinde *Peygamber Külliyatı* ismi ile 12 cilt ve bir cilt fihrist olacak şekilde Türkçe'ye çevrilmiştir.[140]

III. Kaynaklar

a. *Sübülü'l-Hüdâ*'nın Kaynakları

Hz. Peygamber hakkında bugüne kadar sayısız müellif tarafından, pek çok alanda sayısız eser neşredilmiştir. Hz. Peygamber ile ilgili eserlerin öncüleri, o henüz hayatta iken yazılmaya başlanan sahâbî sahîfeleridir. Zamanla yazan sahâbînin adıyla anılmaya başlayan sahîfeler, tâbiîn neslinden gelen ve siyer yazıcılığını başlatan önemli müelliflere her açıdan kaynaklık teşkil etmiştir. Hz. Peygamber hakkında tedvin edilmiş olan bu ilk eserler günümüze ulaşmamış olsa da, elimizde mevcut bulunan en eski siyer eserlerinin bu kaynaklardan yararlanılarak telif edildikleri bilinmektedir.

Eserini tezimize konu ettiğimiz Şâmî, XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir müelliftir. *Sübülü'l-hüdâ* isimli eserini telif ederken yararlandığı kaynaklar yüzlercedir ve bu kaynaklar, başlı başına bir çalışmaya konu olabilecek niteliktedir. Bu çalışmanın amacı, Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ* isimli eserinde kullandığı kaynakları tespit etmek değildir. Çalışmamızda Şâmî'nin kaynaklarına, yalnızca kadınla ilgili rivayetleri tahlil noktasında ihtiyaç duyuldukça müracaat edilmiştir. İşte şimdi

[140] Şâmî, *Peygamber Külliyatı* (trc. Halil İbrahim Kaçar ve dğr.), I-XII, İstanbul 2003.

*Sübülü'l-hüdâ'*nın kaynakları başlıklı bu kısımda zikredeceklerimiz, bu tahliller sırasında başvurduğumuz temel kaynaklar olup her kaynak grubu için Şâmî'nin en çok kullandığı 2-3 tanesinin örneklendirilmesi hedeflenmiştir.

Siyer-Megâzî Kaynakları:

Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak sistematik bir şekilde ele alan bu grubun başında elimize tamamı ulaşmamış olan İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *Kitâbü'l-mübtede' ve'l-meb'âs ve'l-megâzî*[141] isimli eseri ve bu eseri içermekle birlikte üzerine kendisi de eklemeler yapmış olan İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si[142] gelmektedir. Eserinde Hz. Peygamber'in hayatını hem siyasî, hem de sosyal açıdan ele alan Şâmî, bu eserlerden çok fazla sayıda iktibas yapmıştır. Örneğin Şâmî, evlenmeden önce Hz. Hatice'nin bizzat Hz. Peygamber'le konuşarak bir takım övgü cümleleri sarfettikten sonra onunla evlenmek istediğini söylediğine dair bir rivayeti,[143] Uhud Gazvesi sonrası Hind ve diğer müşrik kadınların şehit olan sahâbîlere müsle yaptıkları bilgisini[144] ve yine Uhud Gazvesi sırasında Hz. Hamza'nın çarpıştığı düşmanına "Sünnetçi kadının oğlu!" şeklinde hitap ettiğine dair rivayeti İbn İshâk'tan nakletmektedir.[145] Şâmî, Uhud'dan sonra ensar kadınlarının Hz. Hamza için ağladıklarına dair rivayeti de İbn Hişâm'dan almıştır.[146]

Siyer ve megâzî başlığı altında elbette, bu sahanın en önde gelen isimlerinden biri olan Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *el-Megâzî*'sini[147] zikretmeden geçemeyiz. Vâkıdî'nin eseri her ne kadar sadece Hz. Peygamber'in seriyye ve gazveleriyle ilgili olduğu için konumuza uzak gibi görünse de, gazveler sırasında verdiği bilgilerin bir kısmı kadınlarla ilgili olarak elde edilen detaylar açısından oldukça değerlidir. Şâmî, Uhud Gazvesi sırasında şehit olan ve henüz bir gün önce evlenmiş olan sahâbî Hanzale'nin şehadeti ve sonrasında karısının tavrını anlatırken Vâkıdî'yi kaynak olarak göstermektedir.[148] Hendek kazıldığı sırada Hz. Peygamber'in geceleri dışarıda çok üşüdüğünde Hz. Âişe'nin yanına gelip ısındığı, daha sonra tekrar dışarı çıktığı bilgisini de yine Vâkıdî tahrîc etmiştir.[149] Şâmî'nin Vâkıdî'yi

[141] Muhammed b. İshâk (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1978.
[142] Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakkâ), I-II, Mısır 1955.
[143] İbn İshâk, s. 82.
[144] İbn İshâk, s. 333.
[145] İbn İshâk, s. 329.
[146] İbn Hişâm, II, 99.
[147] Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî (ö. 207/823), *el-Megâzî* (nşr. Marsden Jones) I-III, Beyrut 1989.
[148] Vâkıdî, I, 273.
[149] Vâkıdî, II, 463.

kaynak olarak gösterdiği bir diğer rivayet ise, Müreysî‘ Gazvesi dönüşü Abdullah b. Revaha’nın evine gitmesi ve karısının yanında gördüğü kadının kim olduğunu sorması sonucunda kuaförü olduğunun anlaşılmasına ilişkin rivayettir ki, Hz. Peygamber döneminde kadınlar arasında yaygın olduğu bilinen kuaförlük mesleğine ilişkin önemli bir ayrıntı olarak dikkat çekicidir.[150]

Hadis Kaynakları:

Şâmî, Hz. Peygamber’in her söz, fiil ve davranışını tek tek kaydetmiş bulunan hadis kitaplarından büyük ölçüde yararlanmıştır. Bu kaynaklarda verilen rivayetleri kadın merkezli okuduğumuzda oldukça detaylı bilgiler tespit olunmaktadır. Şâmî, başta Kütüb-i Sitte olmak üzere Buhârî’nin (ö. 256/870) *el-Edebü’l-müfred’*inden,[151] Ebû Ya‘lâ’nın (ö. 307/919) *Müsned*’inden[152] ve Taberânî’nin (ö. 360/971) *Mu‘cem’*inden[153] iktibaslar yapmıştır. Örneğin Şâmî, Hz. Peygamber’in bir kadın sahâbiyle beraber aynı kaptan yemek yediğine dair rivayeti *el-Edebü’l-müfred’*den nakletmektedir.[154] Resûlullah’ın bazı kadınların isimlerini değiştirdiğine dair rivayetler de yine bu eserde yer almaktadır.[155] Şâmî, Ebû Ya‘lâ’dan ise Hz. Peygamber’in kendisine Cebrâîl’in getirdiği ve Hz. Hüseyin’in katledileceği toprak olduğunu söylediği topraktan bir parçayı hanımı Ümmü Seleme’ye verdiğine dair bir rivayet nakletmektedir.[156]

Şâmî, Mekke’den hicret için yola çıkan Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir’in Ümmü Ma‘bed’in çadırına uğradıklarına dair rivayeti Taberânî’den nakletmektedir.[157] Yine Mekke fethi sırasında Resûlullah’ın Ümmü Hânî’nin evine gidip yiyecek bir şey istemesi, getirilen ekmek kırıntılarının üzerine sirke döküp yemesi ve “İçinde sirke olan eve fakirlik girmez.” demesine dair rivayet de bu eserden nakledilmiştir.[158] Resûlullah’ın hanımı Hafsa’yı boşadığına dair bir rivayeti[159] ve hanımı Zeyneb’in yanına üç ay girmediğine dair bir rivayeti

---

[150] Vâkıdî, II, 440.
[151] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Edebü’l-müfred* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut 1989.
[152] Ebû Ya‘lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî (ö. 307/919), *Müsnedü Ebû Ya‘lâ* (nşr. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, Dımaşk 1984.
[153] Ebü’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu‘cemü’l-kebîr* (nşr. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Kâhire 1994.
[154] Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 363.
[155] Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 225, 286, 290.
[156] Ebû Ya‘lâ, VI, 129.
[157] Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, IV, 48.
[158] Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, XXIV, 437.
[159] Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat*, XVII, 291.

de yine Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-evsat* isimli eserinden nakletmektedir.[160]

Şâmî, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere onlarca hadis kitabından iktibas yapmıştır. Hatta VII-XII. ciltler arasındaki sosyal hayata ilişkin bilgileri bütünüyle hadis ve tabakât kitaplarından derlediği söylenebilir. Müellif, hadislerden iktibas yaparken mukaddimesinde de bildirdiği üzere Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'i (ö. 261/875), eğer onlarda yoksa Kütüb-i Sitte'deki diğer eserleri öncelemiştir. Bu yüzden bahsi geçen bu eserlerden iktibasla verdiği kadın konulu onlarca rivayet mevcuttur. Örneğin, Buhârî ve Müslim'den müslümanların Medine'ye hicret ettikleri zaman hurma ağaçlarını hibe etmiş olan Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym'in Hayber sonrası ağaçlarını geri istemesi ve ağaçların verilmiş olduğu Ümmü Eymen'in kendisine 10 katı verilene kadar bunları iade etmek istememesine dair ilginç bir rivayet nakletmektedir.[161] Yine Buhârî'den Hz. Ali'nin Umretü'l-kazâ sonrası Hz. Hamza'nın Mekke'de bulunan kızı Ümâme'yi Medine'ye götürmesi ve Hz. Ali, Zeyd b. Hârise ve Ca'fer b. Ebû Tâlib'in'in kızın velâyeti üzerinde hak iddia ettiklerine dair bir detay zikretmektedir.[162]

İbn Mâce'den (ö. 273/887) nakledilen Uhud sonrası ensar kadınlarının Hz. Hamza için ağladıklarına dair rivayetler,[163] yine İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'dan (ö. 316/929) Hz. Peygamber'in kadınların yanına uğrayıp onlara selam vermesine dair rivayetler,[164] Nesâî'den (ö. 303/915) Hz. Peygamber'in Fârisî komşusuna yanında Hz. Âişe olmadan yemeğe gitmeyi kabul etmemesine dair bir rivayet,[165] Tirmizî'den (ö. 279/892) alınan Zübeyr b. Avvam ve Esmâ bint Ebû Bekir'in oğulları Abdullah doğduğunda Hz. Peygamber'in ona isim koyması ve tahnîk yapmasına dair rivayetler[166] burada örnek olarak zikredilebilir.

Şâmî'nin Kütüb-i Sitte'den sonra en çok yararlandığı hadis kaynaklarından birisi

---

[160] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat,* III, 99.
[161] Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000, "el-Hibbe ve fazlühâ ve't-tahrîz aleyhâ", 35; Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000, "el-Cihâd ve's-siyer", 70.
[162] Buhârî, "Megâzî", 44.
[163] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce,* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000, "Cenâiz", 53.
[164] İbn Mâce, "Zühd", 13; Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünenü Ebû Dâvûd* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000, "Edeb", 136.
[165] Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî (ö. 303/915), *Sünenü Nesâî* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000, "Talâk", 23.
[166] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî (ö. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000, "Menâkıb", 44.

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'idir. Örneğin Şâmî, Resûlullah'ın bir sefere çıkacağı vakit son olarak Hz. Fâtıma ile vedalaşması ve dönünce ilk onun yanına uğramasına dair rivayeti Ahmed b. Hanbel'den zikretmiştir.[167] Bilâl-i Habeşî'nin bir sabah namazı vakti Hz. Fâtıma'ya uğradığında bebeği ağlıyor olduğu halde un öğütmeye çalıştığı, Bilâl'in de unu öğüterek ona yardım ettiğine dair rivayet de yine Ahmed b. Hanbel kaynaklıdır.[168]

Şâmî, ilk dönemde telif edilmiş ve sosyal hayata dair son derece zengin bilgilere sahip musannef türü bir eser olan İbn Ebû Şeybe'nin (ö. 235/849) *Musannef* isimli eserinden de alıntılar yapmaktadır. Örneğin, Resûlullah'ın ümmehâtü'l-mü'minînden Zeyneb bint Cahş'la evlendiğinde düğün yemeği olarak bir koyun kestiğine ve o gün herkesin et ve ekmek yiyerek doyduğuna dair rivayeti İbn Ebû Şeybe'den nakletmektedir.[169]

Hadis Şerhleri:

Şâmî, hadis kaynaklarından olduğu kadar şerhlerinden de yararlanmıştır. Bunların başında şüphesiz İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Fethü'l-bârî*'si[170] ile Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-kârî*'si[171] gelmektedir. Şâmî, Hz. Hâcer'in hamile olduğunu duyan Hz. Sâre'nin onun üç uzvunu kesmeye dair yemin ettiğine ve Hz. İbrahim'in yeminine keffâret olarak hanımı Sâre'ye kulaklarını delmesi ve kendisini sünnet etmesini söylediğine dair ilginç bir rivayeti İbn Hacer'den ve Aynî'den nakletmektedir.[172] Yine Zeyneb bint Cahş'ın Zeyd b. Hârise ile evlendirilmesi ile ilgili bir takım detayları da Şâmî, İbn Hacer'den nakletmektedir.[173]

Ensâb-Tabakât Kaynakları:

Şâmî, tabakât türü dendiğinde akla ilk gelen İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*[174] isimli eserinden, özellikle Hz. Peygamber'in sosyal hayatı ile ilgili bölümleri yazarken oldukça fazla yararlanmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in eşleri ile

---

[167] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel* (nşr. Şuayb el-Arnaûd ve diğerleri), y.y. 2001, XXXVII, 46.
[168] Ahmed b. Hanbel, XIX, 499.
[169] Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (ö. 235/849), *Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Riyâd 1409, III, 561.
[170] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü'l-bârî* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-XIII, Beyrut 1379.
[171] Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-kârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (nşr. Ahmed et-Tahhân ve dğr.), I, XXV, Kâhire.
[172] İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, VI, 401; Aynî, XIV, 415-416.
[173] İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, VIII, 523.
[174] Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), I-VIII, Beyrut 1968.

münasebetlerinden sâir kadın sahâbîlerle olan ilişkilerine kadar, elçi kabulü ile ilgili bilgilerden Resûlullah'ın hizmetçi ve cariyelerine ilişkin konulara kadar kadınla ilgili sosyal hayata taalluk eden hemen her konuda İbn Sa'd'dan istifade etmiştir. Örneğin, Cu'fî kabilesinden gelerek müslüman olan iki kişinin Hz. Peygamber'e ölmüş olan anneleri Müleyke bint Huluv'un iyi hasletlerinin yanında küçük kızını diri diri toprağa gömmüş olduğunu söyleyerek onun durumunu sormalarına karşılık Hz. Peygamber'in "Toprağa diri diri gömen de, gömmeye sebep olan da ateştedir." buyurduğuna dair rivayeti zikredilebilir.[175]

Şâmî, ensâb alanında hatırı sayılır eserlerden biri olan Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-eşrâf'*ından[176] alıntılar yapmaktadır. Şâmî, İslâm'ın ilk yıllarında Mekke'de işkence görerek şehit olan Sümeyye hakkındaki rivayetleri Belâzürî'den almıştır.[177] Yine Uhud Gazvesi sırasında kahramanca savaşan kadın sahâbî Nesîbe hatun ile ilgili rivayetlerin bir kısmını da Belâzürî'nin *Ensâb*'ından nakletmiştir.[178]

Şâmî, gerek Resûlullah'ın hanımları gerekse diğer kadın sahâbîlerle ilgili hususlarda muahhar tabakât kitaplarından da önemli ölçüde istifade etmiştir. İbn Abdülber'in (ö. 463/1071) *el-İstîâ'b,*[179] İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-gâbe,*[180] İbn Hacer'in *el-İsâbe*[181] isimli eserleri bunlar arasında önemlidir. Örneğin, Medine'ye hicret eden ilk kadın konusundaki farklı rivayetleri sıralarken bu kadının Leylâ bint Ebû Hasme olduğuna dair rivayeti İbn Abdülber'in eserinden tahrîc etmiştir.[182] Ticaret için Mekke'ye gelen Affîf el-Kindî'nin ilk müslümanları Kâbe'de namaz kılarken gördüğüne dair anlatımını da İbn Hacer'in *el-İsâbe'*sinden nakletmiştir.[183]

Delâil-Hasâis Kaynakları:

Daha çok Hz. Peygamber'in mucizelerini konu edinen ve bunu yaparken onun

---

[175] İbn Sa'd, I, 325.
[176] Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvud el-Belâzürî (ö. 279/892-93), *Ensâbü'l-eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr ve Riyâd ez-Ziriklî), I-XIII, Beyrut 1996.
[177] Belâzürî, I, 160.
[178] Belâzürî, I, 325.
[179] Ebû Amr Yûsuf b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İstîâ'b fî ma'rifeti'l-eshâb* (nşr. Ali Muhammed el-Becâvî), I-IV, Beyrut 1992.
[180] Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Ali Muhammed Muavviz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut 1994.
[181] İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz), I-XIII, Beyrut 1995.
[182] İbn Abdülber, IV, 1909.
[183] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 425.

peygamberliğini ispatlama gayesi güden delâil türü eserler de Şâmî'nin önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Zira bu eserler Hz. Peygamber'in günlük hayatına dair oldukça fazla sayıda rivayet barındırmaktadır. Şâmî, bu alanın başta gelen isimleri olan Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin (ö. 430/1038) *Delâilü'n-Nübüvve*[184] ve Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Delâilü'n-Nübüvve*[185] isimli eserlerinden çok fazla sayıda iktibas yapmıştır. Şâmî, Hz. Peygamber'in sahâbîlerin sofrasına oturduğunda o yemeğin bereketlendiğine ve bazı kadın sahâbîlerin Hz. Peygamber'e ikram etmek için yağ vs. yiyecekler gönderdiklerinde onların hiç bitmeyip bereketlenerek çoğaldığına dair çok sayıda rivayeti delâil kitaplarından nakletmiştir. Şâmî, Ebû Nuaym'dan, dadısı Ümmü Eymen'in sözlerinden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in ne küçükken ne de büyükken acıkmadığı, az bir miktar su ve kendisine verilen bir hurmayla günü geçirebildiği bilgisini nakletmektedir.[186] Şâmî, ümmehâtü'l-mü'minînden Ümmü Seleme'nin kendisine hediye olarak gelen bir miktar eti, kapıya gelen dilenciye vermeyerek Hz. Peygamber'e saklaması sebebiyle etin taş kesildiğine dair bir rivayeti de yine bu eserlerden tahrîc etmiştir.[187]

Tefsir Kaynakları

Şami, *Sübülül-hüdâ*'nın tamamında âyetlerin sebebi nüzûlleri bağlamında tefsir kitaplarına sıkça başvurmuştur. Hz. Peygamber'in siyerine dair rivayetlerle tefsir ilişkisinin kurulduğu ilk ve günümüze gelen en eski tefsir olma özelliği taşıyan Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) tefsiriyle[188] İslâm tarihçilerinin babası olarak kabul edilen ve telif ettiği tefsiriyle ilim dünyasına damgasını vurmuş olan Taberî'nin (ö. 310/923)[189] tefsirine sıklıkla atıf yapmıştır. Hz. Peygamber'in hanımı Hafsa ile aralarında geçen bir münakaşadan sonra, cariyesini kendisine haram kıldığına dair âyetlerle[190] ilgili bilgi verirken her iki tefsirden de yararlanmıştır.[191] Yine Hz. Peygamber, hanımlarını kendisiyle evli kalmak veya dünya

[184] Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfehânî (ö. 430/1038), *Delâilü'n-Nübüvve* (nşr. Muhammed Revvâs Kal'acî ve Abdülberr Abbas), I-II, Beyrut 1986.
[185] Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve* (nşr. Abdülmu'tî Kal'acî), I-VII, Beyrut 1985.
[186] Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 167.
[187] Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 560; Beyhakî, VI, 300.
[188] Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö.150/767), *et-Tefsîrü Mukâtil b. Süleymân* (nşr. Abdullah Muhammed Şehhâte), Beyrut, 1423. Bkz. Eyyub Elkoca, "Siyerin Tefsire Kaynaklığı: Mukâtil b. Süleymân Örneği", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* (dnş. Mehmet Mahfuz Söylemez), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.
[189] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-XXIV, y. y. 2000.
[190] Tahrîm, 66/1.
[191] Mukâtil b. Süleymân, IV, 375; Taberî, XXIII, 477-478.

nimetlerini seçmek arasında muhayyer bıraktığında Hz. Âişe'nin hiç düşünmeden Allah ve Resûl'ünü seçtiğine dair rivayetleri de Mukâtil b. Süleymân'dan nakletmektedir.[192] Taberî'den de Zâtülceyş mevkinde Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi ve insanların su bulamaması sonucu teyemmüm âyetlerinin nâzil olmasına[193] ve Hz. Peygamber'in hanımlarından Sevde'nin kendi gününü Âişe'ye vermesine dair rivayetleri nakletmektedir.[194]

Ansiklopedik Muahhar Siyer Kaynakları

Şâmî'nin, kendisinden önce telif edilmiş her türlü ilim dalına ait kaynaktan faydalanarak bir nevi ansiklopedi tarzında hazırlanan ve Hz. Peygamber'in siyerini her yönüyle ele alan muahhar kaynaklardan çok sayıda iktibas yapmış olduğu görülmektedir. Bunların başında İbn Kayyim'in (ö. 751/1350) *Zâdü'l-meâd'*ı, Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *İmtâu'l-esmâ'*ı[195] ve Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *el-Mevâhibü'l-ledünniye'*si gelmektedir.[196]

Şâmî, Resûlullah'ın Hz. Âişe ile beraber gösteri yapan Habeşliler'i izlediğine ve Resûlullah'ın bir sefere çıkacağı vakit hanımları arasında kura çektiğine dair rivayetlere, fıkhî yönlerine de atıfta bulunarak Hz. Peygamber'in siyerini fıkıh nokta-i nazarından ele alan *Zâdü'l-meâd'*dan iktibasla yer vermiştir.[197] Yine bazı eserlerde yer alan Hz. Peygamber'in Safiyye'nin gününde Âişe'ye gittiği bilgisinin yanlış olduğunu, Sevde yaşlı olduğu için kendi rızasıyla gününü Âişe'ye verdiğini ve bunu bir defalık yapmış olan Safiyye ile karıştırıldığı bilgisini de İbn Kayyim'den nakletmektedir.[198] Hz. Peygamber'in hanımlarının yanına bir ay girmemeye dair yemin etmesiyle ilgili farklı rivayetleri Makrîzî'den istifadeyle oluşturmuştur.[199] Şâmî'nin, eserinin Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili kısmını oluşturuken Kastallânî'yi model aldığı anlaşılmaktadır. Bu bölümü yazarken ondan çok fazla iktibas yaptığı, bu bölümdeki pek çok ismi Kastallânî'den aldığı görülmektedir.

---

[192] Mukâtil b. Süleymân, III, 484.
[193] Taberî, VIII, 400.
[194] Taberî, IX, 281.
[195] Ebû Muhammed Takiyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442), *İmtâu'l-esmâ* (nşr. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî), I-XV, Beyrut 1999.
[196] Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniye bi'l-mehi'l-Muhammediye* (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmî), I-IV, y. y, 1991.
[197] İbn Kayyim, I, 152.
[198] İbn Kayyim, I, 153.
[199] Makrîzî, VI, 62.

b. Bibliyografik Kaynaklar

Şâmî'nin hayat hikâyesini ve telif ettiği eserleri derlerken, esas aldığımız neşrin muhakkikleri olan Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz'in neşirlerinin girişinde yer verdikleri bilgilerin yanı sıra, bibliyografik ve bio-bibliyografik eserlerden de istifade ettik. Bunların başında Carl Brockelmann'ın *GAL*'ı, Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn*'u ve Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Keşfü'z-zunûn*'a yazdığı zeyli *Îzâhü'l-meknûn*'u ve bir başka eseri olan *Hediyyetü'l-ârifîn*'i, Ziriklî'nin *el-A'lâm*'ı yer almaktadır. Bunların yanında yine Muhammed Abdülhay el-Kettânî'nin *Fihrisü'l-fehâris*'i ve Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'nin *er-Risâletü'l-müstetrafe*'si, İbnü'l-İmâd'ın *Şezerâtü'z-zeheb*'i ve Ömer Rıza Kehhâle'nin *Mu'cemü'l-müellifîn*'i de yararlandığımız önemli kaynaklardandır. Son olarak Selâhaddîn el-Müneccid'in *Mu'cemü'l-müerrihîne'd-dımeşkıyyîn* ve *Mu'cemü mâ üllife an Resûlillah* adlı eserlerinden yararlandığımızı da zikretmek gerekmektedir. Yararlandığımız bu eserlerin tam künyelerini Şâmî'nin hayatını anlattığımız kısımda verdiğimizden burada ayrıca zikretme ihtiyacı hissetmiyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM: MEKKE'DE KADIN

I. Bi'setten Önce

Hz. Peygamberin bi'setinden önceki dönem "Câhiliye" olarak adlandırılmıştır. "Câhiliye" kelimesi "chl" kökünden türemiş olup bilgisizlik anlamına gelmektedir. İslâm devrinden sonra "Câhiliye" ifadesi özel olarak Araplar'ın İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâm sonrası dönemden ayırt etmek için kullanılmıştır. "Câhiliye" ifadesini bizzat sahâbîler müslüman olmadan önce yaptıkları bir takım işleri anlatırken kullanmışlardır. Genel olarak Câhiliye döneminin Hz. Peygamber'e gelen ilk vahiyle birlikte bittiği kabul edilmekle beraber, Câhiliyenin başlangıcı hususunda ihtilaf söz konusudur. Bu hususta kimi alimler Hz. Peygamber öncesi tüm devirleri tek bir Câhiliye kapsamında değerlendirirken, kimileri de "İlk Câhiliye" ve "İkinci Câhiliye" olarak ayırmışlardır. Bu ayırımı yapanlara göre "İkinci Câhiliye" Hz. Îsâ ile Hz. Peygamber arasındaki dönem veya İslâm'dan az bir süre önceki yani V. yüzyıldan İslâm'ın zuhuruna kadar geçen dönemdir. "İlk Câhiliye" döneminin tam olarak ne zaman olduğu hususunda ise hangi peygamberlerin dönemini kapsadığına dair oldukça farklı görüşler bulunmaktadır.[200]

Şâmî, *"Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd"* isimli eserinde I. ciltten itibaren Hz. Peygamber'in nesebini sıralamak suretiyle "Câhiliye" dönemine giriş yapmış, II. ciltte ise Hz. Peygamber'in bi'setiyle ilgili bölümlere kadar bu dönemle ilgili bilgilere yer vermiştir.

a. Hz. Meryem, Sâre ve Hâcer İsimleri Etrafında Nakledilen Rivayetler

İslâm öncesi dönemde yaşayan kadınlarla ilgili Şâmî'nin zikrettiği bilgiler oldukça sınırlıdır. Öyle ki yalnızca Hz. Meryem, Hz. Sâre ve Hz. Hâcer'in isimleri zikredilmektedir. Buna göre Kuzey Arabistan'da yaşayan hıristiyan bir Arap kabilesi olan İyâd'ı temsilen Hz. Peygamber'e gelip görüşen Cârûd b. Abdullah, müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e "Seni hak ile gönderene andolsun ki, peygamber olarak gönderileceğine dair delilleri İncil'den okudum. İbn Betül seni müjdelemişti." demiştir.[201] Burada hıristiyan olup İncil'i

[200] Mustafa Fayda, "Câhiliye", *DİA,* İstanbul 1993, VII, 17-19. Ayrıca bk. Casim Avcı, *Muhammedü'l-Emîn: Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı,* İstanbul 2008, s. 23-50.

[201] 1, 98. Ayrıca bk. Ömer Faruk Harman, "Meryem", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 236-242. Hz. Meryem'den "Betül" olarak bahseden rivayet, tasnif dönemi hadis ve ricâl alimlerinden olan Yahyâ b. Maîn'in sika olduğunu bildirdiği alim Mukâtil b. Hayyân'dan gelen bir rivayette zikredilmekte olup Şâmî'den önceki ilk dönem müelliflerinden Fesevî tarafından tahrîc edildiği görülmektedir. Bk. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî (ö. 277/890), *el-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziya el-Ömerî), I-III, Beyrut 1981, III, 275. Ayrıca bu rivayete Beyhakî *Delâil*'inde de yer vermiştir. Bk. Ebû Bekir Ahmed b.

okuyan bir sahâbînin Hz. Îsâ'dan İncil'in diliyle "Betül'ün oğlu", Hz. Meryem'den de "Betül" olarak bahsetmesi önemlidir. Betül, bilindiği üzere "iffetli ve namuslu kadın" anlamına gelmekte olup hem Hıristiyanlık geleneğinde hem de İslâm'da Hz. Meryem'in bâkire olduğu halde Hz. Îsâ'ya hamile kalıp dünyaya getirdiğini ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

İslâm öncesinde kadınlar ile ilgili Şâmî'nin zikrettiği diğer bilgilerin önemli bir kısmı, Hz. Hâcer ve Sâre ile ilgilidir. Hz. Hâcer ve Sâre, sonrasında da Hz. İsmail'in eşleri ile ilgili bilgileri edindiğimiz iki ana rivayet grubu mevcuttur. Bu rivayetlerden ilki Ebû Cehm'den, ikincisi ise İbn Abbas'tan gelmektedir. Şâmî, muahhar bir kaynak olması hasebiyle rivayetleri birleştirmekte ve bir Ebû Cehm'e, bir İbn Abbas'a söz vererek olayı bir bütünlük içerisinde anlatmakta ve rivayetler arasındaki farklara değinmektedir. Bu rivayetlerin izini Şâmî dışındaki kaynaklarda sürdüğümüzde ise, Ebû Cehm rivayetini ağırlıklı olarak siyer-megâzî ya da şehir tarihi türü kitapların tahrîc ettiğini, İbn Abbas rivayetine ise muhaddislerin yer verdiğini görmekteyiz.

Şâmî'nin verdiği bir detaya göre Hz. Hâcer tarihte yerleri süpüren elbise giyen ilk kadındır. Çünkü hamile kaldığını duyunca Hâcer'i çok kıskanan Sâre, onun üç uzvunu kesmeye yemin eder. Hâcer de bunu öğrenince yerleri süpüren bir elbise giymek suretiyle izini kaybettirmek ister. Duruma vakıf olunca Hz. İbrahim Sâre'ye yeminini bozması için kulaklarını delmesini ve kendisini sünnet etmesini emreder.[202] Şâmî'nin Hz. Hâcer ile ilgili verdiği detaylar bunlarla sınırlı değildir. Şâmî, Hz. İbrahim'in Hz. Hâcer ile Hz. İsmail'i Mekke'ye bıraktığında, Hz. Hâcer'den kendisine bir gölgelik yapmasını istediğini ifade etmektedir. Hz. Hâcer de semür (سمر)[203] ve sümâm (ثمام)[204] çalılıklarını kullanarak kendisine bir gölgelik inşâ etmiştir.[205] Şâmî ayrıca İbn Abbas'tan gelen ve Hz. İbrahim'in Hz. Hâcer

Hüseyin b. Ali b. Musa el-Beyhakî (ö. 458), Delâilü'n-Nübüvve (nşr. Abdülmu'tî Kal'acî), I-VII, y. y. 1988, II, 105. Ayrıca bk. Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasen b. Hibetillâh ed-Dımaşkî, İbn Asâkir (ö. 571/1176), *Târihu Medîneti Dımaşk* (nşr. Amr b. Garâme), I-LXXX, Beyrut 1995-2000, III, 397.

[202] 1, 148. Mekke'nin fethi sırasında müslüman olan Ebû Cehm'den gelen rivayet, İbn Hacer ve Aynî tarafından tahrîc edilmiştir. Bk. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, VI, 401; Aynî, XIV, 415-416.

[203] Çölde yetişen küçük yapraklı, yenilebilen sarı meyveleri olan bir tür dikenli çalı ağacı. Dikenlerinden elde edilen tahtalar köylere götürülerek ev yapımında kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Ali İbni'l-Manzûr el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-arab* (nşr. Emîn Muhammed Abdülvehhâb ve Muhammed es-Sadık el-Ubeydî), I-XV, Beyrut 1997, VI, 360.

[204] Çölde yetişen ve gölgelik yapmak için kullanılan meyveli bir bitki türü. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Manzûr, II, 131.

[205] 1, 149. Sahâbî Ebû Cehm'den gelen rivayet, Endülüslü alim Kelâî tarafından Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili meşhur eserinde tahrîc edilmiştir. Bk. Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ b. El-Kelâî (ö. 634/1237), *el-İktifâ fi megâzî Resûlillah ve's-selâseti'l-hulefâ,* I-II, Beyrut, 1420, I, 36. (bibliyografyada, KELÂÎ, Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ (ö. 634/1237), *el-İktifâ fî megâzî Resûlillah ve's-selâseti'l-hulefâ*, I-II, Beyrut, 1420)

ve İsmail'i zemzem kuyusunun bulunduğu yerin yukarısına yerleştirdiğini ifade eden bir rivayete de yer vermiştir. Rivayet şu şekilde devam etmektedir: Şam'a döneceği sırada Hz. Hâcer, Hz. İbrahim'in yakasına yapışır ve "Kimsenin olmadığı bir yerde bizi kime bırakıyorsun?" diye sorar. Hz. İbrahim bunun Allah'ın emri olduğunu söyleyince de "Allah bizi zayi etmeyecektir." diyerek Hz. İbrahim'i bırakır.[206]

Hz. İbrahim, Hz. Hâcer ve İsmail'i Mekke'de bırakıp ayrıldıktan bir süre sonra, yanlarındaki su biter ve Hz. Hâcer'in sütü kesilir. Bebeği için endişelenen Hz. Hâcer, kendilerine yardım edecek birilerini bulma umudu ile Safa ve Merve tepeleri arasında yedi defa koşar. İbn Abbas, Resûlullah'ın "İslâm tarihindeki ilk sa'yın bu olduğunu" söylediğini ifade etmektedir.[207] Hz. Hâcer son kez Merve tepesine yaklaştığında bir ses duyar ve oğluyla beraber helâk olma noktasına geldiklerini söyleyerek sesin sahibinden yardım ister. Gelenin Cebrâîl olduğu ve "Kimsin sen?" diye sorunca Hz. Hâcer'in "İbrahim'in oğlunun annesi Hâcer'im." diye cevap verdiği rivayet edilmektedir. Nihayet zemzem suyu çıktığında Hz. Hâcer, suyun akıp zayi olmasını engellemek için etrafına kumdan bir set çeker ve kırbasını doldurur. Suyu içtikten sonra da Hz. Hâcer'in göğüsleri sütle dolup taşmıştır. Hz. Hâcer'in suya set çekmesi ile ilgili olarak Hz. Peygamber "Allah İsmail'in annesine rahmet eylesin. Zemzemi bıraksaydı ve suyu avuçlamasaydı, zemzem etrafa taşan bir pınar olurdu." buyurmuştur.[208]

Bir süre sonra Amâlika'ya mensup iki genç bölgede su olduğunu anlayarak araştırmaya gelir ve Hz. Hâcer'e suyun kimin olduğunu sorarlar. Hz. Hâcer "Benim ve oğlumundur." diyerek cevap verir. Suyu kimin kazdığını sorduklarında ise Allah tarafından gönderilen bir su olduğunu söyler.[209] Uzaktan kuşları görerek su bulma ümidi ile bölgeye gelen Cürhüm kabilesi de önce Hz. Hâcer'i bulup bölgeye yerleşip yerleşemeyeceklerini

---

[206] I, 149. Sahâbî Ebû Cehm'den gelen bu rivayetin, Şâmî'nin zikrettiği lafızlarla kendisinden önceki herhangi bir kaynakta tahrîc edildiği tespit olunamamıştır. Ancak Hz. İbrahim oğlu İsmail ile Hâcer'i bıraktığında Hâcer'in "Bizi kime bırakıyorsun?" diye üst üste 3 kere sorduğu, Hz. İbrahim'in verdiği cevap üzerine "O halde razı oldum." dediği çeşitli tefsir kitaplarında tahrîc edilmiştir. Örneğin bk. Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân el-Cürcânî (ö. 471/1078-79), *Derecü'd-dürer* (nşr. Muhammed Edib Emir), I-II, Umman 2009, I, 240.

[207] I, 150. Şâmî'nin İbn Abbas'tan naklen Hz. Peygamber'e dayandırdığı bu rivayet, İbn Hacer'in Buhârî şerhinde, İbn Abbas'ın izmi zikredilmeksizin "Ebû Cehm hadisinde bunun Safâ ile Merve arasındaki ilk sa'y olduğu bildirilmiştir." şeklinde tahrîc edilmiştir. Bk. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, VI, 401.

[208] I, 150. İbn Abbas'tan gelen bu rivayetin Buhârî tarafından tahrîc edildiği görülmektedir. Bk. Buhârî, "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 9.

[209] I, 151. Zemzemin Allah'tan gelen bir su kaynağı olduğuna işaret eden pek çok kaynak bulunmaktdır. Örneğin bk. İbn Sa'd, I, 83. Ancak Ebû Cehm'den gelen haliyle Hz. Hâcer ile Amâlika kabilesi arasındaki diyaloğun bir unsuru olarak Şâmî'den başka bir kaynakta tespit edilememiştir.

sorarlar. Hz. Hâcer suda bir hak iddia etmemek kaydıyla onlara müsaade eder.[210] En eski Arap kabilesi olarak kabul edilen ancak efsânevi bir takım bilgiler dışında hakkında sağlıklı bilgi edinilemeyen Amâlika'nın[211] isminin Şâmî'nin eserinde zikredilmiş olması önemli olmakla birlikte Cürhümlüler'den önce bölgeye yerleştikleri ile ilgili burada açık bir ifade yer almamaktadır. Ancak konunun devamında Hz. İsmail'in evlendiği kızlardan birisinin Amâlika'ya mensup olduğu ifade edilmektedir ki bu Amâlika'nın bölgeye yerleşmiş olduğuna işaret eden bir husus olarak dikkatleri çekmektedir.

Şâmî'nin verdiği bilgilere göre Cürhüm kabilesi o günden sonra Mekke'ye yerleşmiş ve Mekke kalabalık bir yerleşim merkezi haline gelmiştir. Hz. Hâcer Mekke'de vefat eder ve Hacûn'a[212] defnedilir. Hz. İbrahim'in zaman zaman Hz. Hâcer'i ve oğlunu ziyaret etmek için Mekke'ye geldiği bilinmektedir. Hatta Hz. Sâre'nin de Mekke'ye gelerek hac yaptığı rivayetler arasında bulunmaktadır.[213] Ebû Cehm'den gelen bir rivayete göre Hz. İsmail önce Amâlika'dan sonra da Cürhümîler'den bir kız ile evlenmiştir.[214] İbn Abbas'a göre ise her iki hanımı da Cürhümîler'dendir. Şâmî'nin eserinde Hz. İbrahim'le gelinleri arasındaki ilişkiye dair çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Örneğin onun mûtat ziyaretlerinden birisi İsmail'in evlenmesinden sonraki bir zaman dilimine rastlar. Oğlu evde yoktur. Bunun üzerine Hz. İbrahim gelinine nasıl geçindiklerini sorar. Gelini darlık içinde olduklarından şikayet eder. Hz. İbrahim giderken "Gelince kocana söyle, evinin eşiğini değiştirsin." der. Eve gelen Hz. İsmail, gelenin babası olduğunu ve bu sözüyle karısını boşamasını tavsiye ettiğini anlar, karısını boşar ve başka bir kadınla evlenir. Bir süre sonra Hz. İbrahim, oğlunu ziyaret etmek için geldiğinde Hz. İsmail yine evde değildir. Karısı daha bineğinden inmeden misafirinin saçını yıkayıp yağlar.[215] Hz. İbrahim gelinine nasıl geçindiklerini sorunca bolluk

---

[210] I, 152-153. Cürhümlüler'le Hz. Hâcer arasındaki bu diyalog Buhârî tarafından tahrîc edilmiştir. Bk. Buhârî, "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 9.

[211] Bk. Sargon Erdem, "Amâlika", *DİA,* İstanbul 1989, II, 556-558.

[212] Hacûn'la ilgili paragraf sonunda bilgi verilecektir.

[213] I, 159. Ebû Cehm tarafından aktarılan bu rivayet, Şâmî'den önce Kelâî tarafından tahrîc edilmiştir. Bk. Kelâî, I, 43.

[214] I, 151. Amâlika'dan bir kadınla evlendiğine ilişkin Ebû Cehm rivayeti Şâmî öncesi kaynaklardan Fâkihî ve Kelâî'nin eserlerinde yer almaktadır. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk el-Fâkihî (ö. 278/891-92), *Ahbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik Abdullah), I-VI, Beyrut 1414, V, 83. Şâmî, bu bilginin sadece Ebû Cehm rivayetinde zikredildiğini, İbn Abbas rivayetinde ise evlendiği iki kadının da Cürhümlü olduğunun bildirildiğini ifade etmiştir. Ebû Cehm rivayetindeki Amâlika bilgisinin tersine İbn Abbas rivayetindeki Cürhüm detayını ise çoğu hadis eserleri olmak üzere pek çok kaynak tahrîc etmiştir. Bk. Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (ö. 211/826/27), *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr* (nşr. Habiburrahman el-A'zamî), I-XI, Beyrut 1403, V, 105; Buhârî, "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 9.

[215] Bu bilgi ilk bakışta garip görünmekle beraber Hz. Peygamber döneminde saç yağlamanın en az yıkanmak kadar önemli bir uygulama olduğu düşünüldüğünde biraz daha anlamlı hale gelebilmektedir. Bu ifade ev sahibinin misafirperverliğini anlatmak üzere mecaza hamledilebileceği gibi, saçını yıkayıp yağlamak için gerekli olan malzemeyi tedarik etmek gibi de anlaşılabilir.

içerisinde olduklarını söyleyerek şükreder. Hz. İbrahim ayrılırken "Kocana söyle evinin eşiğini sağlam tutsun. Evinin düzen ve dirliği ona bağlıdır." der. Hz. İsmail eve döndüğünde olan biteni anlatan karısına "O benim babamdır. Bana seninle olan evliliğimin değerini bilmemi tavsiye etmiştir." der. Karısı ise "Baban olduğunu bilseydim ona daha fazla hizmet ederdim." diyerek üzüntüsünü ifade eder.[216] Hz. İsmail vefat ettiğinde annesinin yanına Hacûn'a defnedilmiştir. Şâmî, Hz. Hâcer ve İsmail ile ilgili bölümün sonunda her ikisinin de vefat ettiğinde Hacûn'da defnedildiklerini ifade etmiştir. Ancak Şâmî Hacûn'u tarif ederken "hemen Kâbe'nin kapısına gelen noktada" açıklamasına yer verdiği için Hicr yerine sehven Hacûn dediği anlaşılmaktadır. Çünkü bilindiği üzere ilk kaynaklarımızda Hacûn ifadesi Mescid-i Harâm'a 2 km. mesafedeki bugünkü Cennetü'l-Muallâ'yı ifade etmektedir. Hicr ise Kâbe ile hatîm arasında kalan yerdir. Nitekim kaynaklarımızda Kusay ve Abdümuttalib'in, Hz. Hatice'nin ve hatta Haccâc'a yenilip öldürüldükten sonra Abdullah b. Zübeyr'in Hacûn'a defnedildiği bildirildiği halde, Hz. Hâcer ya da İsmail ile ilgili böyle bir bilgiye yer verilmemiştir.[217]

b. Hz. Peygamber'in Neseb Zincirinde Yer Alan Kadınlar

Şâmî, Hz. Peygamber'in soyunu anlatırken ilk dönem siyer-megâzî eserlerinde olduğu gibi yukarıdan aşağıya yani Adnan'dan Abdullah'a doğru değil de, Abdullah'tan Adnan'a doğru bir silsile takip etmiştir. Ancak biz anlatım kolaylığı açısından klasik usulü takip ederek bilgileri eskiden yeniye doğru zikredeceğiz.

Şâmî, Hz. Peygamber'in dedeleri hakkında bilgi verirken Câhiliye döneminde yaşayan kadınlar hakkında sınırlı da olsa önemli bilgiler vermektedir. Örneğin, Hz. Peygamber'in dedelerinden güzel yüzü dolayısıyla Mudar şeklinde lakaplanan Amr isimli dedesinin annesinin Sevde bint Akk b. Adnân olduğu bilgisi verilmiştir.[218] Müdrike'nin

---

[216] I, 154. Hz. İbrahim ile ikinci gelini arasında geçen bu hadisenin Buhârî başta olmak üzere pek çok kaynakta nakledildiği görülmektedir. Bk. Buhârî, "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 9. Ancak Şâmî dışındaki kaynaklar olayın Hz. İsmail'in karısına "Babam seninle olan evliliğimin kıymetini bilmem gerektiğini söylemek istemiş." dedikten sonrasını zikretmemektedirler. Kadının gelenin kayınpederi olduğunu anlamamış olmaktan dolayı üzüntüsünü dile getirdiği bölüm tespit edebildiğimiz kadarıyla hadis şerhleri de dahil olmak üzere Şâmî öncesi ve sonrası kaynaklarda zikredilmemiştir. Örneğin bk. Aynî, XIV, 415; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem* (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), I, XIX, Beyrut 1992, I, 268; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin), I- XXI, y. y. 1997-2003, I, 360.

[217] I, 159. Örneğin bk. İbn Sa'd, I, 72, 119; Fâkihî, IV, 33; İbn Kesîr, XII, 211. Ayrıca bk. Ömer Faruk Harman, "İsmail", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, 76-80; Şaban Kuzgun, "Hâcer", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, 433.

[218] I, 289. Aynî'nin Mudar'ın annesi Sevde'nin Hz. İsmail'in dini üzere olduğunu ifade etmesi önemlidir. Bk. Aynî, XIV, 682. Sevde bint Akk ile ilgili ayrıca bk. İbn Hişâm, I, 74; İbn Sa'd, I, 59.

annesi Leyla'ya "hindif" dendiği bilgisi önemlidir. Hindif, "hızlı hızlı yürümek, hervele yapar gibi yürümek" anlamlarındadır. Ancak burada hervele yürüyüşünden kasıt erkeklerin hervele yaparken yaptığı gibi koşarcasına bir yürüyüş değil, kadınların hervele yaparken hızlı hızlı yürüme halleridir.[219] Hz. Peygamber'in dedelerinden olan Kinâne, babası Huzeyme öldüğünde üvey annesi ile evlenmiş, bu evlilikten Hz. Peygamber'in Nadr isimli dedesi dünyaya gelmiştir.[220] Şâmî, bu bilgiyi aktardıktan hemen sonra Câhiliye Arapları'nda üvey anne veya baba ile evliliği kısıtlayıcı herhangi bir kural olmadığını, bu durumun, İslâmiyet'ten sonra yasaklandığını izah etme ihtiyacı hissetmiştir.[221] Şâmî, Kinâne-Nadr ilişkisiyle ilgili ayrıca Hz. Peygamber'den naklen şöyle bir hadis tahrîc etmiştir: "Biz Nadr b. Kinâneoğulları'ndanız. Annemize de nisbet ediliriz, babamızın nesebini de reddetmeyiz."[222]

Kusayy'ın anne tarafından dedesi olan Sa'd b. Seyel, kızı Fâtıma ile damadı Kilâb'a altın ve gümüşlerle süslenmiş kılıçlar hediye etmiştir. Sa'd b. Seyel kılıçları ilk defa bu şekilde süsleyen kişi olarak bilinmektedir.[223] Kusayy'ın karısı Hübbâ, Huzaa kabilesine mensuptur. Babası Huleyl b. Hubşiyye ise kabilenin ve Mekke'nin reisi konumundadır ve Kâbe'nin anahtarlarını elinde bulundurmaktadır. Huleyl ölürken Kâbe'nin yönetimini kızı Hübbâ'ya vasiyet etmek istemiş, Hübbâ ise "Ben beytin kapısını açıp kapayamam." diyerek yönetimi kabul etmemiştir. Bu sebeple Kâbe'nin yönetimi Huleyl'in aklında safdil olan oğlu Ebû Gubşan'a geçtiyse de, damadı Kusayy Kâbe'nin anahtarlarını Ebû Gubşan'dan bir kırba şarap karşılığında satın almıştır. Bundan ötürü Araplar arasında "Ebû Gubşan'dan daha ahmak" ifadesi darb-ı mesel olarak söylenegelmiştir. Huzaa kabilesi ilk başta Kusayy'ın liderliğini kabul etmese de Kusayy onlarla savaşarak gücünü kabul ettirir. Böylece Kâbe'nin yönetimi Kureyşliler'in eline geçer.[224] Şâmî, Hübbâ'nın oğlu Abdümenaf doğduğunda onu Menat isimli putun hizmetine adadığını da zikretmektedir.[225]

Şâmî'nin bahsettiği kadınlardan biri, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selmâ bint Amr'dır. Abdülmuttalib'in babası Hâşim Kureyşliler'in çoğu gibi ticaretle

---

[219] I, 288.
[220] Bk. Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed el-Kelbî (ö. 204/819), *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Naci Hasan), Beyrut 1986, s. 21; Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh ez-Zübeyrî (Ö. 236), *Kitâbü nesebi Kureyş* (nşr. E. Levi Provençal), Kâhire t. y., I, 10.
[221] I, 284.
[222] I, 281; VI, 402.
[223] I, 277.
[224] I, 274.
[225] I, 272.

uğraşmaktadır. Şam'a gitmek üzere kervanla yola çıktığında Medine'ye uğrar. Bu esnada Neccâroğulları'ndan olan Selmâ'yı babası Amr'dan ister. Amr, çocukları olduğunda kızının yanlarında doğum yapması şartıyla bu evliliğe izin verir. Bu detay bilgi, "Câhiliye döneminde kadın" konusunun genellemelerden uzak bir biçimde kadının cemiyette mensup olduğu aile ve maddi gücüne göre ele alınması gerekliliğini ortaya koyması yönüyle önem arz etmektedir. Hâşim, Selmâ ile evlendikten sonra Selmâ baba evinde yaşamaya devam eder. Hâşim Şam'a gitmek üzere Medine'den ayrılır. Gazze'de vefat edince Selmâ dünyaya gelen bebeğe babasının vasiyeti gereği Şeybe ismini koyar ve Şeybe Medine'de büyür.[226] Şeybe çocukluk çağında iken amcası Muttalib yeğenini almaya Medine'ye gelir. Bu sırada orada bulunan bir topluluk eğer çocuğu alacaksa bunu annesine haber vermeden yapmasını, aksi takdirde izin vermeyeceklerini söylerler. Bunun üzerine Muttalib çocuğu gizlice alarak Mekke'ye döner. Bazı kaynaklarda ise, Muttalib'in yeğenini annesinden izin alarak Mekke'ye götürdüğü rivayet edilmiştir.[227] Bizans imparatorunun İncil'de geleceği bildirilen peygamberin atalarının vasıfları ile Hâşim'in vasıflarının uyuştuğunu gördüğünde kızını Hâşim'e teklif ettiği, ancak Hâşim'in kabul etmediği de Şâmî'nin naklettiği dikkat çekici rivayetler arasında yer almaktadır.[228]

Mekke topraklarına Kureyşliler'in hâkim olduğu dönemde, Yemen'de Himyerîler hüküm sürmekteydi. Halkın ulularından Amr b. Muzaykıya'nın karısı ve kız kardeşi kâhine idi. Hem karısı hem de kız kardeşi ileride devletin parçalanacağını söylemişlerdir.[229] Bu da Ebrehe'nin eli ile gerçekleşmiştir. Yemen'e Ebrehe'nin hâkim olma sürecine ilişkin kadın konulu rivayetlere baktığımızda Şâmî'de şu iki rivayet ile karşılaşmaktayız: Himyerîler'in Yemen'deki hâkimiyetine son veren Habeşli iki komutan olan Ebrehe ve Eryat, kendi aralarında anlaşamayarak savaşmışlardır. Onlar savaşırken her birinin arkasında genç bir kadın bulunduğu bildirilmiştir. Savaşan erkeklere moral olması ve sağlık hizmetlerinde bulunmaları için kadınların savaş meydanlarına götürüldükleri bilinmektedir. Burada da benzer sebeplerle kadınların savaş meydanına getirilmiş olması mümkündür. Ebrehe, Yemen valisi olduğunda San'a şehrine Mekke'deki Kâbe'ye alternatif olacak, insanların ibadet maksadıyla geleceği görkemli bir yapı inşa etmek istemiş, "Kulleys" adını verdiği bu yapı

[226] I, 262.
[227] I, 263.
[228] I, 270.
[229] I, 283.

için gerekli olan malzemeleri Belkıs'ın sarayından getirtmiştir. Ebrehe binanın yapımında çalışan işçilere oldukça acımasız davranmaktadır. İşçilerden biri bir gün gecikince Ebrehe'nin kendisine acıyıp cezalandırmaması için inşaat alanına annesi ile gelmiş, ancak yine de Ebrehe onun elinin kesilmesini emretmiştir. Duruma üzülen annesi "Gücün yetiyorken vur, bugün hâkimiyet senin ama yarın başkasının olacak." demiştir. Ebrehe, inşa ettiği yapı beklediği iltifatı göremeyince sinirlenerek Kâbe'yi yıkmak niyeti ile yola çıkmış, neticede İslâm tarihinde "Fil Vakası" olarak bilinen meşhur hadise gerçekleşmiştir.[230]

c. Resûlullah'ın Ebeveyni Âmine ve Abdullah ile İlgili Rivayetler

Şâmî'nin Hz. Peygamber'in babası Abdullah ile ilgili naklettiği bilgilere bakıldığında, evlilik çağına geldiğinde kendisine evlilik teklifinde bulunan kadınlarla ilgili detaylar dikkat çekmektedir. Bunun sebebinin de Abdullah'ın alnında gördükleri nura sahip olma isteği olduğu anlaşılmaktadır. Abdullah bir gün yolda giderken bir kadın yolunu keser ve ona, babası Abdülmuttalib'in kendisini kurban olmaktan kurtarmak için kestiği develerden daha fazlası karşılığında evlenmeyi teklif eder. Abdullah kadını reddeder, bir süre sonra da babası onu Hz. Âmine ile evlendirir. Bu kadının Varaka b. Nevfel'in kız kardeşi Ümmü Kattâl/Rukayka olduğu ve Varaka'dan gelecek olan peygamber ile ilgili bazı bilgiler edindiği için böyle davrandığı bildirilmiştir.[231]

Abdülmuttalib, Abdullah'ı evlendirmek için yola çıktığında Tebâle halkından yahudi kâhine bir kadına uğrar. Kadın Abdullah'a yüz deve karşılığında birlikte olmayı teklif eder. Abdullah bunu kabul etmeyip Âmine ile evlendikten bir süre sonra karşılaştıklarında aynı kadın kendisinin iffetsiz olmadığını, Abdullah'ın alnında bir nur gördüğünü ve o nura sahip olmak için böyle bir teklifte bulunduğunu izah etme gereği hissetmiştir. Ayrıca karısına yeryüzünün en hayırlısına hamile olduğunu haber vermesini de sözlerine eklemiştir.[232] Yine benzer bir şekilde Kureyş kadınlarından biri Abdullah'ı işaret ederek bir topluluğa "İçinizden hanginiz bu gençle evlenir ve onun alnındaki nuru elde eder?" diye sormuş, ilerleyen süreçte soruya muhatap olanların içerisinde yer alan Âmine, Abdullah ile evlenmiştir.[233]

---

[230] I, 215-216.
[231] I, 326. Bu hususla ilgili detaylı bilgi için bk. Avcı, *Muhammedü'l-Emîn*, s. 61-62.
[232] I, 327.
[233] I, 325.

Hz. Abdullah ile evlendikten kısa bir süre sonra hamile kalan Hz. Âmine, diğer kadınların hamilelikte çektiği sıkıntıları çekmediğini ifade etmiştir. Etrafındaki kadınlara hamilelik sürecinde kendisine gelen bir takım varlıklardan bahsetmiş, kadınlar da ona kollarında ve boynunda demir muskalar taşımasını tavsiye etmişlerdir. Muskaları taktıktan sonra Âmine artık kimseyi görmemiş ve bir süre sonra da muska takmayı bırakmıştır. Şâmî, bu muskalarla ilgili herhangi bir detay zikretmemektedir.[234]

d. Hz. Peygamber'in Doğumu ve Sütanneleri

Şâmî, Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili rivayetleri zikrettiği kısımda ilginç bir gelenekten bahsetmektedir. Buna göre Hz. Peygamber dünyaya geldiğinde dedesi Abdülmuttalib onu Kureyşli bir grup kadına teslim etmiş, kadınlar da bebeğin üzerine taştan bir çömlek (برمة) kapatarak sabaha kadar öyle bekletmişlerdir.[235] Âmine doğum yaptıktan sonra hamileyken gördüğü rüyaları ve bu rüyalarda çocuğuna koyulacak ismin kendisine bildirildiğini Abdülmuttalib'e söylemiştir.[236]

Hz. Peygamber'i önce Ebû Leheb'in azatlısı Süveybe,[237] daha sonra ise Benî Sa'd'dan Halîme emzirmiştir. Aynı kabileden Halîme dışında bir kadının daha emzirdiği rivayet edilmektedir.[238] Benî Süleym'den ismi zikredilmeyen üç kadının ve Halîme dışında Ümmü Ferve adında bir kadının daha emzirdiği de Şâmî'de yer alan rivayetler arasındadır.[239] Bilindiği üzere Halime ve Benî Sa'd yurdundaki diğer kadınlar emzirecek bebek bulma umudu ile o sene de Mekke'ye gelmişlerdir. Yetim olduğundan maddi olarak çok fazla bir kazançları olmayacağını düşünerek Hz. Peygamber'i kimse almak istemez. Halîme Hz. Peygamber'i alır ve iki yaşına kadar emzirip geri getirir, sonrasında izin alarak tekrar Benî Sa'd yurduna götürür.[240] Hz. Peygamber daha sonra Halîme'nin kızı ve kendisinin de süt kardeşi olan Şeyma'yı, küçükken onu sırtından ısırdığı yerde kalan izden tanımış ve ona genç bir erkek hizmetçi ve bir de cariye vermiştir. Şeyma da bu köle ve cariyeyi evlendirmiştir.[241]

---

[234] I, 328.
[235] I, 346.
[236] I, 360.
[237] I, 375
[238] I, 377.
[239] I, 378.
[240] I, 388.
[241] I, 380.

Hz. Peygamber'in süt yoluyla kurduğu akrabalıklara nübüvvet sonrası süreçte dikkat çektiği görülmektedir. Yine Şâmî'nin zikrettiği detaylara göre nübüvvetten sonra Hz. Ali, Hz. Peygamber'e Hz. Hamza'nın kızıyla evlenmek isteyip istemediğini sormuş ve onun Kureyş'in en güzel kızı olduğunu da sözlerine eklemiştir. Buna karşılık Hz. Peygamber, Hz. Hamza'nın kızının süt kardeşinin kızı olduğu için kendisine helal olmayacağını söylemiştir. Ayrıca hanımları "Biz senin Ebû Seleme'nin kızıyla evlenmek isteyebileceğini düşünüyoruz." dediklerinde "O benim üvey kızım olmasaydı bile bana helal olmazdı. Beni ve Ebû Seleme'yi Süveybe emzirmiştir." buyurmuştur.[242]

e. Resûlullah'ın Annesi Âmine'nin Vefatı

Hz. Peygamber altı yaşına geldiğinde annesi Âmine, kocasından miras kalan cariyesi Ümmü Eymen'i de yanına alarak oğlunu Medine'ye götürür. Bu ziyaretin amacı, Medine'de Abdülmuttalib'in annesi olan Selma'nın mensup olduğu Neccâroğulları kabilesini, yani Hz. Peygamber'in dayılarını ziyaret etmektir.[243] Rivayetlerin zahirinden iki kadın ve bir çocuktan oluşan bu küçük topluluğa eşlik eden başka kimselerin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu da dönem şartları içerisinde Mekke ile Medine arasında güvenli bir şekilde yolculuk yapmanın mümkün olabildiğini gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Mekke'de ya da ticarî yolculuklar vesilesiyle Mekke dışında zaman zaman Resûlullah'ın beklenen son peygamber olacağına dair işaretler görüldüğüne ilişkin kaynaklarımızda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Şâmî ise eserinde Medine yahudileri üzerinden benzer bir rivayete yer vermiş ve bu noktada Ümmü Eymen'in rolüne dikkat çekmiştir. Buna göre Medine'de kaldıkları süre boyunca yahudiler gelerek Ümmü Eymen'den Hz. Peygamber'i kendilerine göstermesini istemişlerdir. Ümmü Eymen de onların bu isteklerini kabul etmiştir.[244] Medine ziyaretleri sona erip Mekke'ye doğru dönüş yolculuğuna çıktıklarında Âmine Ebva'da rahatsızlanır ve vefat eder. Hz. Peygamber Mekke'ye Ümmü Eymen ile beraber döner. Bundan sonra vefatına değin dedesi Abdülmuttalib'in yanında kalır, orada da kendisine Ümmü Eymen dadılık eder. Abdülmuttalib sık sık Ümmü Eymen'i torununa iyi bakması ve ondan gafil olmaması konusunda tembihler. Ancak bir defasında Ümmü Eymen uykuya yenik düşmüş, Hz.

[242] I, 379.
[243] II, 120.
[244] II, 120-121.

Peygamber'in uzaklaştığını farketmemiştir. Bir süre sonra Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'i uzak bir yerde bulan Abdülmuttalib'in azarlayan sesiyle kendine gelmiştir.[245] Ümmü Eymen tüm hayatı boyunca Hz. Peygamber'in yanında olmuş, her halini yakından görmüş, "Onu ne çocukken ne de yetişkin olduğunda açlık veya susuzluktan şikayet eder halde gördüm." demiştir. Hz. Peygamber'in küçükken sabah bir yudum zemzem içtiğini, kendisine bir yiyecek teklif edildiğinde ise "Ben tokum." dediğini rivayet etmiştir.[246] Abdülmuttalib vefat ettikten sonra Hz. Peygamber amcası Ebû Talib'in yanında kalmış, bu süreçte de Ümmü Eymen hep yanında olmuştur. Bilindiği gibi Kureyş putperest bir kabile idi ve önem verdikleri günleri ve bayramları putların yanında toplanarak kutluyorlardı. Ümmü Eymen'in ifade ettiğine göre Kureyş kabilesi bir bayramı kutlamak için Buvâne adlı putun yanında toplandıklarında, Hz. Peygamber onlara katılmak istememiştir. Amcası Ebû Tâlib ve halaları Hz. Peygamber'e kızmışlar, ayrıca halaları kabilesinin bayramına katılmak istemeyişinin gerekçesini sorarak en azından bir süre ısrarcı olmuşlardır.[247]

f. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile Evlenmesi

Şâmî'nin naklettiği rivayetlerden anlaşıldığına göre Câhiliye döneminde Kureyşli kadınların Kâbe'de toplandıkları bir bayramları vardı. Bir defasında bayram günü kadınlar Kâbe'de toplanmışken bir yahudi gelmiş ve topluluğa hitaben "Bir peygamberin gelmesi yaklaştı." diyerek kadınlara ellerinden geliyorsa onunla birlikte olmalarını tavsiye etmiştir. Bu sözü duyan kadınlar yahudiyi taşlayarak hakaret etmişlerdir. Şâmî o gün Hz. Hatice'nin orada bulunduğunu, yahudinin sözlerini duyduğunu, ancak diğer kadınlar gibi karşılık vermeyip, bu sözleri içinde sakladığını bildirmiştir.[248]

Şâmî, eserinde Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evlilikleri bahsini ele alırken evliliğin nasıl gerçekleştiği ile ilgili genel kabul görmüş rivayetlerin yanı sıra doğrulukları sorgulanabilecek pek çok farklı rivayete de yer vermiştir. Nefîse bint Münye'nin aracılığı ile gerçekleşen evlenme teklifi bilinen ve kabul gören bir rivayettir. İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre, Hz. Hatice'ye ait olan ve Hz. Peygamber'in idaresinde Şam'a giden kervan büyük bir kâr ile döndükten sonra Hz. Hatice, Nefîse bint Münye'yi Hz. Peygamber'e gönderir ve

[245] II, 129-130.
[246] II, 135. Bk. Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 167.
[247] II, 149.
[248] II, 164.

neden evlenmediğini sorar. Hz. Peygamber evlenmek için elinde birşey olmadığını söyleyince, Nefîse "Eğer bu sağlanırsa ve sana zenginlik, güzellik, şeref ve denklik vadedilse kabul eder misin?" diye sorar. Hz. Peygamber de kimi kastettiğini sorunca, Nefîse kastettiği kişinin Hz. Hatice olduğunu söyler ve bu işi kendisine bırakmasını ister. Nefîse'den gerekli bilgileri alan Hz. Hatice, gelmeleri için belirli bir vakit tayin ederek haber gönderir ve kendisini evlendirmesi için de amcasını çağırır.[249] Başka bir rivayette ise Hz. Hatice bizzat Hz. Peygamber'e amcasını çağırmasını söyler. Ebû Tâlib gelince de "Amcam Amr'la konuş, beni kardeşinin oğluyla evlendirsin." der. Şâmî'nin Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evlenmesi ile ilgili zikrettiği rivayetlerin bir kısmının ise "günlük bir mevzuyu görüşmeye giderken söylenen bir söz üzerine kendisini Hz. Hatice'ye evlenme teklif ederken bulduğu" yönünde olması dikkat çekicidir. Örneğin bu tür rivayetlerden birisine göre, Hz. Peygamber bir meseleyi konuşmak için Hz. Hatice'nin yanına gitmiş, geri dönerken bir kadın "Sözlendin mi?" diye sorunca "Hayır" diye cevap vermiştir. Kadın "Neden olmasın? Vallahi Kureyş içerisinde Hatice de dahil seni kendisine denk görmeyen kadın yoktur." deyince de geri dönmüş ve utanarak Hz. Hatice'yi istemiştir. Bir başka rivayette ise Ammâr b. Yâsir Hz. Peygamber'e kız isterken eşlik etmiş gibi gösterilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber ile Ammâr, Hz. Hatice'nin kız kardeşinin yanına giderler ve kız Ammâr'a "Bu arkadaşın Hatice ile evlenmeye ne der?" diye sorar, Hz. Peygamber kabul edince de sabah gelmelerini söyler. Sabah gittiklerinde bir inek kesilmiş, Hz. Hatice'ye de güzel bir elbise giydirilmiştir.[250] Hz. Hatice Kureyş'in en nüfuzlu ve en şerefli soylarından birisine mensup olan, güç yetirebilen herkesin kendisiyle evlenmek isteyeceği, çok zengin bir kadındı. Buna rağmen bir kısım rivayetlerde kendisinin Hz. Peygamber'e evlenme teklif ettiği bildirilmiştir. Hz. Peygamber'e "Ey Muhammed evlenmiyor musun?" diye sorar, Hz. Peygamber "Kiminle?" diye sorunca "Benimle." diye cevap verir. Hz. Peygamber "Sen Kureyş'in dulu, ben ise Kureyş'in yetimiyim." diyerek bu evliliğin nasıl olacağını sorunca Hz. Hatice "Sen beni iste." der. Ayrıca Hz. Peygamber'i akraba olduğu, kavmi içinde şerefli ve güvenilir olduğu

[249] II, 164-165. Hz. Hatice'yi evlendiren kişinin amcası olduğu görüşü yaygın olarak kabul edilmekle beraber, bu kişinin babası olduğuna dair de rivayetler bulunmaktadır. Bk. XI, 156. Ayrıca bk. Makrîzî, I, 18.

[250] Bu rivayette Hz. Peygember'le Yemen'den gelip Benî Mahzûm kabilesinden Ebû Huzeyfe'nin himayesine girerek cariyesiyle evlenen Yâsir'in oğlu Ammâr'la nübüvvetten çok öncesine dayanan bir dostluk olduğu varsayımı dikkkatleri çekmektedir. Oysa ki bu rivayet, Ammâr b. Yâsir'in İslâmiyet'in ilk dönemlerinde işkenceye maruz kalmasına bağlı olarak kazandığı şöhretin geriye dönük bir uygulaması olmalıdır. Çünkü aşağıda da zikredileceği üzere Ammâr, Hz. Peygamber'i ilk gördüğü anı tasvir ederken "Yanında beş köle, iki kadın ve Ebû Bekir vardı." diyerek vahiy aldıktan sonraki süreci kastetmiştir. II, 305-306.

ve güzel ahlaklı olduğu için tercih ettiğini de sözlerine ekler.[251] Rivayetlerde Hz. Peygamber'le evlendiği zaman Hz. Hatice'nin 28, 30, 40 veya 45 yaşında olduğu ifade edilmektedir.[252] Şâmî, Hz. Peygamber'in evlenirken Hz. Hatice'ye mehir olarak 20 genç deve verdiğini, farklı bir rivayette ise mehrin 12 ukıyye bir neş (12.5 ukıyye)[253] olduğunu ifade etmektedir.[254]

g. Meşhur Kadın Kâhinler

İslâm öncesi Arap toplumunda kadın kâhinlerin tıpkı aynı konumdaki erkekler gibi toplumda söz sahibi oldukları, herhangi bir anlaşmazlık durumunda onlara müracaat edildiği ve hakemliklerine saygı gösterildiği dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib ile ilgili detaylarda kadın kâhinler zikredilmiştir. Abdülmuttalib, zemzemin yerini tespit ettiğinde kabilesi ile arasında mülkiyet problemi çıkar, bunun çözümü için Şam'da bulunan Benî Sa'd b. Hüzeyme'den bir kadın kâhine müracaat etmeye karar verirler. Yola çıkarlar, ancak kabile mülkiyet hakkından vazgeçtiği için görüşmeden geri dönerler.[255] Kabilesi Abdülmuttalib ile tartışırken sadece tek bir oğlu olduğunu, bu şekilde kendileriyle başa çıkamayacağını söylemişlerdi. O dönemde oğullarının çokluğu kişi için bir gururlanma sebebi kabul edildiğinden, Abdülmuttalib bu sözler karşısında çok üzülür ve Allah ona on erkek evlat verirse, onlardan birini kurban edeceğine dair adak nezreder. Aradan yıllar geçer ve Abdülmuttalib on erkek evlat sahibi olduğunda, adağını yerine getirmek için oğlu Abdullah'ı kurban etmek ister. Ancak kabilesi ona böyle kötü bir âdeti başlatırsa kendisinden sonra gelenlerin de bunu yapacaklarını söyleyerek karşı çıkar ve Hicaz'da kendisine cinlerin tabi olduğu bir arrâfeye başvurmasını söylerler. Olanları anlattıklarında arrâfe, "Sizde bir kişinin diyeti nedir?" diye sorar. On deve olduğunu öğrenince, her seferinde deve sayısını onar onar artırarak kura develere çıkıncaya kadar develer ve Abdullah arasında kura çekmelerini söyler. Neticede deve sayısı yüzü bulduğunda kura develere çıkmış ve Abdullah kurban edilmekten kurtulmuştur.[256]

---

[251] II, 164. Hz. Hatice'nin Resûlullah'a bizzat evlilik teklif ettiğine dair olan bu rivayeti İbn İshâk nakletmektedir. Bk. İbn İshâk, s. 82.
[252] II, 165.
[253] 1 ukıyye 40 dirhem, 1 neş yarım ukıyye yani 20 dirhemdir. Bu durumda bu mehrin tamamı 500 dirheme tekabül etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Manzûr, XIV, 144.
[254] II, 166.
[255] I, 188.
[256] I, 245.

Şâmî, kâhinelerle Hz. Peygamber'in peygamberliği arasında münasebet kuran bazı rivayetlere yer vermiştir. Örneğin, Abdülmuttalib Hicr'de uyuduğu sırada gördüğü bir rüyayı kâhineye anlatmış, kadın da rüyanın gelecek olan bir peygamberi müjdelediğini söylemiştir.[257] Kureyş kabilesine mensup Zühreoğulları'ndan Sevde bint Zühre b. Kilâb, kabilesine içlerinde bir uyarıcı veya uyarıcı doğuracak bir kadın olduğunu söylemiştir. Kâhine bu kadarla da kalmamış, bu kişiyi tespit edebilmek için kabilenin kızlarının kendisine gösterilmesini istemiştir. Âmine'yi gördüğünde ise uyarıcı doğuracak olanın Âmine olduğunu söylemiştir. Ayrıca diğer tüm kızlar için geleceğe dair öngörülerinin gerçekleştiği bildirilmiştir.[258] Sakîf kabilesinin liderlerinden olan ve nispeten geç bir dönemde İslâm'a girmiş bulunan Urve b. Mes'ûd[259] ile ilgili de benzer bir rivayete yer verilmiştir. Buna göre Urve, peygamberlik gelmeden önce ticaret için Necran'a gider. Bir ağacın altında dinlenirken hayvanlarını otlatan iki cariye yanına gelir, Urve'nin kim olduğu, nereden gelip nereye geldiği hakkında konuşurlar. En son bir peygamber zuhur edeceğini ve Urve'nin de ona iman edenlerden olacağını söylerler. Urve uyur gibi yaptığı için onların konuşmalarını duymuş ve hafızasına kaydetmiştir.[260]

Şâmî, Câhiliye döneminde Arap dünyasında kadın kâhinlerin yeri ve önemine dair bilgileri serdederken, İslâm öncesinde Mekke toplumunda rüyanın önemini ve kadınların gördükleri rüyaların gündemdeki olayların yorumlanmasına olan etkisini ortaya koyan rivayetlere yer vermiştir. Bir tanesi şu şekildedir: Mekke'de birkaç sene süren bir kıtlık sırasında Abdülmuttalib'le aynı yaşta olan Rukayka bint Ebû Sayfî isimli bir kadın kıtlığın nasıl kalkacağına işaret eden bir rüya görür. Rüyasında kabilelerinin en şerefli, en yaşlı kişisi gibi bir takım özellikler sıralanarak yağmur duası yapacak kişi tarif edilmiş ve yağmur yağması için neler yapması gerektiği anlatılmıştır. Rukayka rüyasını anlatınca Kureyş, tarif edilen kişinin Abdülmuttalib olduğu hususunda ittifak ederler. Abdülmuttalib, Rukayka'ya rüyasında söylenen şeyleri yerine getirir, dua edilir ve sonunda yağmur yağar.[261] Bu rivayet, Mekkeli müşriklerin kâhin, kehânet gibi gaybî unsurların yanı sıra son derece kişiye özel bilgi ve veriler içeren rüyalara da önem atfettiklerine telmihte bulunan yönüyle önem taşımaktadır.

---

[257] I, 130.
[258] I, 325.
[259] Habil Nazlıgül, "Urve b. Mes'ûd", *DİA,* İstanbul 2012, XLII, 143.
[260] II, 191.
[261] II, 131.

h. Kadınların Ticaret Hayatındaki Yeri

Kureyş kabilesi geçimini ekseriyetle ticaretle uğraşarak sağlamaktaydı. Erkeklerin kervanlara mal vererek veya bizzat kervana katılıp sefere çıkarak, mal varlığı olan kadınların da yolculuğa hazırlanan kervanlara mal vererek ticaret hayatının içinde yer aldıkları bilinmektedir. Bu kadınlardan biri de çok zengin olan ve sık sık ticaret kervanları gönderen Hz. Hatice'dir. Hz. Hatice kervana vereceği malların başında güvendiği bir adamı görevlendirirdi. Hatta bir defasında tek başına Şam'a göndereceği kervan neredeyse tüm Kureyş'in göndereceği kervan büyüklüğündeydi. Hz. Peygamber de artık ticaret hayatına atılmış, kervanlarla yolculuklara çıkıyordu. Ebû Talib, Hz. Peygamber'e Hatice'ye kervanının başında görevli olarak Şam'a gitmek için teklif götürmesini söylediyse de Hz. Peygamber bunu yapmadı. Bu durumdan haberdar olan Hz. Hatice, yanına yardımcı olması için kölesi Meysere'yi de vererek Hz. Peygamber'i iki katı ücret mukabilinde kervanın başında Şam'a gönderdi.[262] Kervan her zamankinden çok daha fazla kâr elde etmişti. Dönüşte Hz. Peygamber bunu müjdelemek için kervandan ayrılarak tek başına Mekke'ye girdi. O esnada evin üst kısmında oturmakta olan Hz. Hatice ve arkadaşları, adım adım onun eve doğru gelişini izlediler. Bu ticaretten çok fazla kâr elde ettiği için Hz. Hatice Hz. Peygamber'in ücretini arttırmıştır. Ayrıca Hz. Hatice, Meysere'nin yolculuk boyunca yaptığı Hz. Peygamber'e dair olumlu gözlemleri amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e anlatmıştır.[263]

[262] II, 158.
[263] II, 159.

II. Bi'setten Sonra

a. İlk Müslüman Kadınlar

Şâmî'nin ilk müslüman kadınlarla ilgili verdiği bilgiler öncelikle ve özellikle Hz. Hatice etrafında şekillenmiştir. Esasen Şâmî, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğan çocuklarıyla ilgili bilgileri XI. cilltte, eserinin sosyal hayatla ilgili bölümünde verdiğinden, Hz. Hatice ile olan evliliğini zikrettikten sonra ilk vahiy sürecine kadar Hz. Hatice ile ilgili bir bilgi vermemiştir. Hz. Hatice ilk vahiyle birlikte rivayetlerin merkezine oturur. Şâmî, burada ilk olarak Hz. Âişe'den gelen ve nübüvvet senesi ramazan ayında Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin bir ay itikafa girmeyi nezrettikleri yönündeki bir rivayete yer verir.[264] Ama konunun devamında Hz. Peygamber tek başına itikafta gösterilmektedir. Hz. Peygamber ilk vahiyden önceki dönemi yoğun olarak tek başına itikafta geçirmiş ve bu dönemde bazı farklı haller yaşamıştır. Hz. Hatice'ye bir takım sesler işitip ışıklar gördüğünü ve kâhin olmaktan korktuğunu söylediğinde, Hz. Hatice "Sen doğru söylersin, emanete riayet edersin, sıla-i rahim yaparsın." diyerek onu teskin etmiştir.[265] Şâmî, vahiy alma sürecine ilişkin olarak ise şu bilgileri kaydetmiştir: İlk vahiy geldiği gece mağarada yalnız iken meleği gören Hz. Peygamber korkar, orada oturup kalır. Hz. Peygamber'in evine dönüşü gecikince Hz. Hatice Hz. Peygamber'i aramak üzere bazı kimseleri görevlendirir. Hz. Peygamber hanımına başına gelenleri anlatıp korkularını dile getirince Hz. Hatice ona bu ümmetin peygamberi olduğunu söyler.[266] Hz. Peygamber meleği birkaç defa daha görünce, Hz. Hatice, Hz. Peygamber'den melek tekrar geldiğinde kendisine haber vermesini ister. Bu şekilde Câhiliye döneminin genel kabul gören anlayışlarından birisini kullanarak gelenin melek mi yoksa Hz. Peygamber'in endişelerini haklı çıkaracak şekilde cin mi olduğunu anlamak istemektedir. Bu anlayışa göre evin mahrem ortamında karı-koca birbirlerine yakınlaştıklarında ya da buna zemin hazırlamak üzere kadın rahat kıyafetler giydiğinde melekler kaybolmakta, cinler ise ortamda kalmayı sürdürmektedirler. Neticede Cebrâîl'in kaybolmasından Hz. Hatice gelenin melek olduğuna kânî olur ve sözlerine "Ey amcamın oğlu!" şeklinde başlamak suretiyle Hz. Peygamber'i teskin eder.[267]

---

[264] II, 61.
[265] II, 150, 229.
[266] II, 233-234.
[267] II, 234. Bilindiği üzere meşhur olan rivayet, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'i Hira mağarasında yaşadıkları ile ilgili sözleri üzerine amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdüğü, Varaka'nin da ona beklenen peygamber olduğu müjdesini

Bilindiği üzere, erkek ve kadınlardan ilk iman eden ve ilk namaz kılan kişi Hz. Hatice'dir. Hz. Âişe'ye göre Hz. Peygamber ilk vahiyden sonra eve dönünce Cebrâîl'den öğrendiği gibi abdest alarak Hz. Hatice'ye öğretir ve beraber iki rekat namaz kılarlar.[268] Afîf el-Kindî,[269] Kâbe'nin yanında önce olgun bir gencin, ardından bir çocuğun, sonra da bir kadının namaza durduğunu gördüğünü ifade etmiş, onların dördüncüsü olmadığı için pişmanlığını dile getirmiştir.[270] Ammâr b. Yâsir, Hz. Peygamber'i ilk gördüğünde yanında beş köle, iki kadın ve Ebû Bekir olduğunu ifade etmektedir. İki kadından biri Hz. Hatice, diğeri ise Sümeyye veya Ümmü Eymen'dir.[271] Eserde ayrıca ilk müslüman olan kadınların isimlerine de yer verilmektedir. Bunlar, Fâtıma bint Hattâb, Ebû Bekir'in kızları Esmâ ve Âişe,[272] Ayyâş b. Ebû Rebîa'nın hanımı Esmâ bint Selâme,[273] Câfer b. Ebû Tâlib'in hanımı Esmâ bint Umeys, Hâtıb b. Hâris'in hanımı Fâtıma bint Mücellel, Hâtıb'ın kardeşi Hattâb b. Hâris'in hanımı Fükeyhe bint Yesâr,[274] Muttalib b. Ezher'in hanımı Remle bint Avf ve Hâlid b. Saîd'in hanımı Ümeyme'dir.[275] Hz. Ömer'in, kız kardeşi Fâtıma ve kocasının müslüman olduklarını öğrenince evlerine gidip onları darp etttiği ve kız kardeşinin yüzünden kanlar geldiği bilinmektedir.[276] Hz. Âişe'nin "Kendimi bildim bileli annem ve babam müslümandı." şeklindeki ifadesi göz önüne alındığında Şâmî'nin eserinde zikredilen bu isimlerin sembolik olduğu, ilk müslüman hanımların tamamını kapsamadığı anlaşılmaktadır.[277]

Şâmî, ilk müslüman erkekleri anlatırken yer yer dolaylı olarak Câhiliye toplumu kadınları ile ilgili bir takım bilgiler serdetmektedir. Ebû Zer ile ilgili rivayet bunlardan birisidir. Kaynakların çoğuna göre ilk müslümanlardan olduğu kabul edilen Ebû Zer el-Gıfârî, Hz. Peygamber'in bir olan Allah'a inanmaya davet ettiğini duyduğunda yurdundan ayrılarak onu aramak için Mekke'ye gelir ve Kâbe örtüsünün arkasına girer. Bir süre sonra

---

verdiği şeklindedir. Şâmî'nin zikrettiği rivayette ise Hz. Hatice'nin de Resûlullah'a beklenen peygamber olduğunu söylemiş olması dikkat çekicidir.

[268] II, 296.

[269] Eş'as b. Kays'ın anne bir kardeşi aynı zamanda da amcasının oğlu olan Afîf hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır. Yukarıda zikretmiş olduğumuz hadiseyi Câhiliye'de ticaretle uğraştığını, bu sebeple Mekke'ye geldiğinde Kâbe'de namaz kılan bazı kişileri gördüğünü ifade ederek kendisi anlatmıştır. Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 425.

[270] II, 297.

[271] II, 305-306.

[272] II, 308.

[273] II, 309.

[274] II, 310.

[275] II, 311.

[276] II, 371.

[277] II, 410.

İsâf ve Nâile putlarının yanına iki kadın gelerek dua ederler. Ebû Zer, aniden yüksek sesle bu iki putun Câhiliye dönemindeki hikayesine atıfla "Onları nikahlayın." diye bağırmış, bunun üzerine kadınlar korkmuş ve "Burada bir adam var." diye çığlıklar atarak gitmişlerdir.[278] Hz. Ebû Bekir Kâbe'de müslüman olduğunu açıkça ilan edince müşrikler tarafından şiddetli bir şekilde darp edilir. Eve getirilip gözlerini açtığında başka hiçbir kelam etmeden hemen henüz müslüman olmamış olan annesi Ümmü'l-Hayr'ı Hz. Ömer'in kız kardeşi Ümmü Cemîl'in evine göndererek Hz. Peygamber'i sordurur. Ümmü Cemîl, muhtemelen Hz. Ebû Bekir'in hassasiyetini bildiğinden Hz. Peygamber hakkında Ümmü'l-Hayr'a bir şey söylemeden Hz. Ebû Bekir'in yanına gelmiş ve onu durumdan bizzat haberdar etmiştir.[279]

"Önce en yakın akrabanı uyar."[280] mealindeki Şuarâ sûresinin 214. âyeti nâzil olduğunda, bu görevin ağırlığından dolayı Hz. Peygamber bir ay kadar evden çıkmayınca halaları hasta olduğunu zannetmişlerdir. Hz. Peygamber onlara âyeti okuduğunda ise Ebû Leheb'i kesinlikle davet etmemesini öğütlemişlerdir.[281] Ancak Hz. Peygamber emrin gereğini yerine getirir. Amcası Ebû Leheb, kız kardeşlerinin tahmin ettiği gibi davete olumsuz bir şekilde karşılık verince, Hz. Safiye ona "Kardeşinin oğlunu yardımsız bırakmak sana yakışır mı?" diyerek tepki göstermiştir.[282]

Bilindiği gibi ilk müslümanların büyük bir çoğunluğu köle ve cariyelerden oluşmaktadır. Bunlar müslüman olmaları sebebiyle efendilerinden çeşitli eziyetler görmüşlerdir. Bunlardan ismi bilinenlerden, Habbâb b. Eret, Ümmü Enmâr'ın azatlısıydı. Habbâb müslüman olunca Ümmü Enmâr onun başını dağlayarak eziyet etmişti. Kaynakların bildirdiğine göre sonrasında bu kadın bir hastalığa tutulmuş ve yaşadığı dönemin tedavi metotlarından birisi olduğu için şifa bulma ümidiyle başını Habbab'a dağlatmak zorunda kalmıştır.[283] Ammâr, babası Yâsir ve annesi Sümeyye de eziyet görenler arasındadır. Sümeyye Ebû Cehil'e kötü sözler söyleyince Ebû Cehil kalbine mızrak saplayarak onu şehit etmiştir.[284] Lebîbe isimli cariyeyi Hz. Ömer'in sık sık, üstelik de yorulup el kaldırmaya takat

---

[278] II, 314.
[279] II, 319-320.
[280] Şuara, 26/214.
[281] II, 322.
[282] II, 323.
[283] II, 359.
[284] Yâsir ailesi ile ilgili olan bu rivayeti Şâmî, Belâzürî'den nakletmektedir. Bk. Belâzürî, I, 160. Ancak Belâzürî'nin *Ensâb*'ında Sümeyye'den bahsederken (ام عمار) ifadesi varken, Şâmî'nin her iki takhîkli nüshasında da bu ifadenin (بن عمار) şeklinde yazıldığı dikkat çekmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa bölümü 00742 numaralı mecmuada kayıtlı

getiremeyecek hale gelinceye kadar dövdüğü kaydedilmiştir. Cariyenin de Hz. Ömer'e eğer müslüman olmazsa Allah'ın kendisine böyle eziyet edeceğini söylediği bildirilmiştir. Yine Zinnîre adlı cariyenin gözleri Hz. Ömer ve Ebû Cehil'in işkenceleri sonucu kör olmuştur. Hatta Ebû Cehil'in bu yüzden onunla "Zinnîre doğruyu görmekte bizi mi geçecek?" diyerek alay ettiği ifade edilmiştir. Ümmü Üneys'e Esved b. Abdiyeğus eziyet ederdi. Nehdiyye ve kızına ise Abdüddaroğulları'ndan bir kadın olan efendileri işkence ederdi. Bu cariyelerden Lebîbe, Zinnîre, Ümmü Üneys, Nehdiyye ile kızı ve Bilâl'in annesi Hammâme'yi Hz. Ebû Bekir satın alarak azat etmiştir.[285]

Amcası Ebû Tâlib'in son derece kararlı duruşu ve güçlü himayesine rağmen müşriklerin zaman zaman Hz. Peygamber'e de eziyet ettikleri görülmektedir. Birgün Hz. Hamza avdan dönerken iki kadın yolunu keserek Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'e yaptığı eziyetlerden bahseder, Hz. Hamza da buna sinirlenerek gidip müslüman olduğunu ilan eder. İbn İshâk'a göre ise, Hz. Hamza'ya bu olanları avdan dönüşte Kâbe'yi tavaf ettiği sırada köle bir kadın anlatmıştır.[286] Bir gün yine müşrikler Hz. Peygamber'e eza verdikleri sırada bir kız çocuğu gelip Resûlullah'ın elini ve yüzünü yıkamıştır. Bu çocuğun isminin Zeyneb olduğu söylenmiştir.[287] Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemil'in topladığı dikenleri eziyet vermek için Hz. Peygamber'in geçeceği yollara attığı bilinmektedir. Ümmü Cemîl'in Hz. Peygamber düşmanlığı o ve kocası Ebû Leheb hakkında nâzil olan Tebbet sûresi ile tescillenmiştir. Ümmü Cemîl ile ilgili olarak kaynaklarımızdaki bilgiler sınırlı olup ölüm yeri ve zamanının zikredilmediği dikkatleri çekmektedir. Şâmî, bu noktada açıkça yer ve zaman belirtmese de Ümmü Cemîl'in henüz Hz. Peygamber Mekke'de davetine devam ederken öldüğüne işaret eden bir rivayete yer vermiştir. Buna göre bir gün Ümmü Cemîl diken taşırken dinlenmek için bir taşa oturduğu sırada bir melek onu boynundaki iple boğmuştur.[288] Rivayeti bu şekliyle kabul etmek mümkün değildir. Ancak ani gelişen bir ölüm sonucunda hakkında Tebbet sûresi de nâzil olmuş olduğundan müslümanların bunu "onu boğan bir meleğe" hamlettikleri bir yorum olarak ileri sürülebilir.

---

olan nüshanın 260a numaralı varağının 25. satırında ve Nuruosmaniye bölümü 03320 numaralı mecmuada kayıtlı olan nüshanın 251a numaralı varağının 22. satırında ifadenin doğru hali tespit edilmiştir. Dolayısıyla hatanın nâşir kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ* (nşr. Mustafa Abdülvehhâb), Kâhire 1976, II, 481. *Sübülü'l*-hüdâ'nın Beyrut 1993 tarihli son neşrinde hatanın düzeltmemiş olması ayrıca dikkat çekicidir. Bk. II, 360.

[285] II, 361.

[286] II, 332. Bk. İbn İshâk, 2.

[287] II, 452.

[288] II, 463-464. Bk. Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî (ö.427/1035), *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân,* I-X, Beyrut 2004, X, 327.

Şâmî eserinde, Tebbet sûresinin Ümmü Cemîl üzerindeki tesirlerini detaylıca anlatan bazı ifadelere yer vermiştir. Rivayet, Kâbe'nin yanında Hz. Ebû Bekir'le otururken Hz. Peygamber'in bir melek tarafından gizlendiği şeklinde bir takım mucizevi yönlere yer vermiş olsa da Mekke dönemi rivayetlerinde bu nadir rastlanan bir durum değildir. Detaylar şu şekildedir: Tebbet sûrezi nâzil olunca, Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemîl, elinde bir taşla vaveylâ koparak mescide doğru gelir ve "Atalarımızı kötüledi, onun dininden nefret ettik, onun dinini inkar ettik." diye bağırır. O sırada Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir mescidde oturmaktadırlar. Hz. Ebû Bekir, Ümmü Cemîl'in haşin tavrından ötürü Hz. Peygamber'e zarar verir endişesiyle tedirgin olunca, Resûlullah "Beni göremez, korkma." der ve Kur'ân-ı Kerîm okur. Ümmü Cemîl, Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek "Beni ve kocamı hicveden arkadaşın nerede? Şiir okuyan arkadaşın nerede?" diye sorar. Hz. Ebû Bekir "Vallahi arkadaşım şair değil ve sana sövmedi." deyince kadın Tebbet sûresinin son âyetini okuyarak "Böyle demedi mi?" der. O sırada Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'e "Ona sor bakalım, yanında birini görüyor muymuş?" deyince Hz. Ebû Bekir sormuş, ancak Ümmü Cemîl kimseyi görmediğini beyan etmiştir. Rivayetin devamında bir meleğin Hz. Peygamber'i kanatlarıyla gizlediği ifade edilmiştir.[289]

Müslümanlara yapılan eziyetler sadece kölelere yapılan işkencelerle sınırlı kalmamıştır. Müşrikler nübüvvetin 7-10. yılları arasında müslümanları bir mahalle içine hapsederek onlara sosyal ve ekonomik ambargo uygulamışlardır. Bu amborgo sırasında Hâşimoğulları'ndan dışarıda kalan tek kişi olan Ebû Leheb, Hind bint Utbe b. Rebîa'nın yanına gidip asabiyet ilkesine ters düştüğü için uğradığı eleştirilerin yükünü hafifletip yaranmak istercesine kabilesini terk ederek Lat ve Uzza'ya yardımcı olup olmadığını sormuştur. Hind de ona yardımcı olduğunu söylemiştir.[290] Yine boykot sırasında henüz bir müşrik olan ve Benî Esed'e mensup olması dolayısıyla boykot kapsamının dışında bulunan Hakîm b. Hizâm'ın, halası olan Hz. Hatice'ye yemek götürdüğü sırada Ebû Cehil'in onu engellediği, boykot döneminde müslümanlara karşı akrabalık ilişkilerinden ötürü merhametle yaklaşan insaflı müşriklerden olan Ebu'l-Bahterî'nin de kızarak Ebû Cehil'in kafasına deve kemiği ile vurduğu, Şâmî'nin boykot dönemi ile ilgili naklettiği haberler arasındadır.[291]

---

[289] X, 256.
[290] II, 77.
[291] II, 378.

b. Habeşistan'a Hicret

Müslümanlara yapılan eziyetler dayanılmaz boyutlara ulaştığında Hz. Peygamber müslümanların rahat edebilecekleri bir yere hicret etmelerine izin vermiş ve hicret yurdu olarak adaletli bir yöneticisi olan Habeşistan'ı göstermiştir. Şâmî, Habeşistan hicretleri ile ilgili bilgi verirken oraya hicret eden kadınların isimlerini tek tek zikretmiştir. Buna göre Habeşistan'a yapılan ilk toplu hicrette 11 erkek ve 4 kadın bulunmaktaydı. Habeşistan'a hicret eden kadın sahabîler, Hz. Osman'ın karısı Rukıyye, Ebû Seleme'nin karısı Ümmü Seleme, Âmir b. Rebîa'nın karısı Leyla bint Ebû Hasme,[292] Ebû Sebre b. Ebû Ruhm'un karısı Ümmü Gülsüm bint Süheyl b. Amr'dır.[293] Bunlardan Leyla kendilerine karşı en fazla agresif tavırlar sergileyen kimsenin Hz. Ömer olduğunu, Habeşistan'a hicret edecekleri dönemde de devesine binmiş haldeyken nereye gideceklerini sorduğunu, kendisinin de "Bize çok eziyet ettiniz. Eziyet görmeyeceğimiz bir toprağa gidiyoruz." şeklinde cevap verdiğini ifade etmiştir.[294] Ebû Tâlib, hicret edenlerden olan Ebû Seleme b. Abdülesed'i Habeşistan'dan döndükten sonra himayesi altına almış, Ebû Leheb buna karşı çıkınca, "O kız kardeşimin oğludur. Onu korumazsam erkek kardeşimin oğlunu da korumam." demiştir.[295] Ümmü Seleme daha sonra Habeşistan'da kaldıkları müddetçe orada çok rahat ettiklerini söylemiş, bir defasında Necâşî'ye karşı kral olma iddiasıyla bir başkaldırı düzenlendiğinde korktuklarını ifade etmiştir.[296]

Şâmî, Habeşistan'a yapılan ikinci toplu hicrete katılan kadınların sayısını 20 olarak belirtmiştir.[297] Bu kadınlar, Bereke bint Yesâr, Hümeyne bint Halef b. Esad, Esmâ bint Umeys, Fâtıma bint Alkame, Fâtıma bint el-Mücellel, Fâtıma bint Safvan b. Ümeyye, Fükeyhe bint Yesâr, Hasene Ümmü Şurahbil, Hind bint Ebî Ümeyye, Hureymile bint Abdülesved, Huzeyme bint Cehm, Leyla bint Ebû Hayseme/Hasme, Rayta bint Hâris, Remle bint Ebû Avf, Hz. Peygamber'in kızı Rukıyye,[298] Sehle bint Süheyl, Sevde bint Zem'a, Umeyre bint Esad, Ümmü Gülsüm bint Süheyl b. Amr, Ümmü Harmele bint

---

[292] II, 363.
[293] II, 364.
[294] II, 363.
[295] II, 368.
[296] II, 392.
[297] II, 389.
[298] İlk Habeşistan hicretinden sonra kocası Hz. Osman'la beraber geri dönmüş ve 2. defa tekrar hicret etmişlerdir.

Abdülesved'dir.[299] Hâris b. Hâlid ve hanımı Rayta'nın Âişe ve Zeyneb adlı kızları Habeşistan'da dünyaya gelmiştir.[300]

Bilindiği üzere Kureyşli müşriklerden Amr b. As ve Umâre b. Velîd, Necâşî'den hicret etmiş olan müslümanları ülkesine geri göndermesini istemek için Habeşistan'a gitmişlerdir. Ebû Mûsâ el-Eşârî'den gelen rivayete göre bu iki müşrik daha yolda iken aralarına düşmanlık girer. Sebebi ise çirkin bir adam olan Amr'ın karısının, yakışıklılığıyla bilinen Umâre ile işbirliği yaparak Amr'ı denize atmasıdır. Amr kurtulur, ancak Umâre'ye kin besler. Rivayette bildirildiğine göre Umâre daha sonra çöllerde ölmüştür.[301]

c. İsrâ ve Mi'râc Hadisesi

Şâmî'nin eserinde Habeşistan hicretleri ile Medine'ye hicret arasındaki yaklaşık 6 yıllık süreçte kadınların durumu ve faaliyetleri ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Şâmî, bu bölümde Hz. Hatice vefat ettiğinde, Hacûn'a defnedildiğini, Hz. Peygamber'in bizzat hanımının kabrine indiğini ve o sırada henüz cenaze namazı farz kılınmamış olduğundan cenaze namazı kılınmadığını ifade etmiştir.[302] İsrâ olayından bahsedilirken ise Ümmü Hânî'nin ismi zikredilmektedir. İsrâ olayının Habeşistan hicretlerinden sonra, Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in vefatını takip eden bir dönemde ve Medine hicretinden bir sene önce Receb ayının 27. gecesi vuku bulduğu kabul edilmektedir.[303] Şâmî'nin ifade ettiğine göre Hz. Peygamber İsrâ gecesi Ümmü Hânî'nin evindedir ve oradan Mescid-i Aksâ'ya götürülür.[304] Bilindiği üzere Ümmü Hânî, Resûlullah'ın amcası Ebû Tâlib'in kızı olup Resûlullah ile, amcasının himayesine girdiği 8 yaşından itibaren aynı evde ve aynı ortamda yetişmişlerdir. Hatta Hz. Peygamber'in Ümmü Hânî'yi amcasından istediği ancak Ebû Tâlib'in kızını, anne tarafından akrabası olan Hübeyre b. Amr ile evlendirmeyi uygun gördüğü bilinmektedir. Mi'râc olayını kadın sahâbîlerden Hz. Âişe, Esmâ bint Ebû Bekir,[305] Resûlullah'ın kızı Ümmü Gülsüm, Ümmü Hânî ve Ümmü Seleme rivayet etmişlerdir.[306]

---

[299] II, 407-408.
[300] II, 409.
[301] II, 392-393.
[302] II, 434.
[303] Bk. Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 132-135.
[304] III, 64.
[305] III, 76.
[306] III, 78.

d. Akabe Biatları (621-622)

İsrâ hadisesini takip eden aylarda I. Akabe Biatı gerçekleşmiştir. Şâmî'nin ifadesine göre, bu biatta 12 erkek, "kadınların biatı (bey'atü'n-nisâ) gibi" biat etmişlerdir. Rivayette "kadınların biatı gibi" ifadesinin kullanılmasının sebebi, biata katılan 12 erkeğin zikrettiği şartlar arasında "Allah yolunda savaşma" şartının bulunmamasıdır. Bilindiği üzere Medine'ye hicret sonrası Hz. Peygamber erkeklerden biat alırken bir şart olarak "Allah yolunda cihad"ı da zikretmektedir. Kadın biatlarında ise böyle bir durum söz konusu değildir. İşte I. Akabe Biatı'nda cihad şartı zikredilmediğinden, müslüman müellifler bu biatı değerlendirirken geriye dönük bir değerlendirme yaparak "kadın biatı" tespitinde bulunmuşlardır. Esasen bu biatta kadınlar yer almamıştır. Buna rağmen "kadın biatı" tabiri ilerleyen dönemde, I. Akabe Biatı'na kadınların da katıldığı yönünde çeşitli yanlış anlamalara sebep olmuştur.[307] Erkeklerin cihad edeceklerine dair söz verdikleri II. Akabe Biatı'nda ise biat eden 73 erkeğin yanında 2 tane de kadın bulunmaktadır. Bunlar, Esmâ bint Amr b. Adiyy ve Nesîbe bint Ka'b b. Amr b. Avf'tır.[308]

e. Mekke'den Medine'ye Hicret (1/622)

Bilindiği gibi Medine'ye hicret II. Akabe Biatı'ndan sonra, 622 senesinin Muharrem ayında başlamıştır. Ancak Ebû Seleme ile hanımı Ümmü Seleme Hind b. Ebû Ümeyye'nin Akabe biatlarından bir sene önce hicret etmek için Medine'ye doğru yola çıktıkları bildirilmiştir.[309] Ancak bu iki sahâbî ayrı düşmüşler ve hicreti birlikte tamamlayamamışlardır. Ümmü Seleme'yi kabilesi Muğîreoğulları engelleyerek Mekke'de alıkoyar. Kocası Ebû Seleme'nin kabilesi de oğulları Seleme'yi "Bu bizim oğlumuzdur." diyerek Ümmü Seleme'den alırlar. Ümmü Seleme hem kocasından hem de oğlundan ayrı bir şekilde Mekke'de bir sene kaldıktan sonra iki aile aralarında anlaşarak Ümmü Seleme ile oğlu Seleme'nin Medine'ye hicret etmesine izin verirler. Ümmü Seleme oğluyla beraber tek başına yola çıkar. Ancak henüz müslüman olmamış bulunan Osman b. Talha,[310] Ümmü

---

[307] III, 197. Ayrıca bk. Ahmet Önkal, "Akabe Biatları", *DİA*, İstanbul 1989, II, 211.
[308] III, 221.
[309] Ebû Seleme ve Ümmü Seleme'nin hangi Akabe biatından bir sene önce hicret için yola çıktıkları kaynaklarda bildirilmemiştir. Ancak "Akabe biatlarından bir sene önce" ifadesinden her iki biattan önce ve biatlardan bir sene önce Medine'li 6 kişilik bir grupla Hz. Peygamber'in yapmış olduğu Akabe görüşmesinden sonra yola çıkmış olmaları daha muhtemel gözükmektedir.
[310] Şâmî, burada parantez içerisinde (Osman b. Ebû Talha) ismini de vermiştir. Ancak bu ikisinin aynı kişiler olmadığı anlaşılmaktadır. Osman b. Ebû Talha, Osman b. Talha'nın amcası olup Uhud Savaşı'nda müşrik olarak öldürülmüştür. Osman b. Talha ise, Kâbe anahtarlarını elinde bulunduran ve Ümmü Seleme'ye Medine hicretinde refâkat eden kişidir.

Seleme'nin oğluyla tek başına yolculuk etmesine razı gelmeyerek Kubâ'ya kadar ona refakat edecektir. Yolda Ümmü Seleme deveye bineceği zaman devesini çöktürür, arkasını döner, ineceği zaman yine aynısını yapar.[311] Bu noktada henüz müşrik olan Osman b. Talha'nın, müslüman bir kadının çocuğuyla tek başına uzun bir yolculuk yapmasına müsade etmeyip, zorlu yol şartlarına rağmen onun yanında giderek tamamen güvende olduğunu anlayana kadar yanından ayrılmaması dikkat çekicidir. Medine'ye giren ilk kadın muhacirin Ümmü Seleme[312] veya Leylâ bint Ebû Hasme[313] olduğuna dair iki farklı rivayet mevcut bulunsa da, Ümmü Seleme'nin ailesi tarafından bir sene Mekke'de alıkonulduğu düşünüldüğünde, hicret yolculuğuna ilk çıkanın Ümmü Seleme, ancak kocası Âmir b. Rebîa ile beraber Ebû Seleme'den sonra Medine'ye hicret için yola çıkan ve Medine'ye ilk varan kadının da Leylâ bint Ebû Hasme olduğu görüşü daha isabetli gözükmektedir.[314]

622 senesinin muharrem ayında sahâbîler peyderpey hicret etmeye başladıklarında, Ayyâş b. Ebû Rebîa Hz. Ömer ile birlikte hicret yolculuğuna çıkar. Ayyâş'ı yolundan alıkoymak isteyen ana bir kardeşleri Ebû Cehil ve daha sonra müslüman olan Hâris b. Hişâm, Kuba'da onlara yetişirler. Ayyâş'ı geri dönmeye ikna etmek için annesinin onu görene kadar başına bir daha tarak sürmemeye ve gölgede oturmamaya yemin ettiğini söylerler. Hz. Ömer bunun bir oyun olduğuna onu ikna etmeye çalıştıysa da Ayyâş, annesinin yeminine bağlı olduğunu belirterek onu görmek ve Mekke'de kalan bir miktar malını almak niyetiyle geri döner. Ayyâş, Mekke'de yıllarca alıkonulup eziyete maruz kalmıştır. Öyle ki hicretin 7. yılında Umretü'l-kazâ'dan sonra (7/629) ancak Hz. Peygamber'e kavuşabilmiştir.[315]

Şâmî'nin eserinde Hz. Peygamber'in dadısı Ümmü Eymen'in hicretiyle ilgili, insan vesilesi olmadan aç ve susuz kimselerin doyurulması temalı bir rivayet dikkatleri çekmektedir. Rivayete göre, Ümmü Eymen Medine'ye yanında hiçbir azık olmadan hicret eder. Ravha mevkine geldiğinde susuzluktan halsiz düşer. Susuzluk ve yorgunluktan

---

Hicrî 8. yılda, kaza umresinden sonra müslüman olmuştur. Bk. Mehmet Efendioğlu, "Osman b. Talha", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIII, 475.

311 III, 224-225. Osman, Kureyş kabilesinin Abdüddâroğulları boyuna mensup iken, Ümmü Seleme ise yine Kureyş kabilesinin Mahzûmoğulları boyuna mensuptur. Kaynaklarda Osman'ın Ümmü Seleme'ye hicret yolculuğunda refakat etme sebebi olarak onun bir kadının bu uzun yolculukta tek başına olmasına razı gelmemesi gösterilmektedir.

312 III, 228. Musa b. Ukbe'nin görüşü bu şekildedir. Ayrıca bk. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 328-330.

313 İbn Abdülberr, IV, 1909.

314 III, 228. İbn Sa'd ashaptan ilk hicret edenin Ebû Seleme, ondan sonra hicret edenlerin ise Âmir b. Rebîa ve karısı Leylâ bint Ebû Hasme olduğunu söylemektedir. Bk. İbn Sa'd, I, 225. Ayrıca bk. Rıza Savaş, "Leylâ bint Ebû Hasme", *DİA*, İstanbul 2016, EK-2, 158.

315 III, 226.

kıpırdayamadığı bir sırada başının üzerinde kuvvetli bir ses duyar. Başını kaldırıp göğe baktığında gökten beyaz bir ipe bağlı içi su dolu bir kova sarktığını görür. Hemen alarak kana kana içer. Ümmü Eymen rivayetin sonunda, o günden sonra en sıcak günlerde oruç tuttuğu halde ve güneşte dolaştığı halde susamadığını da sözlerine eklemiştir.[316]

Ashabın hicreti muharremden itibaren yaklaşık iki ay içerisinde tamamlandıktan sonra, Hz. Peygamber'e hicret için izin verilir. Gerekli hazırlıklar yapılır. Mekke'den ayrılacakları gece, müşrikler Hz. Peygamber'e suikast düzenlemek amacıyla evinin etrafını sararlar. İşte bu noktada Şâmî, yine kadın merkezli ilginç bir detay zikretmektedir. Buna göre müşriklerden bazıları evin duvarına tırmanmaya çalışınca bir kadın çığlığı duyulmuştur. Bunun üzerine müşrikler haklarında akrabalık haklarını çiğnediklerine ve içerisinde kadınların olduğu evlerin duvarlarına tırmandıklarına dair sözler çıkar korkusu ile dışarıda beklemişlerdir. Şâmî, bu detayı zikretmekle birlikte çığlığın kime ait olduğu ve olayın nedeni ile ilgili bir bilgi vermemiştir. Ancak bu detay, Hz. Peygamber'in müşriklerin kuşatmasından haberdar olup aldığı tedbirlerin yalnızca yatağına Hz. Ali'yi yatırmakla sınırlı olmayabileceğini ilham eden yönüyle önem arzetmektedir.[317] Esmâ bint Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in hicreti sırasında babası ve Hz. Peygamber için yemek hazırlarken sofraların ağzını bağlayacak ip bulamayınca beline bağlamış olduğu kuşağını ikiye ayırarak biriyle yiyeceklerin, biriyle de su kaplarının ağzını bağlar. Bu sebeple kendisine "Zâtü'n-Nitâkayn"[318] lakabı verilmiştir.[319] Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir evlerinden ayrıldıktan sonra üç gün boyunca Sevr mağarasında kalırlar. Bu süre boyunca Esmâ bint Ebû Bekir akşamları onlara yemek getirir.[320] Bu günlerde Ebû Cehil'in de aralarında bulunduğu bir grup müşrik Esmâ'ya gelerek babasının nereye gittiğini sormuş, bilmediğini söyleyince de Ebû Cehil Esmâ'ya şiddetli bir tokat atmıştır. Öyle ki Esmâ'nın küpesi düşmüştür.[321]

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir Mekke'den ayrıldıktan sonra Medine yolunda Huzâa kabilesine mensup olan Ümmü Ma'bed'in çadırına uğrarlar.[322] Ümmü Ma'bed, Hz. Peygamber'i tanımadığı halde onlara yiyecek ve içecek verir. Bilindiği üzere Câhiliye toplumunda yolculara ikramda bulunmak ve ihtiyaçlarını gidermek övülen bir davranıştır.

---

316 X, 245.
317 III, 234.
318 İki kuşaklı.
319 VII, 169.
320 III, 243.
321 III, 246.
322 Taberânî, IV, 48.

Hz. Peygamber ve beraberindekiler hurma ve et satın almak isterler. Ancak Ümmü Ma‘bed, kıtlık olduğu için elinde birşey olmadığını söyler. Hz. Peygamber, çadırın yanında duran koyunu sorunca Ümmü Ma‘bed, onun zayıflıktan sürüden geri kaldığını söyler. Resûlullah "Koyunu sağmama izin verir misin?" diye sorunca Ümmü Ma‘bed, "Anam babam feda olsun, eğer onda süt olduğunu zannediyorsan tabi sağabilirsin." şeklinde cevap verir. Ümmü Ma‘bed'in bu cevabından "Anam babam feda olsun." ifadesinin sadece Hz. Peygamber'e karşı kullanılmadığı, bunun Araplar arasında kullanılagelen bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Zira burada Ümmü Ma‘bed, Resûlullah'ı tanımamaktadır. Resûlullah, koyunun memelerini sıvazlar, besmele çekip dua ederek koyunu sağar. Büyük bir kap tamamen sütle dolar. Bu kaptan önce Ümmü Ma‘bed, sonra Hz. Peygamber'in yanındaki arkadaşları süt içerler. En son Hz. Peygamber de süt içer ve tekrar koyunu sağarak kabı sütle doldurur. Daha sonra oradan ayrılarak yollarına devam ederler. İbn Sa‘d'ın Ümmü Ma‘bed'den naklettiğine göre bu koyun, Hz. Ömer'in hilafet döneminde, hicrî 18. senede yaşanan kıtlığa kadar sağ kalmış, bu süre zarfında sabah akşam sağmışlardır.[323] Hz. Peygamber oradan ayrıldıktan bir süre sonra yanında cılız bir keçi sürüsüyle çadıra dönen Ümmü Ma‘bed'in kocası Ebû Ma‘bed, süt dolu kabı görünce şaşırarak nereden geldiğini sorar. Ümmü Ma‘bed, mübarek bir kişinin yanlarına geldiğini söyleyince onun nasıl biri olduğunu anlatmasını ister. Bunun üzerine Ümmü Ma‘bed, kocasına Hz. Peygamber'in dış görünüşünü tasvir etmiş, bugün elimizde bulunan şemâil bilgilerinin önemli bir kısmı bize bu şekilde ulaşmıştır.[324] Hz. Peygamber'in şemâili ile ilgili bilgiler Ümmü Ma‘bed dışında daha çok hanımı Hz. Âişe'den ve bir diğer hanımı olan Hz. Hatice'nin ilk evliliğinden olan oğlu Hind b. Ebû Hâle'den gelmiştir. Ümmü Ma‘bed, bu tasvirinde Hz. Peygamber'in yüzündeki nura özellikle dikkat çekmektedir.[325] Resûlullah'ı tasvir ederken kullandığı ifadeler şu şekildedir: "Resûlullah, uzaktan insanların en güzeli ve parlağı, yakından en tatlısı ve iyisiydi.[326] Güzelliği ile meşhur idi.[327] Güzelliği zahir, yüzü aydınlık ve parlayan bir adam idi.[328] Orta boylu idi. Ne uzun ne de kısaydı. Görünüş olarak 3 kişinin en güzeliydi.[329] Başı küçük değildi.[330] Saçları dört örgü

[323] İbn Sa‘d, VIII, 289.
[324] III, 244-245.
[325] II, 11.
[326] II, 5.
[327] II, 7.
[328] II, 39.
[329] II, 82.
[330] II, 15.

halindeydi.[331] Kaşları uzun, kavisli ve birbirine bitişikti.[332] Kirpikleri kıvrımlı idi.[333] Boynu uzun idi.[334] Şişman, göbekli değildi, çok zayıf da değildi.[335] Sesi gür ve şiddetliydi."[336]

Şâmî'nin Ümmü Ma'bed karşılaşmasından sonra Hz. Peygamber'in hicret yolculuğuna dair anlatımları şu şekilde devam etmiştir: Hz. Peygamber ve beraberindekiler Mekke'den çıktıktan sonra Arap kabilelerinden birinin yurduna varırlar. Hz. Peygamber bir eve doğru yönelir. Eve vardıklarında yalnız başına oturan bir kadınla karşılaşırlar. Kadın "Ey Allah'ın iki kulu, ben yalnız bir kadınım. Yanımda kimse yok. Eğer ağırlanmak istiyorsanız mahallenin büyüklerinin yanına gitmelisiniz." der. Akşam olduğunda kadının oğlu otlattığı keçilerle beraber gelir. Kadın oğluna bir keçiyle beraber bir bıçak vererek bunları gelen iki yabancıya götürmesini ve kesip yemelerini söylemesini ister. Çocuk keçiyi ve bıçağı Hz. Peygamber'e getirdiğinde Hz. Peygamber, bıçağı götürmesini ve süt sağmak için bir kap getirmesini söyler. Çocuk her ne kadar keçinin yavrusu olmadığı için sütü de olmayacağını söylediyse de Resûlullah ısrar etmiştir. Nihayet istediği kap getirilince Hz. Peygamber, keçinin memesini sıvazlar, süt sağarak kabı sütle doldurur ve çocuğa sütü annesine götürmesini, kendisine ise yeni bir kap getirmesini söyler. Hz. Peygamber getirilen ikinci kapla birlikte bir üçüncü kabı da sütle doldurmuş ve kendisi de Hz. Ebû Bekir de süte doymuştur. Bu olaydan sonra kadının sürüsünün hızla çoğaldığı ve Medine'ye süt getirmeye başladıkları ifade edilmiştir. Şâmî, olayın devamını ise şöyle anlatır: Bir gün yine süt sağmak üzere Medine'ye geldiklerinde oğlu Hz. Ebû Bekir'i görür ve tanır. İlk karşılaştıklarında yanında bulunan ve kendilerine süt sağan mübarek kimsenin kim olduğunu sorarlar. Hz. Ebû Bekir "Sen onu tanımıyor musun?" diye sorunca kadın tanımadığını söyler ve kendisini ona götürmesini ister. Hz. Ebû Bekir kadını ve oğlunu Hz. Peygamber'e götürmüş, görüşme sonrası kadın İslâm'ı kabul etmiştir.[337]

Hicretle ilgili süreçte bilindiği üzere Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in Medine'de vardıkları ilk yer Kubâ'dır. Şâmî, Hz. Peygamber'in Kubâ'ya geldiğinde orada bir mescid inşa ettiğini, bu arsanın Leyye isimli bir kadına ait olduğunu ve evi arsaya bitişik

---

[331] II, 16.
[332] II, 21.
[333] II, 23.
[334] II, 43.
[335] II, 55.
[336] II, 92.
[337] III, 246-247.

bulunan Sa‘d b. Hayseme’nin mescidin yapımına öncülük ettiğini ifade eden bir rivayete yer vermiştir.[338]

Şâmî, hicretle ilgili kısımda Hz. Peygamber’den üç gün sonra hicret için yola çıkan ve çoğu sahâbî gibi ilk olarak Kubâ’ya gelen Hz. Ali’nin yaşadığı ilginç bir olayı zikretmiştir. Buna göre Hz. Ali Kubâ’da kaldığı sürece kocası olmayan yalnız bir kadının kapısını her gece bir adamın çaldığını ve kadına bir şeyler verdiğini gözlemiştir. Nihayet bir gün dayanamamış ve kadına, müslüman olmuş bir kadının her gece evine bir erkeğin gelmesinin yakışık almadığını söylemiştir. Rivayete konu olan kadın ise gelenin Sehl b. Huneyf olduğunu, her gece gizlice bir yerlerde put kırdığını ve yalnız bir kadın olduğu için de yakması için ona getirdiğini ifade etmiştir.[339]

Hz. Peygamber Medine’ye girerken kadınlar, kız ve erkek çocuklar sonraki dönemlerde “tala‘al’bedru” şeklinde meşhur olacak olan beyitleri söyleyerek sevinçlerini izhar etmişlerdir.[340] Hz. Peygamber Ebû Eyyûb’un evine geldiği sırada da Neccâroğulları’ndan bir grup cariye def çalarak mutluluklarını dile getiren beyitler söylemişlerdir.[341] Kadınların def çalıp şarkı söyleyerek Hz. Peygamber’e olan sevgilerini izhar etmeleri yalnızca hicret süreci ile ilintili değildir. Medine yıllarında da bayram, düğün vb. vesilelerle Hz. Peygamber özellikle ensardan olan kadınların defli şarkılı iltifatlarına mazhar olmuş ve “Ben de sizi seviyorum.” diyerek mukabelede bulunmuştur. Örneğin Hz. Peygamber bir gün Medine sokaklarından birine uğradığında def çalarak “Bizler Neccâroğulları’nın kızlarıyız, ne mutlu Muhammed’in komşularıyız.” diye şarkı söyleyen cariyeler görür. Bunun üzerine “Allah biliyor, sizi çok seviyorum.” der. Yine birgün Hz. Peygamber kendisine doğru gelen ensardan kadın ve çocukları görünce “Siz, insanların bana en sevimli olanlarısınız.” buyurmuştur.[342]

Hz. Peygamber, hicret sonrası Mescid-i Nebevî’nin inşası tamamlanıncaya kadar yaklaşık 7 ay boyunca Neccâroğulları’ndan Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin evinde kaldığı sürece Ebû Eyyûb ve karısı Hz. Peygamber’e yemek göndermişler, yemek artarsa da onun elinin değdiği yerden yiyerek bereket kazanmayı dilemişlerdir. Sadece Ebû Eyyûb ve karısı değil,

---

[338] V, 471.
[339] III, 267.
[340] III, 267.
[341] III, 274.
[342] III, 183.

başka ensar kadınlar da Hz. Peygamber'e yemek göndermişlerdir. Örneğin yine Neccâroğulları'ndan olan Zeyd b. Sâbit'in diğer pek çok yemeğin yanında ikram ettiği bir yemek, annesinin buğday ekmeği, yağ ve süt kullanarak yaptığı bir çeşit tirit yemeği olarak kayıtlara geçmiştir.[343]

Hz. Peygamber Medine'ye yerleştikten sonra, Zeyd b. Hârise ve azatlı kölesi Ebû Râfi' Mekke'ye giderek, Hz. Peygamber'in kızları Hz. Fâtıma ve Ümmü Gülsüm'ü ve hanımı Sevde'yi Medine'ye getirirler. Zeyd, bu vesileyle kendi hanımı Ümmü Eymen'i ve oğlu Üsâme b. Zeyd'i de getirir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in Sevr mağarasında kaldıkları üç gün boyunca onlara Mekke'deki müşriklerin planları hakkında haber getiren ve henüz hicret etmemiş olan Abdullah b. Ebû Bekir, annesi Ümmü Rûmân ve kız kardeşleri Esmâ ve Âişe'yi de yanına alarak Zeyd b. Harise ve Ebû Râfi' ile beraber hicret etmiştir.[344]

Şâmî, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretini anlatırken, Yesrib'in İslâm öncesi dönemine dair yahudi toplumunun ahlaki yapısı ile ilgili ihtiyatla karşılanması gereken ilginç bir hikayeye yer vermiştir. Buna göre, Evs ve Hazrec kabileleri Medine'ye henüz geldiklerinde şehre yahudiler hakimdir ve yeni evlenen kızların kocalarından önce yahudi hükümdarın yanında bir gece geçirmesini zorunlu kılan bir kural koymuşlardır. Hükümdar, Evs ve Hazrec kabilesi geldiğinde bu geleneği onlar üzerinde de sürdürmek ister. Kabilenin iler gelenlerinden Mâlik b. Aclan'ın kız kardeşi evlenirken onu yanına ister. Bunun üzerine Mâlik hükümdarı öldürür. Bir süre sonra da şehrin hakimiyeti Evs ve Hazrec'in eline geçer.[345]

Hz. Peygamber'e ulaşmak için yolculuklar yapmış pek çok sahâbîden biri de Selmân-ı Fârisî'dir. Yolculuğunu şöyle anlatmaktadır: "Hz. Peygamber'in haberini alınca sokağa çıktım. Kendi yurdumdan bir kadınla karşılaştım, kendisi ve ailesi müslüman olmuştu." Bunun üzerine Selmân-ı Fârisî, Hz. Peygamber'i aramak için yollara düşer. Süreç içerisinde başına binbir türlü hal gelir. Sonunda Benî Kureyza'dan bir yahudi onu satın alıp Medine'ye götürür. Şâmî, Selmân'ı satın alan kişinin ensardan bir kadın olduğunu ve onu bahçede çalıştırdığını belirten bir rivayete de yer vermiştir.[346] Bir diğer rivayette ise bu kadının Neccâroğulları'nın himayesindeki bir kişinin kızı olduğu ve adının da Huleyse

[343] III, 275.
[344] III, 276.
[345] III, 284.
[346] Bk. Beyhakî, II, 90.

olduğu belirtilir. İbn İshâk'ın bildirdiğine göre Selmân, kadın olan efendisinden iki gün izin alarak kazandığı hurmaları Hz. Peygamber'e bir gün sadaka, bir gün hediye olarak götürmüş ve bu şekilde kendince peygamber olup olmadığını anlamaya gayret etmiştir.[347]

[347] I, 107-108. Selmân, Hz. Peygamber'in şahsı adına zekât ve sadaka kabul etmediğini ancak hediyeleri kabul ettiğini duymuş, kendisi de bu yolla aradığı kişinin o olup olmadığını test etmek istemiştir. Selmân'ın Hz. Peygamber'e zekât olarak sunduklarını Hz. Peygamber kabul etmemiş, ancak hadiyesini kabul ettiğinde Selmân onun Resûlullah olduğunu anlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: MEDİNE'DE SİYASÎ HAYATTA KADIN

Şâmî, eserinde Mekke dönemi ile ilgili tüm detayları verdikten sonra Medine dönemini ele almış, bunu yaparken de takip ettiği seyir gereği Medine dönemi hayatını siyasî hayat ve sosyal hayat olarak iki ayrı bölümde ele almayı tercih etmiştir. Biz çalışmamızda Şâmî'nin siyasî hayat kısmında kronolojik olarak zikrettiği olayları kadın merkezli olarak ele alıp inceledik. Sosyal hayat kısmındaki olaylarda ise kadın vurgusuna daha fazla rastladığımızdan bu kısımdaki konuları daha detaylı olarak ele aldık. Şâmî, eserinde Medine dönemini IV. ciltten itibaren ele almakta, IV, V, VI. ciltlerde siyasî hayata, VII ve VIII. ciltlerde ise sosyal hayata yer vermektedir. Daha sonra IX ve X. ciltlerde mucizelerle ilgili rivayetleri ele almış, delâil-hasâis türü eserlerden oldukça fazla iktibas yapmış, bunları yaparken kadınlarla ilgili de oldukça fazla sayıda rivayete yer vermiştir. Bu ciltlerdeki rivayetler de çalışmamızda uygun başlıklar altına yerleştirilmiştir.

Şâmî, siyasî hayat kısmında kronolojik olarak önce gazveleri, sonra seriyyeleri, daha sonra da heyetleri toplu olarak ele almıştır. Seriyyeler hicrî 1. seneden itibaren gerçekleşmiş olmasına rağmen Şâmî, önce büyük gazveleri ele almış, daha sonra seriyyeleri incelemiştir. Biz de burada Şâmî'nin takip ettiği metotu uygulamayı uygun gördük. Şâmî, Hz. Peygamber'in vefatını XII. ciltte, tüm konulardan sonra eserin nihayetinde ele almış olmasına rağmen, biz burada kronolojik sırayı bozmamak için Hz. Peygamber'in vefatı konusunu siyasî tarih bölümünün sonunda ele almayı uygun gördük.

I. Gazveler

a. Bedir Gazvesi (2/624)

Şâmî, eserinde Hz. Peygamber'in savaşlarını ayrıntılı bir şekilde anlatırken, kadınlarla ilgili pek çok detaya yer vermiştir. Bu bilgiler, bize İslâm'ın ilk döneminde kadının savaş sırasında nasıl bir rol oynadığını göstermesi açısından oldukça değerlidir.

Hicretten iki sene sonra gerçekleştirilen Bedir Gazvesi'nde (2/624) kadınlar yer almamıştır. Ancak bu, kadınların Bedir Gazvesi ile ilgili gelişmelerin dışında tutulduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin, Bedir Gazvesi öncesinde Mekke'de bulunan ve Hz. Peygamber'in henüz iman etmemiş halalarından olan Atîke bint Abdülmuttalib'in

Kureyşliler'in üç gün içerisinde sefere çıkacaklarına ve helâk olacaklarına delâlet eden bir rüya gördüğü bildirilmiştir. Bunu anlattığında Kureyşliler "Erkek bir peygamber çıkardınız, bir de kadın peygamber mi çıkardınız? Adamınızın söylediği yalanlar yetmedi, kadınlarınız da yalan söylemeye başladı." şeklinde konuşmuşlardır.[348] Ebû Leheb, kız kardeşi Atîke'nin gördüğü bu rüyadan dolayı savaştan geri kalmayı tercih eder. Onun gibi Ümeyye b. Halef de savaşa gitmek istemeyince Utbe b. Rebîa "Ey Ümeyye, hadi buhur yakarak koku sür, sen artık kadınlardansın." diyerek onu küçük düşürür.[349] Utbe'nin Ümeyye'ye verdiği tepkiye bakıldığında o dönemde buhur şeklindeki güzel kokuların kadın süslenmesinde çok önemli yeri olduğu, adeta kadın olmakla özdeşleştirildiği anlaşılmaktadır.

Nihayet Bedir Gazvesi gerçekleşir ve müslümanlar, sayıları az olsa da bu savaşta müşriklere galip gelmeyi başarırlar. Galibiyet müjdesi çok hızlı bir şekilde Medine'ye ulaşmış ve ordusuyla beraber şehre giren Hz. Peygamber'i, genç cariyeler ellerindeki defleri çalıp "tala'al-bedru" beyitlerini söyleyerek coşkuyla karşılamışlardır.[350] Bedir'de elde edilen büyük galibiyetten sonra esirler Medine'ye getirildiğinde, şehit düşmüş olan Avf ve Muavviz b. Afrâ kardeşler için, anneleri olan Afrâ'nın evinde toplanılıp ağıt yakılmıştır. O sırada Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Sevde de oradadır.[351] Esirlerin getirildiği haberi gelince Hz. Sevde eve döner. Hz. Peygamber evdedir. Evin bir köşesinde ise Ebû Yezîd Süheyl b. Amr elleri bir iple boynuna bağlı bir şekilde oturmaktadır. Hz. Sevde kendisi gibi Kureyş'in Âmir b. Lüey koluna mensup olan Süheyl b. Amr'ı bu şekilde görünce "Ey Ebû Yezid, kendi ellerinizle teslim olacağınıza şerefli bir şekilde ölseydiniz ya!" der. Hz. Peygamber "Ey Sevde, onu Allah ve Resûl'üne karşı mı kışkırtıyorsun?" diye sorunca Hz. Sevde "Kendime hakim olamayarak söyledim, benim için bağışlanma dile." diyerek özrünü beyan etmiş, Hz. Peygamber de onun için mağfiret dilemiştir.[352] Avf ve Muavviz kardeşler, Araplar'daki geleneğin aksine annelerine nisbet edilerek anılmışlardır. Saîd b. Habte de annesine nisbet edilmiş olmakla birlikte bunun nedeni hakkında bir bilgi yoktur.[353] Mus'ab b. Umeyr'in ana baba bir kardeşi olan Ebû Azîz b. Umeyr de savaşta esir düşenlerdendi. Mus'ab, ensardan

---

[348] IV, 19-22.
[349] IV, 22.
[350] IV, 64.
[351] Şâmî, ümmehâtü'l-mü'minînden Sevde bu konuşmaları yaparken mü'minlerin annelerine yönelik özel hicâb hükümleriyle ilgili âyetlerin henüz inzâl edilmediğini özellikle belirtmiştir.
[352] IV, 65.
[353] IV, 187. İbn S'ad aynı kişiye Sa'd b. Habte olarak yer vermiş, ancak hakkında annesine nisbet edildiğinden daha fazlasını yazmamıştır. İbn Sa'd, VII, 330.

bir sahâbîye onu sıkıca tutmasını, annesinin varlıklı biri olduğunu, onu kurtarmak için yüklü miktarda fidye vereceğini söylemiştir. Nitekim sürecin sonunda Ebû Azîz'in annesi en yüksek fidye miktarı olan 400 dirhemi oğlunu kurtarmak için göndermiştir.[354]

Kur'ân-ı Kerîm'de Bedir, Hendek vb. gazvelerle ilişkin olarak meleklerin müslümanlara yardım için gönderildiklerinden bahsedilmektedir.[355] Öte yandan bu tür âyetlerdeki "görmediğiniz ordularla destekledi" ifadesi dikkat çekmekte, savaş sonrası müşriklerin tabiî bir şekilde intikam hazırlıklarına devam ettikleri, yaygın bir şekilde "Tanımadığımız bu kimseler de nereden çıktı? Artık müslümanlara galip gelemeyiz? Nasıl bir orduydu o öyle?" gibi yorumlarda bulunmadıkkarları görülmektedir. Şâmî, Bedir ile ilgili bu genel yapının hilafına bir rivayete yer vermektedir. İlgili rivayete göre müşrikler büyük bir hezimet ile Mekke'ye geri döndükten sonra, Hz. Peygamber'in azatlısı Ebû Râfi'[356] ve amcası Abbâs'ın hanımı Ümmü'l-Fadl zemzem kuyusu yanında oturdukları bir sırada, Ebû Leheb ve Ebû Süfyân savaş hakkında konuşmaya başlarlar. Ebû Süfyân savaşı yerle gök arasındaki beyazlar giyinmiş adamlar sebebiyle kaybettiklerini söyler. Ebû Râfi' söze karışıp onların melekler olduğunu söyleyince Ebû Leheb onu döver. Ümmü'l-Fadl da bir sopa ile Ebû Leheb'e vurur ve bu darbe Ebû Leheb'in başının yarılmasına sebep olur.[357]

Bedir'de esir düşenler fidye ödeyecekleri zaman amcası Abbâs hiç malı olmadığını söyleyince, Hz. Peygamber, ona öldüklerinde oğulları Fadl, Abdullah ve Kusem'e bırakmak üzere karısı Ümmü'l-Fadl ile beraber gömdükleri malları ne yaptığını sorarak şaşırtmıştır. Abbas, "Vallâhi ben senin Allah'ın Resûl'ü olduğuna inanıyorum. Bunu ben ve Ümmü'l-Fadl'dan başka kimse bilmiyordu." diyerek şaşkınlığını ortaya koyup iman etmiştir.[358] Bedir'de şehit olan sahâbîlerden biri olan Hârice b. Zeyd'in annesi, Hz. Peygamber'in Medine'ye döndüğünü haber aldığında onun yanına gelerek oğlunun nerede olduğunu sormuş, Hz. Peygamber'den Firdevs cennetinde olduğu cevabını alınca mutlu olmuştur.[359]

Şâmî, Bedir sonrası yaşanan gelişmeleri anlatırken Câhiliye dönemi ağıt kültürüne ışık tutan bilgilere yer vermiştir. Buna göre herhangi bir savaştan sonra Kureyş bir ay kadar

---

[354] IV, 66. İbn Hişâm, I, 645; İbn Seyyidünnâs, I, 309.
[355] Âl-i İmrân, 3/124-125; Enfâl 8/9; Ahzâb, 33/9.
[356] Ebû Râfi' aslında Hz. Abbâs'ın kölesi olup Bedir Gazvesi'nden sonraki süreçte Abbâs onu Hz. Peygamber'e bağışlamış; Ebû Râfi' Hz. Abbâs'ın müslüman olduğu müjdesini getirdiğinde ise Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir. Bk. Abdullah Aydınlı, "Ebû Râfi'", *DİA*, İstanbul 1994, X, 211.
[357] IV, 67.
[358] IV, 69.
[359] IV, 89.

ölüleri için ağıt yakar, kadınlar ağıt sırasında saçlarını yolarlardı. Yine ağıt sırasında ölen kişinin at veya devesi varsa kadınların ortasına koyulur, üzerine kumaşlar örtülürdü. Ağıt yakmak toplumda öyle yaygın bir gelenek halini almıştı ki, kadınlar kaybolan develeri için bile oturup ağıt yakar haldeydiler.[360] Herhangi önemli bir olaydan sonra şairler tarafından, o olayı anlatan şiirler inşâd edilirdi. Bütün bu uygulamalar Bedir Gazvesi sonrasında da gerçekleştirilmiş, şiirlerde kadınların yaktığı ağıtlara telmihte bulunulmuştur.[361]

Bedir Gazvesi sırasında Mekke'de olan Resûlullah'ın kızı Zeyneb, savaşta esir düşen kocası Ebü'l-Âs'ı kurtarmak için Medine'ye fidye olarak gerdanlığını göndermiştir. Bu gerdanlık annesi Hatice'den yâdigâr kalmıştır. Hz. Peygamber Hz. Hatice'nin gerdanlığını görünce çok duygulanmış ve hissiyatını ashâbıyla paylaşmıştır. Neticede gerdanlığı kızına geri gönderen Hz. Peygamber, damadına serbest kalması karşılığında kızını Medine'ye göndermesini şart koşmuştur.[362]

Hz. Peygamber'in Medine günlerinde kendisine ve İslâm'a hakaret eden, hadsizce saldırıp çirkin iftiralar yayan, özellikle de şiir ve kafiyeli sözler kullanarak insanları tahrik eden bazı kimselerin öldürülmesini emrettiği bilinmektedir. Bu noktada bazen Ka'b b. Eşref örneğinde olduğu gibi görevlendirme yapmış, bazen de görevlendirme yapmayıp sahâbîlerin insiyatifine bırakmıştır. Bunlardan birisi de müşrik bir kadın ile ilgilidir. Şâmî'nin bu konuda zikrettiği bir rivayet, bir kadınla ilgili olmasının yanı sıra Bedir'le bağlantısının kurulması açısından da kayda değerdir. Rivayete göre, Benî Ümeyye b. Zeyd'den[363] Yezîd b. Zeyd b. Hısn el-Hatmî'nin karısı Asmâ, kabilesindeki müslümanların kullandığı Benî Hatme mescidine hayızlı iken kullandığı bezleri atarak hakarette bulunmuştur. Hz. Peygamber bu çirkin hareket karşısında kadının öldürülmesini emretmiş, ancak anlaşılan bu iş için özel bir görevlendirme yapmamıştır. Aynı kabileden olan Umeyr b. Adiyy isimli sahabî, Hz. Peygamber Bedir'den döndüğü takdirde bu kadını öldürmeyi nezretmiştir. Şâmî'nin, Umeyr'in kadını nasıl öldürdüğü hususunda iki farklı kaynaktan istifade ettiği görülmektedir. Vâkıdî'den gelen ilk rivayete göre Umeyr, geceleyin kimse yokken gizlice kadının evine girmiş ve çocuklarıyla uyumakta olan kadını bir kılıç darbesiyle öldürmüştür.[364] Şâmî'nin İbn Abbas'tan gelip İbn Asâkir'in tahrîc ettiğini bildirdiği ikinci

[360] IV, 67-68.
[361] IV, 125.
[362] IV, 71.
[363] Medine'de Kubâ yakınlarındaki Âliye denilen mevkide bulunan kabile.
[364] VI, 21. Bk. Vâkıdî, I, 173; İbn Sa'd, II, 28; İbn Seyyidünnâs, I, 343.

rivayete göre hadise şu şekilde gelişme göstermiştir: Asmâ, hurma satarak geçimini sağlamaktadır. Umeyr, müşteri gibi görünerek gelip daha iyi iyi hurması olup olmadığını sorar. Kadın evde olduğunu söyleyince içeri girerler. Umeyr, evde kimse olmadığını anlayınca kadını orada öldürür.[365]

Arap toplumunda şiir sanatının kadınlar ve erkekler tarafından ustaca kullanıldığı, yaygın olarak şiirlerle hiciv yapıldığı da bilinmektedir. Bedir'den sonra yahudi Ka'b b. Eşref Kureşliler'i müslümanlara karşı kışkırtmak için Mekke'ye gider. Matlûb b. Ebû Veda' ve karısı Âtike bint Üseyd onu evlerinde konuk ederler. Hassan b. Sâbit onları yeren şiirler söyler. Şiirler o denli etkili olmuştur ki, Âtike şiirleri duyduktan sonra Ka'b'ı evinde konuk etmek istememiş ve Ka'b o evden ayrılmak zorunda kalmıştır. Matlûb ve Âtike daha sonra müslüman olmuşlardır.[366]

b. Benî Kaynukâ' Gazvesi (2/624)

Benî Kaynukâ' Gazvesi ile ilgili kaynaklarımızda zikredilen rivayetler, Benî Kaynukâ' kabilesinin Medine'den sürülmesi sürecini başlatan olayların bir kadınla alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Şâmî'nin verdiği bilgilere göre, müslümanların Bedir Gazvesi'nde kazandıkları büyük zaferden rahatsız olan Kaynukâ' yahudileri taşkınlık yapmaya başlarlar. Hz. Peygamber'in İslâm'a davetine olumsuz karşılık verirler. Gerginliğin sürdüğü günlerde müslüman bir kadın Benî Kaynukâ' çarşısında alışveriş yapar ve kendisine zînet eşyası almak için bir kuyumcu dükkânına girer. Orada bulunan yahudiler kadından yüzünü açmasını isterler ancak kadın bunu reddeder. Bunun üzerine kuyumcu, kadın farketmeden bir diken ile elbisesinin bir ucunu sırtına doğru iliştirir. Kadın ayağa kalkıp da avret mahalli açılınca yahudiler gülüşürler. Kadının çığlık atması üzerine yakınlarda bulunan bir sahâbî yahudi olan kuyumcuya saldırarak öldürür. Yahudiler de sahâbîye saldırarak öldürürler ve Hz. Peygamber'le yapmış oldukları antlaşmayı bozduklarını ilan ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber yahudilerin mahallesini kuşatır. 15 günlük muhasaradan sonra yahudiler, Hz. Peygamber'in haklarında vereceği hükme razı olurlar. Hz. Peygamber mallarının ganimet olarak alınmasına, kadın ve çocukların serbest bırakılmasına, erkeklerinin ise öldürülmesine hükmeder. Ancak Hazrec kabilesinin reisi olan Abdullah b.

[365] VI, 21. Bk. İbn Asâkir, LI, 224.
[366] VI, 26-27.

Übey b. Selûl gelerek Benî Kaynukâ'nın dostları olduğunu söyler ve ısrarla bağışlanmalarını diler. Resûlullah da erkekleri öldürmekten vazgeçerek tüm kabilenin Medine'den sürülmelerini emreder. Benî Kaynukâ' kabilesi gün içinde Medine'den çıkarlar.[367]

c. Uhud Gazvesi (3/625)

Şâmî'nin Uhud Gazvesi'ni kadın nokta-i nazarından anlatan rivayetlerinin ilki gazve öncesi istihbarat süreci ile ilgilidir. Hz. Peygamber, amcası Abbâs'tan Kureyş'in yeni bir savaş için hazırlık içerisinde olduğunu bildiren bir mektup alınca, bunu Sa'd b. Rebî'ye anlatmış ve ondan kimseye söylememesini istemiştir. Sa'd'ın karısı onları dinlediğini söyleyince Sa'd, karısını Hz. Peygamber'e götürür. Sa'd'ın karısından bunu kimseye söylememesini istemek yerine onu hemen alıp Hz. Peygamber'e götürmesi, yapılan hazırlıkların gizli kalmasının önem arzeden bir husus olduğunu göstermektedir.[368]

Gerek müşriklerden gerek müslümanlardan olan kadınların Uhud Gazvesi'ne aktif bir şekilde katıldıkları görülmektedir. Müslüman kadınlar savaş meydanında bazen yaralıları tedavi etmiş, bazen askerlere su taşımış, gerektiğinde ise kılıcı ellerine alarak savaş meydanında çarpışmışlardır. Müşrik kadınlar hakkındaki rivayetler derlendiğinde ise, onların daha çok orduyu galeyana getirmek için savaş meydanında oldukları anlaşılmaktadır. Savaştan sonra Hz. Peygamber dua ederken yanında on dört kadının olduğu belirtilmiştir.[369]

1. Müşrik Kadınlar

Kureyş'in ileri gelenlerinin kadınlarını yanlarına almalarının önemli bir sebebi ordu bozguna uğradığı takdirde toparlanmasını sağlamak ve askerin dağılarak kaçmasını engellemekti. Müşrik kadınlar Bedir'de ölen yakınları için üzerinden bir sene geçmiş olmasına rağmen ağıt yakıyorlardı. Yanlarına deflerini de alarak yola çıkmışlar ve ordunun intikam ateşini diri tutmak için ağıt yakmaya yolda da devam etmişlerdir. Medine'ye doğru ilerlerken Ebva'dan geçtikleri sırada Ebû Süfyan'ın karısı Hind bint Utbe, Hz. Peygamber'in annesi Âmine'nin mezarını açmayı ve kemikleriyle kendilerinden esir düşenlerin fidyelerini ödemeyi teklif etmiştir. Ancak bu teklif, eğer bu işi başlatırlarsa karşı tarafın da onların ölülerine aynı şeyi yapabileceği korkusuyla reddedilir.[370] İki ordu karşı karşıya geldiğinde

[367] IV, 179-180. Ayrıntılı bilgi için bk. Avcı, "Kaynukâ'", *DİA,* Ankara 2002, XXV, 88.
[368] IV, 182.
[369] IV, 224.
[370] IV, 183.

Hind, ayağa kalkarak askerleri galeyana getirecek şiirler söylemeye başlar, diğer müşrik kadınlar da def çalarlar.[371] Ashaptan Ebû Dücâne, müşriklerden kalabalığı galeyana getiren birini görmüş, yaklaştığında tek başına bir kadın olduğunu farketmiş ve dokunmamıştır.[372] Müşriklerden Sülâfe isimli bir kadın savaş meydanında iken oğullarının öldürüldüğünü duyunca, onları öldüren Âsım b. Sâbit'in kafatasından su içmeye yemin etmiş, kafasını getirene yüz deve sözü vermiştir.[373] Savaşın başlarında müşrikler bozguna uğrayıp kaçışmaya başladıklarında kadınların söyledikleri şiirler dahi onları geri döndürememiştir. Sonra kadınlar da kaçışmaya başlarlar. Öyle ki Zübeyr b. Avvâm'ın söylediğine göre, kaçarken eteği açılan Hind bint Utbe'nin halhalları gözükmektedir. Diğer kadınlar da eteklerini toplamış kaçarken tasvir edilmişlerdir. Etekleri inciklerinden yukarıdadır ve hepsinin halhalları gözükmektedir.[374]

Hz. Peygamber'in "Okçular tepesinden ayrılmayınız." emrine muhalefet edildiği için müslümanların bozguna uğrayıp dağıldıkları ve savaşın müşriklerin lehine dönmeye başladığı esnada Hind, şehit edilmiş olan Hz. Hamza'nın ciğerini ağzına alarak çiğner ve tükürür. Sonra burnunu ve kulaklarını keser, ciğerinden parçalar koparır ve bunlardan kendisine iki bilezik, iki de halhal yapar. Mekke'ye gidene kadar da onları takar.[375] Hind'le beraber diğer kadınlar da müslümanlardan şehit olanların burun ve kulaklarını kesmişlerdir.[376] Hind, bundan sonra Bedir'in intikamını aldıklarına dair şiirler inşâd eder. Müşrik Hind'e karşı müslüman kadınlardan Hind bint Üsâse b. Abbâd b. Muttalib, müşriklerin Bedir'de de sonrasında da rezil olduklarını anlatan şiirler inşâd etmiştir.[377]

2. Müslüman Kadınlar

Evsa kabilesine mensup Hanzale b. Ebû Âmir, Uhud Gazvesi'nden bir gün önce Cemîle bint Übeyy b. Selûl ile evlenmiştir. Uhud Gazvesi için yola çıkma emri verildiğinde bu yeni evli çift, Hanzale henüz gusül abdesti alma fırsatı bulamadan ayrı düşmüştür. Bu noktada Şâmî, Vâkıdî'den naklen Cemile'nin kadınları çağırarak, onları kocası ile birlikte olduklarına şahit tuttuğunu ifade eden bir rivayete yer vermiştir. Neden böyle yaptıklarını

[371] IV, 191.
[372] IV, 193.
[373] IV, 194.
[374] IV, 195.
[375] IV, 218.
[376] IV, 220. Bk. İbn İshâk, 333.
[377] IV, 218.

sorduklarında Cemile, rüyasında semanın kapılarının açıldığını, Hanzale içeri girdikten sonra ise kapandığını gördüğünü söyler. Anlaşılan Cemîle bu durumu şehadete yormuş, ileride doğabilecek sıkıntıların önüne geçmek istemiştir. Bu evlilikten Abdullah isimli bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir.[378]

Şâmî'nin Uhud Savaşı'nı anlatırken kadınlarla ilgili verdiği bilgilere göre müslüman kadınların savaş meydanında askerlere su verdikleri, yaralılarla ilgilendikleri, gerektiğinde ise bizzat savaşa katıldıkları anlaşılmaktadır. Şâmî, kadınların savaş sırasındaki bu gibi durumlarını anlatan pek çok rivayete yer vermektedir. Örneğin, Sa'd b. Ebû Vakkas, savaş sırasında ok atarken Hz. Peygamber ona "At ya Sa'd, anam babam sana feda olsun." buyurmuş, bunu duyan Sa'd da daha gayretli bir şekilde ok atmaya devam etmiştir. Sa'd, müşriklerden Hibban b. Arîka'yı hedefleyerek bir ok atar, ama ok o sırada yaralılara su vermekte olan Ümmü Eymen'e isabet eder ve eteği açılır. Hibban buna çok gülünce Hz. Peygamber üzülür ve Sa'd'a, ucunda demiri olmayan başka bir ok vererek bunu atmasını söyler. Sa'd'ın attığı ok bu sefer Hibban'ın gırtlak çukuruna isabet eder. Hibban sırtüstü yere düşer ve avret mahalli açılır. Hz. Peygamber bu duruma azı dişi gözükecek kadar gülerek "Sa'd, Ümmü Eymen'in intikamını aldı." buyurmuştur.[379]

Şâmî'nin naklettiği rivayetlerden anlaşıldığına göre, Ümmü Umâre Nesîbe bint Ka'b, Uhud Gazvesi'nde ismi en çok anılan kadın sahâbîdir. Nesîbe Hatun diye meşhur olan bu kadın sahâbî, eşi ve iki oğluyla savaşa katılmış, müslümanlar dağılınca fiilen savaşmaya başlamıştır. O gün kılıç ve okla on iki kişiyi yaraladığı rivayet edilmektedir.[380] Hz. Peygamber'in yanına gidip kılıç ve okla savaşarak onu korumuştur. İbn Kâmie adlı müşrik Hz. Peygamber'i öldürmek amacıyla yaklaştığında ona kılıcıyla vurmuş, ancak kendisi de kötü bir şekilde yaralanmıştır. Hz. Peygamber Nesîbe Hatun'un halini anlatırken "Nesîbe'nin makamı bugün falan ve falandan daha üstündür. Ne zaman sağıma veya soluma baksam onu beni savunmak için savaşırken gördüm." buyurmuştur. Nesîbe Hatun Hz. Peygamber'den cennette birlikte olmaları için Allah'a dua etmesini istemiş, Hz. Peygamber de "Allahım cennette onları bana arkadaş eyle." diye dua etmiştir.[381] Nesîbe Hatun, Yemame Savaşı'na (12/633) da katılmış, ancak Müseylime'yi öldürmek isterken elini kaybetmiştir.

[378] IV, 213. Bk. Vâkıdî, I, 273. Ayrıca bk. Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 484.
[379] IV, 201.
[380] IV, 202. Belâzürî, I, 325.
[381] IV, 201.

Müseylime'yi öldüren kişinin oğlu Abdullah b. Zeyd b. Âsım olduğunu anlayınca ise şükür secdesine kapanmıştır.[382] Nesîbe Hatun'un bu özverili tutum ve davranışları, Resûlullah'ın vefatının ardından sahâbenin ileri gelenlerinin onu gözetip korumalarını da beraberinde getirmiştir. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde sahâbîlere dağıtmak için bazı elbiseler getirilir. Halifeye içlerinden güzel bir elbiseyi oğlu Abdullah b. Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd'e vermesini tavsiye ederler. Hz. Ömer onu daha layık olan birine vereceğini söyleyerek elbiseyi Nesîbe Hatun'a göndermiş ve "Ben Resûlullah'ın 'Ne zaman sağıma veya soluma dönsem Nesîbe'nin beni savunmak için orada savaştığını gördüm.' buyurduğunu duydum." demiştir.[383] Yine Hz. Ömer'in Medine'deki kadınlara dikişsiz elbise (مرط) dağıttığı bir gün, geriye iyi bir örtü kalınca onu da hanımı Ümmü Gülsüm bint Ali'ye vermesi teklif edilir. Hz. Ömer ise "Ümmü Süleyt buna daha layıktır. O bize Uhud günü su dağıtıyordu." der. Ümmü Süleyt, Ebû Saîd el-Hudrî'nin annesidir ve ilk biat eden ensar kadınıdır.[384] Cihad kendilerine farz olmadığı ve cihad edeceklerine dair biat etmedikleri halde, kadınların Uhud'da bizzat savaşmaları ve Hz. Peygamber'in de onları bundan menetmemesi kayda değer bir husus olarak burada dikkatleri çekmektedir.

Şâmî'nin rivayetlerinden Hz. Âişe ve Ümmü Süleym'in de Uhud günü savaş meydanında oldukları anlaşılmaktadır. Buhârî'nin tahrîc ettiği rivayete göre, savaş sırasında Hz. Âişe ve Ümmü Süleym kırbalarla askerlere su taşıyorlardı. Hatta su taşırken halhalları gözükecek kader eteklerini yukarı kaldırmışlardı. Müslümanlara su veriyorlar, bitince tekrar su getiriyorlardı.[385]

Şâmî, Uhud sonrası Medine'ye geri dönüş yolunda da kadınlarla ilgili pek çok rivayet zikretmektedir. Uhud Savaşı için Medine'den çıkarlarken Abdullah b. Amr b. Haram, kızlarının başında bıraktığı oğlu Câbir b. Abdullah'a "Eğer kızlarım olmasaydı, senin kollarımın arasında öldürülmen hoşuma giderdi." diyerek aslında onu cihaddan geri bırakmak istemediğini belirtmiş, ancak bakacak kimseleri olmayan kızlarının yalnız kalmamaları için de Câbir'i yanlarında bırakmıştır.[386] Babası Câbir'e kız kardeşlerini kastederek "Bu kadınları erkeksiz bırakmak sana da bana da yakışmaz. Bu zayıf kızların

[382] Belâzürî, I, 325. Nesîbe Hatun'un oğlu Abdullah, Müseylime'yi Vahşî ile bareber öldürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail L. Çakan, "Abdullah b. Zeyd b. Âsım", *DİA,* İstanbul 1988, I, 143.
[383] IV, 202.
[384] IV, 220.
[385] IV, 220. Bk. Buhârî, "el-Cihâd ve's-siyer", 65.
[386] IV, 226.

başına birşey gelmesinden korkuyorum." demiştir. Uhud Gazvesi sona erdikten sonra Hamrâü'l-Esed Gazvesi'ne çıkılacağı vakit Câbir b. Abdullah Hz. Peygamber'e gelerek babasının Uhud'a giderken kendisini dokuz kız kardeşinin başında bıraktığını, bu yüzden Uhud'dan geri kaldığını, ancak Hamrâü'l-Esed'den de geri kalmak istemediğini söylemiştir.[387]

Abdullah b. Amr b. Haram'ın şehit olduğu haberi Medine'ye ulaştığında kız kardeşleri, Câbir'i babalarının cesedini alması için Uhud'a göndermişlerdir.[388] Ancak Hind bint Amr b. Haram, Uhud'da şehit olan kocası Amr b. Cemuh, kardeşi Abdullah b. Amr b. Haram ve oğlu Hallâd ile Hallâd'ın iki oğlunu çoktan deveye yükleyerek defnetmek için Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Ancak deve Medine'ye giderken bir süre sonra yere çökmüş, Uhud tarafına dönünce ise kalkıp yürümeye başlamştır. Hind bu durumu arzettiğinde Hz. Peygamber şehitlerin şehit düştükleri yerde defnedilmesi gerektiğini söylemiş, böylece şehitler Uhud'a defnedilmişlerdir.[389] Hind, Medine'ye doğru giderken savaş haberlerini almak için Medine'den çıkmış olan Hz. Âişe ve bir grup kadına rastlamıştır.[390] Bu bilgiye göre, Uhud'da müslümanların dağılmış oldukları haberi Medine'ye ulaştıktan sonra Hz. Âişe ve bazı kadınların Hz. Peygamber'den ve akrabalarından haber almak maksadıyla Medine'den çıkarak Uhud'a geldikleri ve daha önce zikretmiş olduğumuz Hz. Âişe ve Ümmü Süleym'in müslümanlara kırbalarla su taşıması hadisesinin dağılma safhasından sonra olduğu anlaşılmaktadır.

Müslümanların bozguna uğradığı ve Hz. Hamza'nın şehit edildiği haberi Medine'ye ulaştıktan sonra Uhud'a gelen kadınlar arasında Hz. Peygamber'in halası Safiyye de vardı. Hz. Peygamber, Hamza'nın o halini görmesini istemediyse de Safiyye olanları duyduğunu, sabredip mükafatını Allah'tan bekleyeceğini söyleyince izin vermiştir. Safiyye, Hamza'yı görünce istircâda[391] bulunmuştur. Safiyye, Hamza'nın kefenlenmesi için yanında iki de elbise getirmiştir.[392]

---

[387] IV, 309. Şâmî, burada bazı eserlerde Câbir'in 7 kız kardeşi olduğunun ifade edildiğini, ancak doğrusunun 9 olduğunu belirtmektedir.
[388] IV, 226.
[389] IV,214.
[390] IV, 214.
[391] İstircâ "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn" demeyi ifade eden bir kelimedir.
[392] IV, 224.

Hz. Peygamber Medine'ye dönerken yolda Musab b. Umeyr'in karısı Hamne bint Cahş ile karşılaşınca ona "Ey Hamne, sevabını Allah'tan bekle ve sabret." buyurur. Hamne "Kim için?" diye sorunca Hz. Peygamber "Dayın Hamza için." buyurur. Hamne istircâda bulunur, şehitliğin kendisine hayırlı olması için dua eder. Hz. Peygamber ikinci defa sabretmesini söyleyince, Hamne yine kim için olduğunu sorar. Hz. Peygamber "Kardeşin Abdullah b. Cahş için." buyurunca Hamne yine istircâda bulunur, dua eder. Üçüncüde Hz. Peygamber kocası Musab b. Umeyr için sabretmesini söylediğinde Hamne "Vay başıma gelenler!" diyerek feryad eder. Hz. Peygamber "Kadının yanında kocasının değeri elbette çok büyüktür." buyurur. Farklı bir rivayette ise "Muhakkak ki bir kadının kalbinde kocasına karşı başka hiç birşeye karşı olmayan bir tutkunluk vardır." buyurduğu ifade edilmiştir. Hamne, çocuklarının yetim kalacağını düşünerek böyle feryad ettiğini söylemiştir.[393]

Şâmî'nin zikrettiği rivayetlerden Uhud Savaşı'nda müslümanların bir ara hezimete uğramalarına ve pek çok sayıda şehit verilmesine rağmen, ashabın ve kadınların en çok Hz. Peygamber'i merak ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber Medine'ye dönerken Abdüleşheloğulları'nın yurduna uğradığında kadınlar, Hz. Peygamber'in iyi olduğunu görünce bundan sonra bütün musibetlerin kendilerine kolay geleceğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber dönüş yolunda Dinaroğulları'ndan kocası, babası ve kardeşi şehit düşmüş olan bir kadının yanına uğrar. Yakınlarının vefat ettiği kendisine sorulduğunda kadın, ilk olarak Hz. Peygamber'i sormuş, onu karşısında gördüğünde ise diğer musibetlerin kolay geleceğini söylemiştir. Hz. Peygamber'in vefat ettiği haberi Medine'ye ulaştığında Uhud'a koşarak gelen bir kadın; kocası, babası, kardeşi ve oğlunun cesetleriyle karşılaştığı halde, Hz. Peygamber'e "Sen sağ olduktan sonra kime ne olduğu umrumda değil." demiştir. Yine Şâmî'nin rivayet ettiğine göre kadınlar haber almak için Medine'den çıkıp Uhud'a gelirlerken, bir kadına deve üzerinde eşi ve kardeşi veya eşi ve oğlu olduğunu söyleyerek iki ceset gösterirler. Kadının, Hz. Peygamber'in iyi olduğunu öğrendiğinde, "Gerisi önemli değil, Allah dilediğine şehitik verir." dediği bildirilmiştir.[394] Sa'd b. Muaz'ın annesi Kebşe bint Râfi' de bozgun haberini aldıktan sonra Uhud'a gelen kadınlar arasındadır. O geldiği sırada Sa'd Hz. Peygamber'in atını tutmaktadır. Diğer oğlu Amr'ın şehit olduğu haberini aldığı halde kadın Resûlullah'a "Seni selamette gördüm ya, kalan musibetler önemli değil."

[393] IV, 227-228.
[394] IV, 228.

demiştir.[395] Medine'ye döndükten sonra Hz. Peygamber, üzerindeki kanları yıkaması için kılıcını kızı Fâtıma'ya verir. Aynı şekilde Hz. Ali de kılıcını yıkaması için karısına vermiştir.[396]

İslâm öncesi Arap toplumunda bir cenaze olduğu vakit kadınlar toplu olarak ağıt yakarlardı. Şâmî, Uhud'dan dönüldükten sonra da kadınların şehit düşenler için toplanıp ağladıklarını bildirmektedir. Hz. Peygamber, ensar kadınlarının kocaları için ağladıklarını görünce "Hamza'ya ağlayan yok." diyerek mahzun olur. Kadınlar bunu duyunca hep beraber Hamza için ağlamaya başlarlar. Hz. Peygamber uyanınca onları duyar, "Yazık onlara, akşamdan beri ağlıyorlar. Söyleyin evlerine dönsünler ve bundan sonra artık ölen birinin ardından ağlamasınlar."[397] buyurur. Başka bir rivayete göre, Hz. Peygamber namaza çıkınca kadınların mescidin kapısında ağladıklarını görmüş, "Allah sizi esirgesin. Evlerinize dönün. Bizi teselli ettiniz, acımızı paylaştınız. Bu teselli etme adeti ensarda pek eskidir." buyurmuştur. Bundan sonra kadınlar da erkekleriyle beraber evlerine dönmüşlerdir. Bu konudaki bir diğer rivayete göre ise, Uhud günü yatsı ezanı okunacağı vakit Sa'd b. Muaz kendi hanımlarını ve kabilesindeki kadınları Hz. Hamza'ya ağlamaları için Hz. Peygamber'in evine getirir. Yatsıdan sonra gecenin üçte ikisi geçtiği halde Hz. Peygamber namaz için çıkmayınca Bilâl seslenir. Ağlama seslerini duyan Hz. Peygamber ne olduğunu sorunca kadınların Hamza için ağladığını söylerler. "Allah onlardan da evlatlarından da razı olsun." diyerek evlerine gönderir.[398] Ayrıca Hz. Safiyye'nin Hz. Hamza için mersiyeler söylediği de bildirilmiştir.[399]

Şâmî'nin Uhud Gazvesi'nde kadın unsuru ile ilgili zikrettiği son detaylar da şu şekildedir: Uhud Savaşı'nın kızıştığı sıralarda Hz. Hamza kendisine yaklaşan müşrik Siba' b. Abdüluzza'ya "Bana gel, ey sünnetçi kadının oğlu" diyerek hitab etmiştir. Kullandığı kelimeye bakıldığında (البظور) bu kadının kızları sünnet ettiği anlaşılmaktadır.[400] Uhud'dan bir süre sonra Hz. Ebû Bekir, savaşta şehit düşmüş olan Sa'd b. Rebî'nin küçük kızını kucağına almış öperken, bir adam yanlarına gelerek kızın kim olduğunu sormuştur.

---

[395] IV, 229.
[396] IV, 229.
[397] İbn Mâce, "Cenâiz", 53; Ahmed b. Hanbel, II, 40-84. Bu rivayeti İbn Hişâm'ın da eserinde rivayet ettiği görülmektedir. Bk. İbn Hişâm, II, 99.
[398] IV, 229-230.
[399] IV, 239.
[400] IV, 216. İbn İshâk, 329. Bu rivayeti Buhârî'nin de tahrîc ettiği görülmektedir. Bk. Buhârî, "Megâzî", 24.

Bu şekilde, Hz. Ebû Bekir'in küçük çocuğa neden yakınlık gösterdiğini anlamak istemiş olmalıdır.[401]

d. Benî Nadîr Gazvesi (4/625)

Şâmî, Benî Nadîr Gazvesi'ni anlatırken yahudilerin şehirden çıkışları sırasında kadınlarının üzerindeki kıyafetlerle ilgili ayrıntılara değinmiştir. Benî Nadîr yahudilerinin kendisine karşı suikast planı yaptıklarından haberdar olunca Hz. Peygamber ve müslümanlar, Benî Nadîr'le savaşmak üzere karşı karşıya gelmişler, sonunda Benî Nadîr alabildikleri bir miktar eşya ile Medine'yi terk etmek durumunda kalmışlardır. Benî Nadîr yahudileri, Medine'den çıkarlarken kadınlarını deveye bindirmişlerdi. Şâmî'nin zikrettiği detaylara göre kadınların üzerinde halis ipekten ve yeşil, kırmızı renkli kadife kumaştan elbiseler vardı. Usfûr (عصفر)[402] ile boyanmışlardı. Ayrıca altın ve gümüş takınmışlardı. Yahudiler şehirden çıkarken defler, üflemeli çalgılar ve arkalarından ses çıkaran, şarkı söyleyen cariyeler eşliğinde çıktılar.[403] Bu şekilde, eğlenecek kadar iyi olduklarını, zelil duruma düşmediklerini gösterme çabası içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

e. Zâtürrikâ' Gazvesi (5/626)

Şâmî, bu gazveyi anlatırken müşriklerin hurmalıklarında rastlanan yalnız bir kadının esir alındığını bildirmiş,[404] ayrıca güzergâh üzerinde oğluna şeytanın musallat olduğunu bildiren bedevî bir kadının Hz. Peygamber'le olan görüşmesine yer vermiştir.[405] Taberânî'nin tahrîc ettiği bu rivayet, içeriğinde bulunan mucizevî unsurlar nedeniyle Süyûtî'nin *el-Hasâis* isimli eserinde de yer almıştır.[406]

f. Benî Mustalik/Müreysî' Gazvesi (5/627)

Şâmî'nin bu gazve ile ilgili olarak naklettiği rivayetlerde geçen kadınlarla ilgili bilgilerin önemli bir kısmı Cüveyriye bint Hâris ile ilgilidir. Mustalikoğulları'nın reisi Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye ile Hz. Peygamber'in evliliğini ileride "Hz. Peygamber'in

---

[401] IV, 222.
[402] Kurutulan çiçeklerinden kırmızı renkli bir boya elde edilen bir bitki türü. Bk. Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi,* s. 172.
[403] IV, 324.
[404] V, 179.
[405] V, 176.
[406] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Hasâisü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Halil Hirâs), I-III, Kâhire, 1967, I, 562.

hanımları" bahsinde ayrıntılı olarak ele alacağımız için burada yer vermeyeceğiz. Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evlenmesi dışında Benî Mustalik zaferi esnasında Hz. Peygamber'in yaptığı bir tahsisat, kadınlarla ilgili vurgusu açısından dikkat çekicidir. Hz. Peygamber, Müreysî' Gazvesi dönüşü Naki' vadisinde yer alan otu ve suyu güzel olan bir bölgenin özel olarak savaş atları ve savaş develeri için tahsis edilmesini emretmiştir. Başka bir yerde hayvanını otlatmaya gücü yetmeyen çocuk ve kadınların durumu sorulduğunda ise onları istisna ederek otlaktan yararlanmalarına izin verdiği anlaşılmaktadır.[407] Şâmî, ümmehâtü'l-mü'minînden Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin de bu gazve esnasında Hz. Peygamber'in yanında bulunduklarını nakletmektedir.[408]

Şâmî'nin eseri, günlük hayatın her vechesini ortaya koyan bilgiler zikretmesi açısından kıymetlidir. Bu bilgilerden birisi Müreysî Gazvesi dönüşü ile ilgilidir. Abdullah b. Revâha, Hz. Peygamber'in askerî sefer dönüşü ev halkına hazırlanma fırsatı vermeden aniden eve girilmemesi yönündeki tavsiyelerinin aksine gazve sonrası gece vakti aniden evine girer. Oda zeytinyağı veya başka bir malzeme ile aydınlatılmıştır ve karısının yanında birisi yatmaktadır. Abdullah şaşırır ve durumu anlamak üzere hemen karısını uyandırır. Karısı, yanındakinin kadın olduğunu ifade etmek üzere "O gördüğün kuaförümün ayağıdır. Geleceğinizi haber alınca bakım yaptırmak üzere çağırdım. Geç olunca benimle kaldı." şeklinde cevap vermiştir.[409]

Şâmî, Benî Mustalik Gazvesi sonrası esirler ve esirler arasında özellikle cariye olarak edinilen kadınların durumu ile ilgili detaylar zikretmiştir. Şâmî'nin bu detayları zikretmesini gerekli kılan husus, bir yahudinin fitilini ateşlediği bir tartışmadır. Ashaptan Ebû Saîd, Benî Mustalik zaferi sonrası esirler arasından payına düşen cariyeyi satmak üzere pazara götürür. Bir yahudi onları görünce "Satmak istiyorsun, karnında bebeği var." diyerek Ebû Saîd'in cariyeye malik olduktan sonra ilişkiye girdiğine dair bir telmihte bulunur. Ebû Saîd "Azil yaparak korundum." deyince de "Azil küçük mev'ûde'dir." [410] der. Ebû Saîd bu sözler üzerine soluğu Hz. Peygamber'in yanında almış, Hz. Peygamber yahudinin yalan söylediğini ifade etmiştir. Ebû Saîd bu konuda yalnız değildir. Bu sefer vesilesi ile başka sahâbîlerin de Hz. Peygamber'in yanına gelerek azil yapıp yapamayacaklarını sordukları,

[407] IV, 353.
[408] IV, 345.
[409] IV, 353. Bu detaylı bilgi Vâkıdî tarafından tahrîc edilmiştir. Vâkıdî, II, 440.
[410] Câhiliye döneminde diri diri toprağa gömülen kız çocuğunu ifade eden bir terim. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Kapar, "Mev'ûde", *DİA,* Ankara 2004, XXIX, 491-492.

Hz. Peygamber'in de "Bunu yapmamanız için bir neden yok. Ancak kıyamete kadar yaratılacak olan mutlaka yaratılacaktır." buyurduğu ifade edilmiştir. Bu gazvede ele geçirilen esirler her ne kadar sahâbîler arasında pay edilmiş olsalar da Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evlenmesi neticesinde sahipleri tarafından serbest bırakılmışlardır.[411]

Hz. Peygamber, Benî Mustalik'ten dönerken Atîk vadisine yaklaştıklarında, orduda bulunan münafıklardan Abdullah b. Übey'in oğlu Abdullah, babasını durdurarak Hz. Peygamber izin vermeden Medine'ye giremeyeceğini ifade etmiştir. Bunun sebebi İbn Übey'in Hz. Peygamber hakkındaki çirkin sözleridir. Münafıkların lideri sefer esnasında "Şerefli olan alçak olanı Medine'den çıkaracaktır." demiştir. Şerefli olandan kastı kendisi, alçak olanla kastettiği ise Hz. Peygamber'dir. İbn Übey, Medine'ye giremeyeceğini anlayınca oğlunun bu kararlı tavrı karşısında geri adım atmış ve "Ben çocuklardan da kadınlardan da alçağım." demiştir. Yaşananlara şahit olan Hz. Peygamber'in Abdullah'a babasına izin vermesini söylediği bildirilmiştir.[412]

Benî Mustalik Gazvesi'nden dönülürken Hz. Âişe kaybettiği gerdanlığını araması sebebiyle ordudan geri kalır. Bunun sonucu olarak ortaya bir takım dedikodular çıkar. İslâm tarihinde "ifk hadisesi" olarak adlandırılan bu durum hakkında Hz. Âişe ile ilgili bölümde malumat verilecektir.

g. Hendek Gazvesi (5/627)

Şâmî'nin zikrettiği rivayetlerden Hendek Gazvesi öncesi hendek kazılırken Hz. Âişe, Ümmü Seleme ve Zeyneb bint Cahş'ın Hz. Peygamber'in yanında bulundukları anlaşılmaktadır. Rivayette belirtildiğine göre her üçü de sırayla birkaç gün Hz. Peygamber'in yanında kalmışlardır. Resûlullah'ın diğer eşleri ise Benî Hârise kalesinde beklemişlerdir.[413] Hz. Âişe, hendek kazıldığı sırada havanın çok soğuk olduğunu, Hz. Peygamber'in hendeği kontrol etmek için geceleri dışarı çıktığını, iyice üşüdüğünde döndüğünü, kendisinin onu ısıtmak için gayret gösterdiğini, biraz ısındıktan sonra ise tekrar gittiğini rivayet etmiştir.[414] Ümmü Seleme, Hendek günü Hz. Peygamber'in saçı toz toprak içinde olduğu halde ashabına süt dağıttığını belirtmektedir.[415] Hz. Peygamber hendek kazılırken çocukların ve kadınların

[411] IV, 347-348.
[412] IV, 352.
[413] IV, 367.
[414] IV, 375. Bk. Vâkıdî, II, 463.
[415] IV, 365.

ailelerinin yanına dönmelerini emretmiştir. Savaş zamanı geldiğinde kadınlar ve küçük çocuklar kalelere yerleştirilmişlerdir.[416] Hz. Âişe ile Sa'd b. Muaz'ın annesinin aynı kalede oldukları Şâmî'nin rivayetlerinde ifade edilmektedir. Onlar kaledeyken Sa'd yanlarına gelir. Üzerinde kendisine küçük gelen bir zırh olduğunu görünce Hz. Âişe "Ona ok isabet etmesinden endişelendim, keşke zırhı daha geniş olsaydı." der. Annesi de "Allah ne dilerse o olur." karşılığını verir.[417] Hendek Gazvesi boyunca kadınlar yemek hazırlayarak ashaba yardım etmişlerdir. Nu'mân b. Beşîr adlı sahâbînin kız kardeşi, annesinin kendisini eteğinde bir miktar hurma ile hendek kazan babası ve dayısı Abdullah b. Revaha'ya gönderdiğini söylemiştir.[418] O sırada yanında bulunan Resûlullah yere bir örtü yayarak hurmaları üstüne koymuş ve hendek kazan sahâbîleri yemeleri için davet etmiştir.[419] Yine aynı zamanlarda Ümmü Âmir el-Eşheliyye'nin, Ümmü Seleme'nin çadırında bulunan Hz. Peygamber'e bir kap hays (حيس)[420] yemeği gönderdiği Şâmî'nin naklettiği rivayetler arasındadır.[421]

Şâmî, hendek kazımı sırasında meydana geldiği rivayet edilen bazı olağanüstü hallerden de bahsetmektedir. Câbir b. Abdullah'ın hazırladığı yemeğin bereketlendiği meşhur hadise, hendeğin kazılması sırasında gerçekleşmiştir. Câbir, karısına yiyecek neleri olduğunu sormuş, sahip oldukları küçük keçi yavrusunu kesmiş, karısı da ellerindeki az bir arpayı değirmende öğüterek hamur yoğurarak ekmek yapmıştır. Bu yemekten hendekleri kazan tüm ashabın yediği ve doyduğu çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir.[422]

Hendek savaşının bir savunma savaşı olması hasebiyle kaybedildiği takdirde müslümanlar için nelere mal olacağını ifade etmesi açısından Şâmî'nin verdiği bir detay oldukça dikkat çekicidir. Buna göre savaş uzayınca Ebû Süfyân Hz. Peygamber'e bir mektup göndermiş ve mektubunda Uhud gibi bir gün daha yaşayacaklarını ve kadınların karınlarının yarılacağını yazmıştır.[423]

---

[416] IV, 371.
[417] IV, 372.
[418] IV, 369.
[419] IX, 473.
[420] Çekirdeksiz hurma, sade yağ, keş ve undan yapılmış bir tür yemek.
[421] IV, 370.
[422] IV, 369. Bk. Buhârî, "el-Cihâd ve's-siyer", 188; Müslim, "Eşribe", 141.
[423] IV, 390.

h. Benî Kurayza Gazvesi (5/627)

Şâmî'nin Benî Kurayza kuşatması ile ilgili rivayetleri aktarırken özellikle kuşatma sonucunda elde edilen esirlerle alakalı zikrettiği bilgiler dikkat çekmektedir. Benî Kurayza kuşatması sırasında yahudiler, Hz. Peygamber'den elçi olarak eski müttefikleri olması dolayısıyla kabileye yakınlığı bulunan Evs kabilesine mensup Ebû Lübâbe'yi isterler. Ebû Lübâbe gitmeden önce, Hz. Peygamber Benî Kurayza yahudilerinden teslim olmalarını istemiş, ancak onlar şart ileri sürerek teslim olmayı kabul etmişlerdir. Resûlullah şartsız teslim olmaları gerektiğini söyledikten sonra Ebû Lübâbe yahudilerin yanına geldiğinde yahudi kadın ve çocuklar kendilerini acındırmak için feryad ederek ona doğru koşarlar. Yahudiler "Teslim olursak bize ne olacak?" diye sorduklarında, Ebû Lübâbe bir şey söylemeden boynunu göstererek "boynunuz vurulacak" anlamında bir işaret yapar ve sonrasında Hz. Peygamber'in hükmüne razı olmalarını söyler. Ebû Lübâbe hemen sonra bu hareketi sebebiyle Allah ve Resûl'üne ihanet ettiğini düşünerek mescide gitmiş ve ölünceye veya Allah kendisini affedene kadar orada kalacağını söyleyerek kendisini tevbe sütununa[424] bağlamıştır. Tevbesi kabul olununcaya kadar her namaz vakti kızı veya karısı gelip onu çözmüş, namaz kıldıktan sonra tekrar bağlamışlardır. Ebû Lübâbe'nin tevbesinin kabulüyle ilgili âyet, Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evinde iken seher vakti nâzil olmuştur.[425] Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'den izin aldıktan sonra odasının kapısında durarak Ebû Lübâbe'ye tevbesinin kabul olunduğu müjdesini vermiştir.[426]

Benî Kurayza yahudilerinden ergenlik çağına girmiş bir genç olan Rifa' b. Şimval, kuşatma sırasında Selît b. Amr'ın kız kardeşi Selma bint Kays'a sığınır. Esasen kuşatma sonrasında verilen hüküm gereği ergenlik çağına girmiş diğer yahudi erkekler gibi Rifâ'a'nın da boynunun vurulması gerekmektedir. Ancak Selmâ, kendisine sığınan bu genç için Hz. Peygamber'den bağışlanma dilemiştir. Hz. Peygamber de kıblenin tahvîlinden önce müslüman olup kendisine ilk biat eden kadın sahâbîlerden olan Selma'nın ricasını kırmamış ve genci bağışlamıştır. Bahsi geçen genç daha sonra müslüman olmuştur.[427]

Kuşatma sonrasında Benî Kurayza yahudilerinden Nübâte isimli bir kadınla kocası arasında geçen bir olay gerçekten çok dikkat çekicidir. Rivayete göre Nübâte, kocasına çok

[424] O zaman mesciddeki herhengi bir sütun olan bu sütuna daha sonra "tevbe sütunu" adı verilmiştir.
[425] Tevbe, 9/102.
[426] V, 8-9.
[427] V, 13.

düşkün olup ondan ayrılacağı için çok üzülmektedir. Nübâte'nin bu hissiyatını paylaşan kocası bir plan yapar ve karısına kalenin dibindeki müslümanların üzerine değirmen taşı yuvarlamasını söyler. Gerekçe olarak da "Muhammed galip gelse de kadınları öldürmez." der. Asıl niyeti ise, karısının esir düşmesindense kendisi gibi öldürülmesini sağlamaktır. Planladığı gibi de olmuş ve taşın isabet etmesi sonucu başından yaralanarak ölen Hallâd b. Süveyde'ye kısas olarak yahudi kadın Nübâte öldürülmüştür.[428]

Benî Kurayza kuşatmasında pek çok kadın ve erkek köle ele geçirilmiştir. Esirlere ne yapılacağına Sa'd b. Muâz'ın hükmetmesine karar verilir. Sa'd erkeklerin öldürülmesine, kadın ve çocukların esir edilmesine hükmeder. Kadın ve çocuk esirler Medine'ye getirilerek Remle bint Hâris'in[429] evinde tutulurlar. Ayrıca ganimet olarak ele geçirilen kap, kacak, silah gibi eşyalar da Remle'nin evinde toplanmıştır.[430]

Hz. Peygamber, Benî Kurayza esirlerinin taksimi ve satışı sırasında ergenlik çağına girmemiş çocukların annelerinden ayrılmasını yasaklayarak "Ergenlik çağına girinceye kadar çocukla annesinin arası ayrılmaz." buyurmuştur. Sahâbîler ergenlik çağının ne olduğunu sorduğunda ise "Kız çocuklarının hayız görmesi, erkek çocuklarının ise ihtilam olmasıdır." şeklinde cevap vermiştir.[431] Şâmî, Benî Kurayza esirleri arasında yer alan kadın ve çocukların pazarda satıldıklarını bildirmiş, ayrıca şöyle bir detaya yer vermiştir: Bir yahudi her birinin yanında üç çocuk bulunan iki kadın satın almıştır. Rivayette adamın, hangi yahudi kabilesine mensup olduğu bildirilmemiştir. Ancak kadınlara yahudi olup olmadıklarını sorduğu ve kadınların ağlayarak ölene değin dinlerini terk etmeyeceklerini söyledikleri bildirilmiştir.[432] Reyhâne bint Zeyd, Benî Nadîr'den olmasına rağmen kocası Benî Kureyza'lı olduğu için bu savaşta esir olarak ele geçirilenler arasındadır. Hz. Peygamber Reyhâne'yi kendisi için seçmiştir. Müslüman olmasını ilk teklif ettiğinde kabul etmediyse de Reyhâne sonradan müslüman olmuştur.[433]

Hz. Peygamber, müslümanlardan bu kuşatmaya katılan kadınlara ganimetten pay vermeyip bazı hediyeler vermiştir. Hediye verdiği kadınlar, Safiyye bint Abdülmuttalib,

---

[428] V, 13, 14.
[429] Ensardan Benî Neccâr kabilesine mensup varlıklı bir kadın sahâbî olup ismi, heyetlerin ağırlanmasından yemek davetlerine kadar pek çok vesileyle kaynaklarımızda zikredilmiştir. Detaylı bilgi için bk. İbn Sa'd, I, 299, 316, 324; İbn Hacer, *el-İsâbe,* VIII, 140.
[430] V, 11.
[431] V, 16
[432] V, 16.
[433] V, 15.

Ümmü Umâre Nesîbe, Ümmü Selît, Ümmü'l-A'la el-Ensâriyye, Sümeyra bint Kays, Ümmü Sa'd b. Muâz, Kebşe bint Râfi' olarak bildirilmiştir.[434]

ı. Hudeybiye Antlaşması (6/628)

Hz. Peygamber hicretin 6. yılında 1400-1500 kişilik bir sahâbî topluluğu ile birlikte umre yapmak niyetiyle Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktığında, kendisine kadın sahâbîler de eşlik etmiştir. Bu kadın sahâbîler, Ümmü Seleme, Ümmü Umare, Ümmü Meni', Esmâ bint Amr ve Ümmü Âmir el-Eşheliyye olarak bildirilmiştir.[435] Mescid-i Harâm'a yaklaşık 17 km. mesafedeki Hudeybiye'ye vardıklarında iki kişi Resûlullah'a gelerek deve ve koyun sürüleri hediye etmişlerdir. Resûlullah, bunları ashab arasında eşit olarak dağıtmış, kendisine de hisse ayırmıştır. Deve ve koyunlardan Ümmü Seleme'ye de herkese düşen pay kadar verildiği bildirilmiştir.[436]

Bilindiği üzere müslümanlar, Mekke'ye girmek üzere Hudeybiye'de bekledikleri sırada Hz. Osman'ın şehit edildiği haberi gelir. Bunun üzerine Hz. Peygamber müslümanlardan biat alır ki, bu biat "Bey'atü'r-Rıdvân" adıyla meşhur olmuştur. Biat sonrası müslümanlar silahlarına sarılırlar. Gaza niyetiyle yola çıkmamış olan müslümanların yanlarında yeterli sayıda silah bulunmadığından Ümmü Umâre Nesîbe bint Ka'b, gölgelendiği bir sırığı eline alıp ortasına bıçak bağlayarak kendisine silah yapar.[437] Ümmü Umâre'nin Uhud'da Hz. Peygamber'i korumak için kahramanca çarpıştığı da düşünüldüğünde bu tavır anlaşılır hale gelmektedir. Anlaşılan Ümmü Umâre, Hz. Peygamber dönemi toplumunda cesur, çevresinde itibar gören, nüfuzlu, savaşlarda da geri hizmet dışında yararlılık gösteren güçlü kadınlardan birisidir.

Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması yapıldıktan sonra umre yapamayacakları için ashabına ihramdan çıkmalarını emretmesine rağmen kimse kurbanını kesmeyince buna üzülmüş ve hanımı Ümmü Seleme'ye dert yanmıştır. Ümmü Seleme ise onların varılan antlaşmayı bir mağlubiyet olarak görüp üzüldükleri için böyle davrandıklarını izahla, kendisi ihramdan çıkarsa sahâbîlerin de onu taklit edeceklerini söylemiştir. Nitekim Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin tavsiyesine uyarak kurbanını kesip ihramdan çıkınca, ashabı da ihramdan

---

[434] V, 16.
[435] V, 33.
[436] V, 42.
[437] V, 49.

çıkmışlardır.[438] Hz. Peygamber ihramdan çıkmak için saçlarını traş ettikten sonra yanındaki bir ağacın üzerine atmış, insanlar da saçlarından birer tutam alabilmek için birbirleriyle yarışmışlardır. Ümmü Umâre de bu esnada saçlarından bir tutam almayı başaranlar arasındadır. Şâmî, Ümmü Umâre'nin Resûlullah'ın saçlarını suda kaynatıp hastalara içirdiği yönünde ilginç bir detay sunmaktadır.[439]

Hz. Peygamber'e büyü yapılmasıyla ilgili kaynaklarımızda yer alan rivayetlerin bir kısmı Hudeybiye dönüşü ile ilgilidir. Şâmî'nin verdiği detaylara göre Hudeybiye'den dönüldüğü sırada münafık Lebîd b. A'sam, kızları ve kız kardeşleri ile birlikte Hz. Peygamber'e büyü yapmışlardır. Rivayete göre karısı ve kız kardeşleri Lebîd'den hem daha iyi birer büyücü, hem de daha şerli idiler.[440] Lebîd, yaptıkları büyüyü gözüne kestirdiği kuyunun dibindeki bir kayanın altına koyar. Sonra kız kardeşi bir vesile ile Hz. Âişe'nin yanına girer ve bir ipucu elde etmek ümidiyle bekler. Hz. Âişe'nin "Resûlullah'ın bakışlarını beğenmediği" yönündeki sözlerini duyunca istediğini elde etmenin memnuniyetiyle evine döner. Sonrasında Lebîd'in karısı ve kız kardeşleri aralarında "Eğer gerçekten peygamber ise Allah ona bunu haber verir, değilse de bu büyü ile aklı gider." şeklinde konuşmuşlardır.[441]

Şâmî'nin zikrettiği bilgilere göre mümin hanımların müşrik erkeklere haram olduğunu bildiren hükümlerin gelmesi Hudeybiye'den sonraki sürece denk gelmektedir. İlgili âyetlerin nâzil olmasından sonra Hz. Peygamber kızı Zeyneb'e kocası Ebü'l-Âs ile evliliğinin devam etmesinin mümkün olmadığını söylemiştir.[442]

i. Gâbe/Zûkared Gazvesi (6/627)

Gâbe Gazvesi'nin düzenlenmesine neden olan hadiselerde bir kadın, Ebû Zer'in karısı Leylâ başroldedir. Rivayet şu şekildedir: Hz. Peygamber'e ait olan yaklaşık 20 adet sağmal deve, Medine-Suriye yolu üzerindeki Gâbe mevkiinde Ebû Zer el-Gıfârî'nin nezaretinde otlatılıyorlardı. Bir gün Gatafan kabilesine mensup olan Uyeyne b. Hısn atlılarla beraber baskın düzenleyerek Ebû Zer'in oğlunu şehit etti, karısı Leylâ'yı ve develeri kaçırdı. Hz. Peygamber'e haber ulaştığında ilk olarak öncü birlik gönderdi ve kendisi de sefer hazırlıklarına başladı. Öncü birliğin saldırısı üzerine Gatafanlılar bazı develeri bırakarak

[438] V, 56.
[439] V, 57.
[440] III, 410. Bk. Taberî, II, 437.
[441] X, 57.
[442] VI, 83.

kaçmak mecburiyetinde kaldılar. Ancak Ebû Zer'in karısı ve Hz. Peygamber'in devesi Adbâ'yı yanlarında götürmüşlerdi. Leylâ, müşriklerden kaçmak için bir fırsat bulduğunda Adbâ'ya binerek Medine'ye geldi. Yolda müşriklerden kurtulursa deveyi kurban edeceğine dair adak adamıştı. Medine'ye gelip de adağını Hz. Peygamber'e bildirdiğinde Resûlullah "Ademoğlunun sahip olmadığı bir şey hakkında adadığı hiçbir adak yerine getirilmez." buyurmuştur.[443]

j. Hayber'in Fethi (7/628)

Şâmî, Hayber'in fethi hakkında bilgi verirken diğer savaşlarda olduğu gibi Hayber'de de kadınların savaşa katılıp yararlılık gösterdiklerini ve Hz. Peygamber'in onlara hediyeler verdiğini belirtmiştir. Gıfâr kabilesine mensup bir grup kadın Hayber'e çıkılacağı vakit gönüllü olarak savaşa katılmak istemiş ve yaralıların tedavisine yardımcı olmayı teklif etmişlerdir. Hz. Peygamber onlara izin vermiş ve fetihten sonra ganimetten az bir miktar hediye vermiştir.[444] Abdullah b. Üneys adlı sahâbînin, Hayber'e gitmek için hamile karısıyla beraber yola çıktığı, kadının yolda doğum yaptığı ve Hz. Peygamber'in kadına ve bebeğe bazı hediyeler verdiği de rivayetlerde bildirilmiştir. Ayrıca Resûlullah, kadın lohusa olduğu için kocasına bir miktar suya hurma koymasını ve iyice yumuşadığında ezip hanımına içirmesini tavsiye etmiştir. Rivayetin devamında kadının bu sudan içtikten sonra lohusalıktan kaynaklanan sıkıntılarının yok olduğu nakledilmiştir.[445] Şâmî, Hayber fethi sırasında Hz. Peygamber'in yanında, hanımlarından Ümmü Seleme'nin bulunduğunu da belirtmiştir.[446]

Bilindiği üzere, Hayber fethedildiği sırada Habeşistan muhacirleri geri dönmüş, Hayber'de Hz. Peygamber'e kavuşmuşlardır. Habeşistan'dan en son dönen muhacirlerden olan Esmâ bint Umeys Hz. Hafsa'yı ziyaret ederken Hz. Ömer de gelmiş ve Esmâ'ya hicrette onları geçtiklerini söylemiştir. Esmâ bu sözler üzerine sinirlenmiş ve Hz. Ömer'e "Siz burada Resûlullah ile beraberken biz ondan uzak olmaya Allah ve Resûl'ü için katlandık." demiştir. Esmâ sonrasında bu durumu Hz. Peygamber'e sorduğunda Hz. Peygamber "Onların bir hicreti, sizin iki hicretiniz var." diyerek Esmâ'yı haklı bulmuştur.[447]

---

[443] V, 103.
[444] V, 144.
[445] V, 144.
[446] V, 115.
[447] V, 136.

Haccâc b. Ilât adlı sahâbî Hayber fethinden sonra müslüman olmuştur. Mekkeli müşrik Umeyr b. Hâşim'in kızı olan Ümmü Şeybe ile evli olduğu bildirilmiştir. Henüz müslüman olduğunu ailesine bildirmemiş olan bu sahâbî, geride bıraktığı mallarını almak üzere Mekke'ye gitmek için Hz. Peygamber'den izin almıştır. Ayrıca Mekke'ye gittiğinde gerekirse Hz. Peygamber hakkında olumsuz sözler sarfetmek için de müsade istemiş, Hz. Peygamber bu konuda da ona izin vermiştir.[448]

Şâmî'nin Hayber'in fethini anlatırken ensarın muhacire yaptığı yardımlarla ilgili zikrettiği bir rivayet oldukça dikkat çekicidir. İlgili rivayete göre, müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, sahip olduğu hurma ağaçlarını Hz. Peygamber'e bağışlamış, Hz. Peygamber de bunları Ümmü Eymen'e vermiştir. Hayber'de o kadar çok ganimet elde edilmiştir ki artık ihtiyaç kalmadığı için muhacirler, ensarın hicret sonrası kendilerine verdikleri malları iade etmişlerdir. Hz. Peygamber Ümmü Eymen'e verilen hurma ağaçlarını da bu vesileyle geri vermiştir. Bu hususta bir detay şu şekilde Şâmî'nin kayıtlarına yansımıştır: Muhacirler ensarın mallarını geri verince Enes b. Mâlik de Hz. Peygamber'den ağaçları istemiş, ama Ümmü Eymen geri vermeyi kabul etmemiştir. Hz. Peygamber Hayber mallarından Ümmü Eymen'e sahip olduğunun on katı veya yaklaşık bir miktar verdiğinde ise Ümmü Süleym'in ağaçlarını geri vermeyi kabul etmiştir.[449] Hicretten sonra ensarın muhaciri gerçek birer kardeş gibi gördükleri ve sahip oldukları malları paylaştıkları bilinmektedir. Bu rivayetten sadece erkek sahabenin değil, kadın sahabenin de mallarını muhacir kardeşleriyle paylaştığı anlaşılmaktadır.

Şâmî, Hayber başlığı altında son olarak Hz. Peygamber'in zehirlenme hadisesine yer vermiştir. Hayber fethedildikten sonra, Sellâm b. Mişkem'in karısı Zeyneb bint Hâris, Hz. Peygamber'in koyunun hangi bölgesini sevdiğini sorar. Ön budu olduğunu öğrenince o bölgeye bolca olmak üzere her yerine zehir sürdüğü bir koyunu kızartıp Hz. Safiyye'ye getirir. Koyunun zehirli olduğu anlaşıldıktan sonra Hz. Peygamber kadına bunu neden yaptığını sormuş, savunmasını aldıktan hemen sonra cezalandırmamıştır. Ancak kendisiyle beraber etten yiyen Bişr b. Berâ vefat ettiğinde kadına kısas uygulamıştır.[450]

---

[448] V, 139-140.
[449] V, 150-151. Bk. Buhârî, "el-Hibbe ve fadlühâ ve't-tahrîz aleyhâ", 35; Müslim, "el-Cihâd ve's-siyer", 70.
[450] V, 134.

k. Umretü'l-Kazâ (7/629)

Şâmî, Umretü'l-kazâ'yı anlatırken Hz. Hamza'nın kızı ile ilgili dikkat çekici bir ayrıntıdan bahsetmektedir. Buna göre, Hz. Peygamber umresini yaptıktan sonra Mekke'den ayrılacağı sırada Hz. Ali, Hz. Hamza'nın kızı Ümâme'yi Medine'ye götürmek istediğini bildirmiş, Hz. Peygamber izin vermiştir. Medine'ye geldikten sonra Hz. Ali, Ca'fer b. Ebû Talib ve Zeyd b. Hârise Ümâme'nin velâyetini almak için tartışmaya başlarlar. Her birinin kendince haklı sebepleri vardır. Hz. Ali, Ümâme'nin amcasının kızı olduğunu ve onu Medine'ye getirmenin kendi fikri olduğunu; Ca'fer, Ümâme'nin amcasının kızı olmasının yanı sıra aynı zamanda karısı Esmâ bint Umeys'in de yeğeni olduğunu; Zeyd b. Hârise ise Ümâme'nin muâhattaki kardeşinin kızı olduğunu söyleyerek kızın velâyetinde hak iddia etmişlerdir. Üç sahâbî bir anlaşmaya varamayıp Hz. Peygamber'e danıştıklarında Hz. Peygamber "Teyze ana konumundadır." buyurarak Esmâ bint Umeys'ten ötürü kızın velayetinin Ca'fer'e verilmesine hükmetmiştir.[451] Şâmî, ayrıca Ümâme'nin Hz. Peygamber'e "amca" diye hitap ettiğini, bunun da saygısından dolayı veya Resûlullah ile babası Hamza süt kardeş oldukları için olabileceğini ifade etmiştir.[452]

l. Mekke'nin Fethi (8/630)

Kureyş'in müttefiki olan Benî Bekr'in müslümanların müttefiki olan Benî Huzâa'ya karşı gerçekleştirdiği saldırı sonrası Hudeybiye Antlaşması tehlikeye girdiğinde, Ebû Süfyan karısı Hind'in kötü bir rüya gördüğünü ve kötü bir şeyler olmasından endişe ettiğini söylemiştir. Hind rüyasında Hacûn dağından Handeme dağına doğru bir miktar kan aktığını ve orada bir süre durduğunu, sonra da yok olduğunu görmüştür. Rüyayı Kureyşliler'e anlattığında onlar da bundan hoşlanmamışlardır.[453] Daha önceki bölümlerde de Şâmî'nin kadınların gördüğü rüyalar ile ilgili olarak aktardığı rivayetlere yer verilmişti. Yağmur duası hadisesinde Varaka b. Nevfel'in kız kardeşi olan Rukayka'nın gördüğü rüyaya itibar edilmesi, Hz. Peygamber'in halası Âtike'nin Bedir Gazvesi öncesi gördüğü rüya sebebi ile Ebû Leheb'in kötü bir şeyler olacağına inanarak savaştan geri kalması gibi hadiseler dikkate alındığında Kureyş kabilesinin rüyalara ehemmiyet verdiği ve bu konuda kadın erkek farkı gözetmediği anlaşılmaktadır. Benî Bekr'in ihaneti sebebiyle bozulan

[451] V, 195. Ümâme ile ilgili bu rivayet Buhârî tarafından tahrîc edilmiştir. Bk. Buhârî, "Megâzî", 44.
[452] V, 197.
[453] V, 205.

antlaşmayı yenilemek maksadıyla Medine'ye gelen Ebû Süfyan, kızı Ümmü Habîbe'nin evine gelmiş, Hz. Peygamber'in oturduğu döşeğe oturmak istediğinde kızı ona izin vermeyerek "Seni ona layık görmedim. Sen necis bir müşriksin." demiştir.[454] Hz. Peygamber'le görüşen ancak istediği yanıtı alamayan Ebû Süfyan, tüm ricalarına rağman başka kimse de kendisine aracı olmayınca Resûlullah'ın kızı Fâtıma'ya giderek kendisi ile Hz. Peygamber arasında aracılık yapmasını istemiştir. Ancak Hz. Fâtıma "Ben sadece bir kadınım." diyerek bu isteği reddetmiştir.[455] Hz. Fâtıma'nın burada kullandığı ifadeyi "Bir kadın olarak herhangi bir nüfuzum ve tesirim olamaz." şeklinde algılamak yanlış olur. Resûlullah'ın bir diğer kızı Zeyneb, hicrî 6. senede Zeyd b. Hârise seriyyesinden kaçarak Medine'ye gelen ve kendisinden eman isteyen eski kocası Ebü'l-Âs'ı Hz. Peygamber'den habersiz bir şekilde himayesine almış, bunu mescidde ilan ettiğinde Hz. Peygamber emanı geçerli saymıştır.[456] Yine fetih günü Ümmü Hânî'nin iki kişiye eman verdiği ve Hz. Peygamber'in bunu kabul ettiği bilinmektedir. Bütün bunlara ilaveten Hz. Fâtıma'nın babasının nezdindeki yeri ve önemi düşünüldüğünde, bu sözleriyle Ebû Süfyan'ı başından savmak istediğini düşünmek daha makul gelmektedir. Ebû Süfyan eli boş bir şekilde Mekke'ye döndüğünde karısı Hind, ne yaptığını sormuş, antlaşmayı yenileyemediğini öğrenince ayağıyla kocasının göğsüne tekme atarak "Sen kötü bir elçi oldun, hayırlı haber getirmedin." demiştir.[457]

Hz. Peygamber Mekke'ye sefer yapmak niyetiyle gizlice hazırlıklarını sürdürürken sahâbîlerden Hâtıb b. Ebû Beltea', Kureyş'i uyaran bir mektup yazar; Muttaliboğulları'ndan bir kişinin azatlı cariyesine vererek Mekke'ye haberci olarak gönderir. Bu durum kendisine Allah tarafından bildirilen Hz. Peygamber, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm ve Mikdâd b. Esved veya Mersed'i kadını bulmaları için gönderir. Sahâbîler kadını bulduklarında bineğinden aşağı indirip ararlar. Mektubu bulamazlar. Hz. Ali "Resûlullah yalan söylemez. Eğer vermezsen elbiselerini çıkarırız." deyince kadın örgülerinin arasındaki mektubu çıkarıp verir.[458] Şâmî, Hâtıb'ın mektubu ile ilgili rivayeti zikrederken bu cariye ile ilgili de oldukça detaylı bilgiler vermiştir. İsmi zikredilmeyen bu cariye esasen Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber'in verdiği umumî emana dahil etmeyerek kanını heder ettiği kimseler

[454] V, 206.
[455] V, 207.
[456] IX, 127.
[457] V, 207.
[458] V, 209.

arasındadır. Mekke'de söylediği şarkılar ve yaktığı ağıtlar ile meşhur olan bu kadına müşrik İbn Hatal'ın Hz. Peygamber'i hicveden şiirler verdiği, cariyenin de yeteneğini kullanarak bunları şarkı olarak okuduğu bildirilmiştir. Hz. Peygamber kadının kanını bu yüzden heder etmiş olmalıdır. Ancak Mekke'nin fethi sırasında diğer pek çokları gibi bu kadın da öldürülmemiştir. Hatta muhtemelen Hâtıb'ın mektubu vesilesi ile yakalanıp Hz. Peygamber'e getirildiğinde[459] Muttaliboğulları'nın azatlı cariyesi olması hasebiyle Resûlullah'tan akrabalık bağları adına bağışlanma talep etmiş, bunu elde etmesinin yanı sıra Hz. Peygamber ona bir deve yükü yiyecek de vermiştir.[460]

Şâmî, Hâtıb b. Ebû Beltea'yla ilgili hususun ardından Hz. Peygamber'in fetih günü öldürülmesini emrettiği kadınların isimlerini zikretmiştir. Bunlar, Amr b. Hâşim b. Muttalib b. Abdümenâf'ın cariyesi Sâre, Hind bint Utbe, İbn Hatal'ın azatlı cariyesi Erneb, İbn Hatal'ın Hz. Peygamber'i hicveden şarkılar söyleyen iki şarkıcı cariyesi Fertenâ ve Karîbe olarak bildirilmiştir. Bunlardan Ebû Süfyan'ın karısı olan Hind bint Utbe müslüman olmuştur. İbn İshâk'a göre şarkıcı cariyelerden Fertenâ da müslüman olmuş, Karîbe ise öldürülmüştür.[461]

Hz. Peygamber, Mekke'ye yaklaştığında onun için Hacûn'da çadır kurulmuştur. Resûlullah, kendisine eşlik eden hanımları Ümmü Seleme ve Meymûne ile burada kalmıştır.[462] Şâmî, fetih gününü anlatırken kadınların müslüman olmayan kişilere eman verdiğine dair bir takım rivayetler nakletmektedir. Örneğin, Ümmü Hânî, Mahzûmoğulları'ndan iki kişiye eman vermiş, Hz. Ali onları öldürmek istediğinde gidip Hz. Peygamber'e söylemiştir. Hz. Peygamber de "Senin eman verdiğine biz de eman verdik." buyurarak kızı Zeyneb'e kocası Ebü'l-Âs için verdiği izni ona sadece kızı olduğu için vermediğini, tüm mümin hanımların verdiği emanın geçerli olduğunu göstermiştir.[463]

Şâmî, fetih günü Hz. Peygamber'in nasıl gusül abdesti aldığına ilişkin pek çok rivayet zikretmiştir. Gusül alırken kızı Fâtıma'nın onu bir perde ile örttüğü veya Ümmü Hânî'nin evinde gusül abdesti aldığı rivayetler arasındadır.[464] Hz. Peygamber, bu sırada

[459] "Muhtemelen" dememizin sebebi Şâmî'nin kadının Hz. Peygamber'den bağışlanma talep ettiğini zikrederken yer ve zaman bilgisi vermemiş olmasıdır.
[460] V, 225.
[461] V, 225.
[462] V, 230.
[463] V, 231. Bk. Beyhakî, V, 81; Müslim "Salâtü'l-müsâfirîn ve kasruhâ", 82. Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel'in de tahrîc ettiği görülmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, XLIV, 460.
[464] V, 231.

Ümmü Hânî'ye evinde yiyecek bir şey olup olmadığını sorduğunda, sadece kırıntılar olduğunu ama onu getirmekten utandığını söylemiştir. Hz. Peygamber ise ikram etmekten haya ettiği kırıntıları getirmesini ister ve suya ufalar. Ümmü Hânî tuz da getirir. Hz. Peygamber "Başka bir şey var mı?" diye sorar. Sirke olduğu söylenince onu da getirmesini ister ve kırıntıların üzerine dökerek yer. Hz. Peygamber yemeğini bitirdikten sonra hamdetmiş ve "İçinde sirke olan eve fakirlik girmez." buyurmuştur.[465]

Fetih sırasında Hz. Ebû Bekir'in artık gözleri görmez olan babası Ebû Kuhâfe, en küçük kızı ile Ebû Kubeys tepesine çıkmış ve kızı müslümanların fethi sonrası Mekke'de olup bitenleri ona anlatmıştır. Eve dönerlerken süvarilerden biri gelerek kızın boynundaki gümüş gerdanlığı çekip alır. Hz. Ebû Bekir babası ile Hz. Peygamber'in yanına gelir ve Ebû Kuhâfe müslüman olur. O sırada Hz. Ebû Bekir gerdanlığı geri getirmeleri için müslümanlara üç defa nida etmiş, ancak kimseden ses çıkmamıştır.[466]

Şâmî, Mekke'nin fethi sonrası müşrik kadın manzaralarına dair de önemli rivayetlere yer vermiştir. Buna göre Hz. Peygamber fetihten sonra çadırından çıkar, Mescid-i Harâm'a gitmek üzere devesine biner. Hemen yanıbaşında yürüyen Hz. Ebû Bekir'le sohbet ederlerken müşrik olan Ebû Uhayha'nın yine müşrik olan kızlarına rastlarlar. Kızlar, uğradıkları yenilgiden ötürü üzüntülerini belirtmek üzere, saçları başları dağılmış halde başörtüleriyle süvari atlarının yüzlerine vurmaktadırlar. Resûlullah, Hassan b. Sâbit'in daha önce söylemiş olduğu beyitleri hatırlar ve Hz. Ebû Bekir'e bakarak gülümser. Hz. Ebû Bekir beyitleri okur: "Üstün atlarımız dört nala koşarak geliyorlar, kadınlar başörtüleriyle onların yüzlerine vuruyorlar."[467]

Hz. Peygamber, Mekke fethedildikten sonra Osman b. Talha'dan Kâbe'nin anahtarlarını isteyince annesi Sülâfe'de olduğunu söylemiştir. Anahtarı göndermesi için Sülâfe'ye bir kişiyi gönderirler. Sülâfe anahtarı Lat ve Uzza adına yemin ederek vermez. Bu sefer annesini ikna etmek için oğlu Osman'ı gönderirler ancak Sülâfe tutumunu değiştirmez. Israr edince de anahtarı çamaşırının içine sokar ve "Hangi erkek buradan alacakmış bakalım?" der. Taberânî'ye göre onlar konuşurken dışarıdan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in

[465] V, 235. Bk. Taberânî, *el*-Kebîr, XXIV, 437.
[466] V, 232-233.
[467] V, 234.

sesleri gelmektedir. Hz. Ömer "Çık ey Osman!" deyince kadın Hz. Ömer'in üslubundan içeri girip kendisine zarar vereceği düşüncesine kapılıp anahtarı geri vermiştir.[468]

Fetih gerçekleştikten sonra Kureyşli müşriklerin akın akın İslâm dinine girdikleri bilinmektedir. Bunlar arasında Ebû Süfyan ve karısı Hind, ismi en çok bilinenlerdendir. Ebû Süfyan karısına "Sen gerçekten onun Allah tarafından gönderildiğine inanıyor musun?" diye sorduğunda Hind "evet" diye cevap verir. Hz. Peygamber o gece Safa tepesinde önce erkeklerden, sonra kadınlardan biat alır. Hind, buraya tanınmamak için kılık değiştirip peçe takarak gelir. Hz. Peygamber, aralarında Hind'in de bulunduğu gruba biat etmelerini istediği hususları sıraladığında Hind, Resûlullah'ın her bir sözüne bir karşılık vermiştir. Hz. Peygamber Allah'a ortak koşmamalarını istediğinde "Sen erkeklerden istemediğini bizden istiyorsun." der. Hind'in neden böyle bir cümle kurduğu Şâmî'nin açıklamalarından anlaşılamamaktadır. Cemâleddîn İbn Hadîde'nin tahrîc ettiği benzer bir rivayette ise Hz. Peygamber'in o gün erkeklerden biat alırken lafız olarak Allah'a şirk koşmamayı zikretmediği, bunun yerine İslâm'a girme ve cihada katılma ifadelerini kullandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda o gün erkeklere yönelik sıralanan biat şartlarında ayrıca şirk koşmama ifadesi yer almadığı için Hind'in böyle bir cümle sarfettiği anlaşılmaktadır.[469] Devamında Resûlullah, hırsızlık yapmamalarını istediğinde Hind, Ebû Süfyan'ın malından haberi olmadan bir şeyler aldığını söyler ve bunun kendisine helal mi yoksa haram mı olduğunu sorar. Ebû Süfyan aldıklarını ona helal eder. Hz. Peygamber "Zina etmemek üzere biat edin." dediğinde "Ya Resûlallah hür bir kadın hiç zina eder mi?" diye sorar. "Çocuklarınızı öldürmeyin." dediğinde ise, "Biz onları küçükken büyüttük ama sen onları büyükken öldürdün." der. Hz. Peygamber ve Hz. Ömer bu sözlere gülerler. Hz. Peygamber iftira atmayacaklarına dair söz istediğinde ise "Vallahi iftira çirkin bir davranıştır. Bazen bağışlamak daha değerlidir." demiştir. [470] Hind, müslüman olduktan sonra azatlı cariyesiyle Hz. Peygamber'e kızgın taş üzerinde pişmiş iki oğlak yavrusu ile bir kuzu derisini hediye olarak göndermiştir. Cariye, Resûlullah'a bu günlerde koyunlar yavrulamadığı için pişmiş kuzu getiremediğini, Hind'in bu yüzden özür dilediğini söyler. Hz. Peygamber koyunlarının yavrulaması için onlara dua edince, koyunların hızla yavrulamaya ve çoğalmaya başladığı

---

[468] V, 237.
[469] Muhammed b. Ali b. Ahmed Cemâleddîn İbn Hadîde (ö.783), *el-Misbâhu'l-mudî fî Kitâbi'n-Nebiyyi'l-ümmî* (nşr. Muhammed Azîmüddîn), I-II, Beyrut t.y, I, 123.
[470] V, 247.

rivayet edilmiştir.[471] Hind, müslüman olmadan önceki halinden bahsederken, Kureyş ne zaman müslümanlara karşı seriyyeye çıksa ya onlarla beraber çıktığını ya da gidenlere ekonomik olarak yardım ettiğini söylemiştir. Mekke fethinden önceki üç gece boyunca rüyasında kendisini korkularından Hz. Peygamber'in kurtardığını görünce dördüncü gün Kâbe'deki putun yanına giderek onu parçaladığını ifade etmiştir.[472]

Hind'in müslüman olma sürecini aktardıktan sonra Şâmî, sair kadınların biatine dair hususları zikretmiştir. Bu rivayetlere göre Resûlullah, kadınlardan biat alırken onlarla musafaha etmez, mahremi olmayan kadının eline dokunmazdı. Hz. Âişe Hz. Peygamber'in kadınlardan yalnızca sözlü olarak biat aldığını rivayet etmiştir. Şâmî, ayrıca Hz. Ömer'in Hz. Peygamber adına kadınlardan biat aldığını da ifade etmiştir.[473]

Şâmî, fetihten sonra müslüman olanlardan bahsederken İkrime b. Ebû Cehil'den ve karısından da bahseder. Karısı Ümmü Hakîm bint Hâris, İkrime'den önce müslüman olmuş, İkrime fetih günü kaçınca, kadın Hz. Peygamber'e gelerek kocasının öldürülme korkusu sebebiyle kaçtığını ifade ederek onun için eman dilemiştir. Hz. Peygamber de ona eman vermiştir. Ümmü Hakîm, yanında Bizanslı genç kölesiyle beraber kocasına yetişmek için yola çıkar. Kölesinin yolda Ümmü Hakîm'in yalnız ve savunmasız olmasından istifade etmek istediği, ancak kadının onu bir şekilde oyalayarak kocasına ulaşıncaya kadar kendisini korumayı başardığı ifade edilmiştir. Tabi İkrime'ye yetiştiğinde kölenin yaptığı cezasız kalmamıştır. Geri dönerlerken İkrime, karısının müslüman olmadığı gerekçesiyle artık onunla evli kalamayacağını net bir şekilde ifade etmesi üzerine "Seni benden uzaklaştıran iş, büyük bir iştir." diyerek müslüman olmak için Hz. Peygamber'in huzuruna gelir. O sırada karısı Ümmü Hakîm de peçeli bir halde yanında bulunmaktadır.[474]

Şâmî, fetih sırasında Mahzûmoğulları'na[475] mensup olan bir kadının hırsızlık yaptığına dair bir rivayet nakletmektedir. Kabilesi, kadını bağışlaması için Üsâme b. Zeyd'i Hz. Peygamber'e aracı olarak gönderir. Resûlullah, Üsâme'nin isteğini kesin bir dille reddetmiş ve kadına had cezası uygulanmıştır. Bu rivayette sözü edilen kadının Hz. Peygamber'in "Kızım Fâtıma dahi olsa elini keserdim." dediği kadın olduğu anlaşılmaktadır.

---

[471] V, 255.
[472] V, 254-255.
[473] V, 247-248.
[474] V, 252-253.
[475] IX, 196.

Çünkü hadis kaynaklarında geçen rivayetlerdeki kadın Mahzûmoğulları'na mensuptur ve aracı kılınan kişi de yine Üsâme'dir.[476] Ancak hadislerde bu hadise zaman mekan bağlamı olmaksızın zikredildiği için zihinde hadisenin Medine'de gerçekleştiği algısı oluşmaktadır. Şâmî, çeşitli kaynaklardan iktibasla hadisenin Mekke fethi sırasında gerçekleştiğini söyleyerek rivayete ilginç bir katkı sağlamıştır.[477]

m. Huneyn Gazvesi (8/630)

Şâmî, Huneyn Gazvesi'ne katılan mümin kadınların isimlerini zikretmiştir. Bunlar, ensardan Ümmü Süleym bint Milhan, Ümmü Umâre Nesîbe bint Ka'b, Umare b. Gaziyye'nin ninesi Ümmü'l-Hâris ve Ümmü Selît bint Ubeyd olarak bildirilmiştir.[478] Ümmü Süleym'in, savaşa kocası Ebû Talha ile beraber katıldığı ve o sırada hamile olduğu ifade edilmiştir. Ümmü Süleym, Huneyn Gazvesi'nde oluşan panik ortamında Hz. Peygamber'i bırakıp kaçanları görünce galeyana gelmiş ve hissiyatını "Sana karşı savaşanları öldürdüğün gibi seni bırakıp kaçanları da öldür ya Resûlallah." diyerek ortaya koymuştur. Huneyn'e son derece samimi ve kararlı bir şekilde katılan Ümmü Süleym yanına bir hançer almıştır. Kocası onunla ne yapacağını sorunca, kendisine bir müşrik yaklaşacak olursa bu hançerle onun karnını yaracağını söylemiştir. Ümmü Umâre Huneyn günü dört kadın olduklarını, kendisinde keskin bir kılıç ve Ümmü Süleym'de ise bir hançer olduğunu söylemiş, diğer iki kadının ise Ümmü Selît ve Ümmü'l-Hâris olduğunu da sözlerine eklemiştir. Savaşta insanlar dağıldıkları sırada Ümmü'l-Hâris kocasının devesinin yularından tutmuş ve "Bre hayvan, sen de mi Resûllullah'ı terkedeceksin?" diye sormuştur.[479]

Savaşın sonunda Hevâzin ve Sakîf kabilelerinden alınan esirler arasında Hz. Peygamber'in süt kardeşi Şeyma da bulunmaktadır. Şeyma kendisini esir alanlara "Ben Resûlullah'ın süt kardeşiyim." dediğinde, onu Hz. Peygamber'e götürürler. Hz. Peygamber, Şeyma'yı sırtındaki ısırık izinden tanımıştır. Resûlullah, elbisesini yere sererek Şeyma'yı oturtur, "Hoşgeldin." der. Görüşme sonucunda Şeyma müslüman olur. Esirler arasında olan kardeşi ve diğer yakınlarının serbest bırakılmasını ister. Hz. Peygamber Şeyma'nın

[476] Hadis metinlerinde "Kureyş, Benî Mahzûm'dan hırsızlık yapan kadınla ilgili Üsâme'den aracı olmasını istemiştir." şeklinde ifadeler yer almaktadır. Buhârî, "Ehâdîsü'l-enbiyâ", 54; Müslim, "Hudûd", 9; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 4; Tirmizî, "Hudûd", 6; Aynî, XV, 255.
[477] V, 259. Bk. Beyhakî, V, 87; İbn Kesîr, III, 601; Makrîzî, X, 26.
[478] V, 330.
[479] V, 330-331.

isteklerini kabul etmiş ve ona üç köle, bir cariye, bir veya iki deve yükü de mal vermiştir. Ayrıca ona ve ailesinden kalanlara da develer ve koyunlar hediye etmiştir.[480] Aynı gazvenin dönüşünde Hz. Peygamber'in süt annesiyle görüştüğü de bildirilmiştir. Şâmî'nin zikrettiği bu detaya göre, sefer dönüşünde Hz. Peygamber Cirâne'de konaklarken, bir kadın gelir. Hz. Peygamber elbisesini serip kadını oturtur. Kim olduğu sorulduğunda süt annesi olduğunu söylerler. Başka bir rivayette ise önce süt babası, sonra annesi, daha sonra da kardeşinin geldiği belirtilmiştir.[481]

Şâmî, Huneyn Gazvesi'nden sonra müşrikler dağıldığı sırada yaşanan ve kadınların deve üzerinde daha rahat yolculuk yapmalarına imkan sağlayan "hevdec" etrafında gelişen ilginç bir olaya yer vermiştir. Savaştan sonra Resûlullah, müşrikleri takip etmeleri için bir süvari birliği gönderir. Benî Süleym'den Rebîa b. Rufey' es-Sülemî, müşriklerden Düreyd b. Sımme'ye yetişerek devesinin yularından tutar. Esasen Rufey', deve üzerinde bulunan bir hevdec içerisinde oturduğu için Düreyd'i kadın sanmıştır. Onun erkek olduğunu anlayınca devesini çöktürür ve öldürmeye yeltenir. Yaşı hayli ilerlemiş bir zat olan Düreyd, kendisini öldürmek istediğini anladığı Rebîa'nın hangi kabileye mensup olduğunu öğrenince, "Beni öldürdükten sonra durumu annene bildir. Zamanında annenin kabilesinden pek çok kadını koruduğumu o bilir." demiştir. Rivayetin sonunda sahâbînin Düreyd'i öldürdüğü, sonrasında durumu aktardığında annesinin Düreyd'in sözlerini doğruladığı bildirilmiştir.[482]

Savaştan sonra ganimetler paylaşılacağı sırada Hz. Peygamber herkesten elinde ganimetten sayılabilecek ne varsa getirmesini istediğinde, Âkil b. Ebû Tâlib ganimet olarak aldığı ve karısına elbise dikmesi için verdiği iğneyi dahi geri götürmüştür.[483] Sahâbîler paylarına ganimet olarak düşen cariye kadınlar evli olduğunda, onlarla beraber olmaktan hoşlanmazlardı. Huneyn Gazvesi sonrasında bu durumu Hz. Peygamber'e sorduklarında "Sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı."[484] âyeti nâzil olmuştur. Hz. Peygamber, ayrıca cariyelerle ilişki konusunda hamile kadınlarla doğuruncaya kadar, hamile olmayanlarla da hayız görünceye kadar birlikte olmamalarını emretmiştir.[485]

---

[480] V, 333. Bk. Vâkıdî, III, 914; Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî ez-Zürkânî (ö. 1122/1710), *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniye* (nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hâlid), I-XII, Beyrut 1996, III, 534.
[481] V, 406.
[482] V, 334.
[483] V, 338.
[484] Nisâ 4/24.
[485] V, 338.

n. Tâif Kuşatması (8/630)

Huneyn Gazvesi'ne müşriklerin yanında iştirak etmiş olan Sakîfliler, yenilginin ardından komutanları Mâlik b. Avf ile beraber kaçarak yurtları Tâif'e sığınınca, Hz. Peygamber ordusunun büyük bir kısmıyla onları takip etmeye karar verir. Şâmî, Huneyn Gazvesi'nin hemen ardından gerçekleştirilen Tâif kuşatması sırasında Hz. Peygamber'in yanında hanımlarından Ümmü Seleme ve Zeyneb bint Cahş'ın bulunduğunu, her ikisi için de birer çadır kurulduğunu ve Hz. Peygamber'in namazlarını bu iki çadır arasında kıldığını rivayet etmektedir.[486]

Şâmî, Tâif kuşatmasını anlatırken muhanneslerle[487] ilgili ilginç bir bilgiye yer vermiştir. Ümmü Seleme'nin rivayet ettiğine göre, yanlarında bulunan bir muhannes, kardeşi Abdullah'a "Yarın Tâif fethedilirse sana Gaylan'ın kızını göstereceğim. O öyle bir kız ki, gelirken dört kat gelir, giderken sekiz kat olarak gider." demiş, bunu duyan Hz. Peygamber "Bu kişinin bu tür ifadeler kullanmasından hiç hoşlanmadım. Bunları sakın yanınıza sokmayın." buyurmuştur. Hz. Peygamber'in muhannes olması dolayısıyla kadınlara ilgisinin olmadığı düşünülen bir kimsenin bu tür cümleler kurmasını tezat olarak görüp şüpheye düştüğü anlaşılmaktadır. Rivayetlere göre, Hz. Peygamber'in halası Fâhite'nin de muhannes bir azatlısı vardı. Hz. Peygamber onun diğer erkekler gibi kadınlara ilgi duymadığını düşünürdü. O da Hâlid b. Velîd'e bu kız hakkında aynı şeyleri söylemişti. Hz. Peygamber yine bunu duyduğunda "Bu iğrenç kişinin kadınlara ilgi duymadığını düşünürdüm. Onu bir daha sakın yanınıza sokmayın." buyurdu. Bu kişi bir daha Hz. Peygamber'in hanımlarının yanına sokulmadı.[488]

o. Tebük Gazvesi (9/630)

Şâmî Hz. Peygamber'in, bu sefere hanımlarından Ümmü Seleme ile beraber katıldığını ifade etmiştir.[489] Şâmî, eserinin pek çok yerinde olduğu gibi Tebük Gazvesi bahsinde de delâil türü eserlerden iktibasla pek çok rivayete yer vermiştir. Hîre'nin fethi ile ilgili bir rivayet ise kadınlarla ilgili yönüyle dikkat çekmektedir. Delâil-hasâis türü eserlerde tahrîc edilen rivayetlere göre, Hz. Peygamber, Tebük'ten dönerken Hîre'nin fethedileceğini

---

[486] V, 383.
[487] Muhannes kelimesi, kadınlara ilgi duymayıp kadınsı tavırlar sergileyen, kılık kıyafet ve tavırlarıyla kadınlara benzemeye çalışan erkekler için kullanılmaktadır.
[488] V, 387.
[489] V, 454.

söylemiş ve Ezd kabilesinden Nüfeyle'nin kızı Şehbâ'nın ganimet olarak alınacağından bahsetmiştir. Hz. Peygamber'in Arap Yarımadası'nın oldukça kuzeyinde bulunan ve Mekke ve Medine'ye kıyasla Irak'a daha yakın olan bir bölge olan Tebük civarında iken Irak'ta bir şehir olan Hîre'nin yakın geleceği ile ilgili bilgi vermiş olması ilgi çekicidir. Hz. Peygamber, kızın gri bir katır üzerinde siyah örtülere bürünmüş olduğunu söyleyince Hureym adlı bir sahâbî "Ya Resûlallah, Hîre'yi fethedersen bahsettiğin esir kızı bana verir misin?" diye sormuş, Resûlullah da "Senindir." buyurmuştur. Hz. Ebû Bekir döneminde Hîre fethedilince Hureym şahitlerini getirir ve böylece Şehbâ Hureym'e verilir. Kızın aynen Hz. Peygamber'in tarif ettiği şekilde gri bir katır üzerinde siyah örtülere bürünmüş vaziyette olduğu görülür. Bir rivayette babasının, bir rivayette de abisinin para karşılığında kızı geri aldıkları bildirilmiştir.[490]

Şâmî, sefer dönüşünde Medine'de olanlarla ilgili de bazı bilgiler vermektedir. Hz. Peygamber'i dönüşte Medine'de kadınlar, çocuklar ve köleler "tala'al-bedru" diye başlayan o meşhur sözleri terennüm ederek karşılamışlardır.[491] Hz. Peygamber, ordusuyla Tebük Gazvesi'ne giderken 80 kadar sahâbî geçerli mazeretleri olmaksızın ağır davranarak ordudan geri kalmışlardı. Ordu Medine'ye geri döndükten sonra bunlar Resûlullah'ın yanına giderek mazeretlerini açıkladılar. Ancak aralarından üç tanesi geçerli mazeretleri olmaksızın ordudan geri kaldıklarını söyleyince Hz. Peygamber, onlara toplumdan tecrit cezası vermiştir. Bu üç kişi haklarında Allah'ın hükmünü bekledikleri sırada Hz. Peygamber onlara haber göndererek hanımlarına da yaklaşmamalarını emretmiştir. Bu üç sahâbîden biri olan Hilâl b. Ümeyye'nin karısı Hz. Peygamber'e gelerek kocasının çok yaşlı olduğunu, onun hizmetini görüp göremeyeceğini sorunca Resûlullah "Hizmetini yap ama sana yaklaşmasın." buyurmuştur.[492]

II. Seriyyeler

Şâmî, eserinin ilk beş cildinde Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak detaylı bir şekilde ele aldıktan sonra, VI. cildin 3-253. sayfaları arasında kronolojik seyirde yer vermediği seriyyeleri toplu halde ele almayı uygun görmüştür. Eserin bu bölümünde Hz. Peygamber'in hicrî 1. seneden itibaren gönderdiği seriyyelerin tamamı bir arada

[490] X, 73. Bk. Taberânî, el-Kebîr, IV, 213; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 540; Beyhakî, V, 268; Süyûtî, *el-Hasâisü*, II, 186.
[491] V, 469.
[492] V, 476.

zikredilmiştir. Bunlar arasında kadınlarla ilgili bir veri içerenler şu şekildedir:

a. Recî‘ Seriyyesi (4/625)

Âsım b. Sâbit isimli sahâbî, Uhud Gazvesi'nde Musafi‘ ve Cülâs isimli iki müşrik kardeşi öldürmüştü. Anneleri olan Sülâfe bint Sa‘d, savaş sırasında Âsım'ın başını ele geçirirse kafatasından şarab içmeye yemin etmiş, hatta başını getirene yüz deve ödül vermeyi vadetmiş, ancak kimse Âsım'ı öldürememişti. Hicrî 4. senede Benî Huzeyl'in bir kolu olan Benî Lihyan ve müttefikleri olan Adâl ve Kâre kabilelerine mensup bazı kimseler, Hz. Peygamber'e gelip müslüman olduklarını söyleyerek kendilerine İslâm'ı öğretecek birkaç kişi göndermesini istediler. Yurtlarına dönerken yanlarında bulunan sahâbîleri pusuya düşürerek bir kısmını şehit edip bazılarını da para karşılığında Mekkeli müşriklere verdiler. Yukarıda sözünü ettiğimiz Âsım b. Sâbit de şehit edilenler arasındaydı. Huzeylliler nezrinden haberdar oldukları için Âsım'ın başını Sülâfe'ye satmak istediler. Ancak bir grup arı Âsım'ın başının etrafında adeta duvar örerek kimseyi yaklaştırmadı. Rivayetin sonunda Şâmî'nin zikrettiği bir detaya göre bahsi geçen müşrik kadın Sülâfe, ilerleyen süreçte müslüman olmuştur.[493]

Yine aynı hadisede esir düşen ve Mekkeli müşriklere satılan Hubeyb b. Adiyy'i, Mekke'de Huceyr b. Ebû İlhâb isimli müşriğin cariyesi olan Mâviyye isimli kadının evine hapsederler. Hubeyb, öldürülmeden önce traş olmak için bir demir parçası ister. Kadın da kendi çocuğu ile veya bakımını üstlendiği bir çocuk ile bir ustura gönderir. Hemen sonrasında ise Hubeyb'in ustura ile çocuğu öldürebileceği ihtimalini düşünerek pişman olmuştur. Ancak korktuğu olmamış, çocuk sağ salim geri gelmiştir. Şâmî'nin zikrettiği bilgilere göre müşriklerden Hâris b. Âmir'in kızı Zeyneb, Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmediğini, zira Mekke'de hiçbir ürünün olmadığı o günlerde demirle bağlı olduğu halde onun üzüm salkımı yediğini gördüğünü belirtmiştir. Bunun ancak Allah'ın Hubeyb'e özel olarak verdiği bir rızık olduğunu da sözlerine eklemiştir.[494]

b. Ebû Râfi‘ Seriyyesi (5/627)

Uhud Gazvesi'nden bir süre sonra Hazrec kabilesinden beş kişilik bir grup Hayber'de bulunan ve Hz. Peygamber'le savaşmak için birlik toplayan Ebû Rafi‘ Rebî b. Ebü'l-Hukayk

[493] VI, 41. Ayrıca bk. Küçükaşçı, "Recî‘ Vak‘ası", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV, 510-511.
[494] VI, 43.

adlı müşriği öldürmek için Resûlullah'tan izin istediler. Hz. Peygamber onlara izin vererek başlarına komutan olarak Abdullah b. Atîk'i tayin etti. Bu sebeple seriyye "Abdullah b. Atîk Seriyyesi" olarak da bilinmektedir. Bu beş kişi Ebû Râfi'yi öldürmek üzere Hayber'e gittiler ve gece vakti Ebû Râfi'nin evine vardılar. Kapıyı açan karısı ile yahudilerin dilini konuşabilen Abdullah konuştu. Rivayette Abdullah'ın süt annesinin yahudi olduğu, bu yüzden Abdullah'ın onların dillerini öğrendiği belirtilmiştir. Sahâbîler, Ebû Râfi'nin karısına Araplar'dan olduklarını ve azık istediklerini söylediler. Başka bir rivayette ise Ebû Râfi'ye hediye getirdiklerini söyledikleri ifade edilmiştir. Kadın onları kocasının yanına götürünce adamın üzerine çullanıp öldürdüler. Kadın bağırmak istese de kılıçları görünce susmak zorunda kaldı. Bu sırada sahâbîlerden birinin kadına kılıç kaldırdığı, ancak Hz. Peygamber'in kadınlara dokunmama hususundaki yasağını hatırlayınca indirdiği de rivayette zikredilmiştir.[495] Ebü'l-Hukayk ve karısı Medine'de Araplarla beraber yaşamaktadırlar. Buna rağmen Abdullah'ın kadınla Arapça değil de İbranice konuşmuş olması kayda değer bir husustur.

c. Vâdi'l-Kurâ Seriyyesi (6/627)

Zeyd b. Hârise bir grup sahâbîyle beraber Şam'a ticaret için gider. Dönüş yolunda Vâdi'l-Kurâ mevkinde Benî Fezâre ve Benî Bedr kabileleri müslümanlara saldırırlar. Bazılarını şehit ederler, ticaret mallarını yağmalarlar. Ağır yaralı olarak Medine'ye dönen Zeyd b. Hârise'yi Hz. Peygamber bir seriyyenin başında görevlendirerek Vâdi'l-Kurâ mevkine gönderir. Bu seriyye sırasında Şâmî'nin kadınlarla ilgili olarak naklettiği rivayet şu şekildedir: Vâdi'l-Kurâ seriyyesinde asıl adı Fâtıma bint Rebîa b. Bedr olan Ümmü Kırfe isimli kadın ile kızı Câriye bint Mâlik esir edilir. Rivayette belirtildiğine göre, Ümmü Kırfe kavmi arasında çok şerefli kabul edilen yaşlı bir kadındır. Hatta Araplar arasında darb-ı mesel olmuş olan "Ümmü Kırfe'den daha şerefli olamam." ifadesi önemli bir detaydır. Şâmî'nin naklettiği rivayetteki detaylara göre, Ümmü Kırfe'nin evinde elli tane çok değerli kılıç vardır. On iki oğlu olan Ümmü Kırfe, Hz. Peygamber'in öldürttüğü oğlu Kırfe ile künyelenmiştir. Diğer oğulları ise ridde olaylarında Tuleyha ile beraber öldürülmüşlerdir. Kendisi de esir edilmesinin ardından Hz. Peygamber'e sövmesinden dolayı Zeyd b. Hârise'nin emriyle öldürülmüştür.[496] Seleme b. Ekvâ, ganimet olarak payına düşen Ümmü

[495] VI, 104.
[496] VI, 99.

Kırfe'nin kızı Câriye b. Mâlik'i Hz. Peygamber'e getirir. Kızın güzelliğinden bahsedildiğinde Resûlullah, Seleme'den kızı kendisine hibe etmesini ister. Seleme ise kızı, Benî Fezâre'nin elinde esir bulunan akrabalarını kurtarmak için kullanmak istediğini söyler. Hz. Peygamber isteğini birkaç defa tekrarlayınca Seleme kızı Resûlullah'a hibe etmiştir. Hz. Peygamber de kızı, Hazn b. Ebû Vehb b. Amr'a hediye etmiş, Hazn'ın Câriye isimli bu cariyesinden oğlu Abdurrahman dünyaya gelmiştir.[497]

d. Dûmetü'l-Cendel Seriyyesi (6/628)

Hicrî 6. senede Abdurrahman b. Avf kumandasında gönderilen bu seriyyede, Abdurrahman bölgedeki kabileleri İslâm'a davet etmiştir. Reisleri Esbağ b. Amr'ın müslüman olmasıyla kabile mensuplarının çoğu da müslüman olur. Abdurrahman orada evlenmek istediğini mektupla Hz. Peygamber'e bildirince, Hz. Peygamber kabile reisi Esbâğ'ın kızı ile evlenmesine izin verir. Abdurrahman, evlendikten sonra karısını da Medine'ye getirmiş, bu evlilikten Ebû Seleme dünyaya gelmiştir.[498]

e. Medyen Seriyyesi (6/628)

Şâmî, Zeyd b. Hârise'nin komutan olarak Medyen tarafına gönderildiği seriyye hakkında malumat vermezken, bu seriyye sırasında sahil boyunca bazı esirler elde edildiğini ve bu esirlerin satıldıktan sonra ağlamaya başladıklarını ifade etmiştir. Hz. Peygamber onların ağladıklarnı görünce esirleri birbirlerinden ayrmamalarını sahâbîlere tembihler ve toplu olarak satılmalarını emreder. İbn Hişam, Hz. Peygamber'in burada anne ile çocuklarını kastettiğini belirtmiştir.[499]

f. Mûte Seriyyesi (8/629)

Gassânî reislerinden Şurahbil b. Amr'ın Hz. Peygamber'in mektubunu Busrâ valisine götüren elçisi Hâris b. Umeyr'i öldürmesi üzerine, Resûlullah kısa sürede 3000 kişilik bir ordu toplar. Başlarına komutan olarak Zeyd b. Hârise'yi tayin eder ve orduya elçinin şehit edildiği yere kadar ilerleyip oradakileri İslâm'a davet etmelerini emreder. Mûte Gazvesi'nde önce Zeyd b. Hârise, ardından onun yerine komutan olarak tayin edilen Câfer b. Ebû Tâlib şehit olur. Câfer'in şehit edildiği haberi gelince, Hz. Peygamber Câfer'in karısı

[497] VI, 100.
[498] VI, 94.
[499] VI, 96; İbn Hişâm, II, 635.

Esmâ bint Umeys'in yanına gelir ve Câfer'in çocuklarını getirmesini ister. Çocukları gören Hz. Peygamber hüzünlenerek gözyaşı dökmüştür. Bunun üzerine Esmâ kocasından bir haber olup olmadığını sorunca, Hz. Peygamber kocasının şehit edildiğini söylemiştir. Esmâ bağırıp ağlamaya başlayınca kadınlar yanına toplanırlar. Hz. Peygamber kadınları "Câfer'in ailesine yemek yapmayı unutmayın." diyerek tembihlemiştir.[500]

Şâmî'nin Mûte Seriyyesi ile ilgili rivayetler sırasında kadınlarla ilgili olarak naklettiği bir bilgiye göre, savaştan dönüldükten bir süre sonra ümmehâtü'l-müminînden Ümmü Seleme, Seleme b. Hişâm adlı sahâbînin karısına Seleme'yi neden Hz. Peygamber'le ve müslümanlarla namaz kılarken göremediğini sormuş, karısı da cihaddan kaçmakla suçlandığı için insan içine çıkamadığını söylemiştir.[501] Medine'de sahâbîler, her seferin ardından o seferin kritiğini yapıyorlardı. Mûte Seriyyesi sonrasında da müslümanların geri çekilme süreci bir grup tarafından savaştan kaçma olarak algılanmış ve bu şekilde konuşulur olmuştur. Hz. Peygamber ise onların kaçmış değil, yeni bir saldırı için geri çekilmiş olduklarını söylemiştir. İşte bizim rivayetimize konu olan Seleme de Mûte'de geri çekilenler arasındadır. Burada Ümmü Seleme'nin mescide devam eden bir sahâbînin mescide gelmeyi bıraktığını farketmesi de oldukça dikkat çekmektedir. Konu incelendiğinde Seleme b. Hişâm'ın tıpkı Ümmü Seleme gibi Mahzûmoğulları'na mensup olduğu anlaşılmaktadır.[502]

Şâmî'nin Mûte Seriyyesi ile ilgili rivayetleri aktarırken bildirdiğine göre, Abdullah b. Ebû Hadres isimli sahâbî, iki yüz dirhem mehir sözü vererek Sürakâ b. Hârise'nin kızıyla evlenmiştir. Ancak söz verdiği mehri ödeyememiştir. Durumu aktardığında Hz. Peygamber mehrin miktarını sormuş, "Sübhânallah, eğer dirhemleri şu vadiden toplamış olsanız dahi bu kadar artırmayın." diyerek mehrin miktarının yüksekliği karşısındaki şaşkınlığını ifade etmiştir. Hz. Peygamber, mehirlik bir şeyler elde etmesi için Abdullah'ı da Mûte'ye göndermiştir. Abdullah savaşta bir adam öldürür. Ordunun Medine'ye dönmesinin ertesi günü bir kadın gelerek Abdullah'ın öldürdüğü adamın akıbetini soruşturmuştur. Abdullah onu öldürdüğünü söyleyerek kılıcını gösterince de yakınlık derecesi rivayette belirtilmeyen bu kadının ağladığı ifade edilmiştir.[503] Bilindiği gibi Mûte Seriyyesi, hıristiyan Suriyeli Araplar ve Bizans'a karşı düzenlenmiştir. Seriyyede karşı cenahtan öldürülen bir askerin

---

[500] VI, 153.
[501] VI, 156.
[502] Bk. Hasan Cirit, "Seleme b. Hişâm", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 406-407.
[503] VI, 185.

yakınının savaşın ardından Medine'ye gelip ardından soruşturma yapmış olması, ilgi çekici bir detay olarak karşımızda durmaktadır. Mûte'de esir düşenler arasında dört kadın olduğu bildirilmiştir. İçlerinden bir tanesinin çok güzel olduğu ve Ebû Katâde'nin payına düştüğü ifade edilmiştir. Mahmiyye b. Cez' isimli sahâbî, Hz. Peygamber'e gelerek "Allah'ın verdiği ilk ganimetten bana bir kadın esir vereceğini vadetmiştin." deyince, Hz. Peygamber, Ebû Katâde'den kızı kendisine hibe etmesini istemiş ve onu Mahmiyye'ye vermiştir.[504]

g. Putları Yıkmak İçin Gönderilen Seriyyeler (8/630)

Şâmî'nin bildirdiğine göre, Hz. Peygamber putları yıkmak üzere ilk seriyyeyi Hâlid b. Velîd komutasında Uzza putu için görevlendirmiştir. Bu seriyyeler ile ilgili ilginç olan Şâmî'nin putlarla ilgili verdiği olağanüstü unsurlar içeren bilgilerdir. Üstelik bunu pek çok askerî seriyye ile ilgili tekrar etmiştir. Câhiliye dönemi Arap toplumunda cin, kâhin, kehânet gibi unsurların revaçta olduğu bilinmektedir. Siyer-megâzî kaynaklarında çeşitli vesilelerle putların sûretine bürünen cinlerden ve dahi bir peygamberin tebliğe başladığını, putun içine girip adeta o konuşuyormuşçasına konuşan cinlerden öğrenen sahâbîlerden bahsedilmiştir. Şâmî'nin bu bahisteki rivayetlerinde ilginç olan ise putlarla karşı karşıya gelindiğinde müslüman komutanların karşısına kadın sûretinde ilginç varlıkların ortaya çıkarılmış olmasıdır. Üstelik İbn Sa'd gibi erken dönem müellifleri bu rivayetleri tahrîc etmiştir.[505] Şâmî, Hâlid'in verilen görevi yerine getirmek için putun bulunduğu Nahle bölgesine gittiğinde karşısına çırılçıplak, kapkara, saçı başı dağınık yaşlı bir kadın çıktığını belirtmektedir. Rivayete göre Hâlid kılıcıyla onu ikiye bölmüştür.[506] Yine İbn Sa'd kaynaklı bir rivayete göre, Hz. Peygamber daha sonra Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'yi de Menât putunu yıkmak için göndermiştir. Ona da put aynı surette gözükmüş ve Sa'd onu öldürmüştür.[507] Süvâ' putunu yıkmak için görevlendirilen Amr b. Âs'ın çıktığı seriyye ile igili rivayetlerde Süvâ' putunun da kadın suretinde olduğu ifade edilmektedir.[508] Esasen Hz. Peygamber'in güvenilir kaynaklar tarafından tahrîc edilen bazı rivayetlere göre vebayı rüyasında gelen "başı dağınık siyahî bir kadın" olarak tasvir ettiği görülmektedir.[509] Dolayısıyla ele aldığımız

---

[504] VI, 187.
[505] Bk. İbn Sa'd, II, 145.
[506] VI, 196. Ayrıca bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. 748/1348), *et-Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* (nşr. Abdüsselâm Tedmûrî), Beyrut 1987, II, 563.
[507] VI, 199.
[508] II, 179.
[509] Bk. Buhârî, "Ta'bîr", 41; Müslim, "Rüya", 10.

dönemin toplumsal ve psikolojik yapısı çerçevesinde şekillendiğine inandığımız bu rivayetlerin tarihi açıdan sağlıklı bir değerlendirmesini yapmak mümkün olmadığından sadece zikretmekle yetiniyoruz.

h. Benî Cezîme Seriyyesi (8/630)

Hz. Peygamber Mekke fethi sırasında Hâlid b. Velîd'i 300 kişilik bir birliğin başında Mekke'nin alt taraflarında oturan ve Kinâne'ye bağlı olan Benî Cezîme kabilesini İslâm'a davet etmesi için göndermiştir. Şâmî bu seriyye esnasında cereyan eden ilginç bir olaydan bahsetmektedir. Buna göre sahâbîler, güzergâh üzerinde bir gence rastlarlar. Ona kafir mi yoksa müslüman mı olduğunu sorarlar ve iman etmezse onu öldüreceklerini söylerler. Genç, Benî Cezîme'den olmadığını ancak bu kabileden bir kadına aşık olduğunu, onu son bir kez daha görmek istediğini, farklı bir rivayete göre ise kadınlarla bir işi olduğunu, halledip geldikten sonra kendisine istediklerini yapabileceklerini söyler. Genci kadınların yanına götürürler. Bir kadının yanına yaklaşarak konuşur ve sonra "Hoşçakal Habeşli, hayatım tükenmek üzere." der. Gencin boynu vurulduktan sonra Habeşli kadın gencin üzerine kapanır ve nihayet üzüntüden o da ölür. Bunu Hz. Peygamber'e anlattıklarında "İçinizde hiç mi merhametli bir adam yoktu?" diyerek olay yerinde bulunan sahâbîlere kızmıştır.[510] Rivayet bu haliyle izaha muhtaçtır. Benî Cezîme seriyyesini meşhur eden olay, Hâlid b. Velîd'in silahlarını bırakıp teslim olan, sonrasında "Sabe'nâ (din değiştirdik)" diyerek müslüman olduklarını beyan eden kabile üyelerinin bu ifadelerini "müslüman olduk" şeklinde yorumlamayan Hâlid b. Velîd'in, esir alınan kimselerin öldürülmesini emretmiş olmasıdır. Hz. Peygamber, Hâlid'in bu kararını yanlış bulmuş ve öldürülenlerin diyetlerini ödemiştir. Şâmî'nin rivayetinde ismi zikredilmeyen bu kişi, Hâlid'in "sabe'nâ" ifadesini bir aldatmaca olarak gördüğü için ölüm emri verdiği grup içerisinde yer almış olabilir. Bu durumda Hz. Peygamber'in esirlere yapılanları bir bütün olarak yanlış bulmasının yanı sıra özelde bu adama karşı merhametsiz davranıldığı için kızmış olması muhtemeldir.

[510] VI, 201-202.

ı. Hemdân Seriyyesi (9/631)

Hz. Peygamber Yemen halkını İslâm'a davet etmek için, onlara ilk olarak Hâlid b. Velîd'i, Hâlid bir süre aralarında kaldıktan sonra ise, Hz. Ali'yi göndermiştir. Hz. Ali'nin Resûlullah'tan getirdiği mektubu okuyan Hemdânlılar, hemen müslüman olmuşlardır. Farklı bir rivayette ise Resûlullah'ın Yemen üzerine iki farklı ordu gönderdiği, komutanlardan biri olan Hz. Ali'nin bir kaleyi fethettiği ve bu sırada elde edilen ganimetlerden Vesîfe isimli bir cariyeyi kendisine aldığı ifade edilmektedir. Rivayetin devamında Hz. Ali'nin henüz seriyye bölgesinde iken cariye ile ilişkiye girdiği belirtilmiştir. Bu duruma kızan sahâbîlerden biri, olanları Hz. Peygamber'e anlatır. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ali hakkında şüpheye düşme. O bendendir, ben de ondanım." buyurmuştur. Şâmî bu rivayeti aktardıktan sonra konunun sonunda muğlak noktaları açıkladığı tembihat kısmında cariyenin henüz baliğ olmamış olabileceğini veya Hz. Ali'nin mülkü olduktan sonra bir gün ve bir gece adet görmüş olabileceğini ya da özür sahibi olabileceğini ifade etmek suretiyle savaşta esir alınan cariyeyi mülk edinme sürecinde belli şartlara riâyet edilmesi gerektiğini, Hz. Ali'nin bu noktada şartların olgunlaşıp olgunlaşmadığına dikkat etmeksizin acele ettiği yönünde bir kanaat oluştuğunu ortaya koymaktadır.[511] Öte yandan Hz. Peygamber'in bu seriyye vesilesi ile söylediği iddia edilen "Ali bendendir, ben de ondanım." ifadeleri Şîa tarafından Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in vasîsi olması çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu nedenle Hz. Ali'nin Yemen'e gönderilmesi ile ilgili rivayetleri güvenilmez bulan tarihçiler de mevcuttur.[512]

III. Heyetler

Şâmî, eserin VI. cildinin 254-441. sayfaları arasında hicrî 8. seneden itibaren Medine'ye müslüman olmak için gelmiş olan heyetleri bir bütün olarak ele almıştır. Şâmî, bu bölümde Medine'ye gelen 95 heyeti sıralamış, bu sıralamaya Ahmes kabilesinden gelen heyet ile başlayıp Vâsile b. Eska' heyeti ile sonlandırmıştır. Bu sıralamayı yaparken tarih belirtmediğinden sıralamı neye göre yaptığını anlamak mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Şâmî'nin heyetler bahsinin sonunda cinlerden gelen heyetlerle ilgili olarak da bir bahis açmış

[511] VI, 235.
[512] Detaylı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Hemdân", *DİA,* İstanbul 1998, XVII, 179-180. Ayrıca bk. Ethem Ruhi Fığlalı, "Gadîr-i Hûm", *DİA,* İstanbul 1996, XIII, 279-280.

olması dikkkat çekmektedir. Heyetlerle ilgili bilgiler değerlendirildiğinde 4 tanesi ile ilgili detaylarda kadın konulu rivayetlerin işlendiği görülmektedir.

a. Cu'fî Heyeti (?)[513]

Şâmî'nin Hz. Peygamber'e gelen heyetler hakkında bilgi verirken kız çocuklarının diri diri gömülmesi ile ilgili olarak yer verdiği İbn Sad' kaynaklı bir rivayet oldukça dikkat çekmektedir. Rivayete göre, Cu'fî kabilesinden iki kişi Hz. Peygamber'e gelerek müslüman olurlar. Ölmüş olan anneleri Müleyke bint Huluv'un esirleri azat ettiğini, açları doyurduğunu, ancak bu güzel adetlerinin yanında küçük kızını diri diri toprağa gömmüş olduğunu söyleyerek onun durumunu sorarlar. Hz. Peygamber "Toprağa diri diri gömen de, gömmeye sebep olan da ateştedir." buyurunca irtidat ederek giderler. Hz. Peygamber de onlara lanet eder.[514] Hz. Peygamber'in "Toprağa diri diri gömen de…" sözleri elbette mutlak olarak anlaşılmamalıdır. Bu söz müşrik olarak ölmüş bir kadın için söylenmiştir. Yoksa İslâm'a girmiş olmanın kız çocuklarını diri diri gömmek dahi olsa geçmiş günahların temizlenmesine vesile olduğu bilinen bir husustur. İbn Sa'd'ın tahrîc ettiği bu rivayet,[515] İslâm öncesi Câhiliye toplumunda var olan kız çocuklarını gömme eylemini gerçekleştirenlerin her zaman ve mutlak olarak erkekler olmadığını ortaya koyan yönüyle önem taşımaktadır.

b. Şeybân Heyeti

Müslüman olmak için Hz. Peygamber'e gelen heyetlerden biri olan Şeybân heyeti[516] ile beraber gelen ve aslında Temîm'li olan Kayle bint Mahreme, Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde heyecandan kendisini bir titreme almıştır.[517] Kadının titrediği söylendiğinde Hz. Peygamber sakin olmasını söylemiş, heyecanı daha da artmasın diye de bakışlarını ona doğru çevirmemiştir. Şeybân kabilesine mensup bir kişi, o esnada Kayle'den önce biat ederek Hz. Peygamber'den Temîm kabilesi ile aralarında bulunan Dehnâ bölgesini kendi kabilesi ile ortak bölge kılmasını ister. Kayle bunu duyunca itiraz eder. Bölgenin kendi yurdu olduğunu, orada develerin ve koyunların otlatıldığını söyler. Temîm'in kadın ve

[513] Medine'ye geliş tarihleri tespit edilememiştir.
[514] VI, 314.
[515] İbn Sa'd, c. I, s. 325.
[516] Medine'ye geliş tarihlerinin tam olarak bilinmediği belirtilmiştir. Bk. Adnan Demircan, "Şeybân", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 37.
[517] İbn Kayyim, I, 163.

çocuklarının da bölgenin hemen arkasında olduğunu sözlerine ekleyince Hz. Peygamber, bölgeyi Temîm'in mülkiyetinden çıkarıp Şeybân ile ortak bölge yapmaktan vazgeçer. Bunun üzerine adam Kayle'ye çıkışır. Kadın payını istediği için kendisine kızmamasını söyleyince adam "Senin payın ne ki?" diye sorar. Kadın da "Orada devemi bağlayıp otlatıyorum. Sen de orayı hanımının devesi için istiyorsun." der. Hz. Peygamber lehine hüküm verdiği halde Kayle, yanındaki adamla münazaraya devam edince Hz. Peygamber onu uyarmış, bunun üzerine kadın ağlayarak sıkıntılarından dem vurmuştur. Hayber'de oğlu sıtmaya tutulup vefat edince ailesindeki bütün kadınların geçimiyle yükümlü hale geldiğini anlatmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber kırmızı deri üzerine "Kayle ve yanındaki kadınlar için sahip olduklarından mahrum edilemeyeceklerine ve zorla nikahlanamayacaklarına" dair bir yazı yazdırır.[518] Burada Kayle'nin isteği, incelediğimiz dönemde zorla evlendirilmeleri gibi bir problemleri olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Rivayetteki bilgiler esas alındığında Hz. Peygamber'in bu problemi çözmek adına bunu yasaklayan bir belge yazdırmış olduğu anlaşılmaktadır. Farklı bir rivayette ise Kayle bint Mahreme'nin Hz. Peygamber'in huzurunda korkudan titremeye başladığında yanındaki adamın "Ya Resûlallah, zavallı kadın korktu." dediği, Hz. Peygamber'in de "Neden bana bakıyor? Oysa ben onun arkasında duruyorum, ey kadın sakin ol." buyurduğu yer almaktadır. Bundan sonra Kayle, "Allah kalbimden korkuyu giderdi." demiştir.[519]

c. Adî b. Hâtem Heyeti (?)

Şâmî, kabile adı vermemekle beraber, Adî b. Hâtem'in hıristiyan bir kabilenin reisi olduğunu ve Hz. Peygamber bu kabile üzerine bir seriyye gönderince ailesini alarak Şam'a kaçtığını ifade etmektedir. Geride bıraktığı kız kardeşi esir alınmıştır. Hz. Ali bu kızı görüp beğenir ve kendisine ganimet olarak verilmesini ister. Kız, kendisini çok iyi ifade edebilen, belâgat sahibi bir kimsedir. Hz. Peygamber'e babasının öldüğünü, kabilenin reisi olan abisinin kendisini bırakıp kaçtığını söyler ve "Beni serbest bırak, Allah da sana iyilik etsin." der. Hz. Peygamber kızı serbest bırakmayı kabul eder ancak onu yurduna güvenli bir şekilde ulaştıracak birilerini bulana kadar beklemesini ister. Kabilesinden bir kervan Medine'ye uğrayınca, kız onlarla beraber Şam'a gider. Adî b. Hâtem ailesiyle beraber otururken mahfe içerisinde bir kadının ona doğru yaklaştığını görür ve bunun kız kardeşi olduğunu anlar. Kız

[518] VI, 348.
[519] VII, 108.

gelince abisine karısı ve çocuklarını alıp kendisini bıraktığı için kızar ve gidip müslüman olmasını söyler. Adî, Medine'ye Resûlullah'ın yanına gider. Adî, Hz. Peygamber'in onu evine götürdüğü sırada yolda yaşlı bir kadınla karşılaştıklarını ve kadının Hz. Peygamber'e bazı ihtiyaçlarını sıraladığını söylemiştir. Eve gittikten sonra Hz. Peygamber Adî ile konuşmalarının sonunda ona yakın geleceğe atıfla "Vallahi bir kadın tek başına Hîre'den Kâbe'ye gelecek de Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak." buyurmuştur.[520]

d. Âmir b. Sa'saa Heyeti

Hicrî 10. senede gelerek müslüman olan Âmir b. Sa'saa kabilesine mensup Muaviye b. Hayde adlı sahâbî, kadınlara karşı görevlerinin neler olduğunu sorunca Hz. Peygamber "Kendi yediğiniz zaman onu da yedirmeniz, giydiğiniz zaman onu da giydirmeniz, yüzüne vurmamanız, kötü söz söylememeniz ve bazı haller hariç onu kovmamanızdır." buyurmuştur. Başka bir rivayete göre ise aynı sahâbî "Kadınlarımız için ne dersin?" diye sorduğunda, "Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır."[521] âyetini okumuştur. Muâviye b. Hayde'nin kadın eksenli sorularının sürdüğü ve Hz. Peygamber'in sorular karşısında Muâviye'yi âhiret günü herkesin amllerinden hesaba çekileceği hususunda uyardığı görülmektedir.[522]

IV. Resûlullah'ın Vefâtı (11/632)

Şâmî, eserinin VI. cildinde kronojiden bağımsız bir şekilde ve toplu olarak seriyyeler ve heyetler bahislerini ele almış, VII. ciltten itibaren ise Hz. Peygamber dönemindeki sosyal hayata ilişkin rivayetlere yer vermiştir. Şâmî, Resûlullah'ın vefatıyla ilgili rivayetleri ise eserinin sonunda yani bizim esas aldığımız neşre göre XII. ciltte ele almıştır. Ancak biz kronolojiyle ilgili kısmı tamamen bitirdikten sonra sosyal hayatla ilgili rivayetlere yer vermek istediğimizden, Hz. Peygamber'in vefatını kronolojik sırada olduğu gibi heyetlerin gelişinden sonra ele almayı uygun gördük.

Şâmî, eserinde Hz. Peygamber'in vefat sürecini detaylı olarak anlatırken zaman zaman hanımları, kızı veya başka kadın sahâbîler hakkında bir takım bilgilere yer vermektedir. Hz. Peygamber'in, vefatıyla neticelenen hastalığa yakalandığında, kendisini

[520] VI, 376-377.
[521] Bakara, 2/223.
[522] VI, 413.

ziyarete gelen kızı Fâtıma'ya yakında vefat edeceğini ve ailesinden ona ilk kavuşacak olanın da kızı Fâtıma olacağını söylemesi ile ilgili hadise meşhurdur. Şâmî, Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili bilgileri zikrederken, bu konuda farklı bir rivayete yer vermiştir. Buna göre Hz. Peygamber'le Hz. Fâtıma arasındaki bu konuşma vefat rahatsızlığı sırasında değil, vefatından 80 gün kadar önce Nasr sûresi nâzil olduğunda gerçekleşmiştir.[523] Şâmî, Hz. Peygamber'in vefatla neticelenen rahatsızlığının başlangıcına dair ise şu rivayeti zikretmiştir: Bir gece Hz. Âişe'nin yanındayken giyinip evden çıkınca, Hz. Âişe peşinden cariyesi Berîre'yi gönderir. Berîre Resûlullah'ın Bakî' kabristanına gittiğini tespit eder. Şâmî'nin ifade ettiğine göre, Resûlullah hanımlarının odalarını dolaşırken Hz. Âişe'nin kapısına her geldiğinde ona faydalı olacak bir söz söylemeyi alışkanlık haline getirmiştir. Son 2-3 sefer ise bir şey söylememiş, Hz. Âişe de bunu dert edinmiştir. Berîre, Hz. Peygamber'in Bakî mezarlığına gittiğini söyleyince Hz. Âişe, dönüşte biraz naz etmesine zemin hazırlayacak bir düzenek hazırlamaya girişir ve Berîre'ye, kapının önüne bir yastık bırakmasını söyler. Sonra da başını sarıp gidip yastığa başını koyar. Resûlullah gelip de "Ey Âişe, neyin var?" diye sorunca "Başım ağrıyor." diye cevap verir. Resûlullah ise "Asıl benim başım ağrıyor." der[524] ve ekler: "Ne olur benden önce ölsen, senin işlerini yapsam, cenaze namazını kılsam, seni defnetsem?" Hz. Peygamber'in ilgisinde birazcık azalma görse alınan Hz. Âişe, bu sözler karşısında yine alınganlığını ortaya koyarak "Eğer böyle bir şey olursa, günün kalan kısmında benim odamda hanımlarından biriyle başbaşa kalırsın." deyivermiş, Hz. Âişe'nin bu sözlerini duyan Hz. Peygamber gülümsemiştir.[525]

Hz. Peygamber'in rahatsızlığı sırasında yorgun düşmüş olmasına rağmen son ana kadar gayret gösterip mutat vech ile her gece ayrı bir hanımının odasına gitmeyi sürdürdüğü görülmektedir. Hanımlarından Meymûne'nin evinde olduğu bir sırada hastalığı şiddetlenince ailesi etrafında toplanır. Amcası Abbâs'ın teklifi üzerine baygın vaziyette olduğu halde ağzına ilaç damlatılır. Resûlullah ayıldığında bunu kimin yaptığını sormuş ve amcası Abbâs hariç, oruçlu olan hanımı Meymûne de dahil odadaki herkesin ağzına ilaç damlatılmasını söylemiştir.[526] Bundan sonra Hz. Peygamber'in hastalığı daha da artarak onu hanımlarının odalarını bir örtüde taşınarak dolaşacak hale getirir. Gelinen noktada Esmâ bint

[523] XII, 230.
[524] Hz. Peygamber'in baş ağrısının bundan sonra dinmediği ve günden güne ağırlaşarak yakın bir zamanda vefat ettiği bildirilmiştir.
[525] XII, 236.
[526] XII, 228.

Umeys'i hanımlarına göndererek artık odaları dolaşmaya güç yetiremediğini söyler. Şâmî'nin bildirdiğine göre bu esnada da Meymûne'nin odasındadır. Hanımları haklarını helal ederler. Bu konuda hanımları ile konuşanın Hz. Fâtıma olduğu da rivayet edilmiştir. Aynı şekilde Resûlullah'ın bunu hanımlarına kendisinin söylediği ve Hz. Âişe'in yanında kalmak istediğini eklediğine dair de rivayetler bulunmaktadır.[527] Hz. Peygamber, artık kendisini mescidde namaz kıldıramayacak kadar halsiz hissettiğinde namazı Hz. Ebû Bekir'in kıldırmasını istemiştir. Ancak Hz. Âişe, babasının buna dayanamayacağını söyleyerek ağlar. Hz. Peygamber'den bunu Hafsa'ya söylemesini ve namazı Hz. Ömer'in kıldırmasını isteyince Resûlullah ona kızmıştır. Hz. Âişe, insanların Resûlullah'ın yerine geçtiği için babası Ebû Bekir'i uğursuz saymalarından çekindiği için böyle davrandığını söylemiştir.[528]

Siyer kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber'i zehirlemeye yönelik teşebbüsler herkesin malumudur. Hz. Peygamber vefatıyla neticelenen rahatsızlığa yakalandığında, özellikle bazı kadınların gelerek rahatsızlığı ile zehirlenmesi arasında bağlantı kurdukları dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber, hastalığı sebebiyle Hz. Âişe'nin odasında yatarken, Ümmü Mübeşşir adlı kadın sahâbî yanına gelerek "Anam babam sana feda olsun ya Resûlallah, sen hastalığının hangi sebepten olduğunu düşünüyorsun? Ben oğlumun ölümüne sebep olarak seninle beraber Hayber'de yediği zehirli yemeği görüyorum." deyince, Hz. Peygamber "Ben de ondan başkasını sebep olarak bilmiyorum. Bu anlar şah damarımın kesildiği anlardır." diye karşılık vermiştir. Ümmü Eymen de Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resûlallah, her yıl yediğin zehirli koyun yüzünden sancı çekiyorsun." dediğinde ona da "Ondan bana isabet eden Âdem çamur halinde iken yazılmıştır." buyurmuştur.[529]

Vefat edeceği gün Hz. Peygamber'i ziyaret gelmiş olan hanımı Ümmü Seleme, elini Resûlullah'ın göğsüne koyduğunu, vefatından haftalar geçmesine rağmen elinden misk kokusunun geçmediğini söylemiştir.[530] Yine Ümmü Seleme "Resûlullah'ın vefatı öyle bir musibetti ki, ondan sonra uğradığımız her musibet bize basit geldi." demiştir.[531]

---

[527] XII, 237.
[528] XII, 244-245.
[529] XII, 303.
[530] XII, 265.
[531] XII, 273.

Hz. Peygamber, pazartesi günü vefat etmiş, salı günü naaşı Hz. Âişe'nin odasındaki yatağa koyulmuştur. Şâmî, önce erkeklerin, sonra kadınların, daha sonra da çocukların Hz. Peygamber'in cenaze namazını tek tek kıldıklarını ve cenaze namazına kimsenin imamlık etmediğini bildirmektedir.[532] Cenaze işlemleri bitip de Hz. Peygamber defnedildikten sonra kızı Fâtıma, Enes b. Mâlik'e "Ey Enes, Resûlullah'ın üzerine toprak atmaya gönlünüz elverdi mi?" diye sormuştur.

Resûlullah vefat ettiği zaman ağlayan dadısı Ümmü Eymen'e "Resûlullah için Allah katındaki şeyler daha hayırlıdır. Neden ağlıyorsun?" diye sorulduğunda "Biliyorum, ama ben her gün ve gece gelen sema heberlerinin kesilmesinden dolayı ağlıyorum." demiştir.[533] Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer sık sık Ümmü Eymen'i ziyaret etmişlerdir. Bu davranışlarının sebebi sorulduğunda Resûlullah Ümmü Eymen'i sıkça ziyaret ettiği için böyle davrandıklarını ifade etmişlerdir.[534]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun için çok sayıda şiirler söylenmiştir. Bunlar arasında kadınların söylediği beyitler de bulunmaktadır. Bu kadınlar Hz. Peygamber'in halalarından Âtike bint Abdülmuttalib,[535] Ervâ bint Abdülmuttalib,[536] Safiyye bint Abdülmuttalib,[537] kızı Fâtıma,[538] hanımı Ümmü Seleme,[539] sahâbîlerden Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Hind b. Hâris b. Abdülmuttalib[540] ve Ümmü Eymen[541] olarak bildirilmiştir.

---

[532] XII, 329.
[533] XII, 275.
[534] XI, 447.
[535] XII, 279-283.
[536] XII, 284.
[537] XII, 285-286, 290.
[538] XII, 288-290.
[539] XII, 291.
[540] XII, 293
[541] XII, 294.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MEDİNE'DE SOSYAL HAYATTA KADIN

Şâmî, eserinin ilk altı cildinde Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak ele almakta olup VII. ciltten itibaren Hz. Peygamber'in yeme-içmesinden aile içi münasebetlerine kadar sosyal ve günlük hayatına ilişkin unsurlara yer vermektedir. Biz de Şâmî'nin bu planına sadık kalarak araştırmamızın ilk üç bölümünde Hz. Peygamber'in doğumu, yetişmesi, nübüvveti ve Mekke-Medine'deki siyasî hayatını, son olarak da vefatını kadın eksenli olarak ele alıp detaylı bir şekilde incelemeye çalıştık. Şimdi ise Hz. Peygamber'in günlük hayatında kadınların durumuna ilişkin bilgilere yer vereceğiz.

I. Yeme - İçme

Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri bir siyer kaynağı olduğundan kadınların yeme içmesi ile ilgili bilgilerin daha çok Hz. Peygamber'e verdikleri yemek davetleri ve bu esnadaki konuşmalar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Ayrıca bu bilgilerde dönemin yemek kültürüne ait detaylar da mevcuttur.

Hz. Peygamber bir gün Havle bint Kays'ın[542] yanına geldiğinde Havle yağ ve unla yahut kıyma ve unla yapılmış olan bir bulamaç çorbası ikram eder. Hz. Peygamber, yemekleri ılık olarak yemeyi adet edindiği için, ikram edilen yemeğin sıcak olduğunu anlayınca "Ey Havle, ben ne sıcağa ne de soğuğa dayanabilirim." buyurur.[543] Ümmü Sübeyye Havle bint Kays, bir defasında Hz. Peygamber'le aynı kaptan yemek yediğini de söylemiştir.[544] Resûlullah, yemeğin çok sıcakken yenilmemesi ile ilgili uyarılarını başka vesilelerle de tekrarlamış olacak ki, bir gün Esmâ bint Umeys,[545] tirit yemeği yaptığında demlensin ve buharı çıksın diye bir bezle üzerini örtmüş ve Hz. Peygamber'in yemeğin bereketi için böyle yapması gerektiğini söylediğini bildirmiştir.[546]

---

[542] Hz. Hamza'nın karısı ve Umare b. Hamza'nın annesi olan kadın sahâbîdir. Hicretten sonra müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'le bir kaptan abdest alırken ellerinin karıştığını ifade etmiştir. Bk. İbn Sa'd, III, 8, VIII, 295.
[543] VII, 167.
[544] VII, 177.
[545] Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Meymûne'nin kız kardeşidir. İlk kocası Ca'fer b. Ebû Tâlib'le Habeşistan'a hicret etmiş, hicrî 7. yılda Hayber'in fethinden sonra Medine'ye gelmişlerdir. Ca'fer şehit olduktan sonra Hz. Ebû Bekir ile o da vefat ettikten sonra ise Hz. Ali ile evlenmiştir. Hz. Peygamber'in hastalığı sırasında ona Habeşistan'da iken öğrendiği bir ilacı hazırlayarak yedirmiştir. Bk. Kandemir, 422-423.
[546] VII, 167.

Sahâbîler, Medine günlerinde Hz. Peygamber'i sıklıkla yemeğe davet etmişler, onun sohbetinden ve bereketinden istifade etmek istemişlerdir. Bir gün Ebû Üseyd es-Saîdî adlı sahâbî Hz. Peygamber'i ve ashabını yemeğe davet eder. Karısı Ümmü Üseyd onlara yemek hazırlar ve hizmet eder. Ümmü Üseyd bu davet vesilesiyle geceden taş bir kapta ıslattığı üç hurmanın suyunu, yemeğini bitirdiğinde Hz. Peygamber'e ikram etmiştir.[547] Bir defasında da Hz. Peygamber'i güzel çorba yapan Farisî bir komşusu yemeğe davet eder. Hz. Peygamber "Âişe de gelsin mi?" diye sorunca adam "Hayır." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber daveti kabul etmez. Adam davetini yinelediğinde, aralarında yine aynı konuşmalar geçer. Farisî komşusu Resûlullah'ı üçüncü defa yemeğe davet ettiğinde artık Hz. Peygamber'in Âişe'yi getirme teklifini kabul etmiştir.[548] Hz. Peygamber için yemek hazırlayanlardan birisi de dadısı Ümmü Eymen'dir. Ümmü Eymen bir gün ekmek yapmak için un elerken Hz. Peygamber görüp bunun ne olduğunu sorar. Ümmü Eymen kendi bölgelerine ait bir yemek olduğunu ve Hz. Peygamber'e ekmek yapmak istediğini söyleyince, Hz. Peygamber bundan vazgeçmesini ister.[549]

Şâmî'nin verdiği bilgilerden sahâbîlerin sık sık Hz. Peygamber'in yemesi için hâne-i saâdet odalarına hediye olarak yiyecek bir şeyler gönderdikleri anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber bu yemekleri tek başına değil, yanında bulunan aile fertleriyle beraber yer, ashabıyla da paylaşmaya gayret ederdi. Bir gün Mikdâd b. Amr, azatlı cariyesi Sidre ile az miktarda bir hays (حيس)[550] yemeğini Ümmü Seleme'ye göndermiş, Hz. Peygamber ve yanındakiler doyana kadar yemiştir. Resûlullah'ın isteği üzerine Sidre de onlarla beraber yemiştir. Hz. Peygamber arta kalan yemeği evinde tutmamış, Mikdâd'ın misafiri olduğunu bildiğinden cariyeye, kalanı evine götürüp misafirlere ikram etmesini söylemiştir. Mikdâd'ın karısı ve Sidre'nin efendisi olan Dubâa' bint Zübeyr'in,[551] Resûlullah'ın amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib'in kızı olduğu anlaşılmaktadır.[552] Hz. Peygamber'e yemek hediye edenlerden biri olan Enes bir defasında olanları "Annem Ümmü Süleym içinde taze hurma olan bir sini ile beni Resûlullah'a gönderdi. Resûlullah siniden avuç avuç hurma alarak eşlerinin

---

[547] IX, 54.
[548] IX, 54. Nesâî, "Talâk", 23.
[549] VII, 96. Hz. Peygamber'in Ümmü Eymen'e yaptığı şeyden vazgeçmesini söyleme sebebi, Ümmü Eymen'in unu elekten geçirerek tanelerini ayırması ve ince unla ekmek yapmasıdır. Oysa ki, Hz. Peygamber ince unla değil elenmemiş içinde sert kabukları bulunan taneli unla ekmek yapılmasını istemektedir. Bk. Kamacı, *"Hâne-i Saâdet"*, s. 72.
[550] Taze hurma, tereyağı ve keş ile yapılan bir çeşit hurma tiridi.
[551] VI, 284.
[552] XI, 140.

odalarına gönderdi. Sonra oturdu ve kalanını yedi. İştahla yediği her halinden belliydi." şeklinde rivayet etmektedir.[553] Hz. Peygamber Ebû Eyyûb'un evinde kaldığı sırada, sahâbîler Ümmü Eyyûb'a, Resûlullah'a sevdiği yemeklerden daha çok ikram edebilme arzusuyla onun en sevdiği yemeğin ne olduğunu sormuşlardır. Ümmü Eyyûb da tafeyşel (طفيشل)[554] yaptıklarında bundan çokça yediğini söylemiştir.[555] Yine bir gün Hz. Peygamber, hanımlarından Meymûne'nin evinde iken İbn Abbas ve Hâlid b. Velîd yanına gelirler. Kızartılmış keler eti[556] getirilir. O sırada Meymûne'nin evinde bulunan bir kadın sahâbî, Hz. Peygamber'in keler eti yemeyi hoş görmeyeceğini düşünerek, ikram edilen yemeğin ne olduğunu ona söylemelerini ister. Keler eti olduğu söylenince Hz. Peygamber yemez, ancak yanındakilerin yemesine müsade eder. Bunun içindir ki Hâlid b. Velîd, keler etinden iştahla yemekte bir sakınca görmemiştir.[557] Resûlullah'ın keler eti yememekle birlikte zaman zaman çekirge yediği anlaşılmaktadır. Zira Enes, Hz. Peygamber'in hanımlarının kendisini çekirge toplamaya gönderdiklerini ve onları Hz. Peygamber için kızarttıklarını söylemiştir.[558] Bir defasında yine Hz. Peygamber, İbn Abbas ve Hâlid b. Velîd Hz. Meymûne'nin evine gittiklerinde Hz. Meymûne bir kap süt getirmiştir. Bir rivayette ise "Ümmü Akîk'in bize gönderdiği sütten size getireyim mi?" diye önce sorup sonra ikram ettiği bildirilmiştir.[559] Esmâ bint Yezîd, Hz. Peygamber'e yemek getirildiğini, kendisinin iştahı olmadığını söyleyerek yemekten imtinâ ettiğini, ancak Hz. Peygamber'in aç olduğu halde çekinerek böyle söylediğini anlayıp açlık ve yalanı biraraya getirmemesini istediğini ifade etmiştir.[560] Hz. Peygamber bir gün Ümmü Seleme'nin evindeyken Hz. Fâtıma sehîne (سخينة)[561] yapıp getirmiş, hep beraber yemişler, Hz. Peygamber de onlara dua etmiştir.[562]

Şâmî, mucizeler konusunu ele aldığı IX. ciltte "Hz. Peygamber'in yediği yemeklerin bereketlenmesi" başlığı altında Resûlullah'a yemek ikram eden pek çok kadından bahsetmiştir. Rivayetlerin tamamı, Resûlullah'ın dokunduğu az miktardaki bir yemeğin çok sayıda sahâbîye yetmesi ortak paydasına sahiptir. Şâmî, yemeğin

---

[553] VII,208.
[554] Et ve buğdaydan yahut yağ, un ve şekerden yapılan bir yemek. Şâmî, 'tafayşel'in bir çeşit çorba olduğunu da ifade etmiştir. Bk. III, 279.
[555] VII, 194; III, 275.
[556] Bir çeşit kertenkele.
[557] VII, 218.
[558] VII, 189.
[559] VII, 239.
[560] VII, 175.
[561] Un çorbası.
[562] VII, 304.

bereketlenmesi ile ilgili bu rivayetleri her ne kadar mucizeler bağlamında IX. ciltte zikretmişse de kaynakları delâil, hasâis gibi eserler değil, Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ gibi mûteber hadis kaynaklarıdır. Bir gün Ebû Talha karısı Ümmü Süleym'e Resûlullah'ı davet etmek için evde yiyecek bir şey olup olmadığını sorar. Ümmü Süleym biraz arpa olduğunu söyleyince onu yoğurup ekmek yapmasını söyler. Ümmü Süleym yuvarlak bir ekmek yapar. O sırada mescidde bulunan Hz. Peygamber'i çağırırlar. Beraberinde getirdiği 83 kişi yediği halde ekmek hala eksilmeden durur. Ekmekten en son Hz. Peygamber, Ebû Talha ve Ümmü Süleym yemişlerdir.[563] Başka bir rivayette ise bu yemeğin biraz ekmek parçası ve birkaç hurmadan ibaret olduğu ifade edilmektedir.[564] Yine Ümmü Süleym, Resûlullah'ın Zeyneb bint Cahş ile evlendiği günün ertesi sabahı yağ ve hurmadan hays hazırlayıp oğlu Enes'e vererek Resûlullah'a ve hanımına göndermiştir. Resûlullah, bu ikramı hanımıyla birlikte yemek yerine Enes'i sahâbîleri davet etmesi için göndermiştir. Gelenlerin hepsi yediği halde tabakta hala yemek kalmıştır. Hz. Peygamber kalanın yeni evlendiği hanımı Zeyneb'e verilmesini söylemiştir.[565] Yaşadıkları benzer bir olayı anlatan Câbir b. Abdullah, annesinin Hz. Peygamber için yemek yaptığını, onu davet ettiklerinde Resûlullah'ın yemeğe ashabından 50 kişi ile beraber geldiğini, gelenlerin onar onar yemek yediklerini ve herkes doyduğu halde yemeğin eksilmediğini ifade etmiştir.[566] Esmâ bint Yezîd b. Seken adlı kadın sahâbî Hz. Peygamber'i mescidde akşam namazı kılarken görünce eve gidip kemikli et ve birkaç ekmek alıp mescide gelerek Resûlullah'a ikram etmiştir. Resûlullah bu yemeğe ashabını çağırmış ve hep beraber yedikleri halde yemek eksilmemiştir.[567] Hendek Savaşı sırasında Ümmü Âmir el- Eşheliyye o sırada çadırında olan Hz. Peygamber'e bir tas hays yemeği göndermiştir. Hz. Peygamber önce ikram esnasında yanında bulunan hanımı Ümmü Seleme'nin yemekten yemesini istemiş, ardından yemek tasını alıp dışarı çıkarak sahâbîleri davet etmiş ve daveti işiten herkes gelip bu yemekten nasiblenmiştir.[568]

Şâmî'nin "mucizeler" bağlamında IX. ciltte zikrettiği bir grup rivayet, çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber'e deri kaplar içerisinde hediye edilen tereyağının uzun yıllar

[563] IX, 478. Bk. Ebû Ya'lâ, VII, 174; Zürkânî, VII, 44-52.
[564] IX, 489. Bk. Beyhakî, I, 416.
[565] IX, 481. Bk. Buhârî, "Nikâh", 65; Zürkânî, IV, 431, VII, 54.
[566] IX, 487.
[567] IX, 487.
[568] IX, 488.

dayanacak şekilde bereketlenmesi ile ilgilidir. Bu rivayetler incelendiğinde, bir tanesinin Müslim, bir diğerinin İbn Ebû Şeybe tarafından tahrîc edildiği, diğerlerinin ise Ebû Nuaym'ın *"Delâil"* ya da İbn Kesîr'in *"el-Bidâye ve'n-Nihâye"* isimli eserlerinden alındığı görülmektedir. İbn Ebû Şeybe'den alınan rivayet şu şekildedir: Ümmü Mâlik el-Ensariyye Hz. Peygamber'e bir tulum yağ getirmiş, Hz. Peygamber yanında bulunan Bilâl-i Habeşî'ye tulumu sıkıp yağı boşaltmasını emretmiştir. Ümmü Mâlik eve döndüğünde tulumun yağ ile dolu olduğunu görünce, Hz. Peygamber'in hediyesini kabul etmediğini düşünerek geri döner ve "Ya Resûlallah, benimle ilgili vahiy mi indi de hediyemi kabul etmedin?" diye sorar. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ümmü Mâlik'e "Müjdeler olsun, bu Allah'ın sana gönderdiği berekettir." buyurur.[569] Şâmî, Taberânî ve Beyhakî'yi kaynak göstermiş olmasına rağmen İbn Kesîr'in *"el-Bidâye ve'n-Nihâye"* isimli eserinde de tahrîc edildiği tespit edilen bir rivayetin detayları ise şu şekildedir: Ümmü Evs el-Behziyye adlı kadın sahâbî, Hz. Peygamber'e hediye olarak bir tulum yağ gönderdiğinde, Hz. Peygamber hediyesini kabul eder. Ancak tulumda biraz yağ bırakır ve içine üfleyerek bereketlenmesi için dua eder. Ümmü Evs, geri gönderilen tulumun içindeki yağın hiç eksilmediğini görünce, Hz. Peygamber'in hediyesini kabul etmediğini düşünür. Olayın aslını soruşturduğunda Resûlullah'ın duası vesilesiyle böyle olduğunu anlar. Rivayetin hitâmında rivayete konu olan yağın Hz. Ali ile Muâviye arasındaki anlaşmazlığa kadar bitmediğinin ifade edilmiş olması, hem 20-25 yıllık uzun bir süreye hem de fitne hadiselerine atıfta bulunması yönüyle dikkat çekmektedir.[570] Oysa ki aynı kadınla ilgili aynı bağlamda Müslim'in tahrîc ettiği hadis versiyonunda ise kadının adı Ümmü Mâlik el-Behziyye olarak zikredilmekte ve Hz. Peygamber'e tereyağ gönderen bu kadının, ne zaman çocuklarını doyurmak istese hediye olarak gönderdiği tulumun içerisinde hazırda yağ bulduğu, tulumu tamamen boşaltıp yağı başka bir yere aktardığında ise Hz. Peygamber'in "Eğer böyle yapmasaydın hep içinde yağ bulurdun." dediği ifade edilmektedir.[571] Bu üç rivayet incelendiğinde ilk bakışta farklı olaylar gibi anlaşılmakta, detaylı bir incelemeye tabi tutulduğunda ise Ümmü Mâlik el-Behziyye, Ümmü Mâlik el-Ensâriyye ve Ümmü Evs el-Behziyye isimlerinin aynı kadına işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu konudaki son rivayet Şâmî'nin ifadesiyle Ebû Ya'lâ ve Taberânî kaynaklı olup daha muahhar bir kaynak olan İbn Kesîr tarafından da tahrîc edildiği

[569] IX, 469; X, 252. Bk. İbn Ebû Şeybe, VI, 322; Taberânî, *el- Mu'cemü'l-kebîr*, XXV, 145.
[570] IX, 467. Bk. Taberânî, *el Mu'cemü'l-kebîr*, XXV, 145; İbn Kesîr, VI, 104.
[571] IX, 468. Bk. Müslim, İbn Hacer, *el-İsâbe,* VIII, 469.

görülmektedir. Bu rivayette söz konusu edilen kadın ise Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym'dir. İlgili rivayete göre Ümmü Süleym koyunlarının yağından bir tulum doldurarak cariyesiyle Hz. Peygamber'e gönderir. Hz. Peygamber'in yanındakiler tulumu boşaltıp geri verirler. Tulumu dolu ve içinden yağ damlar halde gören Ümmü Süleym cariyeye kızarak Resûlullah'a bu durumu sormaya gidince, Hz. Peygamber Ümmü Süleym'e "Senin nebîsini doyurduğun gibi Allah'ın da seni doyurması garibine mi gidiyor?" diye sormuş ve "Ondan ye ve yedir." buyurmuştur.[572] Rivayetin sonunda bahsedilen tulumdaki yağın bir ya da iki ay boyunca dayandığı belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in günlük hayatında en sık rastlanan olağanüstü unsurlardan bir tanesi yemeğin bereketlenmesidir. Hatta belki bu hususun onun hayatında olağan hale geldiği dahi söylenebilir. Ancak burada tereyağının bereketlenmesi dışında on yıllarca bitmemesi, dayanması gibi hususların dile getirildiği görülmekte, hatta Hz. Ali ve Muâviye'nin mücadele ettiği dönemler açıkça zikredilmektedir ki temelde yaşanmış bir hadiseye dayanmış olsa da bu rivayetlerin, bağlamından koparılarak farklı eklemelere maruz bırakıldıkları anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in ikramları kabul edip teşekkür etmekle birlikte, zaman zaman şüpheli gördüğü bazı durumlarda ikram sahibine sual sorduğu dikkatleri çekmektedir. Mesela, bir gün Ümmü Abdullah adlı kadın sahâbî Hz. Peygamber'e oruçlu iken bir bardak süt göndermiş, Hz. Peygamber getiren kişiden ikram sahibine gidip sütü nasıl temin ettiğini öğrenmesini istemiştir. Kadın kendi koyununun sütü olduğunu söyleyince Hz. Peygamber bu sefer de koyunu nereden elde ettiğini sordurur. Sonra sütü içer. İkram sahibi olan Ümmü Abdullah, sonrasında Hz. Peygamber'e gelerek bu sorgulamanın sebebini öğrenmek isteyince Hz. Peygamber, "Peygamberler ancak temiz olanı yemekle ve salih amel işlemekle emrolundular." diyerek durumu izah etmiştir.[573] Yine Hz. Peygamber'e hediye olarak yiyecek getirenlerden olan Abdullah b. Büsr isimli sahâbî annesi veya kız kardeşinin kendisiyle Hz. Peygamber'e bir hediye gönderdiğini, Hz. Peygamber'in de kabul ettiğini söylemiştir. Rivayetin detaylarını Abdullah şu şekilde zikretmiştir: "Annem beni bir salkım üzümle Hz. Peygamber'e gönderdi. Ben de üzümü yedim. Annem sonra bir vesileyle görüştüklerinde Resûlullah üzümden haberi olmadığını söyledi. Bu olaydan sonra Resûlullah ne zaman beni görse 'Seni yaramaz/hileci seni' diye çağırdı." demiştir.[574] Yine

[572] IX, 467. Bk. Ebû Ya'lâ, VII, 212; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXV, 120; İbn Kesîr, VI, 103.
[573] VII, 82.
[574] IX, 25.

bir gün Resûlullah ve ashabı bir kadının yanına uğrarlar. Kadın bir koyun boğazlayarak onlara yemek hazırlar ve dönüşte ikram eder. Sofraya ashabıyla beraber oturan Hz. Peygamber ağzına bir lokma alır ancak yutamaz. "Bu hayvan sahibinin izni olmadan boğazlanmış." buyurur. Kadın "Ya Resûlallah, biz Muaz'ın ailesi ile birbirimizden çekinmeyiz. Onlar bizden alır, biz de onlardan alırız." diyerek Resûlullah'ın zihnindeki istifhamı gidermek istemiştir.[575]

Sahâbîler Resûlullah'a hediye getirdiklerinde evde bulunan hanımlarının bazı sebeplerden ötürü hediyeleri kabul etmedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, bir gün Ümmü Sünbüle el-Eslemiyye adlı bir kadın sahâbî, Hz. Peygamber'e hediye olarak bir miktar süt getirmiştir. Hz. Peygamber o sırada evde değildir. Hz. Âişe "Resûlullah bize bedevîlerin yiyeceklerinden yemeyi yasakladı." diyerek sütü kabul etmez. Sonra Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir gelir. Hz. Peygamber Ümmü Sünbüle'ye elinde ne olduğunu sorar. Kadın "Sana hediye olarak getirdiğim süt." deyince, Hz. Peygamber doldurmasını söyler. Önce Hz. Âişe içer, tekrar doldurunca Hz. Peygamber içer. Hz. Âişe "Ya Resûlallah, sen bize bedevîlerin yiyeceklerinden yemeyi yasaklamıştın." deyince, Hz. Peygamber "Ey Âişe, onlar bedevî değiller. Onlar bizim sahra sakinlerimiz. Biz de onların şehir sakinleriyiz." buyurur. Hz. Peygamber daha sonra bu kadına bir miktar toprak tahsis etmiştir.[576] Yine bir gün Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin yanından çıkan bir kadın görür ve "Elindeki yemek mi?" diye sorar. Kadın Hz. Âişe'ye hediye etmek istediğini ancak onun reddettiğini söyler. Hz. Peygamber içeri girerek Âişe'ye neden böyle yaptığını sorunca, Hz. Âişe kadının ihtiyaç sahibi olduğunu ve ikram ettiği yemeğe kendisinden daha çok ihtiyacı olduğunu söyler. Hz. Peygamber cevaben "Keşke hediyesini kabul edip ona daha güzelini verseydin." buyurmuştur.[577]

Hz. Peygamber ashabıyla beraber yemek yerken gerekli hallerde yemek yeme âdâbı konusunda uyarılarda bulunurdu. Bilindiği gibi Hz. Peygamber bereketin yemeğin ortasına indiğini, bu yüzden yemeğin kenarından yenmesini tavsiye etmiştir. Bir gün ashaptan İkrâş b. Züeyb'in elinden tutarak Ümmü Seleme'nin evine gitti ve yemek olup olmadığını sordu. İçinde yaş hurma ve iç yağı olan bir kap getirildi. Hz. Peygamber yemeği önünden yerken, İkrâş kabın içinde elini dolandırmaya başlayınca Resûlullah sağ eliyle onun sol elini tutarak

[575] X, 53.
[576] VII, 50.
[577] IX, 27.

"Ey İkrâş, bir yerden ye, yemek aynı yemek." buyurdu.[578] Yine bir yemek sırasında bir kadın sahâbî sol eliyle yemek yiyince Hz. Peygamber katî bir şekilde uyarmış ve sağ elle yemesini söylemiştir. O günden sonra kadın bir daha sol eliyle yemek yememiştir.[579] Başka bir yemekte de Sübey'a el-Eslemiyye adlı kadın sahâbînin sol eliyle yediğini görünce "Onu Gazze illeti tutsun." dediği ve kadının Gazze'den geçerken tâûn hastalığına yakalanıp öldüğü rivayet edilmektedir. Şâmî'nin zikrettiği şu son rivayet, Hz. Peygamber'in sol elle yiyen sahâbîlere yönelik genel uyarılarının aksine bir beddua içermekte, kadının bu yüzden tâûn[580] hastalığına yakalandığı ifade edilmektedir. Şâmî'nin bu rivayeti X. ciltte zikretmiş olması başlı başına güvenirliliği konusunda bir hüküm vermektedir. Giriş kısmında da detaylıca ele alındığı üzere Şâmî, IX-X. ciltleri mucizelere ayrımış, XI ve XII. ciltlerde ise daha önce ilgili konularda zikretmediği şüpheli rivayetleri kullanmıştır. Bu nedenle Beyhakî'nin *Delâil* isimli eserinden iktibasla yer verdiği bu rivayeti farklı tarîkleri ile ilgili senet ve metin yönlü bir araştırmaya girmeden bu haliyle doğru kabul etmek mümkün görülmemektedir.[581]

II. Eğlence

Şâmî'nin dönemin eğlence kültürü konusunda verdiği rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber insanları eğlenmekten menetmemiş, hatta özellikle düğünlerde bizzat eğlence yapılmasını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber düğün ve bayram günlerinde cariyelerin ellerinde deflerle şarkılar söylemelerine veya gençlerin bir takım spor gösterileriyle eğlenmelerine müdahale etmemiştir. Şâmî, bu konuda detaylı rivayetler vermektedir. Buna göre Hz. Peygamber "Nikahı ilan edin, onu mescidlerde yapın ve def çalın. Bir koyunla da olsa ziyafet verin." buyurmaktadır.[582] Hz. Peygamber gizli evliliği de hoş görmemiş, düğünün ilan edilmesi maksadıyla def çalınarak "Size geldik, size geldik…" diye başlayan şarkının söylenmesini istemiştir. Bir gün Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin yanında kalan yetim kızın ne yaptığını sorar. Hz. Âişe onu evlendirdiklerini söyleyince, Hz. Peygamber "Onun yanında def çalıp şarkı söyleyen bir cariye götürseydiniz ya." buyurur. Hz. Âişe cariyenin şarkı olarak ne söylemesi gerektiğini sorunca da Hz. Peygamber "Size geldik, size geldik. Selam verirseniz selam veririz. Kırmızı altın olmasaydı bu kız köyünüze

[578] VII, 196.
[579] VII, 173.
[580] Veba hastalığı.
[581] X, 215. Bk. Beyhakî, VI, 239; Makrîzî, XII, 98.
[582] IX, 182.

gelmezdi. Esmer buğday olmasaydı kızlarınız şişmanlamazdı." beyitlerini hatırlatmıştır. Başka bir gün de Hz. Peygamber "Selam verirseniz selam veririz." diye şarkı söyleyen cariyelerle karşılaşınca onlara "Böyle demeyin, 'Hem size, hem bize selam verdi.' deyin." buyurmuştur. Bir defasında Hz. Peygamber, ensardan bir adamla evlenen bir kadını nikah sonrası eşinin evine götürdüğü sırada karşılaştığı Hz. Âişe'ye "Ey Âişe, eğlence yapmadınız mı? Ensar eğlenceden hoşlanır." buyurarak bir kez daha düğünlerde eğlence yapılmasında bir beis görmediğini ifade etmiştir.[583] Yine ensardan Rubeyyi' bint Muavviz b. Afrâ evleneceği gün Hz. Peygamber onun yanına gitmiş ve döşeğine oturmuştur. O sırada def çalıp Bedir savaşında şehit olan atalarını anan cariyelerden biri "Aramızda bir nebî var, yarın ne olacağını bilir." deyince Hz. Peygamber "Öyle deme, daha önce söylediğin şeyi söyle." buyurmuştur.[584]

Şâmî'nin Hz. Peygamber'in düğün ve eğlencelere karşı tavrını anlatırken oldukça detaylı bilgiler verdiği görülmektedir. Bir gün Resûlullah, sahâbîlerinden birinin düğününe gider, yeni evlilere dua eder ve başlarında def çalınmasını söyler. Def çalınarak eğlence yapıldıktan sonra içinde meyve ve şeker olan tabaklar getirilir ve insanların kapışması için saçılır. Kimse elini uzatmayınca Hz. Peygamber "Niçin kapışmıyorsunuz?" diye sorar. "Ya Resûlallah, sen yağmayı yasaklamadın mı?" diye sorduklarında, "Askerlerin savaşta yağma yapmasını yasakladım, düğünlerde değil." buyurarak yemişlerden toplamaya başlar ve diğer sahâbîler de katılarak hep beraber kapışırlar.[585] Düğünlerde def çalınmasıyla ilgili bir başka olayı da Neccâroğulları'ndan olan Ümmü Nubeyt isimli kadın sahâbî rivayet etmiştir. Buna göre, Neccâroğulları'ndan bir genç kızı ensardan biri ile evlendirdikleri gün Neccâroğulları kadınları ile bunu kutlamak için Ümmü Nubeyt, yanındaki defi çalıp şarkı söylemiştir. O sırada yanlarına gelen Hz. Peygamber ne olduğunu sormuş, düğün olduğunu anlayınca onları bundan men etmemiştir.[586]

Şâmî'nin eğlence ile ilgili rivayetlerini değerlendirdiğimizde def çalma ve benzeri etkinliklere sadece düğünlerde değil, bayram günlerinde de rastlamaktayız. Örneğin Ümmü Seleme, Hazrec kabilesine mensup olan ve Hz. Peygamber'in şairi olarak meşhur olmuş olan sahâbî Hassân b. Sâbit'in bir cariyesinin, ramazan bayramında saçları açık olduğu halde ve

[583] IX, 52.
[584] IX, 53.
[585] IX, 57.
[586] VII, 111.

elinde def var iken yanlarına geldiğini, engel olmak istediğinde Hz. Peygamber'in "Bırak onu ey Ümmü Seleme, her milletin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır." buyurduğunu rivayet etmektedir. Yine bir ramazan veya kurban bayramında Resûlullah Hz. Âişe'nin evine gelir. O sırada evde ensarın Buâs[587] harbinde söylediği şarkıları söyleyip def çalan, ancak şarkıcı olmayan iki cariye vardır. Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin yatağına uzanarak yüzünü diğer tarafa döner. O sırada gelen Hz. Ebû Bekir kızına "Resûlullah'ın evinde şeytan sesi mi?" diyerek kızınca, Hz. Peygamber "Bırak onları, her milletin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır." buyurur. Bir süre sonra Hz. Peygamber uyuyunca Hz. Âişe işaret ederek kızları odadan çıkarır. Yine bir bayram günü Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le beraber kılıç kalkan oynayan siyahîleri izlediği de İbn Kayyim'in rivayet ettiği bilgilerdendir.[588]

III. Süslenme

Araplar'da saç bakımı hususunda yağlama ve koku sürme işlemlerine oldukça önem verildiği dikkatleri çeken bir husustur. Öyle ki sahâbîlerden Ayyâş b. Rebîa Medine'ye hicret ederken kardeşleri Ebû Cehil ve Hâris b. Hişam onu geri çevirmek için annelerinin, Ayyâş geri gelinceye kadar gölgede oturmamaya ve saçını tarayıp yağlamamaya yemin ettiğini söylemişlerdir.[589] Ashaptan Utbe b. Ferkad'ın hanımı Ümmü Asım "Utbe'nin 4 hanımı vardı. Biz hepimiz güzel kokular sürer ve Utbe'den daha güzel kokmaya çalışırdık. Yine de bunu başaramazdık." diyerek dönemin süslenme anlayışında güzel kokunun önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymuştur.[590]

Zinet eşyaları denilen gerdanlık, bilezik, küpe, halhal gibi takılar da dönemin kadınının süslenme anlayışında koku kadar önemli bir yere sahiptir. Pek çok rivayette kadınların bu zinetleri kullandığına dair detaylar verilmektedir. Hz. Peygamber bir gün Hz. Âişe de yanında olduğu halde Zâtülceyş mevkinde konaklamıştır. Hz. Âişe konak yerinde kaybettiği Zıfâr boncuğundan[591] yapılmış olan kolyesini aramak için insanlar yola devam

[587] Medine'nin güneydoğusunda bulunan bir vahanın adı olup, burada hicretten 5 veya 6 yıl önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında cereyan etmiş olan ve her iki kabileden de pek çok kişinin ölümüyle sonuçlanmış savaş bu isimle anılmaktadır. Bk. Asri Çubukcu, "Buâs", *DİA,* İstanbul 1992, VI, 340.
[588] IX, 69. Bk. İbn Kayyim, I, 152.
[589] III, 226.
[590] II, 31; X, 36
[591] Zıfar: Yemen'de San'a yakınlarında bir şehir. Cez': Damarlı akik taşı. Zıfar bölgesine ait akik taşından bir kolye olduğu anlaşılmaktadır.

edemeyip şafak atıncaya kadar orada beklemek zorunda kalır.[592] İnsanların abdest alacak su bulamaması üzerine teyemmüme izin veren âyetlerin[593] nâzil olduğu bu gazvenin Benî Mustalik mi yoksa başka bir gazve mi olduğu konusu netlik kazanmamıştır.[594] Ancak Şâmî, bu olayın Zâtürrikâ‘ Gazvesi'nde gerçekleştiğini ifade etmektedir.[595]

Ayrıca Hz. Peygamber, kadınlara süslenmek maksatlı sahip oldukları bu zinet eşyaları için de zekât vermeleri gerektiğini söylemiş, zekât haricinde sadaka vermelerini de tavsiye etmiştir. Örneğin, bir bayram namazı sonrası hutbesinde Resûlullah, özel olarak kadınları sadaka vermeye teşvik etmiş, bunun üzerine kadınların en çok sadaka verdiği zinet eşyaları küpe, yüzük, halhal gibi takılar olmuştur.[596] Hatta bir rivayette bu takılar dışında kadınların ayak parmakları için de yüzük kullandıklarına dair ifadeler bulunmaktadır. İlgili rivayet şöyledir: Habeşistan'da bulunan ve kocası ölen Ümmü Habîbe'nin iddeti bitince Necâşî'nin elbise ve kokularıyla ilgilenen Ebrehe isimli cariyesi yanına girmek için izin ister ve Resûlullah'ın Ümmü Habîbe ile evlenmek istediğini bildiren bir mektup göndermiş olduğunu söyler. Bunu duyan Ümmü Habîbe sevincinden gümüş bileziklerini, iki ayağındaki halhalları ve ayak parmağındaki gümüş yüzükleri cariyeye vermiş ve "Allah sana da hayırlı müjdeler versin." diyerek ona dua etmiştir.[597]

IV. İbadet

a. Namaz

Şâmî, kadın sahâbîlerin Hz. Peygamber'le beraber mescidde cemaatle namaz kıldıklarını anlatan bir takım rivayetlere yer vermiştir. Hz. Âişe bu bağlamda kadınların örtülerine bürünmüş bir şekilde Hz. Peygamber'le beraber sabah namazını kılıp eve döndüklerini, karanlıktan dolayı kimsenin onları tanıyamadığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Kayle bint Mahreme de Hz. Peygamber'in sabah namazını şafak söktüğünde, yıldızlar henüz gökyüzünde parlarken kıldırdığını, namaz bittiğinde karanlıktan kendilerinin de erkeklerin de birbirlerini tanıyamadıklarını ifade etmiştir.[598] Ümmü Hişâm bint Hârise b. Nu‘mân "Ben Kâf sûresini Hz. Peygamber'in ağzından ezberledim. Onu sabah namazında

[592] VIII, 58. Bk. Taberî, VIII, 400.
[593] Mâide 5/6.
[594] Bk. Mehmet Boynukalın, "Teyemmüm", *DİA,* İstanbul 2012, XLI, 50-52.
[595] XII, 61.
[596] VIII, 320, 321.
[597] XI, 194.
[598] VIII, 81.

okurdu." der. Bu ifadeden kadının namaza düzenli olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.[599] Ebû Hüreyre de kadınların Hz. Peygamber ile beraber sabah namazı kıldıklarını, sonra örtülerine bürünerek çıktıklarını ifade etmektedir. Ümmü Süleym bint Hakîm adlı kadın sahâbî, kadınların Hz. Peygamber ile namaz kıldıkları günlere yetiştiklerini söylemiştir.[600] Ümmü Subeyye Havle bint Kays el-Cühenî isimli sahâbî ise cuma günü kadınların arkasında oturup Hz. Peygamber'in hutbesini dinlediğini ve mescidin arkasına oturarak Hz. Peygamber'in Kâf sûresini okumasını dinlediğini anlatmaktadır.[601]

Hz. Peygamber'in güneş ve ay tutulduğunda küsûf namazı kıldığı, onu gören kadın sahâbîlerin de hemen namaza durduğu anlaşılmaktadır. Bir gün Esmâ bint Ebû Bekir, güneş tutulurken Hz. Âişe'nin yanına gider. Diğer insanlarla beraber Hz. Âişe de namaz kılmaktadır. Ne olduğunu sorduğunda Hz. Âişe göğü işaret eder. Esmâ da hemen namaza durur. Sonra Esmâ'nın üzerine bir baygınlık hali gelir. Kendine gelmek için başından aşağı su döker. Hz. Peygamber namazı bitirince güneş tutulması ile ilgili bir konuşma yapmıştır.[602]

Hz. Peygamber'in namaz kıldığı esnadaki tutum ve davranışlarından ötürü uyarıda bulunduğu kadınlarla ilgili de Şâmî rivayetler zikretmiştir. Hz. Peygamber bir gün Batha'da namaz kıldırırken önlerinden geçmeye yeltenen bir kadına geçmemesini işaret etmiştir. Bunun üzerine kadın bir süre beklemiş, namaz bittikten sonra geçmiştir. Bir gün Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin odasında namaz kılarken Ümmü Seleme'nin önceki evliliğinden olan oğullarından Abdullah veya Ömer b. Ebû Seleme önünden geçecek olur. Ama Hz. Peygamber eliyle işaret edince geçmezler. Sonra Ümmü Seleme'nin küçük kızı Zeyneb bint Ebû Seleme geçmek ister. Hz. Peygamber ona da aynı şekilde işaret eder ama Zeyneb durmaz. Hz. Peygamber namazı bitince çocuklar arasındaki bu tavır ve davranış farklılığına dikkat çekmiştir.[603] Burada önünden geçmeye kalkanların Ebû Seleme ile Ümmü Seleme'nin çocukları oldukları, farklı bir rivayette Zeyneb'in Hz. Peygamber yıkandığı sırada yanına girmesi ve orada "küçük bir kız çocuğu" olarak tarif edilmesinden de hepsinin küçük yaşta oldukları anlaşılmaktadır. Ümmü Seleme Hz. Peygamber'e kadının üzerinde izar olmadan yani belin aşağısını ve yukarısını örten iki parçalı elbiseyle değil de, tek parçalı

[599] VIII, 123.
[600] VIII, 190.
[601] VIII, 225.
[602] VIII, 331.
[603] VIII, 107.

dikişsiz elbise ve başörtüsü ile namaz kılıp kılamayacağını sormuştur. Resûlullah, elbise yeterince bol ve uzun olup ayaklarına kadar geliyorsa kılabileceğini söylemiştir.[604]

b. Oruç

Şâmî'nin eserinde az da olsa kadınların oruç tutmalarına ilişkin bazı rivayetler tespit olunabilmektedir. Örneğin, Hz. Peygamber bir gün Ümmü Hânî'nin yanına girip bir bardak su ister. Suyu içtikten sonra bardağı Ümmü Hânî'ye uzatır, o da içer ve aslında oruçlu olduğunu söyler. Hz. Peygamber "Nafile oruç tutan kendi bilir. İsterse tutar, isterse bozar." buyurur. Bir gün Hz. Hafsa'ya hediye olarak bir koyun getirilir. Hz. Âişe der ki; "Biz o gün aslında oruçluyduk. Babasının kızı ne olacak, bana zorla orucumu bozdurdu." Hz. Peygamber geldiğinde durumu ona anlatırlar. Resûlullah, bozdukları nafile orucun yerine başka birgün oruç tutmalarını söyler.[605] Ümmü İshâk el-Ganeviyye, Hz. Peygamber'in yanında iken bir kap yemek getirilir. Beraber yerler. Hz. Peygamber, Ümmü İshâk'a kemikli bir et uzattığı sırada Ümmü İshâk oruçlu olduğunu hatırlar. Bir anda donup kalır. Ne elini yemeğe uzatabilmekte ne de çekebilmektedir. Sonra durumu bildirince Hz. Peygamber, "Orucuna devam et. Bu Allah'ın sana bir rızkıdır." buyurmuştur.[606]

c. Hac

Şâmî, Resûlullah'ın Veda haccına ve kendisine eşlik eden kadın sahâbîlerin durumuna dair detaylı bilgiler vermektedir. Hz. Peygamber'in, hac yolculuğu sırasında Arc denen mevkide konakladığında bir yanına Ebû Bekir, bir yanına da Hz. Âişe'nin oturduğunu, Esmâ bint Ebû Bekir'in de babasının yanına oturduğunu ifade eden bir rivayet bu hususa güzel bir örnektir.[607]

Esmâ bint Umeys, hamileliğinin son zamanlarında Resûlullah'la beraber hac yolculuğu için çıkmış, Zülhuleyfe mevkine geldiklerinde Muhammed b. Ebû Bekir'i doğurmuştur. Sonra, kocası Hz. Ebû Bekir'i Hz. Peygamber'e göndererek hac vazifesi için ne yapması gerektiğini sormuştur. Hz. Peygamber yıkanıp sargı bağlamasını, ihrama

[604] IX, 244.
[605] IX, 257.
[606] IX, 258.
[607] VIII, 460.

girmesini söylemiş, "Herkes ne yapıyorsa onu yaparsın, ancak Beytullah'ı tavaf edemezsin." diye de sözlerine eklemiştir.[608]

Umre yaptıkları halde Resûlullah'ın ihramdan çıkmadığını gören hanımı Hafsa, Hz. Peygamber'e "Ya Resûlallah, herkes umre yapıp ihramdan çıktı ama sen çıkmadın." deyince, Hz. Peygamber kıran haccına niyetlendiğine işaretle "Ben saçımı dağıttım, kurbanlığımı işaretledim. Onu kesmeden ihramdan çıkmam helal olmaz." buyurmuştur.[609] Hz. Peygamber'in hanımlarının hepsi temettu' haccına[610] niyet ettikleri için, hayızlı olan Hz. Âişe dışındaki hanımları da ihramdan çıkarlar. Hz. Fâtıma da kurbanlık getirmediği için ihramdan çıkmıştır.[611] İnsanlar hac için ihrama girdiklerinde Hz. Âişe de umre için ihrama girmiş ancak hayız görmüştür. Herkes umresini bitirdiği için ihramdan çıkıp tekrar hac için ihrama girene kadar umresini yapamadı. Bu duruma çok üzülerek ağladı. Resûlullah, ona gusül alıp ihrama girmesini söyledi. Böylece Hz. Âişe vakfesini yapmış, adetten temizlenince de tavafını gerçekleştirmiştir.[612]

Şâmî'nin naklettiği ilginç bir rivayete göre, Hz. Peygamber Arafat'ta olduğu vakit bazı kişiler onun oruçlu olup olmadığı hakkında tartışırlar. Resûlullah'ın amcası Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fadl bint Hâris'in aklına harika bir fikir gelir ve Hz. Peygamber'e bir bardak süt gönderir. Hz. Peygamber de sütü içer.[613] Böylece oruç konulu bu tartışma, Ümmü'l-Fadl'ın pratik zekasını ortaya koyan bu girişimiyle sona ermiştir.

Resûlullah, Arafat vakfesinden sonra Müzdelife'ye gelip Kuzah tepesi yakınlarına inmiştir. Burada vakfe yapıp ertesi günü şeytan taşlamak üzere Mina'ya geçeceklerdir. Ancak Hz. Peygamber, yaşlı ve zayıf kadınların Mina'ya gitmelerine izin vermiş, güneş doğmadan şeytan taşlamamalarını da özellikle tembihlemiştir. Erken giden kadınların arasında ümmehâtü'l-mü'minînden Sevde ve Ümmü Habîbe de bulunmaktadır. Ancak Ümmü Seleme ve Esmâ bint Ebû Bekir fecrden önce cemreyi taşlamışlardır. Şâmî, bunun için Hz. Peygamber'in onlara herhangi bir yaptırım uygulayıp uygulamadığı konusunda bir

[608] VIII, 453.
[609] VIII, 456.
[610] Bk. Salim Öğüt, "Hac", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, 389-397.
[611] VIII, 467.
[612] XI, 174.
[613] VII, 244; VIII, 470.

bilgi vermemiştir.[614] İbn Abbas, sabah olunca Hz. Peygamber'le beraber hareket etmeleri için Resûlullah'ın diğer hanımlarını da yanına getirmiştir.[615]

Şâmî, hac yolculuğu sırasında meydana gelen ilginç bir olayı da nakletmektdir. Hz. Peygamber, terkisinde amcasının oğlu Fadl b. Abbas olduğu halde, Müzdelife'den hareket eder. Yolda Has'am'lı, güzel bir kadın karşılarına çıkar. Kadın babasının binek üzerinde duramayacak kadar yaşlı olduğunu, onun yerine haccedip edemeyeceğini sorunca, Hz. Peygamber babasının yerine haccetmesini emreder. Bu arada Fadl ve kadın bakışırlar. Hz. Peygamber, bakmasın diye eliyle Fadl'ın yüzünü diğer tarafa çevirir. Hz. Abbâs, Hz. Peygamber'e "Amcaoğlunun boynunu büktün." deyince, Hz. Peygamber "Genç bir erkekle genç bir kadın gördüm. Haklarında şeytandan emin olamadım." buyurmuştur.[616] Yine benzer bir rivayette bir adam annesinin çok yaşlı olduğunu ve binek üzerinde duramayacağını söyler. Hz. Peygamber "Annenin borcu olsa öder miydin?" diye sorunca, adam ödeyeceğini söyler. Hz. Peygamber de "Öyleyse annenin yerine haccet." buyurmuştur.[617]

Hz. Peygamber'in Veda haccıyla ilgili Şâmî'nin zikrettiği bilgilerin bir kısmı oldukça detaylı fıkhî hükümlerden oluşmaktadır. Hz. Peygamber, hicretten sonra yalnızca bir kere hac yapmış olduğundan, sonraki nesilllerin hacla ilgili sorularını cevaplamak açısından bu tür rivayetlerin taşıdığı önem aşikardır. Öte yandan Şâfiî mezhebine mensup olan Şâmî'nin bu tür rivayetlerde seçici davrandığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Şâmî'nin verdiği detaylar şu şekildedir: Bayram günü geldiğinde Hz. Peygamber ziyaret tavafını gerçekleştirir. Hz. Âişe de hem sa'y, hem tavaf yapar. Bunlar hem umresi hem de haccı için yeterli olmuştur. Hz. Safiyye de o gün tavaf yapar ve hayız olur. Bu veda tavafı yerine geçer, tekrar veda tavafı yapmasına gerek kalmaz.[618] Hz. Peygamber cemreleri öğle namazından önce taşlamış, hanımları ise gece taşlamışlardır.[619] Bayramın 4. gecesinde Hz. Peygamber veda tavafını yapar. Hanımlarından Safiyye Hz. Peygamber'e hayız olduğunu bildirip ancak ziyaret tavafını yapabildiğini söyleyince, Hz. Peygamber bununla haccını tamamlamış sayıldığını ve yola çıkabileceğini söylemiştir. Bu sırada Hz. Âişe, Hz. Peygamber'den kendisine tek başına bir umre yaptırmasını ister. Hz.

[614] VIII, 472.
[615] VIII, 473.
[616] VIII, 474; IX, 43.
[617] VIII, 474.
[618] VIII, 480.
[619] VIII, 481.

Peygamber, yaptığı tavaf ve sa'yın hem umre hem hac yerine geçeceğini söylese de Hz. Âişe ısrar etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Abdurrahman b. Ebû Bekir'e Kâbe'ye en yakın harem sınırı olan Ten'im'den başlayarak ablası Âişe'ye umre yaptırmasını emretmiştir. Hz. Âişe umresini ancak gece tamamlayabilmiştir.[620] Veda tavafı gecesi Hz. Peygamber sabah namazını Mekke'de kılar. Ümmü Seleme tavafa güç yetiremeyecek şekilde rahatsız olduğunu söyleyince, "Eğer namazını kıldıysan, insanlar sabah namazını kılarken sen de deven üzerinde tavaf et." buyurur. Ümmü Seleme de öyle yapmış, "Ben de Resûlullah Kâbe'nin yanında namaz kılarken tavafımı yaptım." demiştir.[621]

Şâmî'nin hac konusunda naklettiği ilginç bir rivayete göre, Ukbe b. Âmir'in[622] kız kardeşi Kâbe'ye başı açık ve yalın ayak yürümeyi adamış ve abisinden bu durumu Hz. Peygamber'e sormasını istemiştir. Ukbe, bunu sorduğunda Hz. Peygamber, "Kız kardeşin hem yürüsün, hem bineğine binsin. Başını örtsün ve üç gün oruç tutsun. Allah'ın kız kardeşinin kendisine eziyet etmesine ihtiyacı yoktur. Bineğe binsin, bir deve de kurban etsin." buyurmuştur. Olayın İbn Abbâs'tan gelen rivayetine göre ise, Ukbe kız kardeşinin yürüyerek hacca gitmeyi adadığını, ancak buna güç yetiremeyeceğini söyleyince Hz. Peygamber, bineğe binip bir deve kurban etmesine hükmetmiştir.[623]

d. Zekât

Şâmî, kadınların Resûlullah'ın teşvikiyle sık sık sadaka verdiklerine dair pek çok rivayet nakletmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, bayram namazı kıldırmak için musallâya[624] giderdi. Önce namaz kıldırır, sonra oturanlara dönerek hutbe irad ederdi. Bir defasında musallâdan döndükten sonra kadınlara sadaka vermelerini tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber'in kadınları sadaka vermeye teşvik etmeden önce ahiret yurdundaki hesaba dikkat çektiği görülmektedir. Resûlullah'ın sözlerinin bitmesinin ardından kadınlar, gerdanlıklarını, küpe ve bileziklerini sadaka vermek için Bilâl'in torbasına atmışlardır. En çok sadaka verilen şeyin küpe, yüzük ve halhal gibi takılar olduğu görülür. Hz. Peygamber yine bir gün kadınlara hitab ederken, fıtrattan kaynaklanan bir takım zaaflarının üstesinden

---

[620] VIII, 484.
[621] VIII, 486.
[622] Çölde çobanlık yaparken hicretten sonra gelip müslüman olarak suffe ehline katılan, Muâviye zamanında Mısır valiliği yapmış olan ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in kâtiplerinden olan sahabî. Bk. Erdinç Ahatlı, "Ukbe b. Âmir", *DİA,* İstanbul 2012, XLII, 62-63.
[623] IX, 103-104.
[624] Bayram namazlarının cemaatle kılındığı büyük, boş bir arazi.

gelemedikleri için yaptıkları hataları telafi etmek üzere zakât ve sadaka vermelerini istemiştir. Resûlullah'ın ilgili sözlerinde çocuklarla birlikte toplumun en zayıf kesimi gibi görülmelerine rağmen kadınların esasen, yönetici güç olarak görülen erkekler üzerinde ne derece etkili olduklarına dikkat çektiği görülmektedir. Resûlullah konuşmasını bitirince evine dönmüş, müteakiben İbn Mes'ûd'un karısı Zeyneb, Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istemiştir. Bazı zinetlerini sadaka vermek istediğini, ancak kocası İbn Mes'ûd'un kendisi ve oğlu dururken başkasına sadaka vermesinin doğru olmayacağını söylediğini ifadeyle ne yapması gerektiğini sormuştur. Hz. Peygamber İbn Mes'ûd'u haklı gördüğünü ifade etmiştir.[625] Günümüzde kadınların örgün eğitime dahil edilmesi, meslek sahibi olup çalışma hayatına katılmış olmaları dolayısıyla artık farklı bir aile yapısı oluşmuştur. 14 asır öncesinde, istisnaları olsa dahi genel olarak kadının çalışma hayatında yer almadığı, ev işlerinden sorumlu olduğu bir dönemde erkeğe yüklenen rol evin geçimidir. Hz. Peygamber döneminde kadının, ailesinden gelen mal varlığı ile ya da özel bir takım yeteneklerinden ötürü mülk edindiğinde, günümüzde olduğu gibi aile bütçesine katkı sağlamakla vazifeliymiş gibi algılanmadığı dikkatleri çekmektedir. Bu yüzdendir ki varlıklı olan kadın, kendisi kadar geliri olmayan kocasına ve dahi oğluna sadaka vermek suretiyle yardım edebilmektedir. Hz. Peygamber, hem İbn Mes'ûd'un karısı Zeyneb'e hem de onunla beraber gelerek aynı şeyi soran ensardan bir kadına böyle yaparlarsa hem akrabaya iyilik sevabı, hem de sadaka sevabı olmak üzere iki sevab alacaklarını söylemiştir. Aynı olayı anlatan farklı bir rivayette ise Abdullah b. Mes'ûd'un karısının ismi Râita olarak zikredilmiştir. Bu rivayete göre, Abdullah b. Mes'ûd'un karısı Râita, zanaatkâr bir kadındı. Bir şeyler üretir ve tasadduk ederdi. Bir gün kocasıyla konuşurken kocası ve çocukları için yaptığı harcamalar sebebiyle sadaka vermekte zorlandığını ima etti. Abdullah b. Mes'ûd "Bunda senin için bir ecir yoksa yapmanı istemem." dedi ve bu durumu Hz. Peygamber'e sordular. Hz. Peygamber "Ailene yaptığın harcama için sana ecir vardır." buyurdu.[626] Kaynaklarda Abdullah b. Mes'ûd'un Zeyneb bint Ebû Muâviye es-Sekafiyye ve Râita/Rayta bint Abdullah isminde iki karısının olduğu ifade edilmiş olup,[627] sadaka verme konusunda her ikisi hakkında da aynı rivayetin nakledilmiş olması, rivayette yer alan "Abdullah ibn Mes'ûd'un karısı" ifadesi dolayısıyla yaşanan bir karışıklığı akla getirmektedir.

---

[625] VIII, 320-321.
[626] IX, 296.
[627] İbn Sa'd, VIII, 290.

Yakınlara zekât ya da sadaka verme hususunda kadınlar Hz. Peygamber'e başka sorular da yöneltmişlerdir. Örneğin Ümmü Seleme, Ebû Seleme'nin çocuklarına nafaka verdiğinde kendisi için ecir olup olmadığını sorunca Hz. Peygamber, onlara verdiği nafaka için sevab kazanacağını söylemiştir. Bu hadiselerden ihtiyaç sahibi olan yakın akrabaya da sadaka verilebileceği ve bundan sevab kazanılabileceği anlaşılmaktadır. Esmâ bint Ebû Bekir "Ya Resûlallah, Zübeyr'in bana verdiğinden başka malım yok. Sadaka vereyim mi?" diye sorunca, Hz. Peygamber "Sadaka ver. Eli sıkı olma. Yoksa sen de daraltılırsın." buyurmuştur.[628] Bir kadın Hz. Peygamber'e annesine sadaka olarak bir cariye verdiğini, ancak annesinin öldüğünü söyleyince Hz. Peygamber sadaka verme ecrini aldığını, cariyenin de miras olarak kendisine geri döndüğünü söylemiştir.[629]

Şâmî'nin zekât bahsinde zikrettiği kayıtlar, Hz. Peygamber'in kadınları, sahip oldukları takıların değeri nisab miktarını aştığı takdirde hassas davranmaları hususunda uyardığını ortaya koymaktadır. Bir gün ellerinde iki tane bileklik olan Yemenli bir kadın ve kızı gelir. Hz. Peygamber bunların zekâtını verip vermediklerini sorduğunda olumsuz yanıt alır. Hz. Peygamber "Allah'ın sizin kolunuza ateşten iki bilezik takması hoşunuza gider mi?" diye sormak suretiyle zekâtı verilmemiş olan malın hayırdan çok zarar getireceğini etkili bir şekilde hatırlatması üzerine kadınlar, bilezikleri çıkarıp Hz. Peygamber'in önüne bırakırlar ve "Bunlar Allah ve Resûl'ündür." diyerek zekât vermek istediklerini beyan ederler.[630] Ümmü Seleme altından zînetler taktığı halde Hz. Peygamber'e "Bunlar hazine midir?" demek suretiyle Tevbe sûresi 34. âyete telmihte bulunmuştur. İlgili âyette "Ey iman edenler! Bilin ki yahudi din bilginlerinin ve hıristiyan din adamlarının birçoğu halkın mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem verici bir azapla müjdele!" buyurulmaktadır. Hz. Peygamber, zekâtını verdiği takdirde âyette kastedilen hazine kapsamına girmeyeceğini ifade etmiştir. Fâtıma bint Kays isimli kadın sahâbî Hz. Peygamber'e 70 miskâl[631] altın olan bir gerdanlık getirip bundan zekâtını almasını istediğinde, Hz. Peygamber'in ondan 1.75 miskâl aldığını ifade etmiştir.[632] Yine bir kadın sahâbî Hz. Peygamber'e gelerek bir miktar takısı olduğunu,

---

[628] IX, 254.
[629] IX, 255.
[630] VIII, 396.
[631] 4.68 gr.
[632] IX, 251.

kocasının zengin olmadığını, bir de kardeşinin oğlu olduğunu, takılarının zekâtını onlara verip veremeyeceğini sorunca, Hz. Peygamber verebileceğini söylemiştir.[633]

Şâmî, Hz. Peygamber'in sık sık kadınları namaz, oruç, zekât gibi ibadetlere teşvik etmiş olmakla birlikte İslâm dininin hal-hareket ve ahlâk ile bir bütün olduğunun unutulmaması gerektiğini ortaya koyduğunu bildiren önemli bir rivayeti de ibadet bahsinde zikretmektedir. Ebû Hüreyre'den gelen ilgili rivayete göre bir kimse Hz. Peygamber'e "Ya Resûlallah, falanca kadın çok namaz kılar, oruç tutar, sadaka verir ama komşularına eziyet eder." deyince bu davranışlarının ibadetlerine rağmen onu doğrudan cennete kavuşturmayacağını bildirmiştir. Aynı kimse bu sefer "Falanca da az namaz kılar, az oruç tutar, az sadaka verir ama diliyle kimseyi incitmez." deyince de ibadetlerdeki eksik ve noksanlıklarına rağmen güzel ahlâkından ve rikkatinden ötürü ahirette güzel nimetlere kavuşabileceğine işaret etmiştir.[634] Esmâ bint Ebû Bekir annesi henüz müşrik iken yanına geldiğinde Hz. Peygamber'e, annesinin müslüman olmayı düşündüğünü söyleyerek ona iyilik yapıp yapamayacağını sormuştur. Hz. Peygamber annesine iyilik yapmasına izin vermiştir.[635]

V. Selamlaşma

Şâmî, Hz. Peygamber'in günlük hayatta insanlarla olan ilişkilerinden bahsederken onun ashabıyla selamlaştığını, kadınların yanlarına uğradığı zaman onlarla da selamlaşarak hatırlarını sorduğunu ifade etmektedir. Esmâ bint Yezîd adlı kadın sahâbî, kadınlarla beraber otururlarken Hz. Peygamber'in yanlarına uğrayıp selam verdiğini, bir gün de kendilerini eliyle selamladığını ifade etmiştir.[636]

VI. Biat

Şâmî, Hz. Peygamber'in kadınlardan biat alması hususunu ele alırken bir takım temel hususları zikretmiştir. Bunlardan ilki Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen bir takım şartlar üzerine biat almasıdır.[637] Şâmî'nin zikrettiği diğer bir husus ise Hz.

---

[633] IX, 252.
[634] IX, 315.
[635] IX, 317.
[636] VII, 146; IX, 370. İbn Mâce, "Zühd", 13; Ebû Dâvûd, "Edeb", 136.
[637] Bk. Mümtehine 60/12. "Ey Peygamber! Mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir."

Peygamber'in biat alırken hanımlarla musafahalaşmadığı hususudur.[638] Öte yandan Şâmî, IX. ciltte verdiği bu bilgilerin ardından X. ciltte Hz. Peygamber'in bir vesile ile iki kadından biat alırken musafahalaştığını bildiren ve Taberânî'ye dayandırdığı bir rivayete yer vermektedir. Şöyle ki, Ebû Kırsâfe[639] isimli sahâbî, annesi ve teyzesi ile yaşayan, geçimini koyunlarını otlatarak sağlayan yetim bir zat idi. Teyzesi ona Resûlullah'ın yanına gitmemesini tembihler, onu dininden ayırabileceğini söylerdi. Ama Ebû Kırsâfe onu dinlemeyerek her gün koyunları otlağa bıraktıktan sonra Resûlullah'ı dinlemeye giderdi. Sonunda müslüman oldu ve koyunlarının az süt verdiğini Resûlullah'a söyleyince Hz. Peygamber koyunları getirmesini söyledi ve memelerini okşadı. Bundan sonra koyunların sütleri çoğaldı. Teyzesi ve annesi olanları öğrenince müslüman olmaya karar verdiler. Resûlullah'a gelip biat ettiler. Resûlullah da onlarla musafaha etti.[640]

VII. Misafirlik

Şâmî, Hz. Peygamber'in zaman zaman ashaptan bazı kadınların evine gelerek yemek yediğine, orada abdest alarak namaz kıldığına veya kısa bir süre istirahat ettiğine dair bazı rivayetler nakletmektedir.

Şâmî, X. ciltte Enes'in, Hz. Peygamber'in kendi hanımları ve Ümmü Süleym hariç diğer kadınların evine girmediğine dair bir rivayetini nakletmiştir. Ancak diğer ciltlerde çeşitli vesilelerle evlerine misafir olup yıkanma, temizlik vb. ihtiyaçlarını giderdiği kadınlarla ilgili pek çok rivayet naklettiği görülmektedir. Örneğin, Rübeyyi' bint Muavviz[641] isimli bir kadın, evlendiği gün Hz. Peygamber'in onun evine geldiğini ve yatağına oturduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Resûlullah'ın Ümmü Süleym'in kız kardeşi olan Ümmü Haram'ın evine girdiği de bilinmektedir.[642] Enes'in annesi Ümmü Süleym ile teyzesi Ümmü Haram, Resûlullah'ın dedesi Abdülmuttalib'in karısı Selmâ'nın kabilesi olan Neccâroğulları'na mensup oldukları için soy bakımından Hz. Peygamber'in teyzeleri konumundaydılar. Bu sebeple Enes, Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym'i ziyaret ettiğini,

---

[638] IX, 392; V, 247-248.
[639] Asıl adı Vâsile b. el-Eska' olup Kinâneoğullarına'na mensup olan Leys b. Bekir'dendir. Hz. Peygamber Tebük seferi (9/630) için hazırlanırken gelip müslüman olmuş ve sefere katılmıştır. Suffe ehlinden olup onların en küçüğü olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Şam'a gitmiş ve hicrî 85 yılında 89 yaşında iken orada vefat etmiştir. Bk. İbn Sa'd, VII, 407-408.
[640] X, 31; Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, III, 1; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 162.
[641] Neccâroğulları'na mensup olup İyâs b. Bükeyr ile evlenmiştir. Hz. Peygamber'in gelip yatağına oturmasının düğün günü olduğunu ifade etmiş ve yanlarında def çalan iki de cariye olduğunu eklemişir. Bk. İbn Sa'd, VIII, 447.
[642] X, 444.

orada iken namaz vakti girdiği takdirde onların hasırları üzerinde namaz kıldığını ifade etmiştir.[643] Aynı şekilde Resûlullah zaman zaman Ubâde b. Sâmit ile evli olan Ümmü Haram'ın evine de gider, yemek yerdi. Bir gün yine oraya gittiğinde yemek yedi ve Ümmü Haram Hz. Peygamber'in saçını temizledi.[644] Hz. Peygamber bir süre uyuyakaldı. Uyandığında gülümsüyordu. Ümmü Haram nedenini sorunca Resûlullah, "Ümmetimden bazı insanların krallar gibi gemilere binerek Akdeniz'de cihada çıktıklarını gördüm." dedi ve onların cennetlik olduğunu haber verdi. Ümmü Haram onlardan olmak için dua isteyince Hz. Peygamber ona dua etti. Daha sonra tekrar uykuya dalan Hz. Peygamber yine gülümseyerek uyanınca bu sefer de ümmetinden bazı kişilerin İstanbul'u fethetmek için yola çıktığını gördüğünü ve onların da cennetlik olduğunu söyleyince Ümmü Haram onların arasında bulunmak için yine dua istedi. Ancak bu sefer Hz. Peygamber "Sen ilklerdensin." buyurdu. Gerçekten de Muâviye zamanında Ümmü Haram kocası Ubâde ile birlikte gemiye binerek Kıbrıs seferine katıldı ve gemiden indikten sonra bindiği katırın onu sırtından atması üzerine vefat ederek orada defnedildi.[645] Bu iki kadından birinin Hz. Peygamber'in süt annesi, diğerinin ise süt teyzesi olduklarını, bu sebeple Hz. Peygamber'in onların evlerine rahatça girip çıkabildiğini, yanlarında uyuduğunu ve onların da Hz. Peygamber'in başını rahatça temizlediklerini ifade eden bazı rivayetler bulunmakla beraber, Şâmî, süt annelik mevzusunun doğru olamayacağını, Hz. Peygamber'in bu iki kadının evine rahatça girip çıkmasının onların teyzeleri konumunda olmalarından ve Allah'ın ona özel olarak verdiği bir ruhsattan kaynaklandığını ifade etmektedir.[646]

Hz. Peygamber Mekke fethedildiğinde amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin evine konuk olmuştur. Detaylar şu şekildedir: Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym ve Ümmü Hânî Hz. Peygamber'i bir örtü ile örterler. Resûlullah gusleder, sonra da Ümmü Hânî'nin evinde dört rekat kuşluk namazı kılar.[647] Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel insanlar arasında Hz. Peygamber'in kuşluk namazı kıldığını söyleyebilecek tek kişi olarak Ümmü Hânî'yi bulduğunu söylemiştir. Ümmü Hânî, Hz. Peygamber'in fetih günü kıldığı sekiz rekât namazı ne daha önce, ne de daha sonra kıldığını gördüğünü söylemiştir. Rümeyse adlı kadın sahâbî bir gece Hz. Âişe'nin yanında kalmış, sabah Hz. Âişe'nin sekiz rekat namaz kıldığını

---

[643] IX, 374.
[644] VII, 122, 351; X, 79, 141.
[645] X, 79, 141. Ayrıca bk. M. Yaşar Kandemir "Ümmü Harâm", *DİA,* İstanbul 2012, XLII, 321-322.
[646] X, 444.
[647] VIII, 303.

görmüş, bunun ne namazı olduğunu sorduğunda Hz. Âişe "Ey Rümeyse, ben Resûlullah'tan böyle gördüm." demiştir.[648] Hz. Peygamber'in kuşluk namazı kıldığına kadınlardan Hz. Âişe, Ümmü Seleme ve Ümmü Hânî tanıklık etmişlerdir.[649] İbn Abbâs, "Doğrusu biz akşam sabah onuna beraber tesbih eden…"[650] âyetinin manasını Ümmü Hânî kendisine Hz. Peygamber'le yaşadığı bir olayı anlatmadan anlayamadığını söylemiştir. Olay şu şekildedir: Hz. Peygamber bir gün Ümmü Hânî'nin yanına girer ve abdest almak için bir leğen ister. Ümmü Hânî leğende hamur izlerini gördüğünü söyler. Sonra Hz. Peygamber kuşluk namazını kılar ve "Ey Ümmü Hânî, işte bu işrak namazıdır." buyurur.[651]

VIII. Hasta Ziyaretleri

Hz. Peygamber'in Medine'deki günlük hayatında hasta ziyaretlerinin yeri ve önemi herkesin malumudur. Şâmî'nin rivayetleri derlendiğinde, Hz. Peygamber'in bu güzel ameli erkek hastalarla sınırlandırmadığı, kadın hastaları da ziyaret ettiği dikkatleri çekmektedir. Hizâm b. Hakîm el-Ensârî'nin halası Ümmü'l-Alâ, hasta olduğu bir sırada Hz. Peygamber'in kendisini ziyaret ettiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber onun yanına girdiğinde kadın titremektedir. Neyi olduğunu sorunca, humma olduğunu söyler ve "Allah onu kahretsin." diye de ekler. Hz. Peygamber "Ona sövme, çünkü körükten çıkan ateş demirin pasını nasıl giderirse öylece insanın hatalarını giderir." buyurur. Ensardan bir kadını da humma sebebiyle ziyaret ettiğinde kadın hummanın kendisine çok eziyet verdiğini söyleyince, Hz. Peygamber yine aynı sözü söylemiştir.[652]

Osman b. Maz'ûn ölüm döşeğinde iken Hz. Peygamber onun yanına girip bir elbise ister ve üzerine örter. Osman, o sırada ensardan bir kadın olan Ümmü Muâz'ın evinde kalmaktadır. Kadın Hz. Peygamber'in ziyaretini şu şekilde detaylandırır: "Resûlullah Osman'ın üzerine kapanıp bir süre durdu, sonra doğrulup ağladı. Ev halkı da ağladı. 'Allah sana rahmet etsin ey Ebû Sâib.' dedi."[653]

---

[648] VIII, 305.
[649] VIII, 306.
[650] Sâd, 38/18.
[651] VIII, 301.
[652] VIII, 350.
[653] VIII, 356.

IX. Tahnîk

Hz. Peygamber'in ashabından bazı kişilerin yeni doğan bebeklere kız erkek ayırımı gözetmeksizin isim koyduğu, tahnîk yaptığı bilinmektedir. Mesela, ashaptan Yâsir b. Süveyd el-Cühenî, Resûlullah'ın verdiği vazife gereği seferde olduğu sırada karısı doğum yapar ve bebeği alıp Hz. Peygamber'e getirir. "Ya Resûlallah, babası seferde, adını sen koy." der. Hz. Peygamber bebeği alır, eliyle sıvazlar ve dua eder. "Adı Müsri' olsun, İslâm'da hızlı olsun." buyurur. Yine Zübeyr b. Avvâm'ın karısı Esmâ bint Ebû Bekir doğum yaptığında evden çığlıklar gelince Hz. Peygamber "Ey Âişe, herhalde Esmâ doğum yaptı. Ben koyana kadar ona ad koymayın." der ve bebeğe Abdullah adını verir. Hurma ile tahnîk yapar.[654] Bir gün Hz. Âişe "Ya Resûlallah, hanımlarına künye taktın, bana takmadın." deyince Hz. Peygamber "Kız kardeşinin oğlu Abdullah (İbn Zübeyr) olduğu için, sana 'Ümmü Abdullah' künyesini takalım." buyurmuştur. Böylece Hz. Âişe, Abdullah adındaki bu yeğenine ithafen "Ümmü Abdullah" olarak künyelenmiştir. [655]

X. Sohbet

Şâmî, Hz. Peygmaber'in kadınların sorularını dinleyip müşküllerini çözmek ve İslâm'ı tebliğ etmek üzere özel bir gün tahsis ettiğini ifade etmiştir. Detaylar şu şekildedir: Kadın sahâbîler, erkeklerin Hz. Peygamber'le çok rahat görüşebildiklerini, kendilerinin ise görüşemediklerini ifade ederek, Hz. Peygamber'den kendileri için özel bir gün ayırmasını talep ederler. Hz. Peygamber onlara söz verir ve bir gün onlarla biraraya gelerek tebliğde bulunur. O gün bir kadının 3 çocuğu öldüğü takdirde ateş ile arasına örtü olacaklarını söyler. Kadınlardan biri "ya iki çocuk?" diye sorunca iki çocuğun da aynı olduğunu söyler. Başka bir rivayette ise "bulûğa ermemiş 3 çocuk" kaydı düşülmüştür.[656]

XI. Şakalaşma

Şâmî, eserinde Hz. Peygamber'in çocuklara karşı olan muhabbetinden ve onlarla şaklaşmasından da örnekler vermiştir. Ümmü Hâlid bint Hâlid b. Saâd isimli kız çocuğu, üzerinde sarı bir gömlek varken babasıyla beraber Hz. Peygamber'in yanına gelir. Hz. Peygamber ona Habeş dilinde "güzel" der. Ümmü Hâlid, nübüvvet mührüyle oynamak

[654] IX, 361. Tirmizî, "Menâkıb", 44.
[655] IX, 363.
[656] IX, 137.

isteyince de izin verir.[657] Resûlullah ayrıca küçük kıza elbisen hayırlı ve bereketli olsun anlamında "Elbisen üzerinde eskisin." demiş ve küçük kızın bu elbiseyi uzun süre giydiği bildirilmiştir.[658]

Hz. Peygamber'in çocuklara olan sevgisi ve hoşgörüsü nahoş addedilebilecek durumlarda çok daha net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Amcası Abbâs'ın hanımı Ümmü'l-Fadl, kızı Ümmü Habîbe'yi Resûlullah'a götürmüş, bebek onun kucağında iken bevl edince Ümmü'l-Fadl'ın telaş edip tepki göstermesine karşın Resûlullah sakince su isteyip kirlenen yeri temizlemiştir.[659]

XII. İsim Değiştirme

Şâmî, Hz. Peygamber'in ismini değiştirdiği pek çok kadınla ilgili bilgi vermiştir. Hz. Peygamber'in kadınların isimlerini, anlamları güzel olmadığından veya çok iddialı isimler olduğundan değiştirdiği anlaşılmaktadır. Genel olarak bakıldığında ismi değişen kadınların çoğunun adının "Berre" olduğu ve Hz. Peygamber'in onların isimlerini "Zeyneb" olarak değiştirdiği dikkat çekmektedir. Şâmî'nin Hz. Peygamber'in ismini değiştirdiği kadınlara dair nakilleri şu şekildedir: İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre Hz. Ömer'in "Âsiye (عاصية)" isimli bir kızı vardı. Manası "isyan eden kadın" olduğu için Hz. Peygamber onun adını "Cemîle" olarak değiştirdi. Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb bint Ebû Seleme'nin adı "Berre (برة)" idi. "Çok iyi, çok temiz" manalarına gelen bu ismi, Hz. Peygamber "Kendini övüyor." diyerek Zeyneb olarak değiştirdi. Ümmehâtü'l-mü'minînden Zeyneb bint Cahş'ın ismi de "Berre" idi. Hz. Peygamber ona "Zeyneb" ismini verdi.[660] Cüveyriye bint Hâris'in ismi de "Berre" idi. Hz. Peygamber kendisi hakkında "Berre'nin yanından çıktı." denilmesinden hoşlanmazdı. Bu yüzden onun ismini "Cüveyriye" olarak değiştirdi.[661] Muhammed b. Amr b. Atâ, bir gün Zeyneb bint Ebû Seleme'nin yanına girer. Zeyneb', onun kız kardeşinin ismini sorduğunda Muhammed "Berre" olduğunu söyleyince, Zeyneb onun ismini değiştirmesini söyler. Sebep olarak da "Resûlullah Zeyneb bint Cahş'la evlendiğinde onun adı Berre idi, Resûlullah onun adını değiştirdi. Annem Ümmü Seleme ile evlendiğinde de benim adım Berre idi, annemin bana

[657] VII, 133.
[658] IX, 369.
[659] VIII, 23.
[660] IX, 358. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 286.
[661] IX, 358. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 225, 290.

böyle seslendiğini duyunca 'Nefislerinizi tezkiye etmeyiniz." buyurarak benim adımı da Zeyneb olarak değiştirdi. Sen de kız kardeşinin adını Resûlullah'ın değiştirdiği isimle değiştir. Onun adını Zeyneb koy." der.[662] Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre ümmehâtü'l-mü'minînden Meymûne'nin adı da "Berre" idi. Hz. Peygamber onu "Meymûne" olarak değiştirdi.[663]

XIII. Diğer

Bir siyer kaynağı olması hasebiyle Şâmî, eserinde Hz. Peygamber özelinde erkeklerin kılık kıyafetine ilişkin epeyce detay vermiştir. Kadınların giyim kuşamı ile ilgili bilgi bulmak ise samanlıkta iğne aramaya benzemektedir. Araştırmalarımız neticesinde bu konuda iki rivayet dikkat çekmektedir. İlgili ilk rivayette Esmâ bint Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in hicreti sırasında babası ve Hz. Peygamber için yemek hazırlarken sofraların ağzını bağlayacak ip bulamadığını, bu yüzden beline bağlamış olduğu kuşağını ikiye ayırarak biriyle yiyeceklerin, biriyle de su kaplarının ağzını bağladığını, bu sebeple kendisine "Zâtü'n-Nitâkayn"[664] lakabının verildiğini ifade etmiştir.[665]

Şâmî'de kadınların kıyafetleri ile ilgili zikredilebilecek bir diğer rivayet ise, Medine döneminde Benî Nadîr yahudilerinin şehirden sürgün edildikleri sırada kadınların üzerindeki kıyafetlerle ilgilidir. Şâmî, yahudilerin şehirden çıkışlarını anlatırken yahudi kadınların giydikleri kıyafetlerden ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. Buna göre kadınların üzerinde halis ipekten, ayrıca yeşil, kırmızı renkli kadife kumaştan elbiseler vardı. Bu elbiselerin usfûr (عصفر)[666] ile boyanmış olduğu anlaşılmaktadır. Şâmî, yahudi kadınların altın ve gümüş takılarla müzeyyen olduklarını ifade etmiştir.[667]

Şâmî'nin eseri, kadın nokta-i nazarından bir bütün halinde kadınların Hz. Peygamber döneminde nasıl seyahat ettiklerine dair önemli detaylar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Şâmî, Resûlullah'ın Medine'de bir grup adamdan deve satın aldığını, karşılığı olan hurmayı ise sonra göndermek üzere deveyi alıp götürdüğünü anlatırken, adamların deveyi tanımadıkları birine sattıkları için pişman olduklarına dair aralarında konuştuklarını ve bu

---

662 IX, 358. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred,* s. 286.
663 IX, 359. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred,* s. 290.
664 İki kuşaklı.
665 VII, 169.
666 Kurutulan çiçeklerinden kırmızı renkli bir boya elde edilen bir bitki türü. Bk. Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi,* s. 172.
667 IV, 324.

esnada onları duyan ve mahfe[668] içinde oturan bir kadının Hz. Peygamber hakkında "O adamın yüzünü ay gibi gördüm. Sizi aldatmaz. Ben bu devenin parasına kefilim." dediğini ifade etmektedir.[669] Yine benzer bir şekilde hristiyan bir kabileye mensup bulunan Adî b. Hâtem'in kız kardeşi serbest bırakıldığında memleketine dönmek üzere uzun yola mahfe içerisinde çıktığı bildirilmiştir.[670] Kadınların mahfe içerisinde seyahat ettiklerine dair bir örnek de Hz. Peygamber ile kızı Hz. Fâtıma'nın yolculuk yaptığı bir sırada Hasan ve Hüseyin'in çok ağlayarak durmaması ve Resûlullah'ın torunlarından birini kızından istediğinde Hz. Fâtıma'nın mahfe içerisinden çocuğu uzatması şeklindedir.[671] Yine bu konu ile alakalı bir olay da Huneyn Gazvesi sonrasında gerçekleşmiştir. Resûlullah'ın, müşrikleri takip etmeleri için gönderdiği süvari birliğinden olan Rebîa b. Rufey' adlı sahâbî, müşriklerden Düreyd b. Sımme'ye yetişerek devesinin yularından tutar ve o sırada hevdec içerisinde olduğu için Düreyd'i kadın sanar. Onun erkek olduğunu anlayınca devesini çöktürmüş ve öldürmeye yeltenmiştir.[672]

Hz. Peygamber'in borç istediği bir kadın olarak Şâmî, Havle bint Hakîm'in ismini zikretmiştir. Rivayet şu şekildedir: Hz. Peygamber bir bedeviden bir vesak[673] hurma karşılığında bir deve satın alır. Ücret olarak vermeyi düşündüğü hurmaları yerinde bulamayınca ashaptan Osman b. Maz'ûn'un karısı olan Havle bint Hakîm b. Ümeyye'ye bir sahâbî göndererek gerekli olan miktarda hurmayı borç olarak istemiştir.[674]

Şâmî'nin naklettiği rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber, kadın, çocuk, hür-cariye ayırımı gözetmeksizin ihtiyacı olan herkesin yardımına koşmuştur. Şâmî, cariye ve kölelerin bir ihtiyaçları olduğunda Hz. Peygamber'in elinden tuttuklarını ve Resûlullah'ın onlarla ilgilendiğini bildiren rivayetlere yer vermiştir.[675] Resûlullah, ihtiyaçlarını gidermek için dul ve fakirlerle bir arada bulunmaktan da imtina etmemiştir. Bir gün zihinsel engelli olduğu anlaşılan bir kadın Hz. Peygamber'in yanına gelir ve ona bazı ihtiyaçları olduğunu söyler. Hz. Peygamber "Nereye istersen, oraya gidelim." diyerek ayağa kalkar ve kadınla giderek derdine derman olur. Yine bir gün Hz. Peygamber ashabından bir kişiyle beraber

[668] Deve, fil gibi hayvanların sırtına konulan ve kadınların daha rahat ve güvenli bir şekilde seyahat etmelerini sağlayan bir tür kabin. "Hevdec" de aynı manada kullanılmaktadır.
[669] IX, 404.
[670] VI, 376-377.
[671] X, 42.
[672] V, 334.
[673] 1 vesak=60 sa'. 30 sa'=2.7 lt.
[674] VII, 20.
[675] VII, 6, 35; IX, 371.

mescidden eve doğru giderken bir kadın ve çocuğu yanlarına gelerek bir ihtiyaçları olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber bu kadın ve çocuğun derdini dinleyerek müşküllerini çözüme kavuşturmuştur.[676]

Hz. Peygamber'in kadınların eşleri ve aileleri ile ilgili meselelerini dinleyip çözüme kavuşturduğu görülmektedir. Şâmî, ilgili bir rivayeti şu şekilde kaydetmiştir: Bir kadın Resûlullah'a gelerek kocasını sevmediğini söyler. Hz. Peygamber adamı çağırıp karısıyla alınlarını birleştirir ve "Allahım, aralarına ülfet ve sıcaklık ver. Onları birbirine sevdir." diye dua eder. Bir müddet sonra kadın Resûlullah'a rastlayınca ayaklarına kapanır. Hz. Peygamber kocasıyla arasının nasıl olduğunu sorunca ise "Şu anda bana ondan daha sevimli hiçbir şey yok." diye cevap verir. Bunun üzerine Resûlullah "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın Resûl'üyüm." buyurur. Benzer bir rivayette ise karı kocanın beraber gelerek birbirlerini sevmediklerini söyledikleri ifade edilmiştir. Bu rivayete göre kadın Resûlullah'a "Bu benim kocam. Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, bana ondan daha sevimsiz kimse yoktur." der. Adam da karısı hakkında aynı şekilde konuşur. Hz. Peygamber onları birbirlerine yaklaştırarak dua eder. Daha yanlarından ayrılmadan kadın "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, Allah bana ondan daha sevimli gelen bir şey yaratmamıştır." der. Kocası da aynı şekilde cevap verir.[677]

Şâmî, eserinde kadınların elişi yaptıklarına dair ifadelere de yer vermektedir. Bir defasında bir kadın kendi ördüğü bir hırkayı Hz. Peygamber'e getirerek "Size giydireyim." demiş, Hz. Peygamber de onun hediyesini kabul etmiştir.[678]

---

[676] IX, 371.
[677] X, 210. Bk. Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 460; Beyhakî, VI, 229; Makrîzî, XII, 64-65.
[678] VII, 305.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: HZ: PEYGAMBER'İN AİLESİNDEKİ KADINLAR

I. Kızları

Hz. Peygamber'in kız ve erkek çocuklarının sayısı ve doğum sırasına ilişkin kaynaklarımızda pek çok farklı rivayet bulunmaktadır. Şâmî, bu ihtilaflı rivayetleri bir bir zikretmiştir. Ancak ihtilaflar bir tarafa bırakıldığında öne çıkan görüş, Hz. Peygamber'in 3 oğlu ve 4 kızı bulunduğu yönündedir. Hz. Hatice'den olan çocukları Kâsım, Abdullah, Zeyneb, Rukıyye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma'dır. Diğer oğlu İbrahim'in annesi ise Mâriye'dir. Bilindiği gibi Resûlullah'ın erkek çocukları küçük yaşlarda vefat etmişler, kız çocukları ise evlenecek çağa yetişmişlerdir. Kızlarının hepsi evlenmiş ancak Zeyneb, Rukıyye ve Ümmü Gülsüm; Hz. Peygamber'den önce ve genç yaşlarda iken vefat etmişlerdir. Bu sebeple gerek Şâmî'de gerek diğer siyer kaynaklarında haklarında sayılı birkaç bilgiden fazlası bulunmamaktadır. Bu bilgiler de kızlarının evlenmesi, hicret etmeleri, varsa çocukları ve vefatlarıyla sınırlıdır.

Şâmî'nin verdiği bilgiler ışığında anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber kızlarıyla her fırsatta sohbet eder, fikirlerini sorar, özellikle evlilik gibi önemli bir konuda kızlarının görüşünü sormadan hareket etmezdi. Bu hususta bir rivayet, Hz. Peygamber'in evlilik hususunda kızlarının fikrini alırken bunu yüz yüze gerçekleştirmediğini, farklı bir yöntem kullandığını ifade etmesi yönüyle ilginçtir. Şâmî, bir kişi Hz. Peygamber'in kızlarından birisine talip olduğunda, Resûlullah'ın kızının perdesinin önüne oturup "Falanca falancayla evlenmek istiyor." şeklinde kızının ve ona talip olan kişinin ismini zikrettiğini ifade etmektedir. Şâmî'nin devamında ifade ettiğine göre kızı perdeyi oynatırsa Hz. Peygmaber onu evlendirmezdi. Ancak sessiz kalırsa, bu razı olduğunu gösterirdi.[679] Özellikle zengin ve nüfuzlu olmayan kesim arasında kadınlarla ilgili mutlak karar merciinin erkekler olduğu bir toplumda, Hz. Peygamber'in istemedikleri bir evliliğe kızlarını zorlamaması sadedinde bu rivayet önem arzetmektedir. Ataerkil bir toplumda evlilik gibi bir hususta bir babanın kızıyla yüzgöz olmak istememesi anlaşılabilecek bir özelliktir. Babaların bu hususta kızlarının görüşünü sorma meselesini hanımlarına, çocukların annelerine bıraktıkları bilinen bir hususdur. Hz. Hatice'nin Mekke yıllarında vefat etmiş olması Ümmü Gülsüm ve Fâtıma'nın

[679] IX, 46, 184.

evliliğinde bunu yapamayacağı anlamına gelmektedir. Bu noktada kızlarının iradesini doğru bir şekilde yansıttıklarından emin olmak adına Şâmî rivayetinin zahiri ile yetinmek mümkün değildir. Bu noktada hayal gücü devreye girerek talip olan kişiden açık bir şekilde öncesinde kızlarının haberdar oldukları, bunu düşündükleri, karar verdikleri bir aşamada Hz. Peygamber'in nihai kararlarını öğrenmek adına böyle bir yola başvurduğu, soruyu sorduğu anda kızının perde arkasında olduğundan ve konuyu daha önce zihninde muhakeme ettiğinden emin olduğu bir ön kabul olarak zikredilebilir.

Şâmî'nin yer verdiği bir rivayete göre Zeyneb'in, teyzesinin oğlu Ebü'l-Âs ile evlenmesini, annesi Hz. Hatice istemişti. Muhtemelen Hz. Hatice bu durumu kızıyla görüşmüş ve onun rızası olduğuna kânî olduktan sonra durumu Hz. Peygamber'e açmıştır. Resûlullah, kızının evliliği gibi önemli bir hususta annesi Hatice'nin yaklaşımını olumlu bulmuş ve teklifine karşı çıkmamıştır. Zeyneb küçük yaşta Ebü'l-Âs ile evlenmiş, İslâm geldikten sonra müşrikler Ebü'l-Âs'a gelerek karısını boşamasını, buna karşılık olarak Kureyş'in hangi kızını isterse ona vereceklerini söylemişseler de Ebü'l-Âs "Vallahi beni mutlu eden karımı asla boşamam. O bana Kureyş'in tüm kadınlarından daha iyidir." diyerek onların teklifine asla yanaşmamıştır. Bedir'de esir düşen Ebü'l-Âs fidyesiz serbest bırakılıp karşılığında karısını Medine'ye göndermesi istenince, Zeyneb hicret için yola çıkar. Ancak hamile olan Zeyneb, peşinden yetişen müşriklerin onu devesinden düşürmesi sonucunda düşük yapar ve hicret gerçekleşmez. Daha sonra Hz. Peygamber'in azatlısı Zeyd b. Hârise gelerek Zeyneb'i Medine'ye götürür. Ebü'l-Âs müslüman olunca, Resûlullah onu kızı Zeyneb ile hicrî 7. yılda mehirsiz olarak tekrar evlendirmiştir.[680] Ne yazık ki birbirini seven ve sevgilerine sahip çıkan bu iki güzide insan kavuştuktan sonra uzun zaman geçmeden, Zeyneb 8/629 yılında 31 yaşında iken hicret ederken yaptığı düşük sebebiyle vefat etmiştir. Cenazesini Ümmü Eymen, Sevde bint Zem'a ve Ümmü Seleme yıkar. İslâm döneminde bilinen ilk tabut Zeyneb için yapılır. Namazını Resûlullah kıldırır, kızıyla beraber kabre iner. Hz. Zeyneb ve Ebü'l-Âs'ın kızları olan Ümâme'yi, babası Ebü'l-Âs vefat ederken dayısının oğlu olan Zübeyr b. Avvâm'a vasiyet etmiştir. O da Ümâme'yi Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra Hz. Ali ile evlendirmiş ancak bu evlilikten bir çocuk dünyaya gelmemiştir.[681] Hz. Ali'nin şehit olmadan önce yaralıyken yaşça kendisinden bir hayli küçük olan Ümâme'ye

[680] XI, 29-30.
[681] XI, 31.

kendisinden sonra evlenmemesini, evlenirse de Muğîre b. Nevfel'in sözünden çıkmamasını vasiyet etmiş olması önemli bir detaydır. Ümâme'ye Muâviye talip olduysa da, Muğîre kendisinin ondan daha hayırlı olduğunu söyleyerek Ümâme'yle evlenmek istemiştir. Nihayet Muğîre ile Ümâme evlenmiş ancak Ümâme'nin bu evlilikten çocuğu dünyaya gelmemiştir.[682] Muğîre b. Nevfel'in Hz. Peygamber'in amcası Hâris b. Abdülmuttalib'in torunu olan Muğîre b. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib olduğu anlaşılmaktadır.[683] Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'le ilgili pek çok rivayet meşhur olmuşken Ümâme'ye olan sevgisi ihmal edilmiş gözükmektedir. Oysa ki kaynaklarımızda Ümâme ile ilgili de detaylar mevcuttur. Bir tanesi şöyledir: Hz. Peygamber'e bir gün boncuk ve altın işlemeli bir gerdanlık hediye edilmişti. Hanımları bu gerdanlığı çok beğendi. Resûlullah, "Bunu ehl-i beytimden en sevdiğimin boynuna takacağım." dedi. Hz. Âişe diğer hanımlarından birinin boynuna takacağını düşünerek bakmaya dayanamadı ve başını önüne eğdi. Diğer tüm hanımları da aynı şekilde düşünüyorlardı. Hz. Peygamber gerdanlığı torunu Ümame'ye takınca herkes bu durumdan hoşnut olmuş ve derin bir nefes almışlardır.[684]

Şâmî'nin Resûlullah'ın kızlarından Rukıyye ve Ümmü Gülsüm ile ilgili olarak naklettiği rivayetler birkaç cümleyle sınırlı olacak kadar azdır. Bilindiği gibi Rukıyye ve Ümmü Gülsüm Ebû Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikahlanmışlar ancak düğün henüz tamamına ermemişti. Tebbet sûresi nâzil olunca Ebû Leheb oğullarından Hz. Peygamber'in kızlarını boşamalarını istedi. Bundan sonra Resûlullah, "Muhakkak ki Allah kızımı Osman ile evlendirmem için bana vahyetti." buyurarak Rukıyye'yi Hz. Osman'la evlendirdi.[685] Şâmî, ayrıca Rukıyye'nin çok güzel bir kız olduğunu da zikretmektedir. Bir gün Resûlullah, Üsâme b. Zeyd ile onlara bir kap et gönderdiğinde Üsâme de onlardan daha güzel bir çift görmediğini söylemiştir. Rukıyye, Hz. Osman'la beraber Habeşistan'a ve Medine'ye hicret etmiştir. Habeşistan hicreti sırasında bir kadın Hz. Peygamber'e, kızı Rukıyye'yi bir merkebin üzerinde giderken gördüğünü ve Hz. Osman'ın da merkebi sürdüğünü söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Allah onlara büyük bir nimet lutfetti. Osman, Lut'tan sonra ailesiyle beraber Allah'a hicret eden ilk kişidir." buyurmuştur.[686] Rukıyye'nin Habeşistan'da dünyaya gelen oğlu Abdullah iki yaşında iken vefat etmiştir. Bedir Gazvesi sırasında Hz.

---

[682] XI, 32.
[683] XI, 138.
[684] XI, 32.
[685] XI, 33.
[686] Beyhakî, II, 297; İbn Asâkir, XXXIX, 29-30.

Rukıyye'nin ağır bir şekilde hasta olması sebebiyle Hz. Osman savaşa katılamamış ve Rukıyye bu hastalıktan vefat etmiştir.[687]

Şamî'nin Resûlullah'ın kızı Ümmü Gülsüm hakkında verdiği bilgiler Rukıyye ile ilgili olanlardan daha da azdır. Rukıyye'nin vefatından sonra Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye Cebrâil'in kendisine "Allah sana Rukıyye'nin mehrinin aynısıyla kız kardeşi Ümmü Gülsüm'ü Osman'la evlendirmeni emretti." dediğini söylemiştir.[688] Ümmü Gülsüm hicrî 3. yılda Hz. Osman ile evlenmiş, ancak çocukları olmamıştır. Hicrî 9. senenin şaban ayında vefat etmiştir. Resûlullah kızının kabrinin başında durmuştur. Onu kabre Hz. Ali, Fadl ve Üsâme indirmişlerdir.[689] Şâmî'nin eserinde Ümmü Gülsüm ile ilgili başka herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Bilindiği üzere hadis ve siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Âişe ile ilgili rivayetler, diğer eşlerinkiyle kıyas edilemeyecek derecede fazladır. Benzer bir durum Hz. Peygamber'in kızlarından Hz. Fâtıma için de geçerlidir. Şâmî'nin eserinde Hz. Fâtıma ve onun evliliği ile ilgili oldukça detaylı anlatımlar bulunmaktadır. Buna göre 15 yaşlarında olduğu sırada Hz. Fâtıma'yı önce Hz. Ebû Bekir ve ardından Hz. Ömer istemiş, ancak Resûlullah Hz. Ali'ye "Ey Ali, o senin." diyerek kızını vermiştir.[690] Farklı bir rivayete göre ise Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'yı kızı Hz. Âişe aracılığı ile, aynı şekilde Hz. Ömer de kızı Hafsa aracılığı ile istemiş, ancak Hz. Peygamber onlardan yüz çevirerek kabul etmemiş, onlar da Fâtıma'yı istemesi konusunda Hz. Ali'yi yüreklendirerek Hz. Peygamber'e göndermişlerdir. Hz. Ali utanarak gelip Resûlullah'tan kızını istemiş, Resûlullah da kızını ona vermiştir.[691] Şâmî, Taberânî'nin sika ricalle rivayet ettiğini bildirmek suretiyle Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'yı Cebrâîl'in bildirmesiyle Hz. Ali ile evlendirdiğini ifade eden bir rivayete yer vermiştir. Yukarıda Ümmü Gülsüm ile ilgili de benzer bir rivayete yer verildiğini zikretmiştir. Oysa ki Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Hz. Ali ile ilgili pek çok rivayette olduğu gibi bu rivayette de hadis münekkitleri açısından önemli problemler bulunmaktadır. Hadisin bir tarîki, hadis münnekkidi olan İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *Mevzûât* isimli eserinde yer almaktadır. Elbette hadisin farklı tarîkleri de mevcuttur. Tarihî

---

687 XI, 34.
688 İbn Hacer, *el-İsâbe,* VIII, 461.
689 XI, 36.
690 XI, 37.
691 XI, 39. Şâmî, ilgili rivayeti Taberânî'nin sika ricalle naklettiği ön bilgisi ile zikretmiştir. Heysemî'nin de aynı ifadeyle hadisi eserinde tahrîc ettiği görülmektedir. Bk. Taberânî *el-Kebîr,* X, 156; Heysemî (ö. 807), *Mecme'uz-zevâid* (nşr. Hüsameddin el-Kutsî), I-X, Kâhire 1994, IX, 204.

açıdan ihtiyatlı olunması gerektiği aşikar olmakla birlikte nihâî noktada karar verebilmek adına daha dakîk bir araştırmanın gerektiği ortadadır.[692]

Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma ile 480 dirhem mehirle evlendiği verilen bilgiler arasındadır. Hz. Peygamber düğün hazırlıklarını yürütenlere, bu paranın üçte ikisini kokuya, üçte birini ise elbiseye ayırmalarını emretmiştir.[693] Bir diğer rivayette ise Hz. Peygamber'in 480 dirhemden üç avuç alarak koku almaları için Ümmü Eymen'e verdiği, gerisinin de gelin için harcanmasını emrettiği nakledilmektedir.[694] Mehrin tamamının kokuya ayrılmasını emrettiği bazı rivayetler varsa da Şâmî bunların zayıf rivayetler olduğunu belirtmiştir.[695] Tüm bu gelişmelerin ardından Resûlullah, hanımlarının yanına gidip kızı Fâtıma'yı Ali ile evlendirdiğini söyler ve onu düğün için hazırlamalarını kastederek "Gerisi sizin." buyurur. Hanımları kalkıp düğünlerde giyilen süslü özel bir elbiseyi Hz. Fâtıma'ya giydirirler, kendi gerdanlıklarından takarlar. Şâmî'nin anlatımlarından bu hazırlıkların, Hz. Fâtıma'nın gelin gideceği evde yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira hanımları hazırlıkları bitirip evden ayrıldıklarında Hz. Peygamber perde arkasından Esmâ bint Umeys'i farkederek kim olduğunu sormuştur.[696] Esmâ "Kız bu gece zifafa girecek. Ona yakın bir kadının bulunması gerekir, bir şeye ihtiyacı olursa giderir." deyince Hz. Peygamber ona dua etmiştir. Ayrıca Esmâ, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali evlendiğinde evin zeminine kum yayılmış olduğunu da nakletmiştir.[697] Daha sonraları Hz. Ali Esmâ bint Umeys'e talip olmuş, ancak Fâtıma bunu Resûlullah'a söyleyince Hz. Peygamber "Esmâ'nın bize eziyet etmeye hakkı yoktur." buyurmuştur.[698] Aynı şekilde Hz. Ali'nin Ebû Cehil'in kızına da talip olduğu, ancak Hz. Peygamber'in buna müsade etmediği de bilinmektedir.

Şâmî'nin nakletmiş olduğu bilgilere göre Hz. Fâtıma'nın çeyizi bir yorgan, dışı deri kaplamalı, içi lif dolu bir yastık, bir öküz, bir ibrik ve iki su tulumu idi. Evde yere serilmiş bir koç postundan başka bir şey yoktu. Hz. Ali bu postun bir kenarında uyuduklarını, bir kenarında ise Hz. Fâtıma'nın hamur yoğurduğunu söylemiştir. Zira Şâmî, Hz. Peygamber'in, ev içindeki hizmeti kızına, ev dışındaki işleri ise Hz. Ali'ye verdiğini ifade etmiştir.[699]

---

[692] XI, 38. Ayrıca bk. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (ö. 597/1201), *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahmân Muhammed Osman), I-III, y. y, 1966-68, I, 418.
[693] XI, 38
[694] XI, 40.
[695] XI, 37.
[696] XI, 43.
[697] XI, 42.
[698] XI, 45.
[699] XI, 41.

Bununla beraber Hz. Ali annesi Fâtıma bint Esed'e hanımı Fâtıma'ya su getirme ve bazı ihtiyaçlar için yardım etmesini, Fâtıma'nın da ona ev içi hizmetlerinde, un öğütme ve hamur yoğurmada yardım etmesini söylemiştir.[700] Bir gün ev için yapılması gereken işlerden dolayı Hz. Ali çok yorulur ve hanımından kendisi için babasından bir hizmetçi istemesini rica eder. Fâtıma da un öğütmekten ellerinin su topladığını ve asıl kendisinin hizmetçiye ihtiyacı olduğunu söyleyerek babasına gider ama bir şey diyemez. Bir süre sonra ikisi beraber Hz. Peygamber'e giderek durumu anlatırlar. Resûlullah, esirleri satıp ashâb-ı suffe için harcayacağını ve hizmetçi vermek yerine onlara daha hayırlı bir şey öğreteceğini söyler. Sonrasında namazlardan sonra 33'er defa Sübhânallah, Elhamdülillah ve Allahüekber tesbihatlarını çekmelerini, yatarken de aynı şekilde zikretmekle birlikte bu sefer Allahüekber lafzını 34 kere söylemelerini tavsiye etmiştir.[701] Yine Hz. Fâtıma'nın un elemesiyle ilgili olarak Şâmî'nin naklettiği bir diğer rivayet şu şekildedir: Bilâl-i Habeşî bir gün sabah namazı vakti Hz. Fâtıma'ya uğrar. O sırada Fâtıma un yapmak üzere buğday öğütmekle meşguldür, bir yandan da bebek ağlamaktadır. Bilâl "İstersen buğdayı ben öğüteyim sen çocuğa bak veya ben çocuğa bakayım sen buğdayı öğüt." der. Hz. Fâtıma çocuğa kendisinin daha iyi bakacağını söyleyince Bilâl buğday öğütür ve sabah namazına gecikir.[702]

Hz. Fâtıma Hz. Hasan'ı doğurduğunda Hz. Peygamber'e "Oğlum için akika kesmeyeyim mi?" diye sormuş, Hz. Peygamber de "Hayır, kesme. Ama saçını traş et ve ağırlığınca sadaka ver." buyurmuştur.[703] Çünkü Hz. Hasan'ın akikasını Resûlullah kesmiştir.[704] Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre önce çocuklarını onun yanına götürmüş ve "Babacığım, bunlar senin oğulların. Onlara bir şey miras bırak." demiştir. Resûlullah ise, Hasan'a heybetini ve kararlılığını, Hüseyin'e de cesaretini ve cömertliğini bıraktığını söylemiştir.[705]

Şâmî'nin Hz. Peygamber ve kızı Fâtıma'nın beraber oldukları anlar hakkında naklettiği bilgilere bakıldığında aralarında çok yakın bir baba-kız ilişkisi olduğunu söylemek mümündür. Öyle ki, kızı Fâtıma yanına geldiğinde Hz. Peygamber ayağa kalkar, hoşgeldin der, öper ve kızını oturturdu. Hz. Peygamber onun yanına gittiğinde kızı da aynısını yapardı.

---

[700] XI, 47.
[701] XI, 48.
[702] XI, 49. Bu rivayet Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, XIX, 499.
[703] IX, 93.
[704] XI, 55.
[705] XI, 59.

Hz. Peygamber vefatına vesile olan rahatsızlığı sırasında dahi kızı geldiğinde onu karşılamış ve öpmüştür.[706] Babaların kız çocuklarını diri diri gömebildikleri bir toplumda kız çocuğunu ayakta karşılayan bir baba profili oldukça dikkat çekicidir. Şâmî'nin Hz. Fâtıma ile ilgili rivayetleri naklederken "Resûlullah'ın kızlarının üzerine başka bir kızla evlenilemeyeceği" yönünde bir başlık atması dikkat çekicidir. Şâmî'yi buna sevkeden husus Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma hayatta iken ikinci evliliğini yapmak istemiş olmasıdır. Hz. Ali ikinci bir evlilik yapmak istediğinde, Hz. Peygamber ona müsade etmemiş, bir gün minberde olduğu bir sırada "Hişâm b. Muğîreoğulları, kızlarını Ebû Tâlib'in oğullarıyla evlendirmek için benden izin istiyorlar." demiş, 3 defa izin vermediğini söylemiş ve "Ali benim kızımı boşayıp onların kızıyla evlenmek isterse o başka. Fâtıma benden bir parçadır, onu üzen beni de üzer." buyurmuştur.[707]

Şâmî'nin Hz. Fâtıma ile ilgili olarak naklettiği bir rivayet, incelediğimiz dönemde kadınların yolculuk hallerine dair önemli bir detay içermektedir. Resûlullah ile beraber bir sefere çıktıklarında torunları Hasan ve Hüseyin'in ağlama sesleri duyulur. Hz. Peygamber "Oğullarımın nesi var?" diye sorunca, Hz. Fâtıma susuzluktan ağladıklarını söyler. Etrafa haber salınıp kimsede su bulunamayınca, Resûlullah kızı Fâtıma'dan çocuklardan birini ister. Fâtıma mahfenin altından birini verir. Resûlullah onu göğsüne bastırır. Susmayınca dilini uzatır, çocuk sakinleşene kadar emer. Diğerini de isteyip aynısını yapar. Çocuklar bir süre sonra sakinleşip susmuşlardır.[708]

Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'ya karşı duyduğu muhabbet öyle derindi ki, bir sefere çıkacağı vakit en son kızı Fâtıma ile vedalaşır, döndüğünde ise ilk olarak onun yanına giderdi.[709] Bir sefer dönüşü Hz. Fâtıma'nın evine uğradığında Hasan ve Hüseyin'in kollarında gümüş bilezikler görünce eve girmedi. Hz. Fâtıma bunu farkedince bilezikleri çocukların kollarından çıkararak kırdı. Çocuklar ağlayarak Hz. Peygamber'in yanına gidince, Hz. Peygamber kırık bilezikleri Sevban'a vererek "Bunu Medine'de falanlara götür. Fâtıma için taşlı bir gerdanlık ve fildişi bir bilezik satın al." buyurdu.[710] Hz. Peygamber'in ehl-i beytinin dünya nimetlerinden asgarî ölçülerde istifade etmelerini istediği, Hz. Fâtıma'nın da bu yüzden çocuklarının kollarından bilezikleri çıkardığı ve Resûlullah'ın

[706] VII, 151; XI, 43.
[707] X, 449.
[708] X, 42.
[709] Ahmed b. Hanbel, XXXVII, 46.
[710] VII, 81.

fildişi bir bileziğe gümüş kadar kıymetli olmadığı için izin verdiği anlaşılmaktadır. Farklı bir rivayette de Hz. Fâtıma'nın bilezikleri çıkardıktan sonra çocuklarla Resûlullah'a gönderdiği zikredilmektedir.[711] Gelecek misafirlerine yemek yaptıkları bir gün Hz. Fâtıma, Hz. Ali'ye "Resûlullah'ı da çağırsaydık. Bizimle beraber yeseydi." deyince Hz. Ali Hz. Peygamber'i davet eder. Hz. Peygamber gelince ellerini kapının iki yanına koyar. Evin bir tarafına asılmış süslü bir perde görünce geri döner. Hz. Fâtıma, Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'i takip etmesini ve neden döndüğünü sormasını ister. Hz. Peygamber "Bir peygamber süslü bir eve giremez." buyurur.[712] Şâmî'nin naklettiği bu rivayetten zaman zaman yemek yemek için kızının Hz. Peygamber'i evine davet ettiği ve onun da buna icabet ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Resûlullah'ın, kızının evine davet edilmeksizin de gittiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Birkaç gündür yemek yememiş olan Hz. Peygamber, hanımlarının evini dolaşır ancak hiç birinde yiyecek bir şey bulamayınca kızı Fâtıma'ya gelir, ama onda da yiyecek bir şey yoktur. Sonra bir komşusu Fâtıma'ya iki ekmek ve biraz da et gönderir. Fâtıma yiyecekleri bir kaba koyup üstünü örter ve Hz. Peygamber'i davet eder. Kabı açtıklarında yemeğin çoğaldığını görürler. Hz. Peygamber yemeğin nereden geldiğini sorunca Hz. Fâtıma "Allah dilediğini sınırsız rızıklandırır." der. Resûlullah "Sen İsrâiloğulları'nın en üstün kadınına benzedin." buyurur.[713] Yine bir gün Hz. Ali yiyecek bir şeyler alıp Hz. Fâtıma'ya vermiş, Hz. Fâtıma da bunlarla ekmek yapıp yemeği pişirmiştir. Hz. Peygamber'i çağırdıklarında "Âişe'ye bir tabak doldurun." der. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in diğer bütün hanımlarına da yemek koyar. Resûlullah "Babana ve eşine de ver." buyurur. Kendisine de bir tabak koymasını söyler. Anlaşılan bu topluluk, paylaşıldıkça bereketlenen yemekten bir çok öğün istifade etmişlerdir.[714]

Hz. Fâtma'nın babası nezdindeki yerinin ayrı olduğu ona yaklaşımından, onunla konuşmalarından anlaşılan bir husustur. Hz. Fâtıma da bunun farkındadır ki bir gün kocasıyla bu konuda iddialaşır. Şöyle ki bir gün Hz. Peygamber kızı Fâtıma ile Hz. Ali'nin yanına girdiğinde ikisi oturmuş gülüşüyorlardı. Hz. Peygamber gelince sustular. Resûlullah neden sustuklarını sordu. Fâtıma "Babacığım, Ali diyor ki, 'Ben Resûlullah'a senden daha sevimliyim.' Ben de diyorum ki, 'Hayır, ben daha sevimliyim.'" dedi. Resûlullah "Ey kızım,

[711] Kamacı, *"Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi",* s. 197.
[712] IX, 54.
[713] IX, 483.
[714] IX, 486. İbn Sa'd, I, 187.

sana şefkatim daha fazla ama Ali benim yanımda senden daha aziz." buyurdu.[715] Hz. Âişe Hz. Fâtıma'nın yürüyüşünün Resûlullah'a çok benzediğini söyleyerek başlarından geçen bir olayı aktarmaktadır. Bir gün Hz. Peygamber'in hanımları yanındayken kızı Fâtıma gelir. Resûlullah onu sağına veya soluna oturtur. Kulağına bir şey söyler, Fâtıma ağlar. Tekrar bir şey söyler. Bu sefer de Fâtıma güler. Hz. Âişe iki defa babasının ona ne dediğini sorsa da Hz. Fâtıma "Resûlullah'ın sırrını ifşa edecek değilim." diyerek söylemez. Hz. Âişe, Fâtıma'nın önce ağlayıp sonra güldüğünü görünce "Ben aslında Fâtıma'yı kadınların en üstünü diye düşünürdüm, ama diğer kadınlardan farkı yokmuş. Hem ağlayıp hem de gülebiliyor." diye düşündüğünü söylemiştir. Ancak Resûlullah'ın vefatından sonra Hz. Âişe bu olayı tekrar sorup da cevabını alınca bu düşüncesinde haklı olmadığını anlamıştır. Hz. Fâtıma ona şöyle cevap vermiştir: "Resûlullah, Cebrâil bu sene onunla iki defa mukabele yaptığı için vefat edeceğini anladığını, ama ehlinden ona ilk kavuşanın ben olacağımı söyleyince ağladım. Resûlullah 'Mümin kadınların efendisi olmak istemez misin?' diye sorunca da güldüm." Başka bir rivayete göre ise Hz. Fâtıma, Resûlullah vefat edeceğini söyleyince ağladığını, ona ilk kavuşacak kimsenin kendisi olduğunu söyleyince de güldüğünü söylemiştir.[716]

Hz. Fâtıma vefat edeceği zaman durumu ağırlaşınca Hz. Ali'den su isteyip abdest alır. Kefen olarak kalın bir elbise giyer ve koku sürünür. Burada kalın elbise vurgusu dikkat çekmektedir. Çünkü Hz. Fâtıma'nın dikkat çekmeksizin, gözlerden uzak bir yaşam sürme hususunda özel bir hassasiyeti olduğu bilinmektedir.[717] Bu hassasiyeti onu öldükten sonrası için de tedbir almaya itmiş olmalıdır. Farklı bir rivayette ise Ümmü Seleme'den su isteyerek gusül abdesti aldığı rivayet edilmektedir. Sonra yatağını evin ortasına serdirtir, kıbleye doğru uzanıp elini yanağına koyar ve "Benim vâdem doldu, ölüm yakındır. Temizlendim, bedenimi kimse görmesin" der.[718] Esmâ bint Umeys'e, kadınlar için yapılan kefenler vücutlarını gizleyecek derecede kalın kumaştan yapılmadığı için hoşlanmadığını ifade eder. Esmâ da ona Habeşistan'da öğrendiği bir kefenleme şeklini gösterir. Hz. Fâtıma bundan çok hoşlanınca "Ey Esmâ bu çok güzelmiş. Beni böyle kefenleyin. Sen ve Ali yıkayın, yanıma

[715] XI, 44.
[716] XI, 45-46.
[717] Örneğin Şâmî, Bezzâr'a dayandırarak, Hz. Fâtıma'nın kadınlar için en hayırlı şeyin erkeklerle arasına mümkün olduğunca mesafe koyarak yaşamak olduğunu bildirdiği bir rivayete yer vermiştir. XI, 45.
[718] XI, 49.

kimse girmesin." der. Cenazesini Esmâ ve Hz. Ali yıkarlar.[719] Ümmü Seleme'den gelen bir başka rivayette ise vefat edeceği zaman kalkıp yıkandığı, öldükten sonra yıkanmamayı vasiyet ettiği, ancak Hz. Ali'nin yine de onu yıkadığı bildirilmiştir.[720]

II. Hanımları

Şâmî, eserinin ilk ciltlerinde ümmehâtü'l-mü'minîn ile ilgili rivayetlere Hz. Peygamber'in sosyal ya da siyasî hayatı ile ilgili kısımlarda yeri geldiğinde değinmiş, ancak bununla yetinmeyerek Hz. Peygamber'in hanımlarının biyografilerini ayrıca toplu olarak XI. cildin 143-218. sayfaları arasında ele almıştır. Şâmî'nin bu bölümde sıralamayı Resûlullah'ın evlilik sırasına göre yapmadığı aşikar olmakla birlikte sıralamada neyi esas aldığı anlaşılamamaktadır. Biz de sıralamamızda Şâmî'nin sıralamasını esas aldık. Ayrıca Şâmî'nin bu bölümde İbn Kayyim'den oldukça fazla iktibas yaptığı dikkatleri çekmektedir.

Şâmî'nin verdiği bilgilere göre, Resûlullah'ın hanımlarından Hz. Âişe'yi babası, Sevde'yi babası ve amcaoğlu, Hafsa'yı babası, Zeyneb bint Huzeyme'yi Ukbe b. Amr el-Hilâl, Ümmü Seleme'yi ise küçük yaştaki oğlu Seleme, Zeyneb bint Cahş'ı kardeşi Ahmed bint Cahş, Cüveyriye'yi Hâlid b. Saîd el-As, Ümmü Habîbe'yi ise Habeşistan'da olduğu sırada Hâlid b. Saîd el-Âs evlendirdi. Meymûne'yi ise eniştesi Hz. Abbas'ın evlendirdiği ve ona Resûlullah'ın yerine mehir verdiği bildirilmiştir.[721]

Şâmî, ister siyasî hayatla ister sosyal hayatla ilgili olsun eserinin pekçok yerinde muhtelif vesilelerle Hz. Peygamber'le hanımlarının arasındaki münasebetlere yer vermiştir. Ancak Hz. Âişe'den gelen şu rivayet, bu münasebetlerdeki genel durumu ortaya koyması açısından önem arzetmektedir. İlgili rivayete göre Hz. Âişe'ye Resûlullah'ın hanımlarına nasıl davrandığı sorulduğunda, "O, insanların en iyi ahlaklı olanı idi. Hanımlarına kötü söz söylemezdi. Çarşıda bağırmazdı. Kötülüğe kötülükle cevap vermezdi. Hep affederdi." demiştir.[722] Ayrıca Hz. Peygamber'in geceleri yatmadan önce hanımlarıyla sohbet ettiği de bilinmektedir.[723]

---

[719] XI, 49-50.
[720] X, 486.
[721] XI, 146.
[722] XI, 147.
[723] VII, 249.

a. Hz. Hatice

Resûlullah'ın ilk ve vefatına değin tek eşi olan Hz. Hatice hakkında Şâmî'nin verdiği bilgiler diğer eşleri ve çocukları, Hz. Peygamber ile evlilik süreci, ilk vahiy sırasındaki tavrı ve ilk müslüman olması ile sınırlıdır. Verilen bilgilere göre Hz. Hatice'nin ilk eşi Ebû Hâle'den Hind adında bir oğlu olmuştur ki, bu çocuk Resûlullah'ın evinde yetişmiş olup onun şemaili hakkında detaylı rivayetleri bulunan Hind b. Ebû Hâle'dir. Hz. Hatice'nin ikinci eşi Atîk b. Âiz'den ise Hind adında bir kızı olmuştur.[724]

Hz. Hatice ile Resûlullah'ın evlilikleriyle ilgili rivayetleri daha önce Mekke dönemi rivayetlerini incelediğimiz bölümde detaylıca ele aldığımız için burada daha önce değinmediğimiz ve güvenilir olmadığı yönünde genel kabuller bulunan kısa bir kaç rivayetle yetineceğiz. Buna göre, Resûlullah, koyun otlatmayı bırakıp ortağı ile beraber deve gütmeye başlamıştır. Bu develeri Hz. Hatice'nin kız kardeşi kiralar. Bir sefer dönüşü Hz. Hatice'den alacakları kaldığında ortağı Hz. Peygamber'e gidip ücretlerini almasını söyler. Ancak Hz. Peygamber utanacağını söyleyerek gitmez. Bu durum Hz. Hatice'nin kız kardeşinin kulağına gittiğinde bu kadar hayalı birini görmediğini söyleyerek durumu ablasına anlatır. Bundan sonra Resûlullah, Hz. Hatice'nin kalbinde yer eder ve Resûlullah'a haber göndererek onu babasından istemesini söyler. Resûlullah zengin bir babanın, kızının zengin olmayan bir kimseyle evliliğini hoş karşılamayacağını ifade eder. Câbir b. Semüre'dan gelen rivayete göre Hz. Hatice ona yardım edeceğini söylemiştir. Ammâr b. Yâsir'den gelen rivayette ise Resûlullah'ın ortağı ile beraber Hz. Hatice'nin kız kardeşine gittiklerini, kadının ona "Arkadaşın Hatice ile evlenmek istemez mi?" diye sorduğunda Hz. Peygamber'in kabul ettiği ifade edilmiştir.[725] Şâmî'nin bu konuda İbn Abbas kanalıyla naklettiği en ilginç rivayete göre ise, Resûlullah evlenme niyeti ile Hz. Hatice'nin adını anar. Babası da kızını Hz. Peygamber'le evlendirmek istediği için hemen hazırlıklara başlar. Hz. Hatice yiyecek bir şeyler hazırlar. Ammâr düğün yemeği için bir inek kesildiğini söyler. Şâmî'nin Makrîzî'den naklettiği İbn Abbas kaynaklı diğer bir rivayette ise olaylar daha farklı anlatılmaktadır. Buna göre, Hz. Hatice babasını ve Kureyş'ten bir grubu çağırır. Yemekler yenir, kendilerinden geçene kadar içerler. Hz. Hatice babasına "Muhammed benimle evlenmek istiyor. Beni onunla evlendir." der. Câbir hadisinde ise babasıyla konuşanın Hz.

[724] XI, 155.
[725] XI, 155. Bk. Beyhakî, II, 71; İbn Kesîr, I, 266.

Peygamber olduğunu söylenmiştir. Hz. Hatice babasına halûk denen bir koku ile kokuladığı bir hırka giydirir. O dönemde babalara bu şekilde elbise giydirildiği bildirilmiştir. Babası sarhoş iken onları evlendirir. Ayılıp durumu öğrendiğinde ise bu evliliğe izin vermez. Ancak Hz. Hatice "Kureyş'e sarhoş olduğunda beni evlendirdiğini söylemeye utanmayacak mısın?" deyince razı gelir.[726] Hz. Hatice'nin Resûlullah'a iki ukıyye altın veya gümüş göndererek bu parayla ona bir elbise, bir bohça vs. almasını söylediği de nakledilmiştir.[727]

Şâmî'nin Hz. Hatice hakkında rivayet ettiği bir bilgi oldukça dikkat çekicidir. İbn Mâce'nin tahrîc ettiği rivayete göre Resûlullah'ın oğlu Kâsım vefat ettiğinde, Hz. Hatice "Keşke Allah süt emme çağı bitene kadar onu kucağımda bıraksaydı." deyince, Resûlullah "Allah onun süt emme çağını cennette tamamlayacak." buyurur. Bunu duyan Hz. Hatice "Eğer bunu daha önce bilseydim evladımın acısına daha kolay katlanabilirdim." der. Ancak Resûlullah, "İstersen Allah'a dua edeyim, sana onun sesini duyursun." dediğinde bunu kabul etmeyerek "Hayır, ben Allah ve Resûl'üne inanıyorum." der.[728] Kâsım'ın nübüvvetten önce vefat ettiği bilindiğine göre, bu konuşmanın yıllar sonra onu andıkları bir anda gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Hz. Hatice'ye Câhiliye döneminde iffetinden dolayı "Tâhire" denirdi. O erkek ve kadınlardan ilk müslüman olan kişiydi. Güvenilir hadis kaynaklarında da belirtildiği üzere Allah Teâlâ ve Cebrâîl ona selam söylemişlerdir.[729] Ebû Hüreyre'den gelen rivayete göre, Resûlullah, bir gün Hira'da iken Hz. Hatice ona yiyecek ve içecek hazırlayarak bir kaba koyar. Bu kap elinde bulunduğu halde Resûlullah'ın yanına gelirken, Cebrâîl Hz. Peygamber'e gelerek hanımının geldiğini haber verir ve "Rabbi'nin ve benim selâmımı ilet." der.[730] Resûlullah, hanımını cennette, içinde yorgunluk ve gürültü olmayan inciden bir evle müjdelemiştir.

Hz. Peygamber, her fırsatta ilk hanımını hayırla yâd etmiş, onun vefatından sonra dahi arkadaşlarına hürmet ederek ikramda bulunmuştur. Hz. Âişe, Hz. Hatice'yi kıskanarak Resûlullah'a "Allah sana ondan daha hayırlısını verdi." deyince Resûlullah "Sen bunu nasıl söylersin? Herkes beni inkar ederken o bana iman etti. Allah bana ondan çocuk nasib etti."

---

[726] XI, 156. Bk. Makrîzî, I, 18.
[727] XI, 156. Bk. Taberânî, *el-Kebîr*, II, 209.
[728] X, 11. Bk. İbn Mâce, "Cenâiz", 27.
[729] Buhârî, "Menâkibü'l-ensâr", 20, "Tevhîd", 35; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 71; Ahmed b. Hanbel, XII, 71.
[730] XI, 156-157.

diyerek çok müteessir olmuş, Hz. Âişe de eğer Allah Resûlullah'ın üzüntüsünü giderirse bir daha Hz. Hatice'yi kötü bir şekilde anmayacağını söylemiştir.[731] Ancak yine de Hz. Âişe, "Hz. Peygamber'in hanımlarından hiçbirini Hatice'yi kıskandığım kadar kıskanmadım. Bu Hatice'yi tanımamdan değil, Hz. Peygamber'in onu çok anmasındandır. Bir koyun kesse, ondan Hatice'nin arkadaşlarına da gönderirdi." diyerek, Hz. Peygamber'in vefat etmiş olan hanımının arkadaşlarının dahi hatırını gözettiğini bildirmiştir.[732]

b. Hz. Âişe

Şâmî, Resûlullah ile Hz. Âişe'nin evlilik sürecini şu şekilde anlatmaktadır: Sahâbîlerden Osman b. Maz'ûn'un hanımı olan Havle bint Hakîm, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resûlallah, evlenmek istemez misin?" diye sorar. Hz. Peygamber "Kimle?" diye sorunca "Dul ya da bekâr, kiminle istersen." der. Resûlullah bu sözüyle kimleri kastettiğini sorunca, Havle Âişe ya da Sevde'yi kastettiğini söyler. Hz. Peygamber gidip ikisini de istemesini söyleyince Havle, Hz. Âişe'nin annesi Ümmü Rûmân'a giderek heyecanla "Allah size nasıl bir hayır ve bereket verdi bir bilseniz." diyerek söze başlayıp olanları anlatır. Ümmü Rûmân bu evliliği onaylasa da kesin bir cevap vermek için Hz. Ebû Bekir'i bekler. Hz. Ebû Bekir Havle'nin ne için geldiğini öğrendiğinde "Âişe Resûlullah'a zevce olabilir mi ki?" der. Bir rivayette ise "Âişe onun kardeşinin kızıdır." diyerek tereddütünü dile getirir. Bunu duyan Resûlullah ancak din kardeşi olduklarını söyleyince Hz. Ebû Bekir, kızını daha önce oğluyla sözlediği Mut'im b. Adiyy'in yanına gider. Onu Mut'im'in karısı Ümmü Ehnâ karşılar. Kadın "Kızınızı nikahlarsak herhalde bu çocuğu dininden saptırıp kendi dininize sokacaksınız." der. Mut'im de bunu tasdikler. Bu sözler üzerine Hz. Ebû Bekir kızını onlara vermekten vazgeçer, eve gidip Resûlullah'ı çağırır ve kızını onunla nikahlar. Resûlullah, daha sonra Hz. Âişe'ye evlenmeden önce onu iki defa rüyasında gördüğünü söylemiştir. Hatta Tirmizî'de geçen bir rivayete göre Hz. Peygamber, rüyasında Cebrâîl'in ona Hz. Âişe'yi gösterdiğini ve "Allah seni Ebû Bekir'in kızıyla nikahladı." dediğini söylemiştir. Hz. Âişe, Mekke'de iken nikahlanmış, düğün Medine'ye hicretten sonra gerçekleşmiştir. Hicret yolunda iken devesi hırçınlaşınca annesinin "Ah gelinceğizim" diyerek telaşlandığı kaydedilmiştir.[733]

---

[731] XI, 158.
[732] VII, 30.
[733] XI, 165.

Resûlullah, Hz. Âişe ile şevval ayında nikahlanıp yine şevval ayında zifafa girmiştir. Şâmî, Araplar'ın daha önce meydana gelmiş olan bir veba salgını nedeni ile şevval ayında zifafa girmeyi uygun görmediklerini nakletmektedir. Hz. Peygamber bu ayda evlenerek Câhiliye'ye ait bu geleneğin de son bulmasını amaçlamıştır.[734] Düğün günü olanlar Hz. Âişe'nin ağzından şu şekilde nakledilmektedir: "Resûlullah benimle nikahlandığında 6 yaşındaydım. Medine'ye hicret edince Hazrec kabilesinden Benî Hâris'in yanında kaldık. 9 yaşına geldiğimde bir gün arkadaşlarımla salıncakta sallanırken annem geldi. Evin kapısında beni durdurdu. Soluk soluğa idim. Biraz suyla elimi ve yüzümü yıkadı. Beni eve soktu. Evde ensardan kadınlar vardı. 'Hayırlı, mübarek olsun.' dediler. Annem beni onlara teslim etti. Başımı yıkadılar, üstümü düzelttiler ve beni Resûlullah'a verdiler. Orada, evimizde zifafa girdik. Resûlullah benim için deve veya koyun kesmedi. Sadece Sa'd b. Ubade'nin gönderdiği bir kap yemek vardı. Resûlullah, hanımlarına uğradığında yemek göndermek Sa'd'ın adetiydi."[735] Bu konudaki bir başka rivayette ise o gün Hz. Âişe'nin yanında Esmâ bint Yezîd isimli kadın sahâbînin bulunduğu bildirilmektedir. Bu rivayete göre Esmâ bint Yezîd,[736] evleneceği gün Hz. Âişe'yi süslediğini ve Hz. Peygamber'i evine girmesi için çağırdığını söyler. Devamını şöyle anlatır: "Resûlullah, bir kap sütle gelip yanıma oturdu. Sütü içti ve sonra Âişe'ye uzattı. Âişe utanarak başını öne eğdi. Ben de onu azarladım. 'Sütü Resûlullah'ın elinden alıp içsene.' dedim. Âişe de alıp içti. Resûlullah, Âişe'ye sütten bana da vermesini söyledi. Ben de 'Ya Resûlallah, önce sen al iç, sonra ben içeyim.' dedim. Resûlullah içti, sonra bana uzattı. Ben de kabı aldım, dizlerime koydum ve bereketini umarak dudağını değdirdiği yerden içtim. Resûlullah o sırada yanımızda bulunan diğer kadınlara da vermemi söyledi. Ancak kadınlar tok olduklarını söyleyince 'Açlık ve yalan birarada olmaz.' buyurdu."[737] Ancak farklı bir rivayette ise Hz. Âişe'nin yanındaki kadın sahâbînin Esmâ bint Yezîd değil, Esmâ bin Umeys olduğu zikredilmektedir. İlgili rivayette Esmâ bint Umeys'in Hz. Âişe'yi hazırlayan kadınlardan birinin arkadaşı olduğu, gelin hazırlanırken odada bulunduğu ve Resûlullah'ın onlara bir kapta süt ikram ettiği yer

---

[734] XI, 168.
[735] XI, 166. Nikahlandığında Hz. Âişe'nin 6 yaşında olduğuna dair bu rivayeti Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*ler'inde tahrîc ettikleri görülmektedir. Bk. Buhârî, "Menâkıbü'l-ensâr", 44; Müslim, "Nikâh", 69, 70, 72. Şâmî'nin Nesâî'den nakille yer verdiği benzer bir rivayette ise Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile 6 yaşındayken nikahlanıp 9 yaşındayken evlendiği ve onunla oyunlar oynadığı ifade edilmektedir. Bk. Nesâî, "Nikah", 78. Ayrıntılı bilgi için bk. Bünyamin Erul, "Hz. Âişe kaç yaşında evlendi? Dokuz mu? On dokuz mu?", *İslâmî Araştırmalar Dergisi,* y. y. 2006, c. XIX, sa. 4, s. 637-649.
[736] Evs kabilesinden olup Abdüleşheloğulları'na mensuptur. Muaz b. Cebel'in halasının kızıdır. Hz. Peygamber'e gelerek diğer kadınlar adına sorular sormasıyla meşhur bir kadın sahabîdir. Bu sebeple ona "hatîbetü'n-nisâ" denilmiştir. Bk. Ali Osman Ateş, "Esmâ bint Yezîd", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 423.
[737] IX, 55-56.

almaktadır.[738] Buna göre Hz. Peygamber odaya girdiğinde yanlarında az miktarda yiyecek ve bir bardak süt vardır. Hz. Peygamber yiyip içtikten sonra bardağı Hz. Âişe'ye uzatır. Âişe utanır, alamaz. Esmâ "Resûlullah'ın elini geri çevirme." der. Hz. Âişe içtikten sonra Hz. Peygamber arkadaşlarına da dağıtmasını ister. Esmâ "Biz istemeyiz." deyince Hz. Peygamber "Yalan ve açlığı bir araya getirmeyin." buyurur. Esmâ "Bizden biri istediği halde 'İstemiyorum, iştahım yok.' derse yalan olur mu?" diye sorunca Hz. Peygamber "Yalan yalan olarak yazılır, küçük yalan da küçük yalan olarak yazılır." buyurmuştur.[739] İki rivayetin nerdeyse aynı olmasından, rivayetler sırasında isim karışıklığı olduğu ve iki Esmâ'nın karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Esmâ bint Umeys'in Habeşistan'a hicret etmiş olup Hz. Âişe evlendiği sırada henüz dönmediği ve kocası Câfer b. Ebû Tâlib ile beraber hicrî 7. senede Hayber'in fethinden sonra döndüğü kesin olarak bilinmektedir.[740] Buna göre burada bahsedilen Esmâ'nın Esmâ bin Umeys değil, Esmâ bint Yezîd olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Âişe'nin evlendiği sırada yaşının oldukça küçük olduğu bilinen bir husustur. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le nikahlandığı sırada 6 yaşında olduğu, genel kabul gören görüştür. Ancak Hz. Âişe'nin Mekke'de iken nikahlandığı sırada 7 yaşında olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır. Şâmî'nin Müslim'den nakletmiş olduğu ilgili rivayette Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in onu 7 yaşında iken nikahladığını, 9 yaşında iken zifafa girdiğini, Resûlullah'ın kendisiyle zaman zaman oyunlar oynadığını ve 18 yaşında ise dul kaldığını ifade etmektedir.[741] Şâmî, yine Buhârî ve Müslim'den naklen Hz. Âişe'nin evlendiğinde yaşının küçük olduğuna işaret eden başka rivayetlere de yer vermiştir. Hz. Âişe'nin oyuncaklarıyla oynamasına ilişkin rivayetler bunlar arasındadır. Hz. Âişe, bir gün arkadaşlarıyla oyun oynarken Hz. Peygamber gelir ve "Bunlar ne ey Âişe?" diye sorar. Hz. Âişe "Süleyman'ın atları" diye cevap verince Resûlullah gülümser. Hz. Âişe, oyuncaklarıyla oynadığını, bazen de arkadaşlarının beraber oynamak için eve geldiğini ifade etmiştir.

---

[738] XI, 167. Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel'in, üstelik aynı rivayetin farklı tarîkinde yer alan kadın sahâbî, Esmâ bint Yezîd'den rivayetle tahrîc etmiş olması oldukça dikkat çekici bir husustur. Bk. Ahmed b. Hanbel, XLV, 464.
[739] VII, 86.
[740] Bk. M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 423.
[741] XI, 167. Bk. Müslim,"Nikah", 71. Siyer kaynaklarında da benzer rivayetler bulunmaktadır. Örneğin İbn Hişâm, Hz. Âişe'nin nikahlandığında 7, düğün yapıldığında ise 9 ya da 10 yaşında olduğunu bildirmektedir. Bk. İbn Hişâm, II, 644. Yine konu ile ilgili olarak bk. Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnâs (ö. 734/1334), *Uyûnü'l-eser* (nşr. İbrahim Muhammed Ramazan), I-II, Beyrut 1993, II, 368.

Söylediğine göre eve geldiklerinde Resûlullah oyun oynamalarına müsade ederdi. Hatta bazen Resûlullah gelince kızlar kaçar, Resûlulah ise onları bulup geri getirirdi.[742]

Şâmî'nin Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile münasebetlerini anlatırken yer verdiği rivayetler, Âişe'nin yaşça çok genç olmasından kaynaklı isteklerine Resûlullah'ın bitmek tükenmek bilmeyen bir hoşgörü ve nezaketle yaklaştığını bildiren yönüyle önem arzetmektedir. Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in hanımlarıyla başbaşa kaldığında nasıl olduğu sorulduğunda "Sizin erkekleriniz gibi bir erkekti. Ama o, insanların en iyisi ve en güzel ahlaklısı idi. Çokça güler ve tebessüm ederdi." demiştir. Hz. Âişe, arkadaşlarıyla oyun oynayıp vakit geçirdiği gibi, Hz. Peygamber'in de onunla oyunlar oynadığını ve bir takım eğlencelere katılmasına veya izlemesine müsade ettiğini ifade etmiştir. Örneğin, bir bayram günü Habeşli siyahî gençler kılıç kalkan oynarken, Hz. Âişe izlemek ister. Bazı rivayetlerde bunu Hz. Âişe'nin istediği, bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in ona teklif ettiği ifade edilmektedir. Hz. Âişe yanağını Hz. Peygamber'in yanağına değdirerek veya omzunu omzuna dayayarak[743] yahut yanağını Resûlullah'ın omzuna dayayarak onun başı ve omzu arasından kılıç kalkan oyununu bir süre izler. Bu sırada Hz. Peygamber de ridası ile Hz. Âişe'yi örter. Sonra Resûlullah "Yeter artık, gidelim." dediğinde Hz. Âişe "Acele etme ya Resûlallah, onları izlemeyi seviyorum." der. Daha sonra Hz. Âişe bu şekilde nazlanarak, aslında diğer hanımlarına kendisinin Hz. Peygamber nezdindeki yerini göstermek istediğini söylemiştir.[744] Bir başka rivayetteki ifadeye göre ise Resûlullah, Hz. Âişe izlemekten bıkana kadar beklemiş, sonra "Yeter mi?" diye sormuş, Hz. Âişe "Yeter." deyince de izlemeyi bırakmıştır. Hz. Âişe mümin erkeklere de bu şekilde davranmalarını tavsiye ederek genç kızlarının eğlenmesine izin vermelerini söylemiştir.[745] Şâmî, Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile oyun maksatlı yarış yaptığına dair de bir rivayet nakletmiştir. Buna göre bir seferdeyken Resûlullah Hz. Âişe'ye "Hadi yarışalım." der. Yarışı Hz. Âişe kazanır. Bir süre sonra tekrar yarışırlar. Arada geçen zamanda Hz. Âişe biraz kilo aldığından yarışı kaybeder. Hz. Peygamber "Ey Âişe, bu onun rövanşıdır." buyurur.[746]

---

[742] XI, 167. Bu rivayeti Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'un tahrîc ettikleri görülmektedir. Bk. Buhârî, "Edeb", 81; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 81; Ebû Davud, "Edeb", 45.
[743] IX, 81. Bk. İbn Kayyim, I, 152.
[744] XI, 174.
[745] IX, 69.
[746] XI, 173.

Şâmî, Hz. Peygamber'in günlük hayatından kesitler sunarken Hz. Âişe ile şakalaşmalarına dair detaylar vermiştir. Hz. Âişe Hz. Peygamber'in huzurunda şaka yapınca annesi Hz. Âişe'nin Kinâneoğulları'na nisbet ederek "Ya Resûlallah, bu mahallenin bazı şakaları Kinaneoğulları'na aittir." deyince, Hz. Peygamber Hz. Âişe'nin Kinâneoğulları'na nisbet edilmesini kabul etmez ve onu Kureyş'e nisbet ederek "Bilakis bu mahallenin şakaları Kureyş'e aittir." buyurur.[747] Bir gün Hz. Âişe yaptığı yemekten Hz. Peygamber'e getirdiğinde yanında ümmehâtü'l-mü'minînden Sevde de vardır. Hz. Âişe Sevde'ye "Sen de ye." der. Sevde istemeyince "Yemezsen yüzüne sürerim." der. Yine istemeyince yemeği Sevde'nin yüzüne sürer. Hz. Peygamber Sevde'ye "Sen de onun yüzüne sür." deyince Sevde de Hz. Âişe'nin yüzüne sürer. Hz. Peygamber müdahale etme gereği duymamış, mütebessim bir çehre ile onları izlemeyi tercih etmiştir.[748] Aynı olayı anlatan farklı bir rivayete göre Sevde Hz. Âişe'nin evine ziyarete gelince, Hz. Âişe ona harîre (حريرة)[749] ikram eder. Sevde istemeyince yüzüne bulaştırır. Hz. Peygamber, Sevde'nin kucağındaki ayaklarını yere indirerek onun da Âişe'nin yüzüne sürmesini ister. Bu sırada Hz. Ömer'in sesi duyulur. Hz. Peygamber, onun içeri gireceğini zannederek kalkıp yüzlerini yıkamalarını söyler. Hz. Âişe, bu hadise vesilesiyle Resûlullah'ın Hz. Ömer hususundaki hassasiyetini gördüğünden beri, kendisinin de Hz. Ömer'den çekindiğini ifade etmiştir.[750]

Hz. Âişe'nin hânesindeki yemek hazırlıkları ile ilgili detaylar Şâmî'nin rivayetlerine yansımıştır. Örneğin Ümmü Süleym'in üzümden şıra yaptığını, Hz. Peygamber'in de bunu içtiğini söylemesine karşılık Hz. Âişe de toprak kaplarda şıra yaptığını ifade etmiştir.[751] Hz. Âişe geceleyin tuluma üzüm veya hurma atıp suda beklettiklerinde Hz. Peygamber'in bunu gündüz içtiğini, gündüz koyduklarında ise gece içtiğini, tulumu ise sabah akşam yıkadıklarını ifade etmiştir.[752] Bir gün ashaptan bir kadın, Hz. Peygamber'in evine bir tabak meyve getirir. Hz. Âişe birazını yer. Kadın "Allah aşkına kalanını da ye." diye yemin verir. Hz. Peygamber "Onun yeminine uy. Yeminini bozan günah işlemiş olur." buyurmuştur.[753]

---

[747] VII, 112.
[748] VII, 114.
[749] Un ve süt ile pişirilen bir tür bulamaç.
[750] IX, 70
[751] VII, 245.
[752] VII, 246.
[753] IX, 94.

Hz. Âişe, Resûlullah'ı çok sever ve onu tüm hanımlarından, en çok da görmediği halde Hz. Hatice'den kıskanırdı. Hz. Peygamber bir gece giyinerek dışarı çıktığında, Hz. Âişe peşinden cariyesi Berîre'yi göndermiş, böylece Resûlullah'ın Bakî' kabristanına, Hz. Hatice'nin kabrini ziyarete gittiğini anlamıştır.[754] Bir gün "Vallahi Allah seni uzun süre önce ölmüş, yanakları çökmüş, Kureyş'in yaşlısı olan bir kadından kurtardı. Sana daha hayırlısını verdi." deyince Resûlullah buna itiraz ederek "Allah bana ondan daha hayırlısını vermedi." demiş ve Hz. Hatice'nin meziyetlerini sıralamıştır.[755] Şâmî, vefat eden bir hanımı dahi kıskanan Hz. Âişe'nin, Resûlullah'ın diğer hanımlarının onun için yemek hazırlamalarını da kıskanarak gelen yemekleri dağıtıp tabaklarını kırdığını anlatan pek çok rivayet nakletmiştir. Örneğin, bir gün Hz. Peygamber Hz. Âişe'nin evindeyken, Ümmü Seleme bir tabak yemek gönderir. Hz. Âişe yemeği getiren hizmetçinin eline vurur. Yere düşen tabağa taş atarak kırar. Hz. Peygamber yere dökülenleri toplar ve "Bunları yiyiniz. Anneniz kıskandı." demiş ve zararı tazmin etmek üzere kırılan tabağı Hz. Âişe'ye, onun tabağını da Ümmü Seleme'ye vermiştir.[756] Her ne kadar Hz. Peygamber bir şey söylemese de Hz. Âişe, olayın sıcaklığı geçtikten sonra yaptığı hatayı anlamış ve davranışının ciddi sonuçlar doğurmamasını ümit ettiğini ifade etmiştir.[757] Yine Safiyye bir gün yemek yaparak bir tabak Resûlullah'a gönderir. Âişe ile beraber yerler. Sonra Hz. Âişe tabağı kırar ve yaptığının keffaretinin ne olduğunu Resûlullah'a sorar. Hz. Peygamber "Tabağa karşı tabak, yemeğe karşı yemek." buyurur.[758] Yine bir gün Hz. Âişe sahâbîleriyle beraber oturan Hz. Peygamber için yemek hazırlığındayken Hz. Hafsa ondan daha erken davranarak Resûlullah'a yemek gönderince, Hz. Âişe cariyesine hemen koşup tabağı kırmasını ve yemeği dağıtmasını söyler. Hafsa yemeği tam Hz. Peygamber'in önüne koyacakken cariye ona söyleneni yapar. Resûlullah dökülen yemeği toplar ve yer. Hz. Âişe'nin gönderdiği yemeği ise Hafsa'ya verir ve kırılan tabağının yerine bu tabağı almasını, içindeki yemeği de yemesini söyler. Ancak bu sırada yüzünde herhangi bir kızgınlık alameti bulunmadığı da rivayette belirtilmiştir.[759] Şâmî'nin rivayetleri Hz. Âişe'nin benzer durumları tekrarladığı izlenimi vermektedir. Oysa ki Safiyye hadisesinde Hz. Âişe'nin yemeği yedikten sonra tabağı kırdığı ifade edilmektedir. Bu ise mantıklı gelmemektedir. Hafsa ile Hz. Âişe ise ümmehâtü'l-mü'minîn arasında en iyi

[754] XII, 233.
[755] IX, 386.
[756] IX, 69; XI, 150.
[757] IX, 69.
[758] XI, 147.
[759] XI, 150. Bk. İbn Mâce, "Ahkâm", 14.

anlaşan kişilerdir. Dolayısıyla bu hadisenin aslında bir defa cereyan etmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Şâmî eserinde, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'i kıskanmasının vardığı boyutları ortaya koymak açısından ilginç detayları hâiz bir rivayete yer vermiştir. Bir defasında Resûlullah'la beraber yola çıktıklarında Hz. Âişe'nin yükünün az ve devesinin hızlı olduğu, Hz. Safiyye'nin ise yükünün çok ve devesinin yavaş olduğu ifade edilmektedir. Devenin ağırlığından kafile ilerleyemeyince Hz. Peygamber develeri değiştirmelerini emreder. Hz. Âişe "Ey Allah'ın kulları! Şu yahudi kadın Resûlullah'a bizden daha çok sözünü geçiriyor." der. Hz. Peygamber, açıklama yaparken Hz. Âişe, "Sen Allah'ın elçisi olduğunu iddia etmiyor musun?" diye sorunca, Hz. Peygamber "Ey Ümmü Abdullah, şüphen mi var?" diye sorar. Hz. Âişe yine aynı şeyi sorarak "Öyleyse adaletli davran." der. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir gelip kızına tokat atar. Hz. Peygamber yavaş olmasını söyleyince "Ya Resûlallah, sana ne dediğini duymuyor musun?" demiş, Hz. Peygamber "Ey Ebû Bekir, kıskanç bir kadın vadinin yukarısı ile aşağısını ayırd edemez." buyurmak suretiyle son derece gerçekçi bir tespitte bulunarak suların durulmasını sağlamıştır.[760] Hz. Âişe'nin bazen kıskançlığından bazen de farklı sebeplerden dolayı Hz. Peygamber'e darıldığı bildirilmiştir. Böye durumlarda dargınlığını gizlememiş; öyle ki duruma şahit olanalar bazen sorunu çözmek üzere hakem tayin etmişlerdir. Bir gün Resûlullah, Hz. Âişe'ye "Bana dargın olduğun veya benden razı olduğun zamanı anlıyorum." dediğinde Hz. Âişe bunu nasıl anladığını sormuş, Hz. Peygamber de "Razı olduğunda 'Muhammed'in Rabbi' için diye yemin ediyorsun, dargın olduğunda ise 'İbrahim'in Rabbi' için diye." deyince Hz. Âişe "Evet ya Resûlallah, dargın olunca adını anmıyorum." demiştir.[761] Hz. Peygamber'le Hz. Âişe arasındaki bir problemin nasıl çözüldüğüne ilişkin dikkatleri çeken bir diğer rivayet ise şu şekildedir: Bir gün Hz. Âişe ile aralarında bir münakaşa olduğunda Resûlullah, hakem olarak Hz. Ömer'i önermiş ancak Hz. Âişe onun hiddetli olduğunu söyleyerek kabul etmemiştir. Nihayetinde Hz. Ebû Bekir'i hakem olarak çağırırlar. Hz. Peygamber olayı anlatırken Hz. Âişe araya girerek "Allah'tan kork ve doğruyu söyle." deyince Hz. Ebû Bekir neredeyse koparacak kadar sıkı bir şekilde kızının burnunu sıkmış; "Ey Ümmü Rûmân'ın kızı! Sen ve baban doğru söylüyorsunuz da Resûlullah doğru söylemiyor mu?" diyerek hurma dalı ile kızına vurmaya

[760] IX, 71.
[761] Bu rivayeti Müslim'in tahrîc ettiği görülmektedir. Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 80.

başlamıştır. Babasından gördüğü sert karşılık üzerine Hz. Âişe Resûlullah'a sığınınca Hz. Peygamber "Allah aşkına dışarı çık. Biz seni bunun için çağırmadık ey Ebû Bekir." demiştir. Rivayetin en dokunaklı ve can alıcı ifadesi ise şu şekildedir: Hz. Ebû Bekir dışarı çıkınca Hz. Peygamber'e sarılarak babasının hışmından kurtulmaya çalışan Âişe, münakaşaya kaldığı yerden devam etmek üzere bu sefer de Resûlullah'tan uzaklaşmaya kalkınca şu zarif ifadelere muhatap olmuştur: "Ne oldu, az önce bana sıkı sıkı sarılıyordun?"

Şâmî, eserinde Hz. Peygamber'le Hz. Âişe arasında yaşanan tatlı atışmalara dair daha pek çok rivayet zikretmektedir. Bir gün Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın yanına girmek için izin istediğinde içeriden Hz. Âişe'nin sesinin yükseldiğini duyar. İzin verilip içeri girince "Ey Ümmü Rûmân'ın kızı! Resûlullah'a karşı sesini mi yükseltiyorsun?" diyerek kızına çıkışır. Resûlullah araya girerek onu sakinleştirir. Ebû Bekir evden çıktıktan sonra Hz. Peygamber gönlünü almak için Hz. Âişe'ye "Babanla nasıl da aranıza girdim." der. Ebû Bekir eve tekrar girdiğinde onları gülüşürken bulunca haklı olarak şöyle söyleme ihtiyacı hissetmiştir: "Beni savaşınıza ortak ettiğiniz gibi barışınıza da ortak edin."[762]

Şâmî'nin Benî Mustalik Gazvesi (5/627) dönüşü meydana gelen meşhur ifk hadisesiyle ilgili olarak çok detaylı bir anlatım yapmamış olması dikkat çekici bir husustur. Öyle ki Şâmî, olayda ismi geçen sahâbî Safvân b. Muattal'dan dahi bahsetmemektedir. Olay kısaca şöyle gelişmiştir: Ordu Medine'ye doğru yol alırken konak yerinde Hz. Âişe sabaha karşı ihtiyacı için uzaklaşır, geri dönerken gerdanlığını kaybettiğini farkeder. Kendisini bekleyeceklerini düşünerek tekrar geri döner ve gerdanlığını arar. Konak yerine geldiğinde ordunun yola çıkmış olduğunu görür ve kendisini dönüp alacakları umuduyla oturup beklemeye başlar. Ordunun peşini kontrol etmekle görevli olan Safvân b. Muattal, Hz. Âişe'yi görünce devesine bindirir. Kendisi de yaya olduğu halde bir sonraki konak yerinde orduya yetişirler. Bu durum ilk başta tuhaf karşılanmamakla birlikte Medine'ye dönüldükten sonra başta münafıkların konuşmaları sebebiyle dedikodu malzemesi olur. Ancak sefer dönüşü rahatsızlanıp yatan Hz. Âişe'nin bu durumdan uzun süre haberi olmaz. Bir vesileyle durumu öğrendiğinde ise bu dönemde kendisine karşı soğuk davrandığını farkettiği Hz. Peygamber'e gücenir ve ondan izin alarak babasının evine gider.[763] Şâmî, ifk hadisesiyle ilgili bu bilgilerin hiçbirine eserinde yer vermemiştir. Şâmî'nin anlatımı şu noktada

[762] XI, 173.
[763] Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA,* İstanbul 2000, XXI, 507-509.

başlamaktadır: Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e küstüğü ifk hadisesinde, Hz. Âişe'yi temize çıkaran âyetler[764] nâzil olduğunda, Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'e gidip bu âyetleri okuyarak Allah'ın kızını temize çıkardığını ona haber vermesini istemiştir. Hz. Ebû Bekir koşarak gelip kızına müjdeyi verdiğinde Hz. Âişe "Ne sana, ne de seni gönderene hamdediyorum. Sadece Allah'a hamdediyorum." der. Hz. Peygamber gelip Hz. Âişe'nin kolunu tuttuğunda, Hz. Âişe onun elini itince Ebû Bekir ayakkabısı ile kızına vurmaya hazırlanır. Hz. Peygamber onu engeller, güler ve "Allah aşkına yapma." der.[765] Şâmî'nin verdiği bilgilerden Hz. Âişe'nin İfk hadisesinden sonra bir seferde daha gerdanlığını kaybederek orduyu beklettiği anlaşılmaktadır. Şâmî, bu gazvenin Zâtürrikâ' Gazvesi (5/626) olduğunu belirtmektedir. Bu gazvede de gerdanlığını kaybedince Hz. Ebû Bekir kızına gelerek "Ey kızım, her seferde insanlara zorluk çıkarıyor ve başlarına bela oluyorsun." demiştir. Çünkü insanlar uzun süre bir noktada beklemek zorunda kalmışlar ve abdest suyu bulmakta zorluk çekmişlerdir. Ancak daha sonra onlara kolaylık olarak teyemmüm âyeti nâzil olunca Hz. Ebû Bekir Hz. Âişe'nin yanına gelerek "Sen mübarek birisin." demiştir. Hz. Âişe'nin kaybettiği gerdanlığın bir rivayette kendisine ait olduğu, bir rivayette ise kız kardeşi Esmâ bint Ebû Bekir'den ödünç aldığı bir kolye olduğu belirtilmektedir.[766]

Şâmî'nin Hz. Âişe ile ilgili verdiği rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Âişe, Resûlullah'ın hanımları arasında Hz. Hatice'den sonra onun için en değerli olanı idi. Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlüğünü tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğüne benzetmiştir.[767] Hz. Âişe, Resûlullah'ın ikindi namazı sonrası hanımlarını teker teker dolaştığını ve en son ona uğradığını ifade etmiştir. Bir gün Hz. Âişe, Resûlullah'a "Ya Resûlallah, bana karşı sevgin nasıl?" diye sorar. Hz. Peygamber "Düğüm gibi." diye cevap verir. Hz. Âişe düğümün nasıl olduğunu sorduğunda ise Hz. Peygamber "ilk günkü gibi" der.[768]

Başta ümmehâtü'l-mü'minîn olmak üzere diğer sahâbîler, Hz. Peygamber ile Hz. Âişe arasında bu özel muhabbetin farkındaydılar. Bu yüzdendir ki sahâbîlerin, hediyelerini Hz. Peygamber'e, Hz. Âişe'nin odasında olduğu zamanlarda vermek için çaba sarfettikleri ifade edilmiştir. Ümmehâtü'l-mü'minîn bu durumu farkedince, Ümmü Seleme aracılığı ile

---

[764] Nur, 24/11-26.
[765] IX, 70.
[766] XII, 61.
[767] XI, 176.
[768] XI, 170.

kendilerinin de hayır istediklerini, Resûlullah nerede ise ashabın vermek istediklerini oraya getirmesini söylediler. Bunun üzerine Resûlullah Ümmü Seleme'den yüz çevirdi. Diğer kadınlar Ümmü Seleme'den bunu tekrar söylemesini istediler. Ümmü Seleme günü gelince Hz. Peygamber'e aynı şeyleri tekrar söyledi. Resûlullah, "Ey Ümmü Seleme, Âişe konusunda beni üzme. Vallahi Âişe'den başka hiç bir hanımımın yatağında bana vahiy nâzil olmadı." buyurmuştur.[769] Bir gün Ümmü Seleme, Hz. Âişe'ye Resûlullah'ın nerede olduğunu sormuş, o da evde kendisine vahiy indiğini söylemiştir. Eve gittiğinde Hz. Peygamber "Sana Cebrâîl'in selamı var ey Âişe." der.[770] Farklı bir rivayette ise Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye ismini kısaltarak "Ey Âiş, bak Cebrâîl sana selam veriyor." dediği ifade edilmiştir. Hz. Âişe de Cebrâîl'in selamını almıştır.[771] Yine bir gün Hz. Peygamber'in hanımları, Resûlullah'ın Âişe'ye diğer hanımlarından daha fazla iltifat ettiğine dair bir şeyler söylemesi için Hz. Fâtıma'yı gönderirler. Fâtıma, izin isteyip içeri girdiğinde Resûlullah, Hz. Âişe ile beraber örtünün altında yatmaktadır. Bir şeyler söylediğinde Resûlullah "Benim sevdiğimi sen de sevmez misin? Ben Âişe'yi seviyorum." buyurunca kızı Fâtıma çıkarak "Bir daha bir şey demem." der. Bunun üzerine odaya Resûlullah'ın hanımı Zeyneb girer. Resûlullah'ın Âişe'ye daha fazla değer verdiğine dair bir şeyler söyleyerek Hz. Âişe'ye yönelir. Hz. Âişe yüzünü çevirince Hz. Peygamber ona kendisini savunmasını söyler. Bunun üzerine Hz. Âişe konuşmaya başlar. Öyle ki, dili kuruyana kadar konuşur ve Zeyneb'i susturur. Şâmî, Hz. Fâtıma'nın Hz. Âişe'ye yönelik incitici sözler söylediğine dair bir rivayet daha nakletmiştir. Şöyle ki, Hz. Fâtıma bir gün ona kötü sözler söyleyince Hz. Âişe ağlar. Hz. Peygamber neden ağladığını sorduğunda sebebini söyler. Resûlullah, kızı Fâtıma'ya sorduğunda Âişe'nin anlattıklarını doğrular. Hz. Peygamber "Benim sevdiğimi sevmiyor musun?" diye sorunca Fâtıma sevdiğini söyler. "Benim buğzettiğime buğzetmiyor musun?" diye sorduğunda ise buğzettiğini söyler. Bunun üzerine Resûlulah "Âişe de benim sevdiğimdir. Sen de onu sev." buyurur. Hz. Fâtıma bir daha Hz. Âişe'ye eziyet verecek bir şey söylemez.[772]

Hz. Peygamber dünya malına kıymet vermez, hanımlarının da vermesinden hoşlanmazdı. Bir gün Hz. Âişe eski döşeği rahat olmadığı için Hz. Peygamber'e yeni bir

[769] XI, 172.
[770] XI, 177.
[771] IX, 364.
[772] XI, 171.

yatak hazırlamış, ancak Hz. Peygamber "Onu kaldır, kaldırmazsan oturmam." deyince yatağı geri kaldırmıştır.[773] Farklı bir zamanda ensardan bir kadın, Hz. Peygamber'in yatağının yere serilen bir abâdan ibaret olduğunu görünce yünden bir yatak gönderir. Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye yatağı geri göndermesini söyler. Ancak Hz. Âişe yatağın kalmasını istediği için Resûlullah üst üste birkaç kez emrini tekrarlamak durumunda kalmıştır.[774] Yine bir defasında Hz. Âişe odasının bir duvarına üzerinde canlı resimleri bulunan bir perde asar. Hz. Peygamber gördüğünde perdeyi ikiye ayırır, yastık yapar ve üzerine oturur.[775] Hz. Âişe sahip olduğu nakışlı bir yatak örtüsünü perde olarak eve asınca Hz. Peygamber "Şu örtüyü kaldır, namazıma mani oluyor." buyurmuştur.[776] Gece namazına gösterdiği özel hassiyetten ötürü rahat döşeklerde yatmayı reddeden Hz. Peygamber'in hediye edilen kimi süslü elbiseleri ise giydiği anlaşılmaktadır. Bir gün Hz. Peygamber kendisine hediye edilen siyah kadife elbiseyi giyip Hz. Âişe'ye "Onu üzerimde nasıl görüyorsun?" diye sormuş, Hz. Âişe de "Üzerinde ne güzel duruyor ya Resûlallah, onun siyahı senin beyazına, senin beyazın da onun siyahına karışıyor" demiştir.[777] Hz. Âişe bir rivayette Resûlullah'ın saçını bıngıldağından önüne kadar ikiye ayırıp kâkülünü de iki gözü arasına saldığını ifade etmiştir.[778]

Şâmî, Hz. Âişe özelinde Veda haccında kesilen kurbalardan da bahsetmiştir. Bayramın ilk günü Hz. Peygamber'in hanımlarına et getirilir. Hz. Âişe bunun ne olduğunu sorunca Hz. Peygamber'in hanımları için inek kurban ettiğini söylerler. Câbir'den gelen rivayette ise Hz. Peygamber'in kurbanı sadece Hz. Âişe adına kestiği belirtmiştir.[779]

Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye karşı olan muhabbeti öyle derindi ki, hastalandığında diğer hanımlarından Âişe'nin evinde kalmak için izin istemişti.[780] Resûlullah, Hz. Âişe'nin odasında kalırken, onun gününde vefat etmiştir. Hz. Âişe bunu, kendisini Resûlullah'ın diğer hanımlarından üstün kılacak bir meziyet olarak kabul etmiş, bununla beraber kendisini diğer hanımlardan üstün kılan 10 meziyeti saymıştır. Ancak bunları kesinlikle övünmek maksatlı söylemediğini de sözlerine eklemiştir. Rivayetlerde

---

[773] VII, 356.
[774] VII, 79.
[775] VII, 360.
[776] VIII, 181.
[777] II, 11.
[778] II, 16.
[779] IX, 83.
[780] XI, 175.

geçen Hz. Âişe'nin diğer hanımlara üstün olan meziyetleri söyledir: Resûlullah, Hz. Âişe'den başka bakire bir kızla evlenmemiştir. Ondan başka annesi ve babası mümin ve muhacir olan bir kadınla da evlenmemiştir. Allah, ifk hadisesinde onun masum olduğu hakkında âyet indirmiştir. Evlenmeden önce Cebrâîl onu rüyasında Hz. Peygamber'e göstermiştir. Hz. Âişe'den başka bir kadın Cebrâîl'i görmemiştir. Hanımları arasında sadece Hz. Âişe'nin yanındayken Resûlullah'a vahiy inmiştir. Hz. Peygamber'le aynı kaptan yıkanmıştır. Hz. Peygamber onun gününde, onun kollarında vefat etmiş ve onun odasına defnedilmiştir.[781]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ziyâd b. Sümeyye isimli sahâbî, müminlerin annelerine hediyeler göndermiştir. Hz. Âişe'ye gönderilenler diğerlerinden bariz bir şekilde fazladır. Hediyeleri getiren elçi, getirdiklerini teslim ederken Ümmü Seleme'den özür dileyince Ümmü Seleme "Ziyâd'ın özür dilemesine gerek yok. Zira Resûlullah da Âişe'yi bizden üstün tutardı." der. Ümmü Seleme ve Hz. Safiyye yine bir vesileyle "O, Resûlullah nezdinde bizden daha değerliydi." demişlerdir.[782] Hz. Âişe'nin kapıcılık hizmetini gören kişinin anlattığına göre, Hz. Âişe hastalandığında İbn Abbas yanına girmek isteyince "Onun tezkiyesine ihtiyacım yok." diyerek girmesini istemez. Abdurrahman b. Ebû Bekir "Anneciğim, sana geçmiş olsun demek istiyor." deyince izin verir. İbn Abbas gelir, "Sen Resûlullah'ın zevceleri arasında ona en sevgili olanıydın. Resûlullah temiz olanı severdi. Bir gün gerdanlığını kaybetmiştin. İnsanlar onu ararken vakit geçmiş ve abdest almak için de su bulunamayınca teyemmüm âyeti inmişti. Senin hürmetine bu kolaylık geldi. İfk olayında da Allah seni 7 kat semadan temizledi." diyerek Âişe'nin gönlünü hoş edecek şeyler söylemiştir. Hz. Âişe ifk hadisesinde yaşadığı kötü günleri anımsayarak "Ey İbn Abbas, keşke unutulsaydım da başıma bunlar gelmeseydi." şeklinde karşılık vermiştir.[783] Burada Şâmî'nin vermiş olduğu detay bir bilgiyi zikretmek yerinde olacaktır. Buna göre, Hz. Âişe'ye bir kadın "anneciğim" şeklinde hitab edince "Ben sizin anneniz değilim. Ben erkeklerinizin annesiyim." demiştir. Bu rivayetin ardından Şâmî, "mü'minlerin anneleri" lafzından kastedilen mananın, erkek mü'minler için Hz. Âişe'nin anne mesâbesinde olması

[781] XI, 178.
[782] XI, 176.
[783] XI, 169.

ve Hz. Peygamber'den sonra kimse ile evlenmemesi olduğunu net bir şekilde ifade etmiştir.[784]

Şâmî, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da katledilmesine ilişkin menkıbevî rivayetlere yer verdiği gibi Hz. Âişe'nin Cemel Savaşı'ndaki rolüne ilişkin de çoğu zaman sıhhati tartışmalı ve menkıbevî bir takım rivayetlere yer vermiştir. Bu rivayetlerle ilgili en dikkat çekici unsur, Hz. Peygamber'in bu denli açık uyarılarına maruz kalmasına rağmen sahâbîlerin, olayların içerisinde kendilerini bulmuş olmasının izaha muhtaç olmasıdır. Yine de lafızların doğruluğu meselesi bir tarafa bırakıldığında, fitne hadiselerinin zihinlerde yarattığı soru işaretlerini ve buhranlı halleri ortaya koyan bu rivayetler tarihî açıdan değerlidir. İlk rivayet şu şekildedir: Hz. Peygamber "Komutanları kadın olan bir kavim, komutanları cennette olan bir kavme karşı çıkarsa onlar helak olmuşlardır." buyurmuştur.[785] Bir defasında da hanımlarından birinin savaş için çıkacağını söyleyince Hz. Âişe gülmüş, Resûlullah da "Dikkat et ey Âişe, o sen olma." buyurmuş, daha sonra da Hz. Ali'ye yönelerek "Şayet sen bunların işlerinden bir şey yüklenirsen onlara yumuşak davran." buyurmuştur.[786] Bir gün sahâbîler, Ebû Huzeyfe'ye "Bize Resûlullah'tan işittiklerini anlat." derler. "Bunu yaparsam beni taşlarsınız." diye cevap verir ve sözlerine şöyle devam eder: "Size annelerinizden birinin bir orduyla size karşı savaşacağını ve size kılıçla vuracağını söylersem bana inanmazsınız. Hamrâ (Âişe) size karşı savaşacak."[787] Bu rivayete göre Hz. Peygamber sırdaşı Ebû Huzeyfe'ye, geleceğe dair kimseye söylemediği sırlar söylemiştir ki Cemel Vak'ası da bunlardan birisidir. Manidar olan, bu rivayette söz konusu edilen Ebû Huzeyfe'nin Cemel'den önce vefat etmiş olmasıdır. Ahmed b. Hanbel'in tahrîc etmiş olduğu bir rivayete göre Hz. Âişe, Cemel savaşı öncesinde Zübeyr b. Avvâm ile beraber, insanların aralarını bulmak için giderlerken Benî Amr yurduna ulaştıklarında köpeklerin havladığını duyunca bölgenin adını sorar. "Hav'eb" denince derhal geri dönmek ister. Zübeyr geri dönemeyeceğini, insanlar onu gördüğünde Allah'ın onların aralarını düzelteceğini söyleyince, yine de dönmek istediğini, zira Resûlullah'ın "Sizden birinize Hav'eb'in köpekleri havladığında hali nice olur." buyurduğunu işittiğini söylemiştir.[788]

Hz. Âişe ilim sahibi, akıllı bir kadındı. Sahâbîler, çözemedikleri konuları ona sorar

---

[784] XI, 146.
[785] Beyhakî, VI, 412; Makrîzî, XIII, 231.
[786] X, 148. Bk. Beyhakî, VI, 411; Kastallânî, III, 566; Makrîzî, XIII, 228.
[787] X, 149. Bk. Makrîzî, XIII, 229; Süyûtî, *el-Hasâis*, II, 233.
[788] X, 148. Bk. Ahmed b. Hanbel, XL, 299-300, XLI, 197; Ebû Ya'lâ, VIII, 282; Beyhakî, VI, 410.

cevabını alırlardı. Bir gün Resûlullah "Ümmetimden buluğa ermeden iki çocuğu vefat edeni Allah cennete sokacak." buyurduğunda Hz. Âişe bir çocuğu ölenin halini sormuş, Hz. Peygamber de ona "Ey zeki, başarılı kadın! O da girecek." buyurmuştur.[789] Ebû Mûsâ el-Eşârî, herhangi bir hadisle ilgili bir müşkil bulunduğunda Hz. Âişe'ye sorduklarını ve sorularının cevabını onda bulduklarını ifade etmiştir. Yeğeni Urve b. Zübeyr ise Kur'an, farzlar, helal, haram, fıkıh, şiir, tarih ve neseb bilgisini Hz. Âişe'den daha iyi bilen birini görmediğini söylemektedir. Yine Urve teyzesine tıp bilgisinin nereden geldiğini sorduğunda, Resûlullah hastalandığı zaman gelen Arap ve Arap olmayan tabiblerin tavsiyelerini uygulayarak öğrendiğini söylemiştir.[790] Bir gün Urve b. Zübeyr ile İbn Ömer, Hz. Âişe'nin evinin duvarına yaslanmış otururlarken onun dişlerini misvaklama sesini duymuşlar ve fırsat bu fırsat diyerek Resûlullah'ın umreleri ile ilgili sorular sormuşlardır. Hz. Âişe de tek tek cevaplamıştır.[791] Urve, Hz. Âişe'ye iki çuval para gönderildiğini, o gün oruçlu olduğunu ve akşama kadar hepsini dağıttığını rivayet etmiştir. Kendisi de o akşam yemek olarak ekmek ve yağla yetinmiştir. Cariyesi "Bize de bir dirhem ayırsaydın da et alıp iftar etseydik." deyince Hz. Âişe, "Beni kınama, bana bunu hatırlatsaydın." şeklinde karşılık vermiştir. Odasına Resûlullah ve sonra da babası defnedilince "Odama girip elbiselerimi çıkarıyordum. Ama Ömer de defnedilince vallahi Ömer'den utancımdan artık tesettüre gireceğim." dediği de Şâmî'nin zikrettiği rivayetler arasındadır.[792] Urve'nin naklettiğine göre Hz. Âişe, vefat ettiği zaman Bakî' mezarlığına, Resûlullah'ın diğer hanımlarının yanına defnedilmeyi vasiyet etmiştir. Kendi odasında yer olmasına rağmen oraya defnedilmeyi uygun gördüğünü söylemiştir.[793]

c. Hafsa bint Ömer

Hz. Peygamber'in hanımlarından Hafsa'nın ilk kocası Huneys b. Huzafe, Bedir Gazvesi'nde şehit düşmüştü. Babası Hz. Ömer, kızıyla yakın arkadaşı Osman'ın evlenmesini arzu etmiş, ancak olumsuz yanıt almıştı. Sonrasında kızı için Ebû Bekir'in uygun bir tercih olacağını düşünmüş ancak benzer cevapları alınca üzülmüş, hatta biraz kızmıştı. Daha sonra kızına Resûlullah talip olunca üzüntüsü fazlasıyla hafiflemiş, Hafsa'yı seve seve Hz.

[789] XI, 164.
[790] XI, 179.
[791] XI, 180.
[792] XI, 181.
[793] XI, 182.

Peygamber'le evlendirmiştir. Bir süre sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in yanına gelerek kızına aslında Hz. Peygamber'in talip olacağını bildiğini, ancak Resûlullah'ın sırrını ifşa edemeyeceği için hiç cevap vermediğini söylemiştir.[794]

Şâmî'nin eserinde Hz. Âişe ile Hafsa'yı yan yana sıkı fıkı bir şekilde gösteren çeşitli rivayetlerden[795] anlaşılmaktadır ki, Hafsa Hz. Peygamber'in eşleri içerisinde en çok Hz. Âişe ile görüşmekteydi. Bu tür bir rivayette şu detaylar mevcuttur: Hz. Âişe ve Hafsa nafile oruç tutarlarken kendilerine hediye olarak yemek getirilince oruçlarını bozarlar. Bir süre sonra Resûlullah gelir. Hz. Âişe durumu ona tam anlatacakken Hafsa atılır ve anlatır. Hz. Âişe de "O babasının kızıdır ya Resûlallah." der. Hz. Peygamber bozdukları oruçlarının yerine başka bir gün tutmalarını söyler.

Hz. Hafsa, vefat etmeden önce Medine yakınlarındaki el-Gâbe denilen mevkideki malını sadaka olarak vermiştir.[796] Burada kastedilenin sağmal deve olduğu anlaşılmaktadır. Zira Ümmü Seleme Resûlullah'ın hanımlarından her birine ait sağmal develerin Gâbe mevkisinde otlatıldıklarını ifade etmiştir.[797]

d. Ümmü Seleme

Şâmî'nin Ümmü Seleme hakkında verdiği bilgilere göre onun asıl adı Hind'dir. İlk kocası Ebû Seleme ile iki defa Habeşistan'a hicret etmiştir. Medine'ye hicret eden kadınların ilki olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.[798] Kocası Ebû Seleme ile birlikte Medine'ye hicret ederken kabilesi Muğîreoğulları tarafından alıkonulmuş, kocasının kabilesinin de oğlunu alması üzerine hem kocasından hem de oğlundan bir sene ayrı kalmıştır. Daha sonra iki kabile anlaşarak hicret etmelerine izin verince Medine'ye gelmiştir.[799] Medine'ye hicret eden ilk kadın muhacir olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.[800] Bir gün Ümmü Seleme kocası Ebû Seleme'ye "İkimizden biri öldüğünde geri kalanın evlenmeyeceğine dair birbirimize söz verelim. Allah böyle kadın ve erkekleri cennette kavuşturur." demiş, Ebû Seleme karısına "Bir şey söylesem, beni dinler misin?" diye sorunca Ümmü Seleme "Sana itaatsizlik hiç yapmadım, söyle." demiştir. Bunun üzerine Ebû Seleme, karısına o öldükten

---

[794] XI, 184.
[795] XI, 185.
[796] XI, 186.
[797] VII, 407.
[798] XI, 187.
[799] III, 224-225.
[800] III, 228.

sonra evlenmesini tavsiye etmiş ve Allah'ın ona daha hayırlısını nasib etmesi için dua etmiştir. Ümmü Seleme ise kendi kendine "Allah Allah, Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olabilir ki?" diye düşündüğünü ifade etmiştir. Ebû Seleme vefat ettikten bir süre sonra Ümmü Seleme'ye Resûlullah talib olmuştur.[801] Bu konudaki farklı bir rivayet ise olayı şu şekilde ele almaktadır: Ebû Seleme bir gün Ümmü Seleme'nin yanına gelerek[802] "Resûlullah'tan işittim ki, kim başına bir musibet gelir de 'İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn' der ve 'Allah'ım bu musibetin ecrini sadece senden bekliyorum. Bana daha hayırlısını nasib eyle.' derse duası kabul olur." demiştir. Ebû Seleme vefat edince Ümmü Seleme bu duayı okumuş, bir yandan da "Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olabilir ki?" diye düşünmekten kendisini alamamıştır. Kocasının vefatından sonra Ümmü Seleme "Ona öyle bir ağıt yakayım ki herkes konuşsun." diye düşünür. Bu sırada evine bir kadın gelir ve ağıt yakmakta ona yardım edeceğini söyler. Resûlullah o kadını karşılar ve "Allah'ın şeytanı çıkardığı eve sen mi geri sokmak istiyorsun?" diyerek iki defa çıkışır. Bunun üzerine Ümmü Seleme de ağlamaktan vazgeçmiştir.[803]

Ebû Seleme'nin ardından iddeti bittiğinde Hz. Ebû Bekir, Ümmü Seleme ile evlenmek istemiş, ama Ümmü Seleme bu teklifi reddetmiştir. Aynı durum Hz. Ömer için de söz konusu edilmiştir. Ümmü Seleme, sonrasında Resûlullah'ın bu yöndeki talebini öğrenince "Resûlullah'a hoş geldin derim, ama bende onun hoşuna gitmeyeceğini düşündüğüm üç şey var; çok kıskanç bir kadınım, küçük çocuklarım var ve beni evlendirecek bir velim yok." sözleriyle kendisini ifade etmiştir.[804] Farklı bir rivayette ise Ümmü Seleme'nin "Çok kıskanç ve çocukları olan bir kadınım. Artık benim çocuğum olmaz." dediği nakledilmiştir. Ümmü Seleme'nin bunları söylediğini duyan Hz. Ömer, kendisini reddettiği andaki kadar sinirlenir ve Ümmü Seleme'ye "Sen Resûlullah'ı mı reddediyorsun?" diyerek çıkışır. Hz. Peygamber ise Ümmü Seleme'ye "Kıskançlığın için dua ederim. Çocuklarının himayesi de Allah ve Resûl'üne aittir." der. Bunun üzerine Ümmü Seleme, oğlu Ömer'e kendisini Resûlullah ile evlendirmesini söyler. Oğlu Ömer de onları nikahlar. Resûlullah, Ümmü Seleme'ye mehir vereceğini de sözlerine eklemiştir.[805] Enes,

---

[801] XI, 189.
[802] XI, 188.
[803] XI, 190.
[804] Kastallânî, II, 84.
[805] XI, 188.

Resûlullah'ın Ümmü Seleme'ye mehir olarak 10 dirhemlik ev eşyası aldığını söylemiştir.[806] Onları evlendiren oğlunun Ömer değil, künyesi Ebû Ömer olan oğlu Seleme olduğu da rivayet edilmiştir.[807] Ümmü Seleme'nin evliliği ile ilgili başka bir rivayete göre ise Hz. Peygamber bizzat gelerek perde arkasından evlenmek istediğini söylemiştir. Ümmü Seleme mazeretlerini söyleyince gider ve bir süre sonra geri gelerek eğer mehrinin artırılmasını istiyorsa artırabileceklerini söyler. Başka bir rivayette ise bu evlilik için Ümmü Amr isimli bir kadın aracı olmuş ve Ümmü Seleme bu kadına gelerek "Kureyş'in kadınları 'Ümmü Seleme Muhammed'i reddetti, çünkü ondan daha genç ve zengin.' diyecekler." demiş ve Resûlullah'la evlenmeyi kabul etmiştir.[808]

Şâmî, Ümmü Seleme'nin henüz emzirme döneminde olan bir bebeği olduğunu ve yeni bir evlilik noktasında neden çekince yaşadığını net bir şekilde ortaya koyan şu rivayetleri de zikretmiştir. Buna göre Ümmü Seleme'nin oğlu Ömer, nikahtan sonra yeni evli çifti başbaşa bırakmak üzere evden ayrılır. Bir süre sonra gelince Ümmü Seleme'yi küçük kızı Zeyneb'i emzirir halde bulur. Bu olay 3 defa tekrar eder.[809] Ömer daha sonra Ümmü Seleme'nin anne bir kardeşi olan[810] Ammâr b. Yâsir'in yeni evlilerin baş başa kalabilmesi için bebeği bir süreliğine alıp götürdüğünü ifade etmiştir. Resûlullah gelip Zeyneb'i sorduğunda Ümmü Seleme, Ammâr'ın götürdüğünü söyler ve yiyecek bir şeyler hazırlamaya koyulmuştur.[811] Zeyneb, Habeşistan'da doğmuştu, adı Berre idi, Resûlullah onun adını Zeyneb olarak değiştirdi. Rivayete göre bu kız küçükken, yıkandığı bir sırada Resûlullah'ın yanına girmiş, Resûlullah da onun yüzüne su serpmiş, bu sebeple vefat edene kadar yüzü genç kalmıştır. Bu hadiseye Taberânî ve Zübeyr b. Bekkâr eserlerinde yer vermişler Zeyneb'in yüzünün yaşlandığı halde hiç değişmediğini ifade etmişlerdir.[812] Hz. Peygamber, Ümmü Seleme ile evlendiği zaman Habeş Necâşîsi'ne hediye olarak bir elbise ve birkaç ukıyye misk hediye ettiğini, Necâşî öldüğü için o hediyelerin kendisine geri

---

[806] IX, 48.
[807] XI, 191.
[808] XI, 189.
[809] XI, 188.
[810] Ammâr b. Yâsir'in babası Yemen'den gelmiş olup Ans kabilesine mensuptur. Annesi Sümeyye ise Mahzûmoğulları'ndan olan Ebû Huzeyfe'nin cariyesidir. Ümmü Seleme ise, Mahzûmoğulları'na mensup olup babası Ebû Ümeyye, annesi ise Firâseoğulları'ndan Âtike bint Âmir el-Kinâniyye'dir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Ammâr b. Yâsir", *DİA,* İstanbul 1991, III, 75-76 ve M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 328-330. Bu bilgilere göre Ammâr b. Yâsir ve Ümmü Seleme'nin anne bir kardeş olmaları mümkün gözükmemekte, Şâmî'nin bu ifadeyi eserine sehven aldığı düşünülmektedir.
[811] XI, 189.
[812] XI, 191; X, 39. Bk. Zübeyr b. Bekkâr (ö. 256), *el-Müntehabü min Kitâbi ezvâci'n-Nebî* (nşr. Sükeyne eş-Şihâbî), Beyrut 1403, s. 43; Taberânî, *el-Kebîr,* XXIV, 282.

gönderileceğini umduğunu, gelirse de ona vereceğini söylemiştir. Hediyeler gelince her bir hanımına bir ukıyye vermiş, kalanını ve elbiseyi ise Ümmü Seleme'ye vermiştir.[813]

Resûlullah, her gün ikindi vakti Ümmü Seleme'nin odasından başlayıp en son Hz. Âişe'nin odasına uğramak suretiyle hâne-i saadet odalarını tek tek dolaşıp hanımlarının halini hatırını sorardı. Ardından geceyi geçireceği hanımının odasına yönelirdi.[814] Ümmehâtü'l-mü'minînden yaşça en büyük olanın Sevde olduğu bilinmekte olup, Şâmî'nin burada Ümmü Seleme için "en büyükleri idi" kaydı düşmüş olması dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere Sevde, hicretin ilerleyen yıllarında yaşlandığını ifade ederek kendi iradesiyle gününü Hz. Âişe'ye vermişti. Bundan dolayı Hz. Peygamber, günlük rutin ziyaretlerini Sevde'den sonra hanımlarının arasında en büyük olabileceği akla gelen Ümmü Seleme ile başlayarak yapmış olabilir. Esasen Şâmî de İbn Kayyim'den iktibasla Hz. Peygamber'in 9 hanımı olmasına rağmen, onların odalarını dolaştığı günleri 8 gün olarak taksim ettiğini bildirmektedir. Bundan da onun, gününü Hz. Âişe'ye bağışlamış olan Sevde'nin odasına gitmediği anlaşılmaktadır ki, bu durumda Sevde'den sonra aralarında yaşça en büyük olan Ümmü Seleme'nin odasından başlaması son derece doğaldır.[815]

Bir gün yanında Hz. Ali, kızı Fâtıma, torunları Hasan ve Hüseyin varken onların başını siyah bir örtüyle örterek "Ya Rabbi! Beni ve ehl-i beytimi cehenneme değil, yanına al." diyerek dua edince Ümmü Seleme "Peki ya ben ya Resûlallah?" diye sordu. Hz. Peygamber "Seni de." buyurdu.[816] Yine bir gün Resûlullah Ümmü Seleme'nin odasındayken Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma, torunları Hasan ve Hüseyin geldiler. Resûlullah onlara sarılarak dua edince Ümmü Seleme ağlamaya başladı. "Yalnızca onlara dua ettin. Beni ve kızımı bıraktın." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Sen de benim ehl-i beytimdensin." buyurmuştur.[817] Şâmî, verdiği başka bir rivayette ise bir gün Ümmü Seleme'nin yine Hz. Peygamber'e onun ehl-i beytinden olup olmadığını sorması üzerine, onun Resûlullah'ın zevcesi olduğunu söylediğini ifade etmiştir. Bu rivayete göre Resûlullah torunları Hasan ve Hüseyin'i kucağına, Hz. Ali'yi sağına, kızı Fâtıma'yı da soluna oturtmuştur. Onları gören

[813] IX, 34, 190.
[814] XI, 190.
[815] Bk. İbn Kayyim, I, 153.
[816] XI, 189.
[817] XI, 190.

Ümmü Seleme "Ben de senin ehl-i beytinden değil miyim ya Resûlallah?" diye sorunca Hz. Peygamber "Sen hayır üzeresin. Sen Resûlullah'ın zevcesisin." buyurmuştur.[818]

Şâmî, Ümmü Seleme'nin Cebrâîl'i sûret değiştirmiş halde gördüğünü de rivayet etmiştir. Buna göre bir gün Cebrâîl, Resûlullah'ın yanına gelip konuştuğunda orada bulunan Ümmü Seleme de onu görür. Resûlullah gelenin kim olduğunu sorunca Ümmü Seleme, ashaptan Dıhyetü'l-Kelbî olduğunu söyler. Ancak Hz. Peygamber işin doğrusunu söyleyince onun Cebrâîl olduğunu anladığını söylemiştir.[819] Öte yandan bu rivayetin, Şâmî'nin yukarıda Hz. Âişe'nin meziyetlerini sıralarken yer verdiği rivayetlerle çeliştiği açık bir şekilde görülmektedir. Zira bahsi geçen rivayetlerde Hz. Âişe, kendisinin diğer hanımlara olan üstünlüğünü delillendirirken Cebrâîl'i görmesini de zikretmiştir. Burada kastedilen herhalde aslî sûrette görmek olmamalıdır. Dıhye vb. sûretlerde görmesi kastedilmiş olmalıdır. Burada ise Ümmü Seleme'nin de Cebrâîl'i Dıhye sûretinde gördüğü ifade edilmiştir.

Şâmî'nin Ümmü Seleme ile ilgili olarak verdiği bir bilgi, Resûlullah'ın ailesinin temel ihtiyaçlarını giderme konusunda asgarî ile yetinmesi hususundaki tercih ve hassasiyetini gözler önüne sermesi yönüyle önemlidir. Buna göre Resûlullah, Dûmetü'l-Cendel Gazvesi dönüşünde Ümmü Seleme'nin evine uğrayınca evin duvarlarının kerpiçle kaplandığını görür. Bunun ne olduğunu hanımına sorduğunda Ümmü Seleme, insanların bakışlarına engel olmak istediğini söyler. Odaların duvarları aslında hurma direklerinin arasına kıldan dokunmuş kumaşların kapatılması suretiyle yapılmış, Ümmü Seleme daha sonra kerpiçle kaplatmıştı.[820] Bunun üzerine Resûlullah, "Müslümanların malının gittiği en kötü yerler binalardır." buyurmuştur.[821] Şâmî, Resûlullah'ın mal biriktirip yığmayı sevmediğine dair bir rivayet daha nakletmektedir. Şöyle ki, Hz. Peygamber'in yanına bir dilenci gelir, sadaka ister. Hz. Peygamber bir hurma verince bunu küçümser. Bunun üzerine Hz. Peygamber dilenciye daha da fazlasını vermek üzere bir cariyeyi Ümmü Seleme'ye göndermiş ve yanında bulunan 40 dirhemi kendisine göndermesini istemiştir.[822] Çok zengin ve ticarette şanslı olmasıyla tanınan Abdurrahman b. Avf, Ümmü Seleme'nin yanına girip "Ey anneciğim, malımın çokluğunun beni helak etmesinden korkuyorum." dediğinde, Ümmü Seleme de Resûlullah'tan gördüğü şekliyle ona malını infak etmesini tavsiye

---

[818] XI, 13.
[819] X, 45.
[820] Bk. Kamacı, *"Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı 2-Hâne-i Saâdet",* İstanbul 2016, s. 45.
[821] XII, 50.
[822] VIII, 405.

etmiştir.[823] Şâmî'nin Hz. Peygamber'in infak hassasiyetini ortaya koymak üzere delâil türü eserlerden de sıklıkla alıntı yaptığı görülmektedir. Bu rivayetlerden birisi Ümmü Seleme ile ilgili olup şu şekildedir: Bir gün Ümmü Seleme'ye biraz et ikram edilince, hizmetçisine bu yemeği Hz. Peygamber için saklamasını söyler. Bir süre sonra gelen bir dilenci evden eli boş olarak geri döner. Resûlullah geldiğinde Ümmü Seleme hizmetçiye eti getirmesini söyler ancak etin taş kesildiğini görürler. Resûlulah, dilenciyi reddettikleri için böyle olduğunu söyler. Ümmü Seleme, ölene kadar o taşı evinin bir köşesinde saklamıştır.[824] Hz. Peygamber'in infak hususundaki hassasiyetini ortaya koymak için bu tür mucizevî unsurlar içeren rivayetlere ihtiyaç olmadığı ortadadır. Yine de muahhar bir kaynak olarak Şâmî'nin, güvenilir kaynakların yanı sıra gerek telif edilme gayeleri gerekse yer verdikleri rivayetler aısından tartışılan delâil türü eserlerden yaptığı iktibaslara ilginç bir örnek teşkil etmesi açısından Ümmü Seleme ile ilgili bu rivayet önem arzetmektedir.

Ümmü Seleme, geçimlerini nasıl sağladıklarını anlatırken, Hz. Peygamber'in Gâbe mevkindeki sağmal develeri hanımları arasında paylaştırdığını, kendisine "Arîs" isimli bir deve düştüğünü ve ondan diledikleri kadar süt sağdıklarını, Hz. Âişe'ye ise "Semra" isimli bir deve düştüğünü ve onun devesinin kendi devesi gibi olmadığını, daha çok süt verdiğini söylemiştir. Ümmü Seleme bu konuda bilgi verirken çobanın develeri otlağa götürüp otlattığını, akşam olunca da kendilerine teslim ettiğini ve hayvanların sağıldığını da ifade etmektedir.[825] Yine Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'in develeri ile ilgili şöyle bir anlatımı vardır: "Hz. Peygamber'e bir deve hediye edildi. Bol süt veriyordu. Hind ve Esmâ onu otlatırlardı. Bazen Uhud'a, bazen Beyzâ'ya salarlardı. Sonra Esmâ, ağaçlardan yere düşen yaprakları toplayıp eteğine doldurarak deveyi de önüne katıp evimize gelirdi."[826]

Şâmî, Hz. Peygamber'in günlük alışkanlıkları ile ilgili bilgi verirken Ümmü Seleme ile ilgili de önemli bilgiler aktarmıştır. Şâmî'nin bildirdiğine göre bir gün ramazanda Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in gözlerine sürme çekmiş, gözleri sürmeyle iyice belirgin hale gelmişti. Resûlullah bir gün de Hafsa'nın evinden çıkarken gözlerine ismid sürmesi çekilmiş bir halde görülmüştü.[827] Şâmî'nin naklettiğine göre yine bir gün Resûlullah, ikindi namazını kıldıktan sonra Ümmü Seleme'nin evine girdiğinde iki rekat namaz kılmış, Ümmü Seleme

[823] XI, 318.
[824] X, 56. Bk Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 560; Beyhakî, VI, 300.
[825] VII, 407.
[826] VII, 407.
[827] VIII, 420.

bunun ne namazı olduğunu sorduğunda her zaman kıldığı nafile namazı kılamadığını söylemiştir. Ümmü Seleme duruma bir netlik kazandırmak üzere kılınamayan nafile namazların kaza edilmesinin gerek olup olmadığını sorduğunda gerekmediğini söylemiştir.[828]

Bir defasında da Ümmü Seleme, erkeklerin Allah yolunda cihad etmeleri sebebiyle ulaştıkları fazilete özenerek, Hz. Peygamber'e "Ya Resûlallah, erkekler cihad ediyor, kadınlar edemiyor. Bize mirasın yarısı var." şeklinde konuşunca "Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin."[829] âyetinin nâzil olduğu rivayet edilmiştir.[830]

e. Ümmü Habîbe

Bilindiği gibi Ümmü Habîbe, Ebû Süfyân b. Harb'in kızı olup ilk evliliğini Hz. Peygamber'in halasının oğlu olan Ubeydullah b. Cahş ile yapmıştı. Asıl adının Remle olduğu bildirilen Ümmü Habîbe, kocası Ubeydullah ile Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katılmış, ancak kocası orada irtidat ederek ölmüştür. Bunun üzerine Resûlullah, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Ümmü Habîbe'ye evlilik teklif etmesi için göndermiştir.[831] Ümmü Habîbe'nin iddeti bitince Necâşî'nin elbise ve kokularıyla ilgilenen Ebrehe isimli cariyesi yanına girmek için izin ister ve Resûlullah'ın Ümmü Habîbe ile evlenmek istediğini bildiren bir mektup göndermiş olduğunu söyler. Bunu duyan Ümmü Habîbe sevincinden gümüş bileziklerini, iki ayağındaki halhalları ve ayak parmağındaki gümüş yüzükleri cariyeye verdiğini söylemiş ve "Allah sana da hayırlı müjdeler versin." diyerek ona dua etmiştir. Ümmü Habîbe nikah için kendisine sahâbîlerden Hâlid b. Saîd'i vekil tayin etmiştir. Nikahı vekaleten Hâlid b. Saîd kıymış, Necaşî de Resûlullah adına 400 dinar[832] mehir vermiştir.[833] Ümmü Habîbe mehrini alınca aynı cariyeyi çağırır ve ona mehirden 50 dinar verir. Ancak cariye bunu almadığı gibi önceki aldıklarını da iade eder ve Necâşî'nin kendisine ondan bir şey almayı yasakladığını söyler. Cariye "Ben onun elbise ve koku hizmetlerini yerine getiren cariyesiyim." der ve Necâşî'nin hanımlarına ellerinde ne kadar koku varsa Ümmü Habîbe'ye göndermelerini emrettiğini de sözlerine ekler. Ertesi gün cariye Ümmü Habîbe'ye çokça

---

[828] X, 427.
[829] Nisa, 4/32.
[830] IX, 314.
[831] XI, 193.
[832] 200 dinar=4000 dirhem
[833] XI, 194.

buhur, vers (ورس),[834] amber ve misk kokuları getirir. Necâşî'nin giyim kuşamından sorumlu olan bu cariye ayrıca, Ümmü Habîbe'den Resûlullah'a selamını söylemesini ve ona tâbî olduğunu iletmesini istemiştir. Ümmü Habîbe, Medine'ye geldiğinde kokuları Resûlullah'a göstermiş ve cariyenin selamını iletmiştir. Hz. Peygamber de cariyenin selamına karşılık vermiştir.[835] Necâşî, Ümmü Habîbe'yi sahâbîlerden Şurahbil b. Hasene ile beraber Medine'ye göndermiştir.[836]

Bilindiği gibi Mekkeli müşrikler Hudeybiye Antlaşması'nı bozduktan sonra Ümmü Habîbe'nin babası olan Ebû Süfyân, antlaşmayı yenileme amacıyla Medine'ye gelmiş, ancak kimseden yüz bulamayınca kızının evine gitmiş, kızı da henüz müslüman olmadığı için onu Hz. Peygamber'in döşeğine oturtmamıştır. Bu noktada Şâmî'nin, Müslim'den naklen müslüman olduktan sonra Ebû Süfyân'la Hz. Peygamber arasında gerçekleştiği bildirilen bir konuşmaya yer vermiş olması ilginçtir. İlgili rivayete göre Ebû Süfyân, müslümanların kendisine çok iltifat etmediklerini, Câhiliye toplumundaki nüfuzunu İslam toplumunda sürdüremediğini görünce Hz. Peygamber'e şöyle söylemiştir: "Benim vesilemle kazandığın, yani sana kattığım 3 özellik vardır: Birincisi Araplar'ın en güzeli olan kızım ki onu seninle evlendirdim. İkincisi oğlum Muâviye ki onu kâtibin yaptın. Üçüncüsü de beni bir yere emir olarak tayin et ki öncesinde müslümanlarla savaştığım gibi şimdi de kafirlerle savaşayım." Rivayete göre Hz. Peygamber bunların üçüne de "evet" diyerek onay vermiştir ancak 3. sırada zikrettiği isteğini yerine getirmediği tarihi açıdan aşikardır.[837] Bu yüzden de Müslim'in *Sahîh'*inde Ebû Zümeyl'in şu ifadesine yer verilmiştir: "Hz. Peygamber'in evet dediği halde bu isteği yerine getirmemesinin sebebi, kendisinden bir şey istendiğinde, bu ne olursa olsun hayır dememe yönündeki kararlılığıdır."[838] Rivayetteki "seninle evlendirdiğim **(**ازوجكها**)**" ifadesini zahiri manada anlamamak gerektiği ortadadır. Zira kaynakların bildirdiğine göre Hz. Peygamber Ümmü Habîbe ile Ebû Süfyân müslüman olmadan önce evlenmiş ve bu noktada daha önce başından evlilik geçmiş olan Ümmü Habîbe'nin evliliği için babasının rızası aranmamıştır.

[834] Elbiseye renk vermek için kullanılan bir tür bitki. Ayrıntılı bilgi için bk. Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, s. 176.
[835] XI, 195.
[836] XI, 193.
[837] XI, 197.
[838] Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 168.

f. Sevde bint Zem‘a

Hz. Peygamber’in Hz. Hatice’nin vefâtının ardından ilk evliliğini gerçekleştirdiği Sevde, öncesinde amcasının oğlu Sekran b. Amr ile evli olup onunla Habeşistan’a yapılan ikinci hicrete katılmıştır. Kocası vefat ettikten sonra Hz. Peygamber’e Sevde’den bahsedip evlenmek isteyip istemeyeceğini soran Havle bint Hakîm, Resûlullah’tan olumlu cevap alınca Sevde’nin evine gitmiş ve Hz. Peygamber’in ona talip olduğunu söylemiştir. Sevde kendisi kabul etse de Havle’den babasına da sormasını ister. Bunun üzerine Havle, Sevde’nin çok yaşlı olan babasının yanına girip onu Câhiliye selamı ile selamlayarak **(** انعم صباحك**)** “günaydın” der ve ne için geldiğini anlatır. Babası kızı Sevde’nin bu evlilik teklifine ne dediğini sorunca Havle onun razı olduğunu söyler. Resûlullah’ı çağırırlar ve nikah kıyılır.[839] Sevde, kocası Sekran ile evliyken Resûlullah’la evleneceğine işaret eden bir takım rüyalar gördüğünü söylemiştir.

Sevde ümmehâtü’l-mü’minîn içerisinde yaşça en büyük olanıdır. Hz. Peygamber’in Medine döneminde ilerleyen yıllarda pek çok evlilik yapmış olmasına karşılık, ileri yaşından ötürü artık ona ihtiyacı kalmayacağı endişesiyle Sevde, Hz. Peygamber’e “Tek isteğim âhiret günü senin hanımlarının arasında olabilmek. Kendi günümü Âişe’ye veriyorum. Senden kadınların istediği şeyleri istemiyorum.” şeklinde bir teklifte bulunmuştur.[840] Hatta yine Şâmî’nin zikrettiği bir detaydan anlaşıldığına göre Hz. Peygamber’in mutat kullandığı bir yol üzerine oturup beklemiştir. Buradaki sözlerinden Sevde’nin bu teklifi, Hz. Peygamber’in bütün hanımlarını dünya ile kendisi arasında tercih yapma hususunda muhayyer bıraktığı îlâ döneminde yapmış olması da muhtemeldir. Çünkü ilgili ifadede Sevde, kıyamet günü hanımları arasında bulunmak için kendisine geri dönmesini istemektedir. Hz. Peygamber’in bu isteği makul karşıladığı ve Sevde’yi hanımı olarak koruyup kollamaya devam ettiği görülmektedir. [841]

Hz. Peygamber’in hanımlarıyla ilgili özel hükümler içeren hicâb âyetinin nüzûl sürecinde Sevde’nin ismi sıklıkla zikredilmektedir. Kaynaklarda bildirildiğine göre Sevde, uzun boylu, gösterişli bir kadındı. Dısarı çıktığında dikkat çekmemesi, tanınmaması mümkün değildi. Nitekim hicâb âyeti indikten ve hicâb gereği örtündükten sonra da

---

[839] XI, 198.
[840] XI, 199. Bk. Taberî, IX, 281.
[841] IX, 59.

sahâbîler, kendisini cüssesinden tanımaya devam etmişlerdir. Hatta Hz. Ömer'in bir gece ihtiyacını gidermek üzere dışarıya çıktığında onu teşhis ettiği, durumu Hz. Peygamber'e arzettiği, Hz. Peygamber'in ise Sevde'nin elinden gelen bir şey olmadığını ifadeyle geceleyin ihtiyacını gidermek üzere dışarı çıkabileceğini söylediği bildirilmektedir.[842]

Şâmî, Veda haccı sırasında da Sevde ile ilgili bir takım bilgiler nakletmiştir. Buna göre, Hz. Sevde Müzdelife'de kaldıkları gece herkesten önce hareket ederek Mina'ya doğru yola çıkmak isteyince Resûlullah ona izin vermiştir. Bu ayrıcalığın Sevde'ye yaşlı olması ve diğerlerinden geri kalmaması için tanındığı düşünülebilir.[843] Şâmî, Veda haccı sırasında Hz. Peygamber'in hanımlarına "Bundan sonra dışarı çıkmayın. Bu son haccınız olsun." dediğini nakletmiştir. Sevde, kendisi ve Zeyneb bint Cahş hariç diğer tüm hanımların haccettiğini ancak kendilerinin "Vallahi Resûlullah'tan bunu duyduktan sonra bizi kimse götüremez." dediklerini söylemiştir.[844]

g. Zeyneb bint Cahş

Resûlullah'ın halası Ümeyme'nin kızı olup asıl adı Berre'dir. Hz. Peygamber onunla evlendikten sonra ismini Zeyneb olarak değiştirmiştir.[845] Resûlullah, Zeyneb bint Cahş'ı, azatlısı Zeyd b. Hârise ile evlendirmek istemiş, Zeyneb ilk başta istemese de daha sonra razı olmuştur. Bir müddet sonra aralarındaki bazı sorunlardan Hz. Peygamber'e bahseden Zeyd'e, Hz. Peygamber karısını güzellikle yanında tutmasını tavsiye etmiştir. Ancak Zeyd karısını boşadıktan sonra Allah Teâlâ, Ahzâb sûresinin 33/37. âyeti ile Zeyneb bint Cahş'ı Resûlullah ile evlendirdiğini bildirmiştir. İlgili âyet şu şekildedir: "…Zeyd onunla birlikte olduktan sonra, mü'minlere evlatlıklarının kendileriyle beraber olup ayrıldıkları eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik..."[846] Zeyneb bint Cahş, bu yönüyle kendisinin diğer hanımlarına karşı üstün olduğunu dile getirir; onları ailelerinin evlendirdiğini, kendisini ise 7 kat semadan Allah Teâlâ'nın evlendirdiğini söylerdi.[847]

---

[842] II, 260.
[843] XI, 199.
[844] XI, 200.
[845] XI, 201.
[846] Mukâtil b. Süleymân, III, 491; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, VIII, 523.
[847] X, 440, 443. Bk. Taberî, XIX, 119.

Şâmî, Hz. Peygamber'in diğer hanımlarıyla olan düğünlerinde verme imkanı bulamadığı bir ziyafeti Zeyneb bint Cahş'la evlenirken verdiğini ifade etmiştir. Buna göre Resûlullah düğün günü bir koyun kesmiş, Enes'in haber verdiğine göre o gün insanlar et ve ekmeğe doymuşlardır. Herkes yemek yiyip çıkınca içeride bir grup sohbet etmek için kalmıştır. Hz. Peygamber her evlendiğinde yaptığı gibi hanımlarını tek tek kısa sürelerle ziyaret etmiş, hal ve hatırlarını sormuş, sonra da dua ederek Zeyneb'in yanına dönmüştür.[848]

Şâmî, Zeyneb bint Cahş'ın faziletine dair de bir takım rivayetlere yer vermiştir. Örneğin Hz. Âişe, Zeyneb'in Resûlullah'a yakın olma hususunda onunla yarıştığını söyler. Ayrıca din, Allah'a itaat, doğru söz, akraba ziyareti ve sadaka vermede Zeyneb'den daha hayırlısını görmediğini de sözlerine ekler.[849] Bu hususu destekleyen bir rivayeti de Şâmî, şu şekilde kaydetmiştir: Resûlullah bir gün Hz. Ömer'le beraber evine girdiğinde Zeyneb bint Cahş'ın namaz kıldığını ve dua ettiğini görürler. Resûlullah Hz. Ömer'e "O evvâhedir." der. Hz. Ömer bunun ne demek olduğunu sorunca "korku ve huşu içinde yalvaran kişi" olduğunu söyler.[850] Hz. Peygamber hanımlarına "Sizin en hayırlınız kolu en uzun olanınızdır." dediğinde kadınlar kalkıp kollarını duvarda ölçmeye başlarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu kastetmediğini, eli ile çalışanı kastettiğini söylemiştir. Yine Hz. Âişe'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber hanımları arasından kendisine ilk kavuşanın kolu en uzun olduğunu söylemiş, hanımlar da kalkıp hangisinin kolunun uzun olduğu anlamak için kollarını ölçmeye başlamışlardır. Hz. Âişe, kolu en uzun olanın Zeyneb bint Cahş olduğunu, çünkü onun eliyle çalışarak kazandığını sadaka verdiğini söylemiştir. Aynı konudaki farklı bir rivayette ise Hz. Âişe, "Resûlullah'ın vefatından sonra aramızdan birinin evinde toplanarak duvarda kollarımızı ölçtük. Daha bunu bitirmemiştik ki, Zeyneb bint Cahş vefat etti. Oysa o uzun değildi, kısa boyluydu. O zaman anladık ki, Resûlullah 'kol uzunluğu' ile sadaka vermeyi kastetmiş." demiştir.[851]

Resûlullah'ın vefatının ardından birbiri ardınca yapılan başarılı fetihlerin toplumda meydana getirdiği ani zenginlik ve maddî refah Zeyneb'in de dikkatini çekmiş, şaşırtmış ve infaka yöneltmiştir. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde, muhtemelen kurulan divan sistemi neticesinde kendisine ayrılan pay teslim edilince Zeyneb "Allah Ömer'i affetsin. Buna

---

[848] XI, 202.
[849] XI, 202.
[850] XI, 203.
[851] XI, 203.

benden daha çok ihtiyacı olan kardeşlerim var." demiştir. Verilenin hepsinin ona ait olduğu söylenince şaşırarak "Sübhânallah!" demiş ve yere dökmelerini, üzerini de örtmelerini söylemiştir. Sonra cariyesi Berze'ye "Elini sok, bir avuç falanlara götür." diyerek akrabalara ve yetimlere dağıtır. Cariye "Ey müminlerin annesi! Bizim de bunda hakkımız var." deyince kalanın da onların olduğunu söyler. O sırada örtünün altında 85 dirhem kalmıştır. Zeyneb, "Allahım, Ömer'in tahsis ettiği parayı bir daha bana nasib etme." diye dua etmiş ve nakledildiğine göre o yıl vefat etmiştir. Hz. Ömer'in onu kabrine indirmek istediği ancak Resûlullah'ın hanımlarına sorulduğunda, sağlığında yanına kim girebiliyorsa onun kabre inmesinin daha uygun olduğunu söylemişlerdir.[852] Anlaşılan Resûlullah'tan sonra vefat eden ilk hanımı olması hasebiyle cenazesinde böyle bir tereddüt hâsıl olmuş, ashab ne yapacaklarından tam emin olamadıkları bir durumda müminlerin annelerine danışmışlardır. Diğer hanımların vefatında benzer bir şey yaşandığına dair bir rivayetin olmaması bu hususu desteklemektedir.

h. Zeyneb bint Huzeyme

Şâmi'nin eserinde Zeyneb bint Huzeyme hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Hakkındaki birkaç rivayete göre, kocası Bedir'de şehit düştükten sonra Hz. Peygamber onunla evlenmiş ve mehir olarak da 12 ukıyye ve bir elbise vermiştir. Hz. Peygamber ile sadece 2, 3 veya 8 ay evli kaldıktan sonra 30 yaşlarındayken vefat ettiği rivayetler arasındadır. Hz. Hatice'den sonra, Resûlullah hayatta iken vefat eden tek hanımıdır. Zeyneb'in, Resûlullah Ümmü Seleme ile evlenmeden önce vefat ettiği ve Ümmü Seleme'nin onun evinde kaldığı bildirilmiştir. Hz. Peygamber'le aralarındaki diyaloğa dair tek rivayet şu şekildedir: Bir gün Zeyneb, Sevdâ isimli cariyesini azad etmek istediğinde Hz. Peygamber "Kız veya erkek kardeşini koyun çobanlığından kurtarsan daha iyi değil mi?" diye sormuştur.[853]

ı. Meymûne bint Hâris

Şâmî'nin Meymûne bint Hâris'le ilgili olarak verdiği bilgilere göre daha önce Berre olan adını Resûlullah Meymûne olarak değiştirmiştir. Hicrî 7. senede Hz. Peygamber umre için Mekke'ye gittiğinde Meymûne gelerek kendisini ona hibe etmiştir. Bununla ilgili olarak

[852] XI, 204.
[853] XI, 205-206.

"…Kendini Peygamber'e mehirsiz olarak bağışlayıp da Peygamber'in de onunla evlenmek istediği mümin kadını sana helal kıldık…"[854] âyeti nâzil olmuştur. Bununla beraber Meymûne'ye Hz. Peygamber'in talip olmak için iki adam gönderdiğini, Meymûne'nin de vekil olarak kız kardeşi Ümmü'l-Fadl'ı, onun da kocası Abbas'ı tayin ettiğini ve Abbas'ın nikahlarını kıydığını ifade eden rivayetler de mevcuttur. Resûlullah, Hz. Meymûne ile evlendiğinde ihramlı olup, evlendiği son kadın da Meymûne'dir.[855]

Meymûne bint Hâris'in annesi Hind bint Avf, damatlarının çok tanınan sahabîler olması sebebiyle "kendisine çokça ikram edilmiş olan yaşlı kişi" (اكرم عجوز) olarak kabul edilen bir kadındı. Zira kız kardeşlerinden Ümmü'l-Fadl Hz. Abbas ile, anne bir kız kardeşlerinden Esmâ bint Umeys sırasıyla Câfer b. Ebû Tâlib, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali ile, Seleme bint Umeys ise Hz. Hamza ile evliydi. Yine Şâmî'nin verdiği bilgilere göre Ümmü'l-Fadl'ın oğlu İbn Abbas ile Meymûne'nin Velîd b. Muğîre ile evli olan bir diğer kız kardeşinin oğlu Hâlid b. Velîd, Meymûne bint Hâris'in yeğenleridir.[856]

Şâmî, İbn Abbas'ın bazı geceler teyzesi Meymûne'nin evinde gecelediğini ve bunu Hz. Peygamber'in nasıl namaz kıldığını öğrenmek için yaptığını söylediğini nakletmiştir.[857] Nitekim özellikle hadis kitaplarında İbn Abbas'tan gelen ve Hz. Peygamber'in gece namazlarını tarif eden rivayetler, onun teyzesinin evinde gecelediği dönemlerdeki kişisel gözlemlerine dayanmaktadır. İbn Abbas, teyzesinde kaldığı bir gece Hz. Peygamber'in yatsıdan sonra dört rekât namaz kılıp uyuduğunu ifade etmiştir.[858] Başka bir gece vakit geç olduğu için Hz. Peygamber İbn Abbas'ı teyzesi Meymûne'nin evinde kalmaya davet eder. Meymûne onlara yemek ve yatak hazırlar.[859] Bir rivayette ise teyzesinde kaldığı bir gece İbn Abbas, Meymûne'den Hz. Peygamber gece namaz için kalktığında kendisini de kaldırmasını ister. Hz. Peygamber ailesiyle biraz sohbet ettikten sonra yatar. Hz. Peygamber ve hanımı yatağın boyuna doğru, İbn Abbas ise enine doğru yatarlar. Rivayette Meymûne'nin o gece hayızlı olduğu ifade edilmektedir.[860] Hz. Peygamber'in gece namazını merak edip hanesine konuk olan yalnızca İbn Abbas değildir. Benzer bir rivayet, Hz. Peygamber'in evine çokça girip çıkmasıyla meşhur olan ve bu yönüyle Hz. Peygamber'in akrabası olduğu düşünülen

[854] Ahzâb, 33/50. Bk. Taberî, XX, 226, 228.
[855] XI, 207-209.
[856] XI, 207.
[857] VIII, 270.
[858] VIII, 261.
[859] VIII, 289-290.
[860] VIII, 291.

Abdullah b. Mes‘ûd ile ilgilidir. Şâmî, Abdullah b. Mes‘ûd’un vitirde kunutu nasıl okuduğunu görmek için Hz. Peygamber’le beraber gecelediğini, annesi Ümmü Abdullah’ı da Resûlullah’ın hanımlarının yanında geceleyip Hz. Peygamber’in kunutu nasıl okuduğuna bakması için gönderdiğini, sonunda rükûdan önce okuduğunu anladıklarını nakletmektedir. Ancak Şâmî, burada İbn Mes‘ûd’un annesinin Hz. Peygamber’in hanımlarından hangisinin evinde gecelediğine dair bir bilgi vermemiştir.[861]

Şâmî’nin ümmehâtü’l-mü’minînden Meymûne ile Hz. Peygamber arasında yaşanan olaylara dair sunduğu ilginç detaylar şu şekilde sıralanabilir: Ziyâd b. Abdullah b. Mâlik adlı sahâbî, Medine’ye gelince Hz. Peygamber’in hanımlarından Meymûne’nin evine gider. Annesi Azze bint Hâris Meymûne ile kardeştir. Hz. Peygamber Meymûne’nin odasına girip birden bire tanımadığı bir kimseyi görünce hem şaşırmış hem de üzülmüş, bunun üzerine Meymûne, Ziyâd’ı Hz. Peygamber’le tanıştırarak yeğeni olduğunu söylemiştir.[862] Bir defasında da bir cariyesini azat etmiş, bunu Hz. Peygamber’e söylediğinde “Bunu gerçekten yaptın mı? Eğer onu dayılarına verseydin daha büyük ecir sahibi olurdun.” buyurmuştur.[863] Hz. Peygamber’in hanımlarının kıskançlığıyla ilgili olarak daha çok Hz. Âişe ile ilgili rivayetler nakledilmiş olsa da, Şâmî’nin Meymûne ile ilgili naklettiği bir rivayet oldukça dikkat çekmektedir. Buna göre Hz. Peygamber, Hz. Meymûne’nin evinde kaldığı bir gece dışarı çıkınca Meymûne peşinden kapıyı kapatır. Hz. Peygamber geri döndüğünde kapıyı açamaz. “Allah aşkına kapıyı aç.” deyince Meymûne, “Benim gecemde sen diğer hanımlarının yanına gidiyorsun.” der. Hz. Peygamber ise böyle yapmadığını, sadece ihtiyaç gidermek için çıktığını söylemek suretiyle hanımını ikna etmiştir.[864]

i. Cüveyriye bint Hâris

Şâmî, eserinde Cüveyriye bint Hâris ile ilgili bir kısmını sosyal hayatı incelediği bölümlerde değil de Medine dönemi siyasî hayatını konu edindiği ilk ciltlerde kronolojik seyir içerisinde Benî Mustalik Gazvesi başlığı altında ele almıştır. Ancak biz konu bütünlüğü açısından Cüveyriye ile ilgili tüm bilgileri burada zikredeceğiz.

---

[861] VIII, 269.
[862] VI, 425.
[863] IX, 289.
[864] IX, 70. İbn Sa‘d, VIII, 138.

Cüveyriye'nin kocası Musâfi' b. Safvan, Benî Mustalik Gazvesi'nde kafir olarak öldürülmüş, Cüveyriye ise esir olarak Sâbit b. Kays'ın payına düşmüştür. Cüveyriye onunla 9 ukıyye kurtuluş bedeline anlaşmış, ödemek için Hz. Peygamber'den yardım istediğinde; Resûlullah bu miktarı ödeyerek onunla evlenmiş ve azad edilmesini onun mehri saymıştır.[865] O günü Hz. Cüveyriye şöyle anlatmaktadır: "Biz Müreysî'de iken Resûlullah ordusuyla üzerimize yürüdü. Babam asla karşı koyamayacakları bir ordunun geldiğini söyledi. Ben o gün sayamayacağım kadar çok insan, at ve silah gördüm. Müslüman olduktan sonra Resûlullah benimle evlenince tekrar müslümanlara baktığımda o günkü gibi olmadıklarını gördüm. Anladım ki, o gün gördüklerim Allah'ın müşriklerin kalplerine verdiği bir korku imiş."[866] Cüveyriye, Hz. Peygamber'in gelmesinden üç gün önce rüyasında dolunayın kucağına indiğini gördüğünü söylemiştir.[867]

Cüveyriye'nin aslında "Berre" olan ismini Hz. Peygamber değiştirmiştir. Cüveyriye, Mustalikoğulları kabilesinin reisi Hâris b. Ebû Dırar'ın kızıdır. Hz. Âişe onun çok güzel bir kadın olduğunu söylemektedir. Bu yüzden savaş sonrasında mükâteblik[868] meselesini görüşmek üzere Hz. Peygamber'in yanına girmesinden rahatsızlık duyduğunu söylemiştir. Kendisinin onda gördüğü şeyi Hz. Peygamber'in de göreceğini bildiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber Cüveyriye'ye, bedelini ödeyip azat etmesi karşığında kendisiyle evlenmesini teklif edince Cüveyriye de kabul etmiştir.[869] Şâmî'nin bu noktada olayı anlatmayı bir kenara bırakarak ilginç bir biçimde Hz. Peygamber'in Cüveyriye'ye neden baktığı ile ilgili fıkhî bilgiler verdiği görülmektedir. Şâmî'nin ifadelerine göre cariyelerin yüzüne bakmak mekruh olmadığı için Hz. Peygamber Cüveyriye'ye bakmış ve onun güzelliğini görmüştür. Yine Şâmî'nin açıklamalarına göre Resûlullah, Cüveyriye'ye evlenme niyetiyle de bakmış olabilir yahut bunun hicâb âyetinin nâzil olmasından önce olduğu da düşünülebilir.[870] Bu evlilikten sonra müslümanlar erkek köleleri ve ilişkiye girmiş olmalarına rağmen "Bunlar Resûlullah'ın akrabalarıdır." diyerek kadın köleleri de azat ederler.[871] Savaşın ardından Cüveyriye'nin babası Hâris, çok beğendiği iki devesini salıp

---

[865] XI, 210.
[866] IV, 345.
[867] IV, 357.
[868] Kölenin özgürlüğüne kavuşmak için bir bedel karşılığında efendisiyle anlaşması anlamına gelmektedir. Bk. Fahrettin Atar, "Mükâtebe", *DİA,* İstanbul 2006, XXXI, 531-533.
[869] IV, 346-347.
[870] IV, 357.
[871] IV, 347.

diğerlerini alarak kızının fidyesini ödemek üzere Medine'ye gelmiştir. Hz. Peygamber diğer iki deveyi sorunca müslüman olduğu rivayetlerde ifade edilmiştir.[872]

Hz. Peygamber'in Sevde ile Âişe dışındaki evliliklerinin siyasetle ve İslâm'ın ahkâma yönelik hükümleriyle ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Cüveyriye ile evlenme süreci de böyledir. İlginçtir ki bu evlenme şekli, Resûlullah'ın hanımları arasında da gündem oluşturmuştur. Şâmî, şöyle bir detay sunmaktadır. Evlendikten sonra Cüveyriye, Resûlullah'a gelerek "Diğer hanımların 'Resûlullah seninle bizimle evlendiği gibi evlenmedi.' diyerek bana karşı övünüyorlar." deyince Hz. Peygamber, bu tür ifadelere kulak asmaması gerektiğini ifade etmek üzere "Mehrini yüksek tutmadım mı? Kavminden 40 kişiyi azad etmedim mi?" buyurmuştur.[873]

j. Safiyye bint Huyey

Babası Huyey b. Ahtab, Benî Nadîr'in reisidir. İlk evliliğini Sellâm b. Mişkem ile yapan Safiyye bint Huyey, ikinci eşi Kinâne b. er-Rebî' ile evliyken esir düşmüştür. İki evliliğinden de çocuğu olmamıştır. Hayber'in fethinde Safiyye ganimet olarak alınınca Hz. Peygamber ashabına "Bu esir hakkında ne düşünürsünüz?" diye sormuş, sahabîler de "Ona en çok sen layıksın." deyince Resûlullah, "Onu azad edip nikahıma alıyorum. Azad edilmesi onun mehridir." buyurmuştur. Evlilik haberi üzerine bir kimse Resûlullah'tan ziyafet vermesini talep edince Resûlullah "1. gün ziyafet hak, 2. gün iyilik, 3. gün ise övünmedir." buyurmuştur. Düğün yemeği olarak hurma ve sevîk (سويق)[874] ikram edilmiştir. Bu konuda Enes'in naklettiği bir diğer rivayete göre o sırada Safiyye, kabilesinden bir yahudi ile henüz yeni evlenmiştir ve fetih gerçekleşince esir olarak Dıhye'nin payına düşer. Hz. Peygamber onu 7 kişi karşılığında Dıhye'den satın alır. Hazırlaması ve hamile olup olmadığını anlaması için Ümmü Süleym'e gönderir. Şartların uygun olduğu anlaşıldığında Medine'ye doğru giderken bir konak yerinde Safiyye ile evlenir.[875] Ancak Enes'ten gelen rivayette Hz. Peygamber'in Safiyye ile evlendiğinde bir adet görene kadar beklediği ifade edilmektedir. Enes'e "Safiyye mü'minlerin annelerinden midir?" diye sorulduğunda "evet" diyerek cevap vermiştir.[876] Enes, Resûlullah'ın Safiyye ile adeti bittikten sonra yolda evlendiğini

[872] IV, 354.
[873] XI, 211.
[874] Kavrulmuş un.
[875] XI, 212.
[876] IX, 62.

söylemiştir. Enes, sözlerinin devamında "Resûlullah'ın Safiyye'nin devesi yanına oturup dizini yere koyduğunu, Safiyye'nin de onun dizine basarak deveye bindiğini gördüm." demiştir.[877] Medine'ye yaklaşırken devenin ayağının tökezlemesi sonucu Resûlullah ile beraber deveden düştükleri ve bu yüzden Medine'de kadınların onunla alay ettikleri ifade edilmektedir.[878]

Şâmî'nin naklettiği bilgilere göre evlendiklerinde Resûlullah Hz. Safiyye'ye gözündeki morluğun sebebini sormuş, o da rüyasında Medine'den doğan ayın kucağına düştüğünü gördüğünü ve bunu kocasına anlattığında "Medine'nin kralına mı gitmek istiyorsun?" diyerek onu azarladığını ve yüzüne vurduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'in Safiyye ile, kendisi ve ailesini karşı karşıya getiren süreç hakkında konuştuğu, "Baban bana yapmadık kötülük bırakmadı." diyerek durumu izah ettiği, bu konuşmaların neticesinde Safiyye'nin, kabilesinin başına gelenlerden ötürü hissettiği olumsuz duyguların tamamen kaybolduğu bildirilmiştir.[879]

Hz. Peygamber'in hanımları arasındaki münasebetler bağlamında Şâmî, Safiyye ile ilgili çeşitli detaylar vermektedir. Bir rivayet şu şekildedir: Bir gün Hz. Âişe ve Hafsa, Safiyye'yi kastederek "Biz ondan hayırlıyız. Biz hem Resûlullah'ın hanımları hem de amca kızlarıyız." dedikleri için Safiyye odasında ağlamaktadır. Tam bu esnada Hz. Peygamber, Safiyye'nin yanına girerek neden ağladığını sorar. Sebebini öğrenince "Siz benden nasıl daha hayırlı olursunuz? Benim babam Musa, amcam Harun ve kocam da Muhammed." deseydin ya" diyerek hem Safiyye'yi teselli etmiş, hem de belki de böyle bir durum karşısında kurulabilecek en veciz cümleyi kurmuştur.[880] Bununla beraber onun Resûlullah'ın diğer hanımlarıyla iyi ilişkiler içerisinde olduğunu bildiren rivayetler de mevcuttur. Buna göre, Resûlullah, Safiyye'ye gelerek aç olduğunu ve yiyecek bir şey olup olmadığını sorar. Sadece biraz tahin olduğunu söyleyince onu ısıtmasını söyler. Safiyye tahini ısıtınca "Kız kardeşlerini de çağır. Biliyorum ki, onlar da benim gibi açlar." buyurur. Safiyye, Resûlullah'ın diğer hanımlarını çağırır. Hep beraber doyana kadar yerler. Sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve ismi zikredilmeyen bir sahâbî daha gelir ve onlar da doyana kadar yerler.

---

[877] IX, 397.
[878] XI, 212.
[879] XI, 214.
[880] XI, 215.

Böylece Safiyye'nin pişirdiği yemek bereketlenerek artmış ve pek çok kişiyi doyurmuştur.[881]

Şâmî'nin Safiyye ile ilgili verdiği bilgiler, tıpkı diğer hanımları ile ilgili bölümlerde olduğu gibi Resûlullah'ın vefatından sonraki süreci de içermektedir. Hz. Peygamber'in vefâtından bir süre sonra Hz. Ömer'in halife olduğu dönemde Safiyye'nin cariyesi bir vesile ile Hz. Ömer'e "Safiyye sebt gününü seviyor ve yahudilerle görüşüyor." demiş, bunun üzerine Hz. Ömer, Safiyye'yi çağırarak durumun aslını sormuştur. Safiyye "Allah daha hayırlı olan cumayı verdiğinden beri cumartesinin benim için önemi yok olmuştur. Yahudilerden ise, akrabalarım var onları ziyaret ediyorum." şeklinde karşılık vermiştir. Daha sonra Safiyye cariyesine bunu neden yaptğını sorunca cariye, şeytana uyduğunu söyler. Muhtemelen artık cariyeye olan güveni azaldığından Safiyye onu azad etmiştir. Hz. Peygamber'in vefâtının ardından oldukça uzun bir ömrü olan Safiyye, Muâviye döneminde vefat etmiştir. Miras olarak kalan 100 bin dirhem değerindeki arazinin üçte birini kız kardeşinin yahudi olan oğluna vasiyet ettiği bildirilmiştir.[882]

Hz. Peygamber'in Safiyye ile birlikte bir kız çocuğunu ve Havle bint Kays'ı bineğine bindirdiğine ilişkin bir rivayet de oldukça dikkat çekicidir. Zira ilgili rivayette kız çocuğunun binek üzerinde giderlerden ilk âdetini gördüğü, kanın devenin üzerindeki örtüye bulaştığı ve Hz. Peygamber'in tuzlu suyla örtünün temizlenmesini emrettiği ifade edilmektedir.[883]

III. Ümmehâtü'l-Mü'minîn ile İlgili Diğer Hususlar

a. Düğün

Şâmî'nin Hz. Peygamber'in evlilikleri ile ilgili verdiği bilgilerden Hz. Peygamber'in tüm hanımlarına evlenirken mehir verdiği anlaşılmaktadır. Bu mehir bazen para, bazen ev eşyası olurken, bazen de kölelikten azat edilme şeklinde olabilmektedir. Hz. Ömer "Ben Resûlullah'ın 12 ukıyyeden fazla bir mehirle hanımlarından biri ile nikahlandığını veya kızlarından birini evlendirdiğini bilmiyorum." demiş, insanlara kadınlara çok mehir verdiklerini, Hz. Peygamber ve ashabının verdiği mehrin 400 dirhem

[881] IX, 484.
[882] XI, 217.
[883] VII, 382.

ve bazen de daha az bir miktar olduğunu söylemiştir. Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in hanımlarına ne kadar mehir verdiğini sorar. Hz. Âişe "12 ukıyye ve 1 neş." der ve sonra açıklamaya devam eder. "Neş nedir biliyor musun? O yarım ukıyyedir. Mehrin tamamı da 500 dirhem eder." der.[884] Ayrıca Hz. Âişe, evlenirken Hz. Peygamber'in kendisine 40 dirhemlik eşya aldığını da söylemiştir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in Safiyye'yi esir aldığında, onu azat edip evlenmeyi teklif ettiği, Safiyye'nin de bunu kabul ettiği ve azat edilmesinin onun mehri sayıldığı bilinmektedir. Aynı durum Cüveyriye için de söz konusudur. Enes, Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile evlenirken ona 10 dirhemlik ev eşyası aldığını rivayet etmiştir.[885] Bu eşyaların içi lif dolu bir yatak ve bir kase olduğu anlaşılmaktadır.[886]

Hz. Peygamber, sahâbîlerinden biri evlendiğinde küçük de olsa bir ziyafet vererek evliliğini ilan etmesini isterdi. Ashabına verdiği diğer tüm nasihatleri ilk olarak kendi hayatında uyguladığı gibi, bu konuda da onlara örnek olur, evlendiğinde elinde bulunan imkanlar doğrultusunda bir düğün ziyafeti verirdi. Şâmî'nin bu konuda verdiği bilgilerden Resûlullah'ın bazı hanımları ile evlendiğinde iki müd[887] arpa yemeğini ikram olarak dağıttığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in hanımlarının bazılarının düğününde ise bir kazan herîs (هريس)[888] ikram ettiği bilinmektedir. Ümmü Seleme'nin düğününde ise hurma ve tereyağı ile yemek vermiştir.[889]

Hz. Peygamber, Hz. Safiyye'nin düğününde ziyafet olarak hurma ve sevîk vermiştir. Bu yemeği anlatan kişi Hz. Peygamber'in bu düğünde "içinde et veya ekmek bulunmayan bir yemekle" ziyafet verdiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber Ayber mevki ve Medine arasında üç gün konaklamış, Hz. Safiyye ile o sırada evlenmiştir. Konakladıklarında "Kimin yanında fazla bir yiyecek varsa, bize getirsin." buyurur. Kimi sahâbî hurma, kimi de sevîk getirir. Toplanan pekçok yiyecek karıştırılır. Yere küçük çukurlar kazılır ve üzerine minderler koyulur. Keş peyniri ve tereyağı getirilir. Hz. Peygamber'le evlilik hazırlıkları sırasında Safiyye ile yakından ilgilenen Ümmü Süleym de keş ve tereyağı getirmiştir. Bütün bu hazırlıklar sonunda hazırlanan sofraya sahâbîler davet edilir. Herkes güzelce doyar,

[884] Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Manzûr, XIV, 144.
[885] IX, 48.
[886] XI, 146.
[887] 1 müd, yaklaşık 18 litrelik bir ölçektir.
[888] Keşkek veya şeker, yağ ve undan yapılan bir tatlı.
[889] IX, 55.

yakınlarındaki yağmur suyu havuzlarından istifadeyle de susuzluklarını giderirler. Câbir b. Abdullah, Safiyye nikah sonrası ilk kez Resûlullah'ın çadırına girdiğinde Hz. Peygamber'in "Anneniz geldi, kalkın." buyurduğunu ifade etmiştir. Akşam olunca ganimetlerin taksim edileceğini umarak tekrar geldiklerini, o sırada Hz. Peygamber'in elbisesinin bir ucunda 1,5 müd acve hurması bulunduğu halde çadırdan çıktığını ve "Annenizin düğün yemeğinden yiyin." buyurduğunu da sözlerine eklemiştir. Bu düğünde verilen ziyafet üç gün boyunca devam etmiştir.[890] Tüm bunlarla beraber Hz. Peygamber'in en güzel ziyafeti hanımlarından Zeyneb bint Cahş için verdiği gelen rivayetler arasındadır. Bu düğünde Hz. Peygamber bir koyun kesmiş; Enes, herkesin doyana kadar et ve ekmek yediğini ifade etmiştir.[891]

b. Hz. Peygamber'in Hâne-i Saâdet Odalarında Kalma Sırası ve Süresi

Şâmî, Hz. Peygamber'in aile hayatını anlatırken hangi hanımının yanında ne kadar süreyle kaldığına ilişkin pek çok farklı rivayete yer vermiştir. Hz. Âişe'nin ifade ettiğine göre Hz. Peygamber, hemen her gün hanımlarından her birinin yanına kısa süreli olarak uğrardı. Sonra o gün kimin sırasıysa onun odasında gecelerdi. Bu hususta sıraya riayet eder, hiçbir hanımına ayrıcalık tanımazdı.[892] Onlara uğradığı vakit genelde ikindi namazından sonra olurdu. Hasta olduğunda dahi, hanımlarının hepsinin evini gezer ve kısa kısa da olsa hal hatır sorarak gece kalacağı odaya giderdi.[893] Hz. Peygamber'in sefere çıkacağı zaman yanında götüreceği hanımını belirlemek için kura çektiği de ifade edilmiştir.[894] Şâmî, Hz. Peygamber'in "Allahım, bu benim elimden gelen paylaştırmam. Senin elinde olan ve benim elimde olmayandan, yani kalbimden dolayı ise beni yargılama."[895] şeklinde dua ettiğini ifade etmektedir. Bu duanın farklı bir ifadesi de "Allahım, elimden gelen için eşit davranıyorum. Elimden gelmeyen için sen beni yargılama." şeklindedir.[896]

Hz. Peygamber, 9 hanımında sırayla kalır, herbirinin evinde 9 gecede bir kalmış olurdu. Bu yüzden o gün kimin sırasıysa ümmehâtü'l-mü'minîn hep beraber onun evinde toplanırlardı. Hz. Âişe'nin evinde toplanılan bir gün ev sahibesi Hz. Âişe ile Zeyneb bint Cahş arasındaki tartışma Şâmî'nin kayıtlarına şu şekilde yansımıştır: Hz. Peygamber

---

[890] IX, 56.
[891] IX, 56. Bk. İbn Ebû Şeybe, III, 561.
[892] IX, 65.
[893] Bk. İbn Kayyim, I, 152.
[894] IX, 66. Bk. İbn Kayyim, I, 152.
[895] IX, 65. Bk. İbn Kayyim, I, 151.
[896] IX, 67.

hanımlarıyla sohbet sırasında Zeyneb bint Cahş'a iltifat edince Âişe kızar ve tartışmaya başlarlar. Bu esnada namaz için kâmet getirilir. Hz. Ebû Bekir kızının odasının önünden geçerken tartışmaları işitir ve yüksek sesle tepki gösterir. Babasının sözlerini işiten Âişe, başına gelecekleri tahmin ederek "Şimdi Resûlullah namazı bitirir, Ebû Bekir de bana gelip şöyle şöyle der." diye içinden geçirir. Düşündüğü gibi de olur. Namazın ardından Hz. Ebû Bekir kızının yanına gelmiş ve böyle davrandığı için kızmış, eleştirmiştir. Hz. Âişe'nin Resûlullah'ı diğer hanımlarından çok kıskandığı ve onunla mümkün olduğunca bir arada bulunmak istediği bilinen bir husustur. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in de onun yanında kaldığında mutlu olduğu diğer hanımları tarafından bilinmektedir. Bu yüzden ümmehât'ül-mü'minînden Sevde yaşının ilerlediği bir aşamada kendi gününden feragat etmiş ve yerini Âişe'ye bırakmış, Hz. Peygamber de bunu kabul etmişti. Hz. Peygamber, vefatla neticelenen son rahatsızlığına yakalandığında da Hz. Âişe'nin yanında kalma arzusuyla iki defa ertesi gün kimin evinde kalacağını sorunca, hanımları nerede istiyorsa orada kalabileceğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber vefat edene kadar Hz. Âişe'nin evinde kalmıştır.[897]

Şâmî, Hz. Peygamber'in yeni bir evlilik yaptığında hanımlarının yanında kalma süresinin bir miktar değiştiğini ortaya koyan rivayetlere yer vermiştir. Bu tür rivayetler incelendiğinde, gün sayılarının evlendiği hanımın öncesinde başından evlilik geçmiş olup olmamasına bağlı olarak değiştiği yönünde ifadeler görülmektedir. Hz. Peygamber'in Âişe dışındaki tüm hanımlarının daha önce başlarından evlilik geçtiği dikkate alınıp bu tür ihtilaflar dışarıda bırakıldığında anlaşılan, Hz. Peygamber'in yeni evlendiği hanımının yanında 3 gece kaldığı, sonra sırayla diğer hanımlarının da yanında 3 gece kalarak döngüyü tamamladığı şeklindedir.[898]

c. Îlâ Hadisesi

Şâmî, Hz. Peygamber'in hanımları ile olan ilişkilerinden bahsederken, onun zaman zaman çeşitli sebeplerle bazı hanımlarına îlâ uygulayıp bir süre ayrı kaldığını, sonra tekrar onlarla olan evliliğine devam ettiğini ifade eden rivayetler zikretmiştir. Bu olayların sebebi, zamanı ve aktörleri ile ilgili çok farklı rivayetler kaydedilmiştir. Bu rivayetlerden ilki meşhur "bal hadisesi" olup detaylar şu şekildedir: Hz. Peygamber, sabah namazını kıldıktan sonra

[897] IX, 65.
[898] IX, 66.

ashabıyla biraz oturur, sonra hanımlarını dolaşır, hangisinin sırası gelmişse onun evinde otururdu. Bir defasında Hafsa'ya hediye olarak bir miktar bal gelmişti ve Hz. Peygamber yanına geldiğinde ona baldan ikram ediyor veya şerbet yapıyordu. Bir gün Hz. Peygamber gecikince, Hz. Âişe Habeşli küçük cariyesini ona bakması için gönderdi. Cariye olanları anlatınca Hz. Âişe Hz. Peygamber'in diğer hanımlarını "Resûlullah gelince 'Ağzın meğâfîr (مغافير)[899] kokuyor.' diyelim." sözleriyle organize etti. Hanımları böyle söyleyince güzel kokmak hususundaki hassasiyetine binaen Hz. Peygamber "Bal yedim, ama vallahi bir daha yemem." demiştir.[900] Farklı bir rivayette ise Hz. Peygamber'in hanımlarından Zeyneb bint Cahş'ın evinde bal şerbeti içtiği, bunu farkeden Hz. Âişe ve Hafsa'nın ağzından bal şırası kokusu geldiğini söyledikleri, bunun üzerine Resûlullah'ın kendisine bal şerbetini haram kılığı ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in eşlerini muhayyer bırakan âyetlerin bu olaydan sonra nâzil olduğu da rivayet edilmektedir.[901] Hz. Peygamber'in îlâ yapmasına sebep olarak zikredilen ikinci rivayet grubunda ise meselenin baş aktörü Hafsa olarak gösterilmiştir. Hadise, Hz. Ömer'le kızı Hafsa arasındaki bir anlaşma ile başlamıştır. Buna göre Hz. Ömer, Mekke'de yaşadıkları zaman kadınlarla hiç konuşmadıklarını, kadının sadece evin hizmetçisi olduğunu ifade etmiştir. Medine'ye geldiklerinde ise bundan farklı bir ortam gördüklerini, kadınlarının ensarın kadınlarından evin hizmetçisi ya da cariyesi değil, bir ferdi olmayı öğrendiklerini de anlatmıştır. Bir gün kölelerine bir emir verince karısı "Hayır, şöyle yap." der. Hz. Ömer de sopayla karısına vurur. Kadın "Sen ne biçim insansın ey Hattab'ın oğlu! Seninle konuşulmasını istemiyorsun. Resûlullah'ın hanımları bile onunla konuşuyor." deyince Hz. Ömer kızının yanına gider ve "Kızım, bana bak, sakın Resûlullah'tan bir şey isteme. Onun sana verebileceği dinar veya dirhemi yok. Bir ihtiyacın olursa, başının yağı bile olsa benden iste." der. Bunun üzerine sırası geldiği bir gün Hafsa babasından nafaka almaya gitmek için Hz. Peygamber'den izin ister. Hafsa geri dönüp de Hz. Peygamber'in cariyesi Mâriye'yi evinde Hz. Peygamber'le bulunca duruma içerler ve "Beni bunun için gönderdin değil mi? Bunu diğer hanımlarına yapamazdın. Bu sana helâl değil ya Resûlallah." deyince, Hz. Peygamber "Vallahi doğru konuşmadın. O Allah'ın bana helal kıldığı cariyem değil mi? Senin hatırın için onu kendime haram kılıyorum. Dikkat et, bunu diğer hanımlarımdan birine söyleme. Bu sana emanettir." buyurur. Hz. Peygamber çıkınca,

[899] Bir ağaçtan elde edilen ancak kokusu hoş olmayan bir tür tatlı sıvı. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Manzûr, X, 94.
[900] IX, 60.
[901] X, 407.

Hafsa Hz. Âişe ile aralarındaki duvara vurur ve "Müjde! Resûlullah cariyesini kendine haram kıldı. Allah bizi ondan kurtardı." der. Bunun üzerine "Ey Peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun?"[902] âyeti nâzil olur.[903] Bu olaylar üzerine Hz. Peygamber hanımlarından bir ay uzak durmaya yemin etmiştir. Sabah namazından sonra onların odalarına gitmeyip kaynaklarda meşrebe[904] diye tabir edilen odasına çekilir. Hz. Ömer, Resûlullah'ın kızını boşamasından endişe etmektedir ve meşrebeye gelerek Resûlullah'a bu hususta vahiy gelip gelmediğini sorar. Hz. Peygamber vahiy gelmediğini, hanımlarıyla arasında bir problem olduğunu ve onlardan bir ay uzak durmaya karar verdiğini söyler. Hz. Ömer kızı Hafsa'nın yanına gider ve niçin Hz. Peygamber'le konuşarak onu bu şekilde kızdırdığını sorar. Hafsa, babasına bir daha Hz. Peygamber'i kızdıracak bir şey söylemeyeceği hususunda söz verir. Daha sonra teyzesi[905] Ümmü Seleme'nin yanına giden Hz. Ömer ona da aynı şeyi sorar. Ümmü Seleme ise "Ey Ömer, her konuda konuşuyorsun. Şimdi de Resûlullah ile hanımları arasına giriyorsun. Sizin hanımlarınız sizi kıskanırken bizi Resûlullah'ı kıskanmaktan meneden şey nedir?" diye sorar.[906] Îlâya sebep olarak gösterilen hadiseler değişse de neticede hanımlarının Hz. Peygamber'den daha fazla dünya malı ve nafaka talep etmeleri veya aralarındaki kıskançlık sebebiyle Hz. Peygamber'e eziyet vermeleri üzerine, Hz. Peygamber hanımlarına gücenmiş ve bir ay yaklaşmamaya yemin etmiş, bu olaydan sonra "Ey Peygamber! Eşlerine 'Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız, gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım.' de."[907] âyeti nâzil olmuştur.[908] Şâmî, bu âyetin nüzûlü ile ilgili farklı bir bilgi daha nakletmektedir. Şöyle ki, hanımları Resûlullah'tan mal mülk ve gücünün yetmediği şeyler istiyorlardı. Ancak o susuyordu ve bundan dolayı huzursuzdu. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, Resûlullah'ın yanına geldiklerinde Hz. Ömer onu neşelendirmek istedi ve hanımını kastederek "Ya Resûlallah, eğer Hârice'nin kızı benden mal mülk talep ederse, kalkar onun boğazını sıkarım." dedi. Hz. Peygamber gülerek "Görüyorsun, etrafımda oturuyorlar ve benden mal mülk istiyorlar." deyince Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer "Resûlullah'tan sahip olmadığı şeyleri mi istiyorsunuz?" diyerek kızlarını azarladılar. Bunun üzerine yukarıda zikrettiğimiz âyet

[902] Tahrim, 66/1. Bk. Mukâtil b. Süleymân, IV, 375; Taberî, XXIII, 477-478.
[903] IX, 60.
[904] Kamacı, *Hâne-i Saâdet*, s. 50.
[905] Hz. Ömer'in annesi Hanteme b. Hâşim de tıpkı Ümmü Seleme gibi Mahzûmoğulları'na mensuptur. Şâmî'nin burada Ümmü Seleme için "Hz. Ömer'in teyzesi" ifadesini bu sebeple kullandığı anlaşılmaktadır.
[906] IX, 61.
[907] Ahzâb, 33/28-29. Bk. Taberî, XX, 252-254.
[908] IX, 62.

nâzil olmuş ve Hz. Peygamber hanımlarını, eğer dünya nimetlerini istiyorlarsa boşanabilecekleri hususunda serbest bırakmıştır. Hz. Peygamber, âyetin nâzil olmasının ardından nihâî kararlarını sormak üzere ilk önce Hz. Âişe'nin yanına gitmiştir. Hz. Âişe hiç tereddüt etmeden "Allah ve Resûl'ünü seçiyorum." demiştir.[909]

Şâmî, îlâ ve sonrasında Hz. Peygamber'in hanımlarını muhayyer bırakan âyetlerden bağımsız olarak Hz. Peygamber'in zaman zaman bazı eşleriyle problem yaşadığını ve îlâ uyguladığını bildiren rivayetler de zikretmiştir. Taberânî'den rivayet ettiği Zeyneb bint Cahş ile ilgili rivayet bunlardan birisidir. Hz. Peygamber, hanımlarından Zeyneb'le de bir problem yaşar ve onun yanına birkaç ay uğramaz. Olayın detayları şu şekildedir: Hz. Peygamber Veda haccı sırasında Safiyye'nin devesinin yükünün çok fazla olduğunu görünce Zeyneb bint Cahş'tan develerinden birini ümmehâtü'l-mü'minînden Safiyye'ye vermesini ister. Zeyneb "Şu yahudiye mi vereceğim?" deyince, Hz. Peygamber ona kızar ve yanına uğramaz. Bu durum zilhiccenin kalanında, muharrem, safer aylarında ve rebîülevvelin ilk günlerinde devam eder. Zeyneb, artık Hz. Peygamber'in bir daha gelmeyeceğini düşünmüş, Resûlullah'ın eşyalarını ve yatağını toplamıştır. Ancak bir gün öğle vakti otururken Hz. Peygamber'in gölgesini görür. Hz. Peygamber yanına girince sevincinden "Ya Resûlallah, yanıma geldiğin için ne yapayım, bilmiyorum." der. Hz. Peygamber'e göstermediği bir cariyesi vardır, onu Hz. Peygamber'e bağışlar ve evliliklerine kaldıkları yerden devam ederler.[910] Şâmî, Hz. Peygamber'in bir başka sorun sebebiyle de hanımlarının yanına 1 ay girmemeye yemin ettiğini, îlâ yaptığını söylemektedir. Şâmî'nin Makrîzî'den iktibasla eserinde yer verdiği bu rivayete göre Resûlullah bir kurban keser. Hz. Âişe de bunu hanımları arasında pay eder. Zeyneb bint Cahş, payı gönderildiğinde reddedince Hz. Peygamber payını artırmalarını söyler. 3 defa payını artırdıktan sonra Hz. Peygamber "Sizin yanınıza bir ay girmeyeceğim." demiştir.[911] Ümmü Seleme'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber îlânın üzerinden 29 gün geçtikten sonra sabah veya akşam hanımlarına dönmüştür. Hanımlarının yanına bir ay girmemeye yemin ettiği hatırlatılınca ise "Ay 29 gün

[909] X, 406. Bk. Mukâtil b. Süleymân, III, 486; Taberî, XX, 252.
[910] IX, 62, 67. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târık b. Avvedallah b. Muhammed ve Abdülmuhsin b. İbrahim), I-X, Kâhire t. y, III, 99.
[911] XII, 72. Bk. Makrîzî, VI, 62.

de olabilir." buyurmuştur.[912] Resûlullah'ın yemininin 29. günde Hz. Âişe'nin yanına girdiği ve Ahzâb 33/28'in bundan sonra nâzil olduğunu ifade eden rivayetler de bulunmaktadır.[913]

Şâmî, hadis kaynaklarından iktibasla Hz. Peygamber'in hanımı Hafsa'yı boşadığını bildirmiş, ancak bu konuda herhangi bir sebep ve zaman belirtmemiştir.[914] Bu boşamanın îlâ hadisesinden sonra mı yoksa farklı bir zamanda mı olduğu anlaşılamamaktadır. Taberânî'den gelen daha ayrıntılı bir rivayete göre evlendikten bir süre sonra Hz. Peygamber Hafsa'yı boşar. Yanına dayıları Osman b. Maz'ûn ve Huzâfe b. Maz'ûn gelirler. Hafsa ağlayarak "Vallahi beni bıktığı için boşamadı." der. Bu sırada yanlarına Resûlullah gelince Hafsa örtünür. Hz. Peygamber ona geri döneceğini şöyle müjdeler: "Cebrâîl bana geldi ve dedi ki, 'Hafsa'ya geri dön. O çok oruç tutan ve namaz kılan biridir. O senin cennetteki zevcendir.'"[915] Yine Taberânî'den gelen rivayette Hz. Peygamber'in, kızı Hafsa'yı boşadığını öğrenen Hz. Ömer'in başına toprak saçarak "Artık Allah seninle ilgilenmez ey Hattab'ın oğlu." dediği, ancak Hz. Peygamber Hafsa'ya geri döndükten sonra kızının yanına geldiği ve o sırada ağlamakta olan Hz. Hafsa'ya "Resûlullah seni bir kere boşadı[916] ve benim hatırım için geri aldı. Vallahi eğer seni bir kere daha boşarsa, seninle ebediyyen konuşmam." dediği ifade edilmektedir.[917]

Şâmî, îlâ ile ilgili rivayetleri naklettikten sonra çeşitli tutum ve davranışlarıyla Hz. Peygamber'i üzen eşlerinin, onun gönlünü hoş edecek çözümleri de bulduklarını latif bir şekilde izhar eden bir rivayete de yer vermiştir. Vedâ haccı yolculuğu esnasında ümmehâtü'l-mü'minînden Safiyye'nin devesi en iyi develerden olmasına rağmen hastalanınca, Safiyye ağlamaya başlar. Hz. Peygamber'e haber verilince gelir ve onun gözyaşlarını siler, ağlamamasını söyler. Buna rağmen Safiyye daha fazla ağlamaya devam edince, gücenir ve üzülür. Konaklamak istememesine rağmen insanlara konaklamaları için emir verir. Hz. Peygamber için bir çadır kurulur. O gün sıra kendisinde olan Safiyye, Hz. Peygamber'i incittiğini anlayıp hatasını telafi etmek üzere Hz. Âişe'nin yanına gider ve ona Hz. Peygamber'le olan gününü asla bir şeyle değişmeyeceğini, ancak bu seferlik kendisinden razı olmasını sağlamak koşuluyla gününü Hz. Âişe'ye bağışlayabileceğini söyler. Hz. Âişe

---

[912] IX, 297. Bk. Makrîzî, VI, 62.
[913] X, 406.
[914] Bk. İbn Mâce, "Talak", 1; Ebû Dâvûd, "Talak", 36; Nesâî, "Talak", 76.
[915] XI, 185 .Bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 365.
[916] VII, 497.
[917] IX, 59. Bk. Taberânî, *el- Mu'cemü'l-kebîr*, XVII, 291, XXIII, 188.

de kabul eder ve safranla boyadığı başörtüsünü alır, kokusunu açığa çıkarmak için üzerine su serper. Sonra giyinip Hz. Peygamber'in yanına gider. Çadırın perdesini açtığında Hz. Peygamber "Ne oldu ey Âişe? Bugün senin günün değil." deyince Hz. Âişe'nin "Bu, Allah'ın dilediğine verdiği bir lütfudur." şeklinde cevap verdiği rivayet edilmiştir.[918] Hz. Safiyye'nin bir defalığına Hz. Âişe'ye kendi gününü bağışlamasından dolayı bazı eserlerde Hz. Peygamber'in hanımlarından her birine bir gün ayırdığı, ancak Safiyye gününden ferâgat ettiği için artık onun yanına gitmediği kaydedilmişse de Şâmî, İbn Kayyim'den iktibasla bunun bir hata olduğunu, Safiyye'nın Sevde ile karıştırıldığını, Safiyye'nın ise gününü yalnızca bir defalığına Hz. Peygamber'in kendisine olan kızgınlığını gidermesi için Hz. Âişe'ye verdiğini ifade etmektedir.[919]

Hz. Peygamber'in eşleri arasındaki rekabet ve çekişmenin izlerinin görülebileceği ilginç bir rivayet de i'tikâf ile ilgilidir. Hz. Peygamber'in ramazan ayında i'tikâfa girdiği bilinen bir husustur. Bir defasında yine i'tikâfa girmek üzere mescidde çadır kurdurmuştur. Hz. Âişe de izin alarak kendisi için bir çadır kurdurur ve itikafa girer. Bunu gören Hafsa ve Zeyneb de kendileri için birer çadır kurdurur. Sabah namazını kıldıktan sonra dört çadır gören Hz. Peygamber, bunun ne olduğunu sorar ve "Bununla iyilik mi yaptıklarını sanıyorlar?" buyurur. Çadırların sökülmesini emreder. Yaşananlara üzülen Hz. Peygamber o ramazan itikafa girmemiş, ancak şevvalin son on gününde girmiştir.[920]

d. Aile İçi Münasebetler

Şâmî, Hz. Peygamber'in hanımlarıyla olan özel münasebetlerini ele alırken, birbirleriyle zaman zaman çelişen nispeten detaylı rivayetlere yer vermektedir.[921] Çoğu sahâbî eşlerinden gelen sorular üzerine ümmehâtü'l-mü'minînin ya da Hz. Peygamber'in kendi aile hayatlarından örnekler vermesi üzerine işlenen bu detayların her birisi fıkhın konusu olup sahih kabul edilen rivayete göre varılan sonuçlar değişebildiğinden, bir burada tarihçi olarak "Hz. Peygamber şöyle yapardı, böyle yapardı." şeklindeki kesin ifadelerle konuyu ele almaktan imtinâ etmeyi uygun gördük.

---

[918] IX, 62.
[919] IX, 68. Bk. İbn Kayyim, I, 153.
[920] VIII, 438.
[921] VIII, 47, 61, 62, 174, 421, 422, 423; IX, 72, 73, 74, 392; XII, 182.

Şâmî, günümüzdeki gibi banyo imkanının olmadığı, insanların evlerinin içindeki geniş teknelerde yıkandıkları bir ortamda Hz. Peygamber'in eşleriyle aynı teknede nasıl yıkandıklarına ilişkin çeşitli rivayetlere de yer vermiştir.[922] Bu tür rivayetlerin ortak özelliği Hz. Peygamber'in hayızlı olma halleri dışında hanımlarının yıkandığı teknede, birikmiş olan suyu döktürmeksizin, başka bir kaptan aldığı suyla eşlerinin peşi sıra ya da bazen onlarla beraber yıkandığı şeklindedir. Şâmî, ayrıca Hz. Peygamber'in gusül abdesti alırken uzuvlarını hangi sıra ile nasıl yıkadığıyla ilgili de sıralamaların farklı olduğu pek çok farklı rivayete yer vermiştir.[923]

Şâmî, Hz. Peygamber'in hanımlarıyla olan münasebetlerini aktarırken, Hz. Peygamber'in Câhiliye'den gelen "Hayızlı kadın kirlidir." anlayışını kesin olarak ortadan kaldırmaya yönelik çok açık ve net uygulamaları olduğunu ortaya koyan bir dizi rivayete yer vermektedir. Örneğin, Hz. Âişe hayızlı iken bir kaptan su içtiğinde, Hz. Peygamber'in de ağzını aynı yere değdirerek içtiği bildirilmiştir.[924] Hz. Âişe hayızlı olduğu halde Hz. Peygamber'le aynı örtü altında yattıklarını, eğer bir şekilde Resûlullah'ın elbisesine hayız kanı bulaşırsa Resûlullah'ın sadece orayı yıkayarak namaz kıldığını ifade etmiştir.[925] Bir defasında Hz. Âişe hayızlı iken, Hz. Peygamber beraber yattıkları örtünün üzerindeki elbiseyi giyerek mescidde namaz kıldırdıktan sonra, bir sahâbî gelerek elbisenin üzerinde kan lekesi olduğunu söyler. Hz. Peygamber, hizmetçi ile elbiseyi yıkayıp kurutması için Hz. Âişe'ye gönderir.[926] Bir gün Hz. Peygamber namaz kılarken üşüyünce Hz. Âişe'den elbisesini üstüne yaymasını ister. Hz. Âişe hayızlı olduğunu söyleyince "Hayızlı olmak sizin kaçınabileceğiniz ya da korunabileceğiniz olan bir şey değil ki" buyurarak hayızlı olmanın ibadet ya da cinsel hayata ilişkin sınırlandırmalar dışında bir yönünün olmadığını beyan etmiştir. Ayrıca Huzeyfe Hz. Peygamber'in evinde kaldığı bir gece[927] Hz. Peygamber'in namaz kılmaya kalktığını, elbisesinin bir ucunun kendi üzerinde bir ucunun ise Hz. Âişe'nin üzerinde olduğunu, Hz. Âişe'nin ise hayızlı olduğu için namaza kalkmadığını anlatmıştır.[928] Hz. Âişe de bir defasında Hz. Peygamber'in namaz kıldığı bir elbisenin bir kısmının da kendi

---

[922] VIII, 6, 34, 64.
[923] VIII, 60.
[924] VIII, 69.
[925] VIII, 23.
[926] VIII, 24.
[927] Rivayetin detaylarından hadisenin hicâb âyetlerinden önce olduğu anlaşılmaktadır ki, Huzeyfe'nin Bedir'den önce müslüman olmuş olması da bu durumu mümkün kılan bir özelliktir.
[928] VIII, 178.

üzerinde olduğunu ifade etmiştir.[929] Hz. Meymûne, Hz. Peygamber'in hanımlarından biri hayızlı iken başını kucağına koyup Kur'an-ı Kerim okuduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber Câhiliye uygulamasının aksine hayızlı iken eşlerinin kendi öz bakımına yardım etmelerine engel olmaz, saçını yıkatıp taratırdı.[930]

Şâmî'nin, Hz. Peygamber'in gece namazına ilişkin verdiği bilgiler bir arada değerlendirildiğinde, hâne-i saadet odalarının küçük ve en azından bir dönem karanlık olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki Hz. Âişe, Hz. Peygamber namaz kıldığı vakit onunla arasında bir cenaze gibi yattığını söylemiştir. Bunun odada duracak başka yer olmadığından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Farklı bir rivayette ise Hz. Âişe "Ayaklarım kıblesinde olurdu. Secde edeceği zaman çekerdim, ayağa kalkınca yayardım." diyerek yine odanın boyutları hakkında bilgi vermektedir. Ümmü Seleme de bir keresinde Hz. Peygamber'in secde ettiği yerin tam karşısına kendisi için yatak serildiğini, Hz. Peygamber namaz kılarken kendisinin de karşısında olduğunu ifade etmiştir. Benzer rivayetler Meymûne'den de gelmektedir.[931] Hz. Peygamber, bir gece kalma sırası Hz. Âişe'deyken sessizce yataktan çıkınca Hz. Âişe başka bir hanımına gittiğini düşünür ve doğrulup onu elleriyle arar. Sonra onu secdede dua eder vaziyette bulur. Ararken ellerinin Hz. Peygamber'in ayaklarına değdiğini ifade etmiştir.[932] Bir gün Hz. Peygamber başını Hz. Âişe'nin dizine koymuşken, bir müjdeci gelerek ordusunun zafer kazandığını söyleyince Hz. Peygamber hemen kalkarak şükür secdesine kapanır.[933] Şâmî'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber namaz kılarken torunlarından Ümame bint Ebü'l-Âs omuzuna çıkar, Hz. Peygamber rükû ederken onu yere bırakır, ayağa kalkınca tekrar alırdı.[934]

IV. Ehl-i Beyti

Şâmî, yalnızca Hz. Peygamber'in hanımları ve kızları ile ilgili değil, diğer akrabaları ile ilgili de kısa da olsa bazı rivayetler aktarmıştır. Bunlar arasında Hz. Peygamber'in ehl-i beytine kimlerin dahil olduğunu anlatan bazı rivayetler oldukça dikkat çekmektedir. Bir gün Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evindeyken Hz. Fâtıma içinde etli

[929] VIII, 178.
[930] VIII, 69.
[931] VIII, 106.
[932] VIII, 146.
[933] VIII, 220; Ahmed b. Hanbel, V, 45.
[934] VIII, 182.

yemek bulunan toprak bir kapla yanlarına gelir. Resûlullah eşini ve çocuklarını da çağırmasını söyler. Onlar da gelince Hz. Peygamber "Ya Rabbi, bunlar benim ehl-i beytim." diyerek onlara dua eder.[935] Yine bir gün Resûlullah torunları Hasan ve Hüseyin'i kucağına, Hz. Ali'yi sağına, kızı Fâtıma'yı da soluna oturtur. Onları gören Ümmü Seleme "Ben de senin ehl-i beytinden değil miyim ya Resûlallah?" diye sorunca Hz. Peygamber "Sen hayır üzeresin. Sen Resûlullah'ın zevcesisin." buyurur.[936] Ayrıca Şâmî'nin Ümmü Seleme'den naklettiği bir rivayet odukça dikkat çekmektedir. Buna göre Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in "Muhammed ve ehl-i beyti, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin haricindeki tüm cünüb erkeklere ve kadınlara mescidime girmek haramdır." dediğini rivayet etmiştir.[937]

Şâmî'nin ehl-i beyt ile ilgili verdiği bilgilerin arasında Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da katledilmesi sonrası İslâm toplumunda ortaya çıkan dramatik tablonun tesirini gösteren menkıbevî bir takım rivayetlerin yer alması dikkat çekicidir. Her ne kadar bu rivayetleri tarihî açıdan sağlıklı bulmak mümkün olmasa da toplumda ortaya çıkan dramı yansıtması açısından önemlidir. Ümmü Seleme aracılığı ile nakledilen rivayetler şu şekildedir: Resûlullah bir gün onun evinde iken "Ey Ümmü Seleme, kapıyı iyice kapa, yanımıza kimse girmesin." der. Tam kapıyı kapatacakken Hüseyin gelir ve Resûlullah'ın kucağına oturur. O sırada Cebrâîl gelerek kırmızı bir toprak getirir. Hz. Peygamber, topraktan bir avuç alarak Ümmü Seleme'ye verir ve "Bu, Hüseyin'in katledileceği topraktır. Ne zaman bu toprak kana dönüşürse bilesin ki, Hüseyin ölmüştür." buyurur. Ümmü Seleme toprağı cam bir şişeye koyar ve "Bunun kana dönüştüğü gün, büyük bir felaket günüdür." der.[938] Şâmî'nin Tirmizî'den tahrîc ettiği bir rivayete göre bir gün kadın sahâbîlerden biri Ümmü Seleme'yi evinde ağlarken bulunca, neden ağladığını sorar. Ümmü Seleme, rüyasında Resûlullah'ı başına ve sakalına toprak bulaşmış bir şekilde gördüğünü, neden bu halde olduğunu sorduğunda ise az önce Hüseyin'in katledilişine şahit olduğunu söyler.[939] Yine Ümmü Seleme, Resûlullah vefat ettikten sonra Hz. Hüseyin'in katledilişine kadar cinlerin ağıt yaktığını duymadığını, onların sesini duyunca da cariyesine gidip dışarı bakmasını söylediğini söylemiştir.[940] Ayrıca Taberânî'den nakille Ümmü Seleme'nin Hüseyin

[935] XI, 12.
[936] XI, 13.
[937] X, 423.
[938] X, 154. Bk. Ebû Ya'lâ, VI, 129.
[939] XI, 75. Bk. Tirmizî, "Menâkıb", 30. Ayrıca bk. Taberânî, *el Mu'cemü'l-kebîr*, III, 106.
[940] XI, 76.

katledildiğinde gökyüzünden kanlar boşaldığını söylediğini kaydetmektedir.[941] Hz. Hüseyin'in amcasının kızı olan Zeyneb bint Âkil b. Ebû Tâlib, Hüseyin'in öldürüldüğü haberi gelince başını çadırından uzatarak yüksek sesle beyitler söylemiştir.[942]

Şâmî, Hz. Peygamber'in ehl-i beytinden olan torunu Ümmü Gülsüm hakkında da bir rivayete yer vermiştir. Buna göre Hz. Ömer, Ümmü Gülsüm'ü babası Hz. Ali'den istemiş, Hz. Ali de evlenmelerine izin vermiştir. Hz. Ömer düğünden sonra ashabın yanına giderek "Beni tebrik etmeyecek misiniz? Ben Resûlullah'tan duydum ki, 'Kıyamet günü benim nesebim dışındaki bütün bağlar kopar.' Ben de onunla aramda bir bağ olsun istedim." demiştir.[943]

V. Yakın ve Uzak Akrabaları

Şâmî'nin Hz. Peygamber'in akrabaları ile ilgili verdiği kısa bilgileri biraraya getirdiğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Hz. Peygamber'in halası Ümmü Hakîm Beyza, Resûlullah'ın babası Abdullah ile ikiz kardeşken, diğer bir halası olan Âtike ise, onlar ile ana baba bir kardeştir. Şâmî, Âtike'nin müslüman olup olmadığının ihtilaflı olduğunu söylemekle beraber İbn Sa'd'ın Âtike'nin müslüman olup hicret ettiğini söylediğini[944] nakletmektedir. Yine halası Ümeyme için müslüman olmadığını söyleyenler varsa da İbn Sa'd müslüman olduğunu ve Resûlullah'ın ona Hayber'de 40 vesk ganimet verdiğini söylemiştir.[945] Resûlullah halası Ümeyme'nin kızı Zeyneb bint Cahş ile evlenmiştir. Ayrıca Resûlullah'ın hanımlarından Ümmü Habîbe'nin de ilk eşi Ubeydullah b. Cahş da yine Hz. Peygamber'in halası Ümeyme'nin oğludur. Ümmü Habîbe ile Habeşistan'a hicret ettikten bir süre sonra orada irtidat etmiştir. Hz. Peygamber'in diğer bir halası olan Berre'nin oğlu Ebû Seleme aynı zamanda Resûlullah'ın süt kardeşidir.[946] Hz. Peygamber'in bir başka halası Hz. Safiyye ise, Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm b. Huveylid ile evli olup Zübeyr b. Avvâm'ın da annesidir. Zübeyr ile beraber Hendek Savaşı'na katılmış ve orada bir yahudiyi öldürmüştür. Bu savaşta Resûlullah, halasına da ganimetten pay vermiştir. Diğer halaları Erva ve Cümâne hakkında fazla bir bilgi bulunmamakla beraber İbn Sa'd, Erva'nın

[941] Bk. Taberânî, *el- Mu'cemü'l-kebîr*, III, 122.
[942] XI, 77.
[943] X, 459.
[944] İbn Sa'd, VIII, 43.
[945] İbn Sa'd, VIII, 45.
[946] XI, 85.

müslüman olup hicret ettiğini söylemektedir.[947] Bununla beraber Resûlullah'ın halalarından Hz. Safiyye haricinde kimsenin müslüman olmadığı yönünde rivayetler de mevcuttur.

Şâmî'de yer alan oldukça detay bir bilgiye göre Resûlullah'ın amcaları Abbas, Dırar ve Kusem'in anneleri olan Netle bint Cenâb b. Küleyb, Kâbe'ye ilk defa ipek örtü örten kadındır. Ayrıca oğlu Abbas küçükken kaybolduğunda, bulunması için adak adadığı bildirilmiştir.[948]

Şâmî'nin eserinde, Resûlullah'ın amca çocukları hakkında da kısa bilgilere yer verilmektedir. Buna göre, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb'in kızlarından biri olan Dürre müslüman olmuştu. Resûlullah ona "Ben sendenim, sen de bendensin." buyurmuştu.[949] Bu halde iken bile Dürre bint Ebû Leheb, Medine'ye hicret ettiğinde kadınlar ona "Sen Allah'ın 'Ebû Leheb'in iki eli kurusun.' buyurduğu Ebû Leheb'in kızısın." dediler. Dürre bunu Resûlullah'a söyleyince Resûlullah önce sustu, sonra namazı kıldırdıktan sonra hutbe için kalktı ve "Size ne oluyor da benim ehlime eziyet veriyorsunuz?" buyurdu. Ebû Leheb'in diğer bir kızı Sübey'a da aynı şikayetle Resûlullah'a geldi. Hz. Peygamber yine "Size ne oluyor da akrabalarım hususunda bana eziyet ediyorsunuz?" buyurdu.[950] Şâmi, Ebû Leheb'in bir de Hâlide isimli bir kızı olduğunu nakletmekle birlikte hakkında hiç bir bilgi vermemektedir.[951]

Resûlullah'ı her zaman koruyup kollayan amcası Ebû Tâlib'in kızı olan Ümmü Hânî'nin asıl adı Fâhite veya Hind olup Mekke fethinde müslüman olmuştur. Kocası Hubeyre b. Ebû Vehb müşrik olarak ölmüştür. Ebû Tâlib'in diğer kızı Cumâne ise, amcasının oğlu Ebû Süfyan b. Hâris ile evlenmiştir.[952] Ebû Süfyan b. Hâris'in kızı Âtike bint Ebû Süfyan ise babasının amcasının oğlu olan Muatteb b. Ebû Leheb ile evlenmiş ve ondan çocuğu olmuştur. Şâmî, Âtike'nin annesinin Cumâne mi yoksa başka bir kadın mı olduğuna dair bir bilgi vermemiştir.[953] Hz. Peygamber'in bir başka amcası olan Zübeyr b. Abdülmuttalib'in kızı Dubâ'a bint Zübeyr, Mikdâd b. Amr ile evlidir. Şâmî, Dubâ'a hakkında bilgi verirken onun "Resûlullah'ın hacda tavafa devam etmesini istediği kişi"

---

[947] İbn Sa'd, VIII, 42.
[948] XI, 86. Bk. Ebül-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî (ö. 581/1185), *er-Ravdü'l-ünf fî şerhi's-sîreti'n-Nebeviyyeti li İbn Hişâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), I-VII, Beyrut 2000, I, 267; Zürkânî, IV, 472.
[949] XI, 140.
[950] XI, 4.
[951] XI, 140.
[952] XI, 116.
[953] XI, 136.

olduğunu ifade etmiş, ancak bu konuda detaylı bir bilgi vermemiştir.[954] Konunun bu şekilde anlaşılır olmadığı aşikardır. Farklı kaynaklara başvurulduğunda ise Dubâ'a'nın Hz. Peygamber'e hac yapmak istediğini söylediği ve bir takım nedenlerden ötürü ibadetini tamamlayamamaktan endişe duyduğu için ihrama girerken şart koşup koşamayacağını sorduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, ihrama girerken Dubâ'a'nın şart koşmasına izin verir. Dubâ'a ne söylemesi gerektiğini sorduğunda ise Resûlullah "Lebbeyk Allahümme lebbeyk, ey Allahım beni bu ibadete engel bir şey olursa, bu engel ihramdan çıkacağım yerde olsun." demesini söyler. Bu ruhsatın sadece Dubâ'a için geçerli olduğu ifade edilmiştir.[955] Dubâ'a'nın, evinde zaman zaman yemek hazırlayarak cariyesiyle Hz. Peygamber'e gönderdiği bilinmektedir.[956] Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın oğlu olan İbn Abbas'ın Resûlullah'la başka bir akrabalık bağı da teyzesi Meymûne'nin Resûlullah'la evlenmesi üzerine kurulmuştur. İbn Abbas zaman zaman teyzesinin evinde gecelerdi. Hz. Peygamber'in hanesinde kaldığı bu gecelerde uyumayarak pür dikkat Hz. Peygamber'i izlemiş ve gece namazıyla ilgili detayları zikretmiştir.[957] Bir gece yine teyzesinde kalmak istediğini söylediğinde Meymûne tek bir yatak olduğunu söylemiş, İbn Abbas yatağa gerek olmadığını, izarının yarısını sererek yatabileceğini söylemiştir.[958] Şâmî, İbn Abbas'ın kardeşi olan Ubeydullah b. Abbas hakkında da şöyle bir rivayete yer vermiştir: Ubeydullah bir gün bir bedevînin yanına konaklamak için iner. Bedevî karısına misafire ikram edilecek bir şey olup olmadığını sorunca, kadın sadece cılız bir koyun olduğunu, ama onun sütünden de kızlarının içtiğini söyler. Adam koyunu kesmeye niyetlenince kadın "Kızını öldürmek mi istiyorsun?" diyerek karşı çıksa da adam "İsterse ölsün." diyerek koyunu keser. Ubeydullah, misafirperverliği karşısında 5 dirhem edecek koyun için adama 500 dinar ödemiştir.[959]

Şâmî, Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın karısı olan Ümmü'l-Fadl ile ilgili de bir takım rivayetlere yer vermiştir. Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resûlallah, ailenden birinin benim evimde olmasına ne dersin?" diyerek süt annesi olma isteğini beyan etmiş, Hz. Peygamber de ona "Fâtıma'nın bir bebeği olacak, onu Kusem'in sütüyle emzirirsin." demiştir. Hz. Hasan doğunca Ümmü'l-Fadl onu emzirerek süt annesi olma isteğine

---

[954] XI, 140.
[955] Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Adil Yusuf el-İzâzî), I-VII, Riyad 1998, VI, 3364, 3383, 3385, 3386; İbnü'l-Esîr, VII, 176.
[956] VI, 284.
[957] Kamacı, *Hane-i Saâdet*, s. 180-184.
[958] XI, 131.
[959] XI, 117.

kavuşmuştur.[960]

V. Cariyeleri

a. Mâriye

Hz. Peygamber, hicrî 7. senede (628) komşu ülkelerin hükümdarlarını İslâm'a davet etmeye başlamış, Mısır mukavkısına da Hâtıb b. Ebû Beltea' elçiliğinde bir mektup göndermişti.[961] Mukavkıs, Resûlullah'a yazdığı cevap mektubuyla birlikte Mâriye, kız kardeşi Sîrîn, amcalarının oğlu olduğu anlaşılan hadım bir köle, bin miskâl altın, 20 elbise, Resûlullah'ın katırı Düldül ve daha pek çok eşyayı Hâtıb b. Ebû Beltea' ile Hz. Peygamber'e hediye olarak göndermiştir. Beyaz yüzlü, güzel bir kadın olduğu bildirilen Mâriye, kız kardeşiyle beraber müslüman olmuştur. Resûlullah onları Medine dışında Âliye denen mevkiye yerleştirmiştir. Rivayetlere göre hediyeler arasında gelen ve Mâriye'nin amcasının oğlu olan köle, Mâriye'nin evine rahatça girip çıkınca dedikodu çıkar. Hz Peygamber Hz. Ali'ye "Kılıcını da al git, yanında bulursan öldür." der. Hz. Ali "Ya Resûlallah, duruma göre mi hareket edeyim?" diye sorunca Hz. Peygamber "evet" diye karşılık verir. Köle, Hz. Ali'yi görünce korkup kaçar ve bir ağaca çıkar. Ağaçtan atladığında hadım edilmiş olduğu anlaşılır.[962]

Rivayetlerden Hz. Peygamber'in Mâriye'yi yerleştirdiği yere bir oda yaptırdığı, hanımlarının yanına gitmediği gecelerde burada kaldığı, gündüzleri de istirahat ettiği anlaşılmaktadır. Mâriye oğlu İbrahim'i burada doğurduğu için buraya "Meşrebetü Ümmü İbrahim" denilmiştir.[963]

b. Reyhâne bint Zeyd b. Amr

Şâmî, Reyhâne'nin Resûlullah'ın cariyesi olduğuna dair rivayetlerin de bulunduğunu söylemekle beraber, ondan bahsederken Hz. Peygamber'in onunla evlendiğini ve mehir verdiğini ifade etmiştir. Güzel bir kadın olduğu rivayetlerde zikredilen Reyhâne, Hakem adlı biriyle evli olup Benî Kureyzâ veya Benî Nadîr esirlerinden biriydi. Resûlullah'ın payına düşünce, Resûlullah onu kendi dini ile İslâm arasında serbest bırakmış,

---

[960] XI, 64.
[961] Aynur Uraler, "Mâriye", *DİA,* Ankara 2003, XVIII, 63-64.
[962] XI, 219; X,431.
[963] VIII, 406. Ayrıntılı bilgi için bk. Kamacı, *Hane-i Saâdet,* 50.

İslâm'ı seçtiğinde ise azad edip evlenmiştir. Hz. Peygamber ona 12 ukıyye mehir vermiş, bir hayız müddeti sonra gerdeğe girmiştir. Resûlullah'ın, kıskanç tavırlarına daha fazla sabredemeyip Reyhâne'yi bir talakla boşadığı, ancak Reyhâne çok ağladığı için tekrar nikahına aldığı da gelen rivayetler arasındadır. Reyhâne, Hz. Peygamber'in Veda haccından dönmesinden sonra vefat etmiştir.[964]

c. Nefîse

Kaynaklarda ismi diğer cariyeler kadar sık geçmemekle birlikte Nefîse'nin, Resûlullah'ın kendisiyle 3 ay boyunca küs kalmasından sonra, tekrar yanına geldiğinde sevincinden ne yapacağını bilemeyen Zeyneb bint Cahş'ın o anda Hz. Peygamber'e hediye ettiği cariye olduğu bildirilmektedir.[965] Ayrıca Şâmî, savaş esiri olarak alınan bir cariyeden daha bahsetmiş ve Resûlullah'ın hanımlarının kıskandıkları için ona tuzak kurduklarını ifade etmiştir. Ancak Şâmî, bu cariyenin kimliği veya kurulan tuzakla ilgili bir detay vermemektedir.[966]

Şâmî, Hz. Peygamber'in cariyelerinden bahsederken hanımlarına ait olan cariyelerin isimlerini de saymıştır. Bunlardan Ümeyme Resûlullah'ın abdest suyunu hazırlardı. Berîre, Unkûde ve Leyla Hz. Âişe'nin, Huleyse ve Sedîse Hafsa'nın, Rezîne veya Zerîne Safiyye'nin, Fıddiyye ise Hz. Fâtıma'nin cariyesi olarak geçmektedir.[967] Şâmî, eserinin pek çok yerinde fıkhî meselelere geniş yer vermiş, Hz. Peygamber'in cariyelerini zikrettiği bu kısımda da onun cariyelerinin, tıpkı hanımları gibi vefatının ardından başka kimselerle evlenemeyeceklerini ifade etmiştir.[968]

VI. Şâmî'nin "Ezvâcü'n-Nebî" Bâbında Zikrettiği Diğer Kadınlar

a. Hz. Peygamber'in Nikahlandıktan Hemen Sonra Bir Sebeple Ayrıldığı Kadınlar

Şâmî, eserinin bu bölümünde Hz. Peygamber'in nikahlanıp çeşitli sebeplerle gerdeğe girmeden boşandığı pek çok kadından bahsetmektedir. Ancak rivayetler arasında pek çok çelişki ve bilgi tekrarı dikkat çekmektedir. Şâmî, bunların farkındadır. Zaten dikkat

[964] XI, 220.
[965] XI, 219.
[966] XI, 220.
[967] XI, 412-413.
[968] X, 447.

edilirse bu tür rivayetleri ilk ciltlerde değil, genellikle sıhhati hususunda şüphe olan rivayetleri derlediği XI. ciltte zikretmiştir. Örneğin "Ümmü Şüreyk" ismi 3 farklı yerde zikredilmektedir. İlk olarak ismi Hz. Peygamber'in nikahlandıktan sonra hemen boşandığı kadınlar arasında karşımıza çıkan "Ümmü Şüreyk Guzeyye" hakkında bu bölümde herhangi bir bilgi verilmemektedir.[969] Daha sonra yine aynı isim Hz. Peygamber'in istetip nikah kıymadığı kadınlar bahsinde "Ümmü Şüreyk Guzeyye ed-Devsiyye" olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada konu başlığından farklı bir şekilde Ümmü Şüreyk'in Resûlullah'a kendisini hibe ettiği ifade edilmiş, ancak Hz. Peygamber'in onunla nikahlanıp nikahlanmadığı hususunda bir bilgi verilmemiştir. Aynı bölümde yine "Ümmü Şüreyk el-Gıfâriyye" adlı bir kadınla Hz. Peygamber'in nikahlanarak hemen sonrasında boşandığı rivayet edilmiştir. Aynı isim "Ümmü Şüreyk el-Ensâriyye" olarak Resûlullah'ın nikahlanıp kıskançlığından ötürü boşadığı kadınlar arasında da zikredilmiştir.[970] Birbiriyle bu denli çelişen rivayetler arasında sağlıklı bir sonuca varmak mümkün görülmemektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in nikahlandıktan hemen sonra boşandığı kadınlar arasında isimleri zikredilen Esmâ bint Ka'b el-Cevniyye ve Esmâ bint Nu'mân el-Cevn isimli kadınların da aynı kişi olduklarına dair rivayetler bulunmaktadır.[971] Bunların haricinde Şâmî, Amra bint Yezîd, Amra bint Yezîd el-Gıfâriyye ve Amra bint Yezîd el-Cevn el-Kelbiyye isimlerini ayrı ayrı numaralandırarak kaydetmekte, ancak her biri için de Hz. Peygamber'in ondan boşanma sebebi olarak hemen hemen aynı şeyleri zikretmektedir. Bu durumda bu 3 ismin tek bir kadına ait olduğu düşünülse de biz burada Şâmî'nin tertibine sadık kalarak bu isimleri ayrı ayrı vermeyi tercih ettik.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Şâmî, bu rivayetlerin problemli olduğunun farkındadır. Ancak Şâmî'nin eserini oluştururken benimsediği temel prensip Hz. Peygamber'le ilgili ulaşabildiği tüm malzemeyi derlemek olduğundan, şüpheli olduğuna dikkat çekip son ciltlerde zikretmek suretiyle de olsa bu rivayetleri görmezden gelememiş, eserine dercetmiştir. Bu kısımdaki bilgiler topluca değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in boşanma gerekçeleri ve boşadığı kadınlarla ilgili şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

---

[969] XI, 218.
[970] XI, 235.
[971] XI, 223. Bk. Kastallânî, II, 95.

Cilt hastalığı olan kadınlar: Şâmî, "vadah:وضح" hastalığından bahsetmektedir. Bu hastalık sözlüklerde abraşlık[972] ve cüzzam olarak tanımlanmıştır. Şâmî'nin bu gerekçe altında Hz. Peygamber'in boşadığını söylediği kadınlar şunlardır: Esmâ bint Ka'b el-Cevniyye,[973] Esmâ bint Nu'mân el-Cevn,[974] Âmine,[975] Âliye bint Dabyân,[976] Amra bint Yezîd[977] ve Amra bint Yezîd el-Gıfâriyye.[978]

Nikahlandığı kadının şu veya bu sebepten ötürü Hz. Peygamber'in kendisine yaklaşmasını istememesi: Şâmî, ilginç bir şekilde Hz. Peygamber'in nikahlandıktan sonra baş başa kaldığında kendisini reddeden, "ondan Allah'a sığınan" kadınlardan bahsetmekte, bu bahis altında 5 kadının ismini zikretmektedir. Bunlar, Amra bint Yezîd el-Cevn el-Kilâbiyye,[979] Ümeyme bint Şurahbil,[980] Şenbâ bint Amr el-Gıfâriyye,[981] Müleyke bint Ka'b el-Kinâniyye[982]'dir.

Nikah akabinde hemen vefat edenler: Şâmî, Hz. Peygamber'in evlendiği bazı kadınların nikahın hemen ardından vefat ettiklerini bildirmiştir. Bunlar, Havle bint Huzeyl,[983] Senâ bint Esmâ bint Salt[984] ve Şerâk bint Halîfe el-Kelbiyye[985]'dir.

Hz. Peygamber'in vefatından çok az bir süre önce nikahladığı kadınlar: Şâmî, bu grupta iki kadının ismini zikretmekte ve nikah akdi gerçekleştirildiği halde Hz. Peygamber vefat ettiği için sürecin tamamlanamadığını ifade etmektedir. Bu kadınlar, Selmâ bint Necde[986] ve Amra bint Muâviye el-Kindiyye[987]'dir.

---

[972] İnsanın veya hayvanın yüzünün ve vücudunun alaca benekli ve lekeli olması durumu.
[973] XI, 223. Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376.
[974] XI, 223. Bk. İbn Sa'd, VIII, 143; Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376; Bk. İbn Kesîr, IV, 590; Kastallânî, II, 94. Belzüri ensab, I, 456
[975] XI, 223. Şâmî, bu kadının Fâtıma bint Dahhâk ile aynı kişi olabileceğini ifade etmektedir.
[976] XI, 226. Bk. İbn Sa'd, VIII, 141; İbn Seyyidünnâs, II, 377; Kastallânî, II, 96.
[977] XI, 227. Şâmî, bu kadının Hz. Peygamber yanına girdiğinde ondan Allah'a sığınanlar arasında olduğunu da rivayet etmektedir. Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe,* VIII, 247.
[978] XI, 228. Bk. İbn Kesîr, IV, 580;
[979] XI, 221. Bk. İbn Sa'd, VIII, 141; İbn Mâce, "Talak", 11; Taberânî, *el- Mu'cemü'l-kebîr,* XIX, 262, *el- Mu'cemü'l-evsat,* VII, 366; İbnü'l-esîr, VII, 197; İbn Abdülber, IV, 1887; İbn Seyyidünnâs, II, 377; İbn Kesîr, IV, 590; Kastallânî, II, 95. İbn Hacer, *el-İsâbe,* VIII, 247; Belâzürî, I, 456.
[980] XI, 224. Bk. Buhârî, "Talak", 3; İbn Seyyidünnâs, II, 376; İbn Kesîr, IV, 588.
[981] X, 226. Bk. İbn Kesîr, IV, 580.
[982] XI, 230. Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 377; İbn Kesîr, IV, 592; Kastallânî, II, 96; Makrîzî, VI, 101.
[983] XI, 221. Bk. İbn Sa'd, VIII, 160; Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376; İbn Kesîr, IV, 587; Kastallânî, II, 95; Makrîzî, VI, 106.
[984] XI, 224. Bk. İbn Sa'd, VIII, 149; Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376; İbn Kesîr, IV, 592; Kastallânî, II, 97; Makrîzî, VI, 98.
[985] XI, 225. Şâmî, farklı kaynaklarda ismi "Şerâf" olarak da yer alan bu kadının, sahâbîlerden Dıhyetü'l-Kelbî'nin kız kardeşi olduğunu kaydetmiştir. Bk. İbn Sa'd, VIII, 160; Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376.
[986] XI, 224.
[987] XI, 227.

Hz. Peygamber'in dünya nimetlerini tercih etme ile kendisine eş olma arasında muhayyer bıraktığında dünyayı tercih edenler: Hz. Peygamber, hanımlarının kendisinden bazı maddi şeyleri talep etmesi üzerine üzülerek onlardan bir ay ayrı kalmaya karar vermiştir. Bu sürenin sonunda Ahzâb Sûresi 33/28-29. âyetler[988] nâzil olmuş, âyetin hükmü gereğince Resûlullah hanımlarını kendisinden ayrılmak yahut Allah ve Resûl'ünü ve âhiret hayatının güzelliklerini seçmek hususunda serbest bırakmıştır. Bu süreçte nikahlandığı halde henüz gerdeğe girmediği üç kadının boşanmayı tercih ettikleri bildirilmiştir. Bunlar, eş-Şât bint Rufâ'a,[989] Fâtıma bint Dahhâk[990] ve Kuteyle bint Kays'tır.[991]

Kendisini Resûlullah'a hibe ettiği ancak daha sonra vazgeçtiği ifade edilen bir kadın: Hz. Peygamber, Leylâ bint Hatîm isimli kadın ile kadının kendini hibe etmesi sebebi ile evlenmiş, sonra yine kadının isteği ile gerdeğe girmeden onu boşamıştır. Bu kadının da daha sonra evlendiği bildirilmiştir.[992]

Resûlullah'ın önce evlenmek istediği, sonra vazgeçtiği bir kadın: Hz. Peygamber ensardan bir kadınla evlenmek istediğini söyleyerek Ümmü Şüreyk el-Ensâriyye isimli kadınla evlenmiş, ancak daha sonra ensar kadınlarının kıskançlığından hoşlanmadığını söyleyerek onunla gerdeğe girmemiştir.[993]

Herhangi bir gerekçe belirtmeden sadece ismi zikredilenler: Bunlar Amra bint Yezîd el-Gıfâriyye,[994] Esmâ bint Salt,[995] Ümmü Haram, Sebâ bint Süfyân,[996] Guzeyye Ümmü Şüreyk,[997] Müleyke bint Ka'b,[998] Leylâ bint Hakîm[999] ve Hind bint Zeyd[1000] olarak bildirilmiştir.[1001]

---

[988] "Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: 'Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim, sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah'ı, Resûl'ünü ve Âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden iyiliği seçenlere büyük bir ödül hazırlamıştır."
[989] XI, 225.
[990] XI, 228. Bk. İbn Sa'd, VIII, 141; İbn Seyyidünnâs, II, 377; İbn Kesîr, IV, 590; Kastallânî, II, 96.
[991] XI, 229. Bk. İbn Sa'd, VIII, 141; İbn Seyyidünnâs, II, 377; İbn Kesîr, IV, 590; Kastallânî, II, 97.
[992] XI, 218. Bk. İbn Sa'd, VIII, 150; İbn Seyyidünnâs, II, 377; Kastallânî, II, 97-98.
[993] XI, 235. Bk. İbn Kesîr, IV, 590.
[994] XI, 228. Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 377.
[995] XI, 222.
[996] XI, 224. Bk. İbn Sa'd, VIII, 141.
[997] XI, 228. Bk. İbn Sa'd, VIII, 154; İbn Seyyidünnâs, II, 377.
[998] XI, 231. Bk. İbn Sa'd, VIII, 148; İbn Kesîr, IV, 592.
[999] Şâmî, yukarıda ismi geçmiş olan Leylâ bint Hatîm ile aynı kişi olabileceğini söylemektedir.
[1000] XI, 231. Şâmî İbn Abdülber'den iktibasla bu kadının daha önce ismi zikredilmiş olan Amra bint Yezîd olduğunu ifade etmektedir. Bk. İbn Abdülber, IV, 1924.
[1001] XI, 231.

Şâmî, Hz. Peygamber'in nikahlayıp boşadığı kadınlar bahsinde sadece bir takım gerekçeler ve isimler zikretmemiş, ayrıca bu kadınların Hz. Peygamber'den sonra evlenme girişimlerine dair de çeşitli rivayetlere yer vermiştir. Buna göre Hz. Peygamber, hanımlarını kendisi ile dünya nimetleri arasında muhayyer bıraktığında boşanmayı tercih eden Kuteyle bint Kays, daha sonra İkrime b. Ebû Cehil'le evlenince Hz. Ebû Bekir İkrime'nin boynunu vurmak istemiştir. Şâmî, bu tarz olaylarda Hz. Ömer'in olaya müdahale ettiğini de zikretmektedir. Hz. Ömer, İkrime'yi öldürmek isteyen Hz. Ebû Bekir'e, Resûlullah'ın bu kadınla gerdeğe girmediğini ve ona mehir vermediğini söyleyince bırakmıştır. Kadının kardeşiyle beraber irtidat ettiği, Allah ve Resûl'ünün zimmetinden çıktığı da söylenmiştir. Ayrıca Şâmî, çok zayıf bir senede sahib olduğunu belirttiği bir rivayeti daha nakletmiştir. Buna göre, Resûlullah tahyir yaptığında Kuteyle'nin evlenmeyi seçtiği, Hz. Ebû Bekir'in ona kızması üzerine Hz. Ömer'in onun ümmehâtü'l-mü'minîn'den olmadığını söylediği ifade edilmiştir.[1002]

Taberânî'de yer alan bir rivayete göre Resûlullah, Kindeli bir kadınla evlenmiş, ancak onunla zifafa girmeden boşanmıştır. Kadın daha sonra evlenince yukarıdaki örneklerin aksine bu sefer Hz. Ebû Bekir değil, Hz. Ömer müdahale etmiştir. Hz. Ömer kadını kocasından ayırarak kocasına sopa vurdurmuştur. Kadın "Ey Ömer, Allah'tan kork. Eğer ben müminlerin annesiysem bana hicâb giydir ve bana onlara verdiğinden ver." deyince Hz. Ömer bunu kabul etmemiş, kadın da "O zaman bırak da evleneyim." demiştir. Hz. Ömer "Evlenemezsin de Resûlullah'ın hanımları gibi muamele göremezsin de. Seninle kimsenin evlenmesine izin vermem." demiştir.[1003]

b. Resûlullah'ın Evlenme Teklif Edip Nikah Kıymadığı Kadınlar

Şâmî, eserinin bu bölümünde Hz. Peygamber'in evlenme teklif ettiği halde, nikahlanmadığı kadınların isimlerini zikrederek, evlenmeme sebepleri hakkında kısaca bilgi vermektedir.

[1002] XI, 229. Bk. Kastallânî, II, 97.
[1003] XI, 221.

İstediği kadını babasının vermemesi: Cemre bint Hâris'i Resûlullah babasından istetmiş, babası kızının vücudunda siyahlık (سواد) olduğunu söyleyince Hz. Peygamber durumu tahkik ettirmiş ve sonrasında evlilikten vazgeçmiştir.[1004]

Esir düşen kadının kocasını tercih etmesi: Safiyye bint Beşâme isimli kadın esir düşünce, Resûlullah onunla evlenmek istemiş, bununla beraber kendisi ile kocası arasında muhayyer bırakmıştır. İsmi zikredilen bu kadının kocasını tercih ettiği bildirilmiştir.[1005] Yine esir alınmış bir kadın olan Neâme'ye de Hz. Peygamber evlilik teklif etmiş, ancak kocası gelerek onu geri almıştır.[1006]

Kadının küçük çocukları sebebiyle Hz. Peygamber'le evlenmek istememesi: Hz. Peygamber'in evlilik teklif ettiği çocuklu kadınların, genel olarak bunu bir engel olarak gördükleri dikkatleri çekmektedir. Resûlullah Sevde el-Kureşiyye isimli kadınla evlenmek istediğinde kadın, küçük çocukları olduğu için Hz. Peygamber'e eziyet vermek istemediğini söyleyince Resûlullah "Deveye binen en hayırlı kadınlar Kureyşli kadınlar, çocuklarına en düşkün olanlar Kureyşli kadınlar ve kocalarına en saygılı olanlar da yine Kureyşli kadınlardır." buyurmuştur.[1007] Ümmü Hânî ile ilgili de benzer bir durum zikredilmektedir. Henüz nübüvvetten önce Resûlullah amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî Fâhite'yi amcasından istediğinde, Ebû Tâlib kızını Hz. Peygamber'e değil, aynı dönemde ona talip olan Hubeyre b. Amr el-Mahzûmî'ye vermiştir.[1008] Hz. Peygamber bu duruma gücenince Ebû Tâlib, "Ey yeğenim, onlar daha önce bize kızlarını vermişlerdi. Asil insan misliyle mukabele eder." diyerek dönemin kız isteme ve kız verme kriterlerini gözler önüne sermiştir. Ümmü Hânî, müslüman olduğunda kocasından ayrılmıştır. Resûlullah ona tekrar talib olduğunda "Câhiliye'de de seni istiyordum, İslâm'da nasıl istemem? Ama ben çocuklu bir kadınım." diyerek reddetmiştir. Başka bir rivayette ise "Seni istememem mümkün değil, ama küçük çocuklarım varken evlenmek istemiyorum." dediği ifade edilmektedir.[1009] Bu söz üzerine Hz. Peygamber ise daha önce yine söylemiş olduğu gibi "Deveye binen en hayırlı

[1004] XI, 233. Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376.
[1005] XI, 233. Bk. İbn Sa'd, VIII, 154; İbn Seyyidünnâs, II, 376; Kastallânî, II, 97.
[1006] XI, 233.
[1007] XI, 233-234. Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 376. Kaynaklarda "Sevde el-Kureşiyye" isimli bir kadın bulunamadığından, bu kadının ümmehâtü'l-mü'minînden Sevde olduğu düşünülmektedir. Zira Sevde'nin de Hz. Peygamber'le evlenmeden önce çocuklarıyla ilgili aynı çekinceleri dile getirdiği bilinmektedir.
[1008] Bk. İbn Seyyidünnâs, II, 377.
[1009] Bk. Kastallânî, II, 99.

kadınlar Kureyşli kadınlar, çocuklarına en düşkün olanlar Kureyşli kadınlar ve kocalarına en saygılı olanlar da yine Kureyşli kadınlardır." buyurmuştur.[1010]

Kararsız kaldığında Hz. Peygamber'in vazgeçmesi: Resûlullah'ın ismi verilmeyen bir kadını da istettiği, ancak kadın babasına danışmak için gidip geldiğinde Hz. Peygamber'in "Başka bir örtüye büründük." dediği de rivayetlerde zikredilmiştir.[1011]

Hz. Peygamber'in olumsuz şeyler duyunca vazgeçmesi: Hz. Peygamber'in Dubâa' bint Âmir isimli bir kadını oğlundan istediği, ancak ona, kadının yüzünün kırıştığı ve dişlerinin döküldüğü söylenince Hz. Peygamber'in kadının olumlu cevap getiren oğlu karşısında hiçbir şey söylemeyerek sükut ettiği rivayet edilmiştir.[1012]

c. Kendisini Hz. Peygamber'e Hibe Eden Kadınlar

Câhiliye dönemi Arap toplumunda özellikle zengin eve nüfuzlu kadınların istedikleri kişilere evlenme teklif edebildikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra kaynaklarımızda Medine günlerinde mehir hakkından vazgeçerek kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden kadınlardan bahsedilmektedir. Hatta normal bir evlilik teklifi kategorisinde olmadığı için hibe etmek olarak adlandırdığımız bu konu ile ilgili bir de âyet nâzil olmuştur.[1013] Bunlara örnek olarak Ümmü Şüreyk,[1014] Havle bint Hakîm,[1015] ve Leylâ bint Hatîm[1016] gibi isimler bildirilmiştir. Ancak rivayetlerin genelinden Resûlullah'ın mehirsiz olarak hiçbir kadınla evlenmediği ve kendisini ona hibe eden kadınları uygun gördüğü kişilerle evlendirdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan bu başlık altında zikredilen rivayetlerin öncekiler gibi çelişkilerle dolu olduğu ve delâil-hasâis türüne özgü abartılı anlatımlar ve ilaveler içerdiği dikkatleri çeken bir husustur. Bu rivayetlerden Ümmü Şüreyk ile ilgili olanlar, meselenin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Ümmü Şüreyk ile ilgili rivayetlerden ilki delâil türü eserlerin üslubunu yansıtmakta ve olağanüstü unsurlara dikkat çekmektedir. Şâmî'nin Beyhakî'den nakletmiş olduğu bu

---

[1010] XI, 236. Bk. İbn Sa'd, VIII, 151.
[1011] XI, 236. Bk. Kastallânî, II, 97.
[1012] XI, 235. Bk. İbn Sa'd, VIII, 153; Kastallânî, II, 99.
[1013] Ahzâb sûresi 33/50. Âyette Hz. Peygamber'e kendisini hibe eden kadınlarla evlenme ruhsatı verilmiş, ayrıca yine Hz. Peygamber'e mahsus olmak üzere dörtten fazla kadınla evlenme izni verilmiştir. Bk. Taberî, XX, 286-288.
[1014] IX, 468.
[1015] XI, 233. Bk. İbn Sa'd, VIII, 158; İbn Kesîr, IV, 588. Konu ile ilgili olarak Kastallânî, bu kadının Osman b. Maz'ûn'un karısı olduğunu, bu olayın onunla evlenmeden önce gerçekleştiğini söylemektedir. Bk. Kastallânî, II, 94.
[1016] XI, 218.

rivayete göre, Devs kabilesinden Ümmü Şüreyk adlı bir kadın müslüman olur. Kendisini Resûlullah'a götürecek birini ararken rastladığı yahudi bir adam onu götürmeyi teklif eder. Kadın suyunu dolduracakken yahudi yanında su olduğunu söyleyince bırakır. Beraber yola çıkarlar. Akşama kadar yürürler. Bir yerde konakladıklarında yahudi sofrasını serer ve kadını yemek yemesi için çağırır. Ümmü Şüreyk çok susadığını söyleyerek su ister ve su içene kadar bir şey yemeyeceğini söyleyince adam yahudi olana kadar ona su vermeyeceğini söyler. Ümmü Şüreyk asla yahudi olmayacağını söyler, devesini bağlar ve başını devenin dizlerine koyar. Gece ona Allah tarafından su ikram edilir, kırbasını doldurur. Hz. Peygamber'in yanına vardığında onunla evlenmek istediğini söylemiş, Hz. Peygamber ise onu Zeyd ile evlendirerek 30 sa'[1017] yiyecek verilmesini emretmiştir. Bir süre sonra kadın cariyesi ile Resûlullah'a bir tulum yağ gönderir. Resûlullah yağı boşaltıp tulumu geri verir ve ağzını bağlamadan duvara asmalarını söyler. Tulum hep yağ dolu kalır. Verdiği yiyeceklerin de hiç eksilmediği bildirilmiştir.[1018] Ümmü Şüreyk ile ilgili diğer bir rivayet ise mucize vurgusundan uzaklaşmış, yaşanan gündelik hayata daha uygun bir çehreye bürünmüştür. Ayrıntılar şu şekildedir: Enes, kızı ile birlikte olduğu bir gün Ümmü Şüreyk ile ilgili olarak şahit olduğu bir olayı anlatmıştır. Buna göre Ümmü Şüreyk Hz. Peygamber'in yanına gelerek "Ya Resûlallah, bana ihtiyacın var mı?" diye sormuştur. Enes'in kızı "Ne kadar da utanmaz bir kadınmış." deyince Enes, "O senden daha hayalı biri idi. Resûlullah'ı istedi ve kendini ona arzetti." demiştir. Daha sonra Hz. Âişe "Kendini Resûlullah'a hibe eden kadında hayır yoktur." deyince Ümmü Şüreyk "O benim." demiş ve "… Kendini Peygamber'e bağışlayan ve Peygamber'in de onunla evlenmek istediği mü'min kadını da sana helal kıldık.."[1019] âyeti nâzil olmuştur.[1020]

d. Hz. Peygamber'e Teklif Edilen Ancak Nikahlanmasının Haram Olduğu Kadınlar

Şâmî'nin rivayetlerinden zaman zaman şu ya da bu gerekçelerle Hz. Peygamber'e "Falanca kadınla evlenmeyi düşünmez misin?" şeklinde teklif götürüldüğü anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber bu teklifleri değerlendirmiş ve kabul etmediğinde gerekçesini de net bir şekilde ortaya koyup tekliflerin sıklaşması üzerine de tepki göstererek bunu yapmamalarını

[1017] 2.7 lt.
[1018] IX, 467-468. Bk. Beyhakî, VI, 123-124.
[1019] Ahzâb, 33/50.
[1020] XI, 235.

istemiştir. Buna örnek olarak bir gün Resûlullah'ın hanımlarından Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân, "Ya Resûlallah, kız kardeşim Azze ile evlen." deyince Hz. Peygamber "Bunu gerçekten istiyor musun?" diye sorar. Ümmü Habîbe "Evet, senin hanımın olarak tek değilim. Bir hayırda bana ortak olanın kız kardeşim olmasını isterim." diye cevap verir. Bu cevap üzerine Resûlullah, onun kız kardeşi olduğu için böyle bir evliliğin kendisine helal olmadığını söyleyince,[1021] Ümmü Habîbe "Ya Resûlallah, biz senin Dürre bint Ebû Seleme ile evlenmek istediğini konuşuyoruz." der. Hz. Peygamber "Ümmü Seleme'nin kızıyla mı?" diye sorar. Ümmü Habîbe "evet" deyince "O benim evimde büyüyen üvey kızım olmasa bile bana helal değildir. Babası Ebû Seleme benim süt kardeşimdir. Onu da Süveybe emzirmiştir. Bana kız kardeşlerinizi ve kızlarınızı arzetmeyin." buyurmuştur.[1022] Yine Resûlullah'a amcası ve aynı zamanda süt kardeşi olan Hz. Hamza'nın kızı olan Ümâme bint Hamza da teklif edilmiş, ancak Hz. Peygamber kabul etmemiştir.[1023]

[1021] Bk. Kastallânî, II, 100.
[1022] X, 443.
[1023] XI, 236. Bk. İbn Sa'd, VIII, 158; Kastallânî, II, 100.

SONUÇ

Bu araştırma, XVI. yüzyıla kadar siyer literatürü içerisinde telif edilmiş eserlerin birikimini ihtivâ eden muahhar bir kaynak olan Şemseddîn eş-Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ* isimli eseri esas alınarak, kadınların Hz. Peygamber'in hayatındaki yerini tespit ve siyer malzemesinde yer alan kadınlarla ilgili rivayetleri tahlil gayesiyle hazırlanmıştır. Şâmî, yaşadığı dönemde zâhidane hayatı ve çalışkanlığı ile iştihâr etmiş bir müelliftir. Bu yüzdendir ki *Sübülü'l-hüdâ*'sı çok geniş bir eser olmasına rağmen pek çok kez istinsah edilmiştir. Yazma nüshaları Türkiye ve Arap ülkelerinde bulunmaktadır. Eserin, Mısır'daki Şüûni'l-İslâmiyye tarafından başlatılan tahkîki inkıtaya uğradığından neşirde ortak bir üslup gözetilmediği gibi tahkîk ve basım süreci ile ilgili bilgiler birbiriyle çelişir durumdadır. Çalışmamızda 1993 senesinde Beyrut'ta yayınlanan ve tamamı iki muhakkik tarafından neşredildiği için bir öncekine kıyasla anlamlı bir bütünlük arzeden son neşir tercih edilmiştir.

"Mekke'de Kadın" başlıklı ilk bölümde bi'setten önce ve sonra Mekke'deki kadın ele alınmıştır. Bi'setten öncesi için, Hz. Peygamber'den önceki tüm zamanları kapsayan "Câhiliye" ifadesi kullanılmıştır. Bu dönemde Şâmî'nin Hz. Hâcer ve Sâre özelinde uzun elbise giyme, sünnet, misafirin saç ve sakalını yağlama gibi sosyal hayata ilişkin ilginç bilgiler serdettiği tespit edilmiştir. Câhiliye döneminde üvey anne veya baba ile evlilikte herhangi bir sakınca görülmediği, bunun İslâm'la beraber yasaklanmış olduğu anlaşılmaktadır. Yine Huzâa kabilesi liderinin ölümünden önce kendi yerini kızına vasiyet etmesine dair rivayet, saygın bir ailede yetişmiş bir kadının toplumdaki yerinin ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde Abdülmuttalib'in anne tarafından dedesinin, kızını evlendirirken damadına, torunu dünyaya gelene kadar kızının yanında kalmasını şart koşması da yine bu konuya örnek teşkil etmektedir. Bu detay bilgiler, "Câhiliye döneminde kadın" konusunun genellemelerden uzak bir biçimde kadının cemiyette mensup olduğu aile ve maddi gücüne göre ele alınması gerekliliğini ortaya koyması yönüyle önem arz etmektedir.

İlk Câhiliye kapsamında değerlendirilen bu bilgilerin ardından, Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren yanında yer alan kadınlar incelenmiş, özellikle Hz. Hatice'nin şahsında zengin ve soylu bir kadının ticaret hayatına atılabildiği, günlük hayat içerisinde daha fazla yer edinebildiği ve söz sahibi olabildiği görülmüştür. Kadınların tek başına

güvenle yolculuk edebilmeleri, Hz. Hatice gibi nüfuzlu kadınların evlenmek istedikleri kişiye bunu teklif edebilmeleri, kadın kâhinlerin sözüne aynı işi yapan bir erkek kadar itimad edilmesi gibi örnekler Câhiliye döneminde kadınla ilgili algıların asalet ve maddi güçle bağlantısına işaret etmektedir. Bi'setten sonra ise kadınların, ilk dönemde yoğun olarak İslâm'a girdikleri ve bu uğurda çeşitli cefalara katlandıkları, hatta eş ve çocuklarından ayrı kaldıkları görülmektedir. Bilindiği üzere günümüze gelen şemâil rivayetlerinin en önemlilerinden birisi, bir kadına ait gözlemler üzerine kuruludur. Resûlullah'ın hicret yolculuğu sırasında çadırına uğradığı Ümmü Ma'bed, onu detaylı bir şekilde vasfederek bizlere bu değerli hazineyi kazandırmıştır.

"Medine'de Siyasî Hayatta Kadın" başlıklı ikinci bölümde ele alınan bilgiler, kadınların Hz. Peygamber nezdinde önem arzettiklerini ortaya koymuştur. Bu dönemde özellikle savaşlarda kadınların oynadıkları roller karşımıza çıkmaktadır. Savaş sırasında müslüman kadın, askerin su ve sağlık hizmetlerini görmesinin yanı sıra gerektiğinde bizzat savaşa katılarak kahramanca çarpışmıştır. Müşrik kadının ise daha çok askeri galeyana getirme rolünü üstlendiği görülmektedir. Savaş sırasında kocasının, oğlunun, kardeşinin ölüm haberini aldığı halde eşinin, çocuğunun cansız bedenini defnetmek için alıp götürmekte iken Hz. Peygamber'i soracak kadar davasına bağlı güçlü kadın profili dikkat çekmektedir. Ayrıca Şâmî'nin müşrik kadınlarla müslüman kadınların kaybettikleri yakınları için ağıt yakma geleneğine ilişkin verdiği bilgiler, bu geleneğin Araplar arasındaki yaygınlığını ortaya koymakta, Hz. Peygamber'in uyarılarıyla form ve biçim değiştirdiği anlaşılmaktadır. Henüz müslüman olmuş bir kadının kaçan kocası için, bir başka kadının kendisine sığınan ölüm fermanı verilmiş yahudi bir genç için Resûlullah'tan eman dilemesi ve bir gazve sonrası elde edilen esirlerin varlıklı bir aileden geldiği vurgulanan bir kadının evine yerleştirilmesi gibi hususlar da kadının siyasî hayatta söz sahibi olduğuna dair örneklerden sayılabilir. Mekke fethi sırasında Kâbe'nin anahtarlarının bir kadının elinde olması, Hind'in müslüman olduktan sonra tüm düşüncelerini hiç çekinmeden Hz. Peygamber'e söylemesi gibi hususlar da göz önüne alındığında, yine sosyal statüsü yüksek olan bir kadının toplum içerisindeki rolünün de daha güçlü olduğu görülmektedir.

Şâmî'nin eserinde gazve ve seriyyeler dışında siyasî ve sosyal hayatta kadının konumuyla ilgili ilginç veriler tespit edilmiştir. Örneğin, Medine'ye hicret eden müslümanlara ensardan sadece erkek olanların değil, kadınların da ellerindeki maddi

imkanlarla destek olduğuna dair Ümmü Süleym'in sahip olduğu hurma ağaçlarını bağışlamasına dair verilen detay oldukça kıymetlidir. Aynı şekilde hicrî 8. seneden itibaren Hz. Peygamber'e gelen heyetler içerisinde iki kişinin annelerinden çok iyi bir insan olmasına rağmen kız çocuğunu diri diri gömmüş bir kadın olarak bahsetmeleri, bu fiili sadece babalara mahsus olmaktan çıkaran oldukça çarpıcı bir detaydır. Yine heyetler sırasında gelen Temîm'li bir kadının Hz. Peygamber'in kendilerine ait bir bölgeyi komşu kabile ile ortak bölge yapma kararına gerekçeler sunarak itiraz etmesi, kadının siyasî ilişkiler hususunda da söz sahibi olduğuna dair dikkat çekici bir bilgi olarak karşımızda durmaktadır.

Bu araştırmanın "Medine'de Sosyal Hayatta Kadın" başlıklı 3. bölümünde ise, Hz. Peygamber'in eşleri, çocukları ve yakın akrabaları dışındaki kadınlarla gün içerisindeki münasebetleri ele alınmıştır. Medine günlerinde kadınların, günlük hayatın her safhasında Resûlullah'la bir alış-veriş içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Medine'de evde kadınlar yemek pişirdiği için Rêsûlullah'a yapılan yemek davetinin baş aktörü de onlardır. Bu konuda Şâmî'nin eserinde onlarca rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerin ortak paydası Hz. Peygamber'e ikram edilen yemeklerin bereketlenmesidir. *Sübülü'l-hüdâ'*da kadınların yemek ikramlarının bereketlenmesi noktasında Buhârî ve Müslim başta olmak üzere güvenilir kaynaklardan o kadar çok rivayet zikredilmiştir ki bu nakilleri ihmal etmek mümkün gözükmemektedir.

Düğün, bayram gibi münasebetler sebebiyle kadınların def çalıp şarkı söylemek suretiyle eğlence yaptıkları, onları gören Hz. Peygamber'in men etmek şöyle dursun bizzat teşvik ettiği görülmüştür. Bu bölümde kadınların kişisel bakımlarına önem gösterdikleri, özellikle saç tarama, yağlama ve koku hususlarına azamî önem gösterdikleri anlaşılmaktadır. Öyle ki Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma için verilen mehrin üçte ikisini koku için ayırdığı bildirilmiştir. Ancak Şâmî'nin eserinde, sosyal hayata dair zengin içeriğe karşılık kadınların kılık kıyafeti ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bölümün devamında kadınların ibadet hayatlarına geniş yer ayrılmıştır. Kadınların, namaz, hac gibi ibadetlerde Hz. Peygamber'in yanında yer aldıkları, özellikle sabah namazında veya bayram namazlarında cemaate katıldıkları görülmüştür. Ailesinden kalan mal sebebi ile veya çalışıp üretmek suretiyle herhangi bir şekilde para kazanan kadının, kendisini ailesinin geçimine katkı sağlamak zorunda hissetmediğini, bu noktada eşine zekât vermeyi teklif edebildiğini gösteren rivayetler oldukça dikkat çekicidir.

Bölümün devamında Hz. Peygamber'in kadınlardan oluşan bir topluluğun yanından geçerken onlarla selamlaşmasına ve sohbet etmesine, zaman zaman onları evlerinde hasta ziyareti vb. sebeplerle ziyaret etmesine, hatta bir kadından borç aldığına dair rivayetler zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in isminin anlamından dolayı bazı kadınların isimlerini değiştirdiğine dair rivayetler de bu bölümde dikkat çekmektedir. Bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in kadınlarda özellikle "Berre" isminden hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Bölümün sonunda ise dönem kadınının seyahat ederken bineğin üzerine yerleştirilen mahfe veya hevdec denilen korunaklı bir tür odacık içerisinde oturduğuna dair rivayetler yer almaktadır.

Resûlullah, bir peygamber olduğu gibi aynı zamanda iyi bir baba ve aile reisidir. Bu durum "Hz. Peygamber'in Ailesindeki Kadınlar" başlıklı 4. bölümde ele alınmış, ilk olarak Hz. Peygamber'in kızları ve kızlarıyla olan ilişkileri hususunda detaylı bilgi verilmiştir. Ancak malum olduğu üzere Resûlullah'ın kızlarından Rukıyye ve Ümmü Gülsüm ile ilgili olarak Hz. Osman'la evlilikleri ve Rukıyye'nin Habeşistan'a hicretinden fazlası kaynaklarda yer almadığı için, bu bölümde daha çok Zeyneb ve Fâtıma ile ilgili rivayetler aktarılmıştır. Evlendirmeden önce Hz. Peygamber'in kızlarının fikrini sorması, dönemin ataerkil yapısı dikkate alındığında önemlidir. Bu bölümde ayrıca Medine'de kadınların evlendikten sonra ev işlerini yaptıkları, çocuklarına baktıkları, hamur yoğurdukları görülmüştür.

Şâmî'nin Hz. Peygamber'in hanımları ile ilgili bilgileri derli toplu zikrettiği XI. ciltte ümmehâtü'l-mü'minîn isimlerinin sıralanması hususunda kendine özgü bir sıralaması mevcuttur. Bu sıralama bozulmamıştır. Bu bölümdeki bilgiler değerlendirildiğinde her kadında var olan kıskançlık duygusunun Hz. Peygamber'in hanımları arasında da yer bulduğu, bunun zaman zaman aile bütünlüğünü tehlikeye sokacak boyutlara eriştiği görülmüştür. Bununla beraber Hz. Peygamber'in hanımlarıyla sohbet ettiği, şakalaştığı, özellikle yaşı çok genç olan Hz. Âişe'nin isteklerine hep nezaketle karşılık verdiği, onların oyun ve eğlencelerine dahil olmak suretiyle aralarındaki problemi suhûletle çözüme kavuşturduğu gözlemlenmektedir. Hanımları arasında bir problem olduğunda hatalı olan tarafa asla kızmadığı, aradaki problemi yumuşak bir şekilde çözüme kavuşturduğu, onların bir arada iyi geçinmelerini sağlamaya çalıştığı, hanımları kendisine öfkelendiğinde ise yine şakayla karışık onları yumuşatmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Her hanımına özel vakit ayırmaya çalıştığı, kısa kısa da olsa her gün her birinin yanına uğradığına dair rivayetler de dikkat çekmektedir. Hanımlarının yüzüne veya diğer kişilere karşı hanımlarını ne kadar

sevdiğini çekinmeden söylemesi de bu bölümde dikkatleri çeken bir husustur. Hz. Peygamber hanımlarının yanına uğrarken sıralarına azamî özen göstermektedir. Bu yüzdendir ki, bir hanımı sıra kendisinde olmadığı halde Resûlullah'ın yanına geldiğinde Hz. Peygamber şaşırıp nedenini sormaktadır. Hz. Peygamber, ailesinin dünya nimetlerinden çokça faydalanmasından hoşlanmamış, bununla beraber evlenirken her birine mehirlerini ve gönüllerini hoş tutacak bir takım eşyayı vermiştir. Bununla beraber ümmehâtü'l-mü'minînin evini süsleyerek ve daha dayanıklı malzemeler kullanmak suretiyle güzel bir yuva haline getirmeye çalıştığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in hanımlarının geçimleriyle bizzat ilgilenerek onlara sağmal develer tahsis ettiği ve bu develerin her biri adına çobanlar tarafından otlatıldığı görülmüştür. Ayrıca Câhiliye'den gelen "hayızlı kadın kirlidir" anlayışını kökünden değiştirecek uygulamalarda bulunduğu, onlarla vakit geçirip güler yüz gösterdiği de dikkatlerden kaçmamaktadır.

*Sübülü'l-hüdâ'*da "ümmehâtü'l-mü'minîn" kavramına getirilen açıklamalar da dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in hanımlarının bu vasıflarının, onların Hz. Peygamber'den sonra kimseyle evlenemeyecekleri, dolayısıyla sadece mü'min erkeklerin anneleri konumunda oldukları anlamına geldiğine dair konuşmalar oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca Hz. Peygamber'le nikahı kıyıldığı halde düğünü gerçekleşmemiş olan bir kadının "ümmehâtü'l-mü'minîn" kapsamında kabul edilemeyeceği de vurgulanmıştır. Son olarak bu bahiste, süt akrabayla, üvey kızla veya aynı anda iki kız kardeşle evlenilemeyeceğine dair bahisler de dikkatleri çekmektedir.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in gözünde kadının, dönemle ilgili standart algıların çok ötesinde toplumun merkezine yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Câhiliye döneminin ataerkil yapısından kaynaklanan durumlar elbette Hz. Peygamber döneminde de devam etmiştir. Bazı noktalarda Hz. Peygamber'in bu durumlara müdahale de etmediği anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in gerek ailesindeki kadınlara gerekse kadın sahâbîlere tavır ve muamelesi, toplum genel düzeyinin çok üzerindedir. Resûlullah'ın sevgi, saygı, hoşgörü, merhamet, tolerans, af ve güleryüzle temelini inşa ettiği bu davranış modeli sayesinde bu dönemde, Hz. Âişe, Hz. Fâtıma, Ümmü Seleme, Safiyye, Zeyneb bint Cahş, Ümmü Hânî, Ümmü Süleym gibi asırlar boyu müslüman kadınlara rol model olabilecek iyi eğitimli ve özgüvene sahip kadınlar yetişmiştir.

KAYNAKÇA

ABDÜLCEBBÂR, Abdurrahmân, *"Zehâiru't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmî",* y.y. 1983.

ABDÜRREZZÂK, Ebû Bekr b. Hemmâm (ö. 211/826/27), *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr* (nşr. Habiburrahmân el-A'zamî), I-XI, Beyrut 1403.

AHATLI, Erdinç "Ukbe b. Âmir", *DİA,* İstanbul 2012, XLII, 62-63.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel* (nşr. Şuayb el-Arnaûd ve diğerleri), y.y. 2001.

AKMAN, Zekeriya, "Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVII, sa. 2, Elazığ 2012, s. 255-267.

ALTINBAŞ, Ramazan, "Câhiliye Arap Toplumunda Kadın", Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yılları], c. XXXVII, sa. 1, Ankara 2001, s. 61-68.

ATAR, Fahrettin, "Mükâtebe", *DİA,* İstanbul 2006, XXXI, 531-533.

ATEŞ, Ali Osman, "Esmâ bint Yezîd", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 423.

AVCI, Casim, "Kaynukâ'", *DİA,* Ankara 2002, XXV, 88.

- *Muhammedü'l-Emîn: Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı,* İstanbul 2008.

AYDINLI, Abdullah, "Ebû Râfi'", *DİA*, İstanbul 1994, X, 211.

AYNÎ, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetü'l-kârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (nşr. Ahmed et-Tahhân ve dğr.), I-XXV, Kâhire, t. y.

AZİMLİ, Mehmet, "Hz. Peygamber'in Evlendiği Kadınlar", *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları,* c. III, sa. 1, Ankara 2010, s. 60-72.

BABANZADE, Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1839/1920), *Hediyyetü'l-ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn* (nşr. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal ve Avni Aktuç), I-II, Ankara t.y.

- *İzâhü'l-meknûn fî zeyl-i alâ keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (nşr. M. Şerafettin Yaltkaya ve Kilisli Rıfat Bilge), I-II, Ankara 1972.

BELÂZÜRÎ, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvud (ö. 279/892-93), *Ensâbü'l-eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr ve Riyâd ez-Ziriklî), I-XIII, Beyrut 1996.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve* (nşr. Abdülmu'tî Kal'acî), I-VII, Beyrut 1985.

BİREKUL, Mehmet, *Peygamber Günlerinde Kadın: Sosyolojik Bir İnceleme,* Konya 2004.

BOYNUKALIN, Mehmet, "Teyemmüm", *DİA,* İstanbul 2012, XLI, 50-52.

BROCKELMANN, Carl (1868-1956), *Târîhü't-türâsi'l-arabî* (trc. Abdülhalîm en-Neccâr), Kâhire 1993.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *el-Edebü'l-müfred* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut 1989.

- *el-Câmiu's-Sahîh* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000.

CEMÂLEDDÎN, Abdullah Muhammed, "es-Sâlihî eş-Şâmî", *Silsiletü'l-mevsûâ'ti'l-İslâmiyyeti'l-mütehassısa - Mevsûa'tü a'lâmi'l-fikri'l-İslâmî,* Kâhire 2004.

CİRİT, Hasan, "Seleme b. Hişâm", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 406-407.

CÜRCÂNÎ, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed (ö. 471/1078-79), *Derecü'd-dürer* (nşr. Muhammed Edib Emir), I-II, Umman 2009.

ÇAĞIL, Necdet, "İslâm Öncesi Mekke Toplumunda Kadın", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu,* İstanbul 1-3 Temmuz 2011, s. 199-224.

ÇAKAN, İsmail L., "Abdullah b. Zeyd b. Âsım", *DİA,* İstanbul 1988, I, 143.

ÇUBUKCU, Asri, "Buâs", *DİA,* İstanbul 1992, VI, 340.

DEMİRCAN, Adnan, "Şeybân", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 37.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. (ö. 275/889), *Sünenü Ebû Dâvûd* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdullâh b. Ahmed el-İsfehânî (ö. 430/1038), *Delâilü'n-Nübüvve* (nşr. Muhammed Revvâs Kal'acî ve Abdülberr Abbas), I-II, Beyrut 1986.

- *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Adil Yusuf el-İzâzî), I-VII, Riyad 1998.

EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî (ö. 307/919), *Müsnedü Ebû Ya'lâ* (nşr. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, Dımaşk 1984.

EBÜ'L-FEREC Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem* (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), I, XIX, Beyrut 1992.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Osman b. Talha", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIII, 475.

ELKOCA, Eyyub, "Siyerin Tefsire Kaynaklığı: Mukâtil b. Süleymân Örneği", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* (dnş. Mehmet Mahfuz Söylemez), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.

ERDEM, Sargon, "Amâlika", *DİA,* İstanbul 1989, II, 556-558.

ERUL, Bünyamin "Hz. Âişe kaç yaşında evlendi? Dokuz mu? On dokuz mu?", *İslâmî Araştırmalar Dergisi,* c. XIX, sa. 4, y. y. 2006, s. 637-649.

FÂKİHÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk (ö. 278/891-92), *Ahbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik Abdullah), I-VI, Beyrut 1414.

FAYDA, Mustafa, "Ammâr b. Yâsir", *DİA,* İstanbul 1991, III, 75-76.

- "Câhiliye", *DİA,* İstanbul 1993, VII, 17-19.
- "Hemdân", *DİA,* İstanbul 1998, XVII, 179-180.
- "İfk Hadisesi", *DİA,* İstanbul 2000, XXI, 507-509.

FESEVÎ, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân (ö. 277/890), *el-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziya el-Ömerî), I-III, Beyrut 1981.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Gadîr-i Hûm", *DİA,* İstanbul 1996, XIII, 279-280.

HABEŞÎ, Abdullah Muhammed, "Elfiyetü İbn Mâlik", *Câmiu'ş-Şurûh ve'l-Havâşî,* Abu Dabî 2004.

HALEF, Necmi Abdurrahmân, *İstidrâkât alâ Târîhi't-Türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422.

HARMAN, Ömer Faruk, "İsmail", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, 76-80.

- "Meryem", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 236-242.

HEYSEMÎ (ö. 807), *Mecme'uz-zevâid* (nşr. Hüsameddin el-Kutsî), I-X, Kâhire 1994, IX.

İBN ABDÜLBER, Ebû Amr Yûsuf b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İstîâ'b fî ma'rifeti'l-eshâb* (nşr. Ali Muhammed el-Becâvî), I-IV, Beyrut 1992.

İBN ASÂKİR, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasen (ö. 571/1176), *Târihu Medîneti Dımaşk* (nşr. Amr b. Garâme), I-LXXX, Beyrut 1995-2000.

İBN EBÛ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849), *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdîs ve'lâsâr* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Riyad 1409.

İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü'l-bârî bişerhi Sahîhi'l-Buhârî* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-XIII, Beyrut 1379.

- *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz), I-XIII, Beyrut 1995.

İBN HACER EL-HEYTEMÎ, Ebü'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali (ö. 974/1567), *el-Hayrâtü'l-hisân fî menâkıbi'l-imâmi'l-a'zam Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân* (nşr. Halil el-Meys), Beyrut 1983.

İBN HADÎDE Muhammed b. Ali b. Ahmed Cemâleddîn (ö.783), *el-Misbâhu'l-mudî fî Kitâbi'n-Nebiyyi'l-ümmî* (nşr. Muhammed Azîmüddîn), I-II, Beyrut t.y.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakkâ), I-II, Mısır 1955.

İBN İSHÂK, Muhammed (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1978.

İBN KAYYİM, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekir (ö. 751/1350), *Zâdü'l-meâd* (nşr. Şuayb el-Arnaûd ve Abdülkâdir el-Arnaûd), I-V, Beyrut 1981.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin), I- XXI, y. y. 1997-2003.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce,* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000.

İBN MÂLİK ET-TÂÎ, Ebû Abdillâh Camâlüddîn Muhammed b. Abdillâh (ö. 672/1274), *el-Elfiyye,* Kâhire 1325.

- *Şerhu'l-kâfiyeti'ş-şâfiye* (nşr. Abdülmün'im Ahmed Herîdî), I-V, Mekke 1982.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Ali (ö. 711/1311), *Lisânü'l-arab* (nşr. Emîn Muhammed Abdülvehhâb ve Muhammed es-Sadık el-Ubeydî), I-XV, Beyrut 1997.

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 230/845*), et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), I-VIII, Beyrut 1968.

İBN SEYYİDÜNNÂS, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (ö. 734/1334), *Uyûnü'l-eser* (nşr. İbrahim Muhammed Ramazan), I-II, Beyrut 1993.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (ö. 597/1201), *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahmân Muhammed Osman), I-III, y. y, 1966-68.

- *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem* (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), I, XIX, Beyrut 1992.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Ali Muhammed Muavviz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut 1994.

İBNÜ'L-İMÂD, Abdülhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akerî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb* (nşr. Muhammed el-Arnaûd), I-XI, Beyrut 1986.

KAMACI, Fatımatüz Zehra *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi,* İstanbul 2012.

- "Muahhar Siyer Kaynaklarında Mevzû Hadis Kullanımı: Şemseddîn eş-Şâmî Örneği ve Makrîzî ile Mukayesesi", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi,* 2015, sa. I, s. 12-74.

- *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı 2 – Hâne-i Saâdet,* İstanbul 2016.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 422-423.

- "Ümmü Seleme", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 328-330.

- "Ümmü Harâm", *DİA,* İstanbul 2012, XLII, 321-322.

KAPAR, Mehmet Ali, "Mev'ûde", *DİA,* Ankara 2004, XXIX, 491-492.

KASTALLÂNÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniye* (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmî), I-IV, y. y, 1991.

KÂTİB ÇELEBİ, Hâcî Halîfe Mustafa b. Abdillâh (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (nşr. Mektebetü'l-Müsennâ), I-VI, Bağdad 1941.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, (1905-1987), *Mu'cemü'l-müelliflîn,* I-XIII, Beyrut t.y.

KELÂÎ, Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ (ö. 634/1237), *el-İktifâ fî megâzî Resûlillah ve's-selâseti'l-hulefâ,* I-II, Beyrut, 1420.

KELBÎ, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed (ö. 204/819), *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Naci Hasan), Beyrut 1986.

KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebîr (1886-1962), *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-meâ'cim ve'l-meşyehât ve'l-müselselât* (nşr. İhsan Abbas) I-II, Beyrut 1982.

KETTÂNÎ, Muhammed b. Ca'fer (1874-1922), *er-Risâletü'l-müstetrafe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe* (nşr. Muhammed Muntasır b. Muhammed ez-Zemzemî), y. y. 2000.

KOTAN, Sehal Deniz, "Medine Dönemi Sosyal Yaşantısında Kadının Konumu", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam İlimleri Hadis Anabilim Dalı* (dnş. Kamil Çakın), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

KÖSE, Feyza Betül, "Câhiliye'den İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet", Ç*ukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* c. XVIII, sa. 1, 73-94.

KUZGUN, Şaban, "Hâcer", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, 431-433.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri "Recî' Vak'ası", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV, 510-511.

- "Şâmî, Şemseddîn", *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII, 330-331.

MAKRÎZÎ, Ebû Muhammed Takiyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâdir b. Muhammed (ö. 845/1442), *İmtâu'l-esmâ* (nşr. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî), I-XV, Beyrut 1999.

MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö.150/767), *et-Tefsîrü Mukâtil b. Süleymân* (nşr. Abdullah Muhammed Şehhâte), Beyrut, 1423.

MÜNECCİD, Selâhaddîn (1920-2010), *Mu'cemü'l-müerrihîne'd-dımeşkıyyîn ve âsâruhümü'l-mahtûta ve'l-matbû'a,* Beyrut 1978.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000.

NAZLIGÜL, Habil, "Urve b. Mes'ûd", *DİA,* İstanbul 2012, XLII, 183.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali (ö. 303/915), *Sünenü Nesâî* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000.

NUAYMÎ, Hüseyin b. Kâsım b. Muhammed ve NUAYMÎ, Hamza b. Hüseyin b. Kâsım *İstidrâkât alâ Târîhi't-türâsi'l-arabî,* Cidde 1422.

ÖĞÜT, Salim, "Hac", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, 389-397.

ÖNKAL, Ahmet, "Akabe Biatları", *DİA*, İstanbul 1989, II, 211.

ÖZTÜRK, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri,* İstanbul 2001.

SA'LEBÎ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim (ö.427/1035), *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân,* I-X, Beyrut 2004.

SÂLİHİYYE, Muhammed Îsâ *el-Mu'cemü'ş-şâmili li türâsi'l-arabiyyi'l-matbû',* Kâhire 1993.

SAVAŞ, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul 1992.

- "Leylâ bint Ebû Hasme", *DİA*, İstanbul 2016, EK-2, 158.

SÜHEYLÎ, Ebül-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî (ö. 581/1185), *er-Ravdü'l-ünf fî şerhi's-sîreti'n-Nebeviyyeti li İbn Hişâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), I-VII, Beyrut 2000.

SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed (ö. 911/1505), *el-Hasâisü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Halil Hirâs), I-III, Kâhire 1967.

- *el-Behcetü'l-merdıyye fî şerhi Elfiyye,* Kâhire 1310.

ŞÂMÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî (ö. 942/1536), *Ukûdü'l-cümân fî menâkıbi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân* (neşreden komisyon: Lecnetü İhyâi'l-Meâ'rifi'n-Nu'mâniyye), Hindistan 1974.

- *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibad* (nşr. Mustafa Abdülvehhâb ve dğr.), Kâhire 1976.
- *Ezvâcü'n-Nebî* (nşr. Muhammed Nizâmeddîn el-Füteyyih), Beyrut 1992.
- *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibad,* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz), I-XI, Beyrut 1993.
- *Peygamber Külliyatı* (trc. Halil İbrahim Kaçar ve dğr.), İstanbul 2003.
- *el-Âyâtü'l-azîmetü'l-bâhira fî mi'râci seyyidi ehli'd-dünya ve'l-âhira* (nşr. Ali Abdülbâsıt Mezîd), Kâhire 2014.

ŞA'RÂNÎ, Ebü'l-Mevâhib Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali, *Levâkihü'l-envâr fî tabakâti'l-ahyâr* (nşr. Abdurrahmân Hasan Mahmud), I-II, Kâhire 1993.

ŞEREFÎ, Ali, "Ezvâcü'n-Nebî", *Mevsûa'tü Mekketi'-Mükerreme ve Medîneti'l-Münevvere,* Londra 2008, II.

TABERÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Kâhire 1994.

- *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târık b. Avvedallah b. Muhammed ve Abdülmuhsin b. İbrahim), I-X, Kâhire t. y.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-XXIV, y. y. 2000.

TANMAN, M. Baha, "Arakıyye", *DİA,* İstanbul 1991, III, 266-267.

TEMEL, Ali Rıza, "Dâvûdî, Muhammed b. Ali", *DİA,* İstanbul 1994, IX, 51-52.

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (ö. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh* (nşr. Sâlih b. Abdülazîz), *Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, 3. baskı, Riyad 2000.

TURAN, Abdülbaki, "el-Elfiyye", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 28-29.

URALER, Aynur, "Mâriye", *DİA,* Ankara 2003, XVIII, 63-64.

UZ, Esra, "Hz. Peygamber Döneminde Kadının Sosyal Statüsü", *Fırat Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı* (dnş. Sıddık Ünalan), Yüksek Lisans Tezi, 2003.

VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *el-Megâzî* (nşr. Marsden Jones) I-III, Beyrut 1989.

YAVUZ, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 132-135.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), *et-Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* (nşr. Abdüsselâm Tedmûrî), Beyrut 1987.

ZİRİKLÎ, Ebû Gays Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris (1893-1976), *el-A'lâm,* y. y. 2002.

ZÜBEYRÎ, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh (ö. 236/851), *Kitâbü nesebi Kureyş* (nşr. E. Levi Provençal), Kâhire t. y.

ZÜRKÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî (ö. 1122/1710), *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniye* (nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hâlid), I-XII, Beyrut 1996.